

Jaarboek onderwijs in cijfers

Verklaring van tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
-	= nihil
-	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2008-2009	= 2008 tot en met 2009
2008/2009	= het gemiddelde over de jaren 2008 tot en met 2009
2008/'09	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz. beginnend in 2008 en eindigend in 2009
1998/'99-2008/'09	= boekjaar enz., 1998/'99 tot en met 2008/'09

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever
Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312
2492 JP Den Haag

Prepress
Centraal Bureau voor de Statistiek
Grafimedia

Omslag
TelDesign, Rotterdam

Druk
OBT bv, Den Haag

Omslag
TelDesign, Rotterdam

Inlichtingen
Tel. (088) 570 70 70
Fax (070) 337 59 94
Via contactformulier:
www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen
E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax (045) 570 62 68

Internet
www.cbs.nl

Prijs € 39,70 (excl. administratie- en verzendkosten)
ISBN: 978-90-357-1541-7
ISSN: 1388-9737
Oplage: 650

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2009.
Verveelvoudiging is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

Inhoud

Voorwoord	5
Kerncijfers	7
1. Algemeen overzicht	9
1.1 Kerncijfers 2008/'09	9
1.2 Leerlingenstromen van 2006/'07 naar 2007/'08	10
1.3 Gemiddelde onderwijsverwachting	12
1.4 Verwijzingen	14
2. Primair onderwijs	15
2.1 Basisonderwijs	15
2.2 Speciaal basisonderwijs	19
2.3 Speciale scholen	20
2.4 Financiën primair onderwijs	23
2.5 Toelichting	27
2.6 Verwijzingen	28
3. Voortgezet onderwijs	29
3.1 Leerlingen, scholen en geslaagden	29
3.2 Financiën voortgezet onderwijs	44
3.3 Toelichting	47
3.4 Verwijzingen	49
4. Middelbaar beroepsonderwijs en educatie	51
4.1 Middelbaar beroepsonderwijs	51
4.2 Educatie	61
4.3 Financiën beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	62
4.4 Toelichting	66
4.5 Verwijzingen	68
5. Hoger onderwijs	69
5.1 Hoger onderwijs	69
5.2 Hoger beroepsonderwijs	71
5.3 Financiën hoger beroepsonderwijs	76
5.4 Wetenschappelijk onderwijs	79
5.5 Financiën wetenschappelijk onderwijs	86
5.6 Vergelijking tussen cijfers van het CBS en het Ministerie van OCW ..	90
5.7 Toelichting	91
5.8 Verwijzingen	93

6. Levenlang leren	95
7. Uitgaven voor onderwijs	101
7.1 Kerncijfers	101
7.2 Overheidsuitgaven aan onderwijsinstellingen	104
7.3 Overheidsuitgaven aan huishoudens en bedrijven	105
7.4 Uitgaven van huishoudens voor onderwijs	107
7.5 Uitgaven van bedrijven en buitenland voor onderwijs	108
7.6 Internationale vergelijking	109
7.7 Toelichting	111
7.8 Verwijzingen	112
8. In deze editie speciaal belicht	113
8.1 Bevolking naar opleidingsniveau en arbeidspositie	113
8.2 Diploma mbo via bbl kost meer dan via bol	118
8.3 Internationaal onderwijs in Nederland	126
8.4 Studievoortgang in het voortgezet onderwijs	133
8.5 Sectorwisseling bij de doorstroom vanuit vmbo naar mbo	139
8.6 Invloed van eindexamenresultaat op succes in het hoger onderwijs ..	145
8.7 Onderwijs in internationaal perspectief	150
8.8 Voor- en vroegschoolse educatie	156
Tabellen	161
1. Algemeen overzicht	162
2. Primair onderwijs	165
3. Voortgezet onderwijs	177
4. Middelbaar beroepsopleiding en educatie	197
5. Hoger onderwijs	215
6. Levenlang leren	255
7. Uitgaven voor onderwijs	257
8. In deze editie speciaal belicht	261
Onderwijs op de CBS-website	273
Toelichting op enkele gebruikte begrippen	275
Lijst van afkortingen	277
Aan deze publicatie werkten mee	281

Voorwoord

In het *Jaarboek onderwijs in cijfers* presenteert het CBS ieder jaar de meest actuele informatie over het onderwijs. Dit boek is bedoeld voor iedereen die beroepshalve of op een andere manier geïnteresseerd is in het onderwijs in Nederland. Net als in voorgaande edities vindt u ook in dit boek weer de vaste hoofdstukken met informatie over leerlingen, onderwijsinstellingen en onderwijsuitgaven.

Daarnaast wordt er, net als ieder jaar, een aantal onderwerpen speciaal belicht. In deze editie zijn dat bijvoorbeeld de vraag wat de uitgaven zijn per geslaagde leerling en de vraag hoeveel leerlingen er in Nederland deelnemen aan het internationale onderwijs. Verder komt aan bod wat de invloed van de eindexamenresultaten in het voortgezet onderwijs is op de resultaten in het hoger onderwijs en op welke manier er verband is tussen het opleidingsniveau van de bevolking en de arbeidssituatie. Ook is er aandacht voor de stromen van leerlingen die van het vmbo naar het mbo gaan en de studievoortgang van een grote groep leerlingen in het voortgezet onderwijs.

Enkele conclusies in dit jaarboek zijn:

- In de periode 1998–2007 zijn de onderwijsuitgaven per diploma flink gestegen, ook als er gecorrigeerd wordt voor inflatie. De reële prijs van een mbo-diploma steeg in die periode het meest, met bijna 31 procent. Grotendeels komt dit doordat de kosten van de opleidingen in het voortraject naar het mbo hoger zijn geworden. Verder spelen onder andere de maatregelen mee die genomen zijn om voortijdig schooluitval terug te dringen en de toename van het gebruik van het leerwegondersteunend onderwijs in het voortraject naar een mbo-diploma.
- In 2008 gingen 12,5 duizend kinderen naar een internationale school voor primair en voortgezet onderwijs. Dit zijn grotendeels kinderen van buitenlandse werknemers en Nederlandse leerlingen die een tijd in het buitenland hebben gewoond. De onderwijsuitgaven aan dit internationale onderwijs bedroegen in 2008 meer dan 150 miljoen euro. Per leerling is dat aanzienlijk hoger dan bij de reguliere scholen.
- Hogere eindexamencijfers op de havo of het vwo vergroten de kansen behoorlijk om binnen vijf jaar het hbo of binnen zes jaar het wo met succes af te ronden. Daarnaast is het studiesucces in het hoger onderwijs ook groter bij vrouwen, autochtonen en bij leerlingen van wie de ouders nog samen waren op moment van het havo- of vwo-eindexamen.
- Acht op de tien vmbo-leerlingen gaan na leerjaar 4 direct door naar het mbo. Zeventig procent van hen blijft op het mbo onderwijs volgen in dezelfde sector als op het vmbo.

Het jaarboek bevat ook een bijdrage van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Dit jaar gaat deze bijdrage over de invloed van voor- en vroegschoolse educatie (VVE) op de verdere schoolloopbaan van een kind. Kinderen die met een forse taalachterstand aan de basisschool beginnen, verlaten de basisschool meestal ook met een forse taalachterstand. VVE moet ervoor zorgen dat deze taalachterstanden teruggedrongen worden. Vooral in de grote gemeenten worden steeds meer doelgroepkinderen met vroegschoolse educatie bereikt. In de kleinere gemeenten is het bereik juist gedaald.

Het *Jaarboek onderwijs in cijfers* is voorzien van grafieken in de tekst en een speciaal tabellengedeelte achter in het boek om inzicht te geven in het cijfermateriaal dat het CBS als basis gebruikt voor de gepresenteerde ontwikkelingen. Aan het einde van ieder hoofdstuk is aangegeven welke tabellen bij dat hoofdstuk horen. Nog meer cijfers en informatie kunt u vinden op de themapagina Onderwijs en in de statistische databank StatLine op de website van het CBS (www.cbs.nl).

De Directeur-Generaal van de Statistiek

Drs. G. van der Veen

Den Haag/Heerlen, december 2009

Kerncijfers

Kerncijfers onderwijs¹⁾

	Eenheid	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2007/'08	2008/'09*
Leerlingen/studenten						
Basisonderwijs	1 000	1 477	1 547	1 549	1 553	1 553
Speciaal basisonderwijs	1 000	58	52	48	45	44
Speciale scholen	1 000	35	46	59	65	66
Voortgezet onderwijs ²⁾	1 000	894	894	940	941	935
Mbo: beroepsopleidende leerweg (bol)	1 000	320	299	346	350	343
Mbo: beroepsbegeleidende leerweg (bbl)	1 000	116	153	137	160	172
Educatie (exclusief vavo)	1 000	.	.	.	38	36
Voortgezet algemeen volwassenenonderwijs	1 000	46	24	15	13	15
Hoger beroepsonderwijs	1 000	271	313	357	375	384
Wetenschappelijk onderwijs	1 000	178	166	206	213	220
Geslaagden/afgestudeerden³⁾						
Voortgezet onderwijs	1 000	171	153	166	173	.
Mbo: beroepsopleidende leerweg (bol)	1 000	75	79	86	87	.
Mbo: beroepsbegeleidende leerweg (bbl)	1 000	36	49	47	51	.
Mbo: alleen examendeelnemer	1 000	.	.	13	18	.
Voortgezet algemeen volwassenenonderwijs	1 000	6	5	4	5	.
Hoger beroepsonderwijs (bachelor)	1 000	51	53	59	60	.
Wetenschappelijk onderwijs (bachelor)	1 000	.	0	19	25	.
Wetenschappelijk onderwijs (master)	1 000	.	.	13	24	.
Wetenschappelijk onderwijs (doctoraal)	1 000	28	20	17	5	.
Instellingen						
Basisonderwijs	1	7 411	7 059	6 970	6 913	6 910
Speciaal basisonderwijs	1	514	368	326	316	313
Speciale scholen	1	337	332	323	323	323
Voortgezet onderwijs ²⁾	1	1 096	850	666	658	660
Mbo: beroepsopleidende leerweg (bol)	1	141	73	70	71	70
Mbo: beroepsbegeleidende leerweg (bbl)	1	73	70	66	67	67
Voortgezet algemeen volwassenenonderwijs	1	52	41	37	37	37
Hoger beroepsonderwijs	1	69	62	52	51	51
Wetenschappelijk onderwijs	1	13	13	13	13	13

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

	Eenheid	1995	2000	2005	2007	2008*
Uitgaven aan onderwijs⁴⁾						
Als % van het bruto binnenlands product	mld euro	18,2	23,8	32,6	35,2	37,6
	%	6,0	5,7	6,3	6,2	6,3

Bron: CBS (Statistieken van de financiën van het onderwijs).

¹⁾ De gegevens hebben betrekking op het door de overheid bekostigde onderwijs.

²⁾ Het voortgezet onderwijs omvat vwo, havo, vmbo (mavo, vbo) inclusief lwoo, svo en praktijkonderwijs.

³⁾ Voorlopige cijfers in 2007/'08.

⁴⁾ De onderwijsuitgaven zijn de publieke en private uitgaven aan onderwijsinstellingen en huishoudens. De overheidsuitgaven aan huishoudens zijn exclusief de subsidies voor de collegegelden: deze worden al meegenomen in de uitgaven van huishoudens aan instellingen. De overheidsuitgaven aan bedrijven zijn exclusief de subsidies en fiscale regelingen die bedrijven ontvangen als tegemoetkoming in de begeleidingskosten van duale leerlingen en stagiaires. Deze worden door de bedrijven namelijk verrekend met hun begeleidingskosten. De onderwijsgerelateerde uitgaven van huishoudens buiten de onderwijsinstellingen zijn niet in de uitgaven aan onderwijs opgenomen.

Internationale onderwijsgegevens

	2007			2008
	Onderwijs- deelname van 15 tot 20-jarigen	Onderwijs- deelname van 20 tot 30-jarigen	Onderwijs- deelname van 30 tot 40-jarigen	Onderwijsdeelname- van 25 tot 65-jarigen (indicator life-long learning)
	%			
België	94	28	9	7
Denemarken	83	38	8	30
Duitsland	88	29	3	8
Finland	88	43	14	23
Frankrijk	86	20	3	7
Griekenland	80	27	8	3
Hongarije	89	25	6	3
Ierland	90	21	6	10 ¹⁾
Italië	80	21	4	6
Nederland	89	28	3	17
Noorwegen	87	30	7	19
Oostenrijk	79	22	4	13
Polen	93	31	4	5
Portugal	77	21	4	5 ¹⁾
Slowakije	86	19	4	3
Spanje	80	22	4	10
Tsjechië	90	22	4	8 ¹⁾
Turkije	47	12	2	2
Verenigd Koninkrijk	71	17	6	20
Verenigde Staten	80	23	6	.
Zweden	87	35	13	32 ²⁾
Zwitserland	84	23	4	27 ²⁾

Bron: OECD (Education at a Glance 2009), Eurostat.

¹⁾ Voorlopig cijfer.

²⁾ Dit cijfer heeft betrekking op 2007.

1. Algemeen overzicht

1.1 Kerncijfers 2008/'09

In het schooljaar 2008/'09 volgden bijna 3,77 miljoen personen onderwijs aan een door de overheid bekostigde instelling. Dit zijn er 15 duizend meer dan een jaar eerder.

Primair onderwijs

In 2008/'09 bezochten ruim 1,55 miljoen leerlingen het basisonderwijs, bijna evenveel als een jaar eerder. Het aantal leerlingen in het speciaal basisonderwijs nam verder af tot 44 duizend leerlingen. Op de speciale scholen is het aantal leerlingen daarentegen iets gestegen. In 2008/'09 telde deze onderwijssoort 66 duizend leerlingen. Ten opzichte van 1995/'96 zijn dit er 31 duizend meer. Onder speciale scholen vallen het basis- en voortgezet onderwijs aan zintuiglijk of lichamenlijk gehandicapte kinderen, zeer moeilijk lerende of opvoedbare kinderen en langdurig zieke kinderen.

Voortgezet onderwijs

In 2008/'09 is het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs voor het tweede opeenvolgende jaar gedaald. In totaal bevolkten 935 duizend scholieren de klaslokalen. Hiervan waren 126 duizend leerlingen op extra zorg (lwoo en praktijkonderwijs) aangewezen. In 2007/'08 behaalden in het voortgezet onderwijs ruim 173 duizend leerlingen een diploma. Dat is 1 procent meer dan een jaar eerder.

Middelbaar beroepsonderwijs

In het schooljaar 2008/'09 is het aantal deelnemers aan het middelbaar beroepsonderwijs toegenomen tot 515 duizend. Deze ontwikkeling geldt niet voor de beroepsopleidende leerweg (bol). In de bol zaten 343 duizend deelnemers. Dat is 2 procent minder dan in het jaar ervoor. Het aantal deelnemers aan de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) telde 172 duizend deelnemers. Dat is 7,5 procent meer dan in het voorgaande jaar. In 2007/'08 behaalden in het middelbaar beroepsonderwijs 156 duizend deelnemers een diploma, 87 duizend in de bol en 51 duizend in de bbl. Daarnaast waren er 18 duizend geslaagden van wie de leerweg onbekend is. Zij volgden in het laatste schooljaar geen onderwijs in de bol of bbl, maar stonden alleen ingeschreven om examens te doen.

Volwasseneneducatie

In 2008/'09 namen volgens voorlopige cijfers ruim 36 duizend personen deel aan de educatie. Dat is ruim 3 procent minder dan in het jaar ervoor. Het aantal deel-

nemers aan het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) is in 2008/'09 toegenomen tot ruim 15 duizend. In 1995/'96 namen nog 46 duizend personen aan het vavo deel. In 2007/'08 behaalden binnen het vavo ruim 5 duizend deelnemers een diploma voor vwo, havo of theoretische leerweg van het vmbo.

Hoger onderwijs

In 2008/'09 telde het hoger onderwijs 602 duizend studenten. Dat is 3 procent meer dan in het voorgaande studiejaar. In het hoger beroepsonderwijs stonden ruim 384 duizend studenten ingeschreven en in het wetenschappelijk onderwijs bijna 220 duizend studenten. Ruim 2 duizend studenten stonden zowel bij het hbo als het wo ingeschreven. In het studiejaar 2007/'08 slaagden ruim 60 duizend hbo'ers voor het bachelordiploma en behaalden ruim 28 duizend studenten aan de universiteit hun doctoraal of master.

Onderwijsinstellingen

In 2008/'09 is in het basisonderwijs, het speciaal basisonderwijs en de beroepsopleidende leerweg het aantal door de overheid bekostigde instellingen ten opzichte van een jaar eerder iets afgenomen. Het voortgezet onderwijs telde daarentegen iets meer instellingen. Bij de overige onderwijssoorten bleef het aantal instellingen gelijk.

Onderwijsuitgaven

In 2008 hebben de publieke en private sector samen 37,6 miljard euro aan onderwijs uitgegeven. Daarvan ging 33,2 miljard euro naar onderwijsinstellingen. Het aandeel van de totale onderwijsuitgaven in het bruto binnenlands product bedroeg 6,3 procent. Per hoofd van de bevolking is 2 290 euro uitgegeven aan onderwijs.

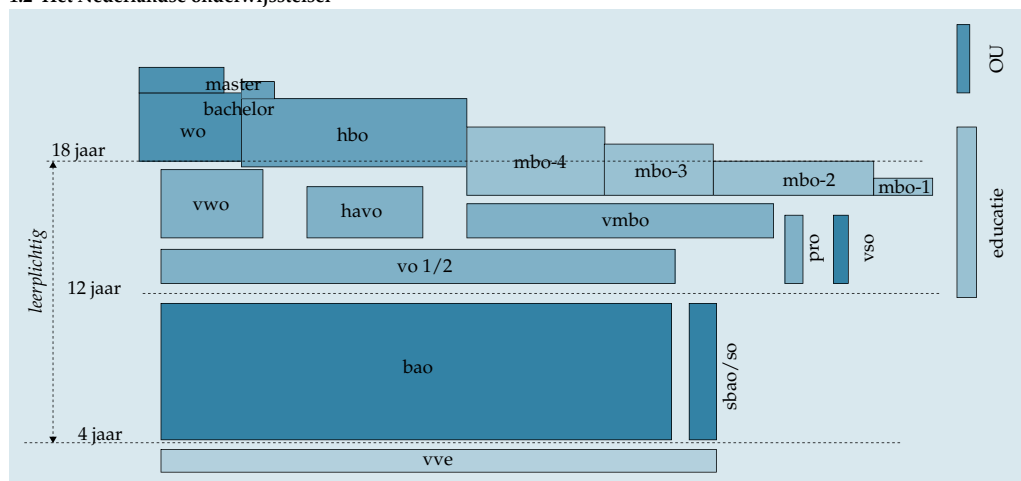
1.2 *Leerlingenstromen van 2006/'07 naar 2007/'08*

Sommige scholieren en studenten verlaten het onderwijs. Anderen veranderen van onderwijssoort, blijven zitten of gaan naar een ander leerjaar. Al deze veranderingen worden jaarlijks weergegeven in de onderwijsmatrix, die in het tabellengedeelte achter in dit jaarboek is opgenomen.

In de matrix van 2007 worden de veranderingen beschreven tussen de schooljaren 2006/'07 en 2007/'08. De instroom in een onderwijssoort omvat alle leerlingen die in 2007/'08 zijn ingeschreven, maar in 2006/'07 niet voor die onderwijssoort waren ingeschreven of geen onderwijs volgden. De doorstroom in een onderwijssoort omvat alle leerlingen die zowel in 2006/'07 als in 2007/'08 in desbetreffende onderwijssoort zaten. De uitstroom uit een onderwijssoort omvat alle leerlingen van 2006/'07 die in 2007/'08 niet meer in die onderwijssoort zijn ingeschreven. Zij zijn of naar een andere onderwijssoort gegaan of hebben het onderwijs verlaten.

De randtotalen in de onderwijsmatrix wijken iets af van de cijfers in de hoofdstukken 2-5. Dat komt doordat de matrix gebaseerd is op voorlopige leerlingentellingen voor wat betreft het schooljaar 2007/'08. Daarnaast zijn de geslaagden die alleen stonden ingeschreven om examens te doen (extranei) uit het mbo verdeeld over de leerwegen bol en bbl.

1.2 Het Nederlandse onderwijsstelsel

Bron: OCW.

bao	basisonderwijs	sbao	speciaal basisonderwijs
bbl	beroepsbegeleidende leerweg	so	speciaal onderwijs (op speciale scholen)
bol	beroepsopleidende leerweg	vmbo	voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
havo	hoger algemeen voortgezet onderwijs	vo	voortgezet onderwijs
hbo	hoger beroepsonderwijs	vso	voortgezet speciaal onderwijs (op speciale scholen)
mbo	middelbaar beroepsonderwijs	vve	voor- en vroegschoolse educatie
OU	Open Universiteit	vwo	voorbereidend wetenschappelijk onderwijs
pro	praktijkonderwijs	wo	wetenschappelijk onderwijs

Primair onderwijs

In 2006/'07 verlieten 203 duizend kinderen het basisonderwijs. Daarvan ging ruim 87 procent naar een brugklas voor vmbo, havo of vwo. Ruim 7 procent kwam in een andere onderwijssoort terecht en ruim 5 procent verliet aan het eind van het schooljaar het onderwijs. In hetzelfde schooljaar stroomden bijna 12 duizend kinderen uit het speciaal basisonderwijs. Daarvan ging iets minder dan de helft naar een brugklas voor vmbo, havo of vwo en een derde naar het praktijkonderwijs. Slechts 3 procent verliet het onderwijs. De rest van de kinderen ging naar een andere onderwijssoort. In 2006/'07 verlieten ruim 8 duizend leerlingen de speciale scholen voor leerlingen met een zintuiglijke of lichamelijke handicap, zeer moeilijk lerende of opvoedbare kinderen en langdurig zieke kinderen. Daarvan ging 17 procent naar het basisonderwijs of naar het speciaal basisonderwijs. Verder ging 33 procent naar een onderwijssoort binnen het voortgezet onderwijs of het middelbaar beroepsonderwijs. De helft verliet aan het eind van het schooljaar het onderwijs.

Voortgezet onderwijs

In 2006/'07 behaalden bijna 177 duizend leerlingen een diploma in het vmbo, de havo of het vwo. Van de 103 duizend gediplomeerde vmbo'ers stroomde 84 procent door naar het middelbaar beroepsonderwijs en 10 procent naar de havo. De rest van de geslaagden hield het onderwijs na het behalen van het vmbo-diploma vooralsnog voor gezien. In hetzelfde schooljaar slaagden ruim 42 duizend leerlingen voor de havo. Hiervan ging 79 procent naar het hoger beroepsonderwijs. Een beperkt aantal gediplomeerden koos voor het middelbaar beroepsonderwijs (4 procent) of het vwo (6 procent). Bijna 12 procent van de havisten verliet na het behalen van het diploma voor minstens één jaar het onderwijs. Van de bijna 32 duizend gediplomeerde vwo'ers stroomde bijna driekwart door naar het wetenschappelijk onderwijs. Verder ging één op de zeven naar het hbo en een enkeling naar het middelbaar beroepsonderwijs. Eén op de acht stopte al dan niet tijdelijk met het volgen van het door de overheid bekostigde onderwijs.

Middelbaar beroepsonderwijs

In 2006/'07 slaagden bijna 97 duizend deelnemers voor de beroepsopleidende leerweg (bol) in het mbo. Eén op de drie koos voor nog een andere opleiding in het middelbaar beroepsonderwijs en bijna een kwart stroomde door naar het hbo. Een minderheid (44 procent) verliet het onderwijs na het behalen van het diploma. In hetzelfde schooljaar ontvingen ruim 53 duizend deelnemers een diploma voor de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) in het mbo. Hiervan verliet bijna driekwart na het examen het onderwijs. De overige geslaagden gingen meestal door voor nog een ander diploma in het middelbaar beroepsonderwijs.

Hoger onderwijs

In 2006/'07 hebben ruim 64 duizend studenten met succes een hbo-opleiding afgerond. Van hen verliet 86 procent het onderwijs. Slechts een klein deel studeerde door: bijna 5 procent koos voor nog een andere opleiding in het hbo en ruim 9 procent voor het wetenschappelijk onderwijs. In 2006/'07 ontvingen bijna 33 duizend studenten aan de universiteit het diploma voor hun doctoraal- of masteropleiding. Na het bereiken van deze mijlpaal verliet bijna 90 procent van de academici het onderwijs. De rest schreef zich opnieuw in voor een studie in het hoger onderwijs.

1.3 Gemiddelde onderwijsverwachting

Jongeren blijven gemiddeld steeds langer onderwijs volgen

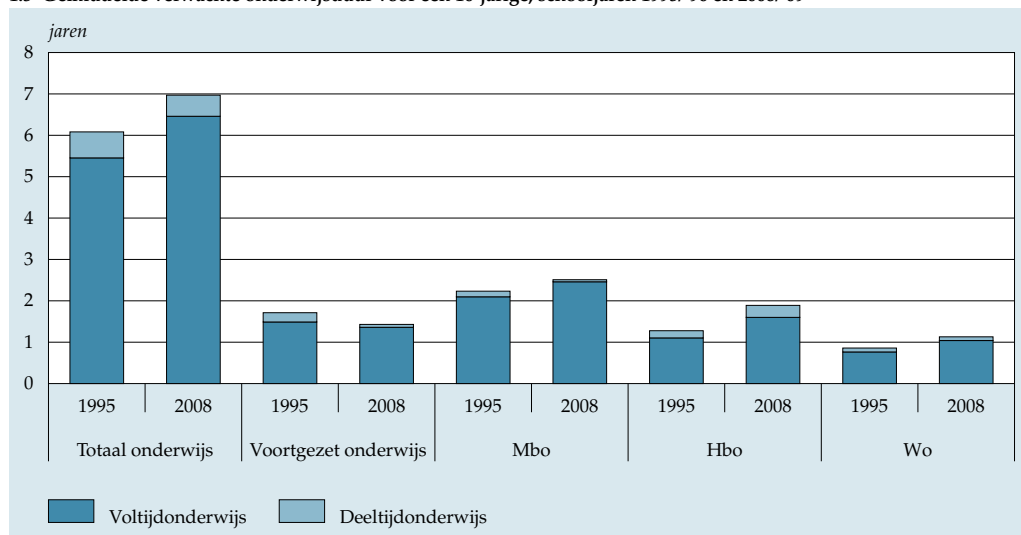
Steeds meer leerlingen blijven na afloop van de volledige leerplicht in het onderwijs of keren daarin terug. In het schooljaar 1995/'96 bedroeg de gemiddelde onderwijsverwachting in het voltijdonderwijs voor een 16-jarige 5,5 jaar. Als ook deelname aan het deeltijdonderwijs wordt meegerekend bedroeg de onderwijsverwachting ruim 6 jaar. Dertien jaar later was de gemiddelde onderwijsverwachting

in het voltijdonderwijs voor een 16-jarige toegenomen tot bijna 6,5 jaar, en inclusief deelname aan het deeltijdonderwijs tot bijna 7 jaar.

De gemiddelde onderwijsverwachting van een 16-jarige is de gemiddelde verwachte resterende verblijfsduur in het onderwijs voor een 16-jarige. Gemiddeld wil hier dus zeggen: gemiddeld over alle 16-jarigen in de bevolking, inclusief degenen die op dat moment niet (meer) aan het onderwijs deelnemen.

De verwachte tijd die een 16-jarige gemiddeld nog in het voltijd voortgezet onderwijs zal doorbrengen, is in de beschreven periode teruggelopen van 1,5 jaar tot 1,4 jaar. Dat komt vooral door een betere doorstroom in deze onderwijssoort. Tegenover de verkorting van de gemiddelde verwachte verblijfsduur in het voortgezet onderwijs staat een toename van de gemiddelde verwachte duur in het voltijd mbo (beroepsopleidende en beroepsbegeleidende leerweg samen) van 2,1 jaar in 1995/'96 tot 2,5 jaar in 2008/'09. De verwachte tijd die een willekeurige 16-jarige in het hoger onderwijs doorbrengt, nam sterk toe. De verwachte verblijfsduur in het voltijd hbo nam de afgelopen dertien jaar met een half jaar toe tot 1,6 jaar. De gemiddelde verwachte verblijfsduur in het voltijd wetenschappelijk onderwijs nam met bijna 0,3 jaar toe tot ruim 1 jaar.

1.3 Gemiddelde verwachte onderwijsduur voor een 16-jarige, schooljaren 1995/'96 en 2008/'09*

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

Technische toelichting

De *gemiddelde verwachte verblijfsduur* in het onderwijs wordt geschat door voor een bepaald schooljaar de deelnamefracties aan het onderwijs per leeftijdsjaar te sommeren (over alle leeftijdsjaren heen). Dus als in dat schooljaar alle mensen van

een bepaalde leeftijd deelnemen aan het onderwijs telt dat voor een heel deelnamejaar. Als slechts een kwart van de mensen van een bepaalde leeftijd deelnemen, telt dat voor een kwart deelnamejaar, enzovoorts. Deze rekentechniek is niet gebaseerd op longitudinale waarneming van een echt geboortecohort, maar is een schatting op basis van een dwarsdoorsnede van de bevolking in één specifiek schooljaar.

Het *voortgezet onderwijs* omvat in deze paragraaf het vmbo (voorheen vbo en mavo), de havo en het vwo, het praktijkonderwijs, het voortgezet speciaal onderwijs en het vavo. Als gesproken wordt over het voltijd voortgezet onderwijs valt uiteraard het vavo weg.

Het *voltijd middelbaar beroepsonderwijs* omvat zowel de beroepsopleidende leerweg (bol) als de beroepsbegeleidende leerweg (bbl, voorheen leerlingwezen).

Het *wetenschappelijk onderwijs* omvat ook de diplomadeelnemers aan leergangen van de Open Universiteit. Dat geldt uiteraard niet als het gaat om voltijd wetenschappelijk onderwijs.

1.4 Verwijzingen

Vòòr in dit jaarboek zijn een tweetal tabellen met kerncijfers opgenomen. Achter in dit jaarboek is tabel 1.2 met de onderwijsmatrix te vinden.

2. Primair onderwijs

In het schooljaar 2008/'09 telde het basisonderwijs ruim 1,5 miljoen leerlingen. Dat is vrijwel evenveel als een jaar eerder. In de afgelopen acht jaar is vooral in Zuid-Limburg het aantal leerlingen sterk afgenomen. In het midden van het land is dat aantal gestegen. Vergeleken met het schooljaar 1995/'96 is het aantal leerlingen in het basisonderwijs met 76 duizend gestegen. De gemiddelde grootte van een vestiging van een school in het basisonderwijs is in deze periode met 10 procent toegenomen tot 220 leerlingen.

Het aantal leerlingen dat in 2008/'09 was aangewezen op speciaal basisonderwijs is opnieuw afgenomen en kwam uit op ruim 44 duizend. Ten opzichte van het schooljaar 1995/'96 gingen ruim 13 duizend leerlingen minder naar het speciaal basisonderwijs. De gemiddelde grootte van een vestiging van een school in het speciaal basisonderwijs bleef met 126 leerlingen ongewijzigd ten opzichte van het jaar ervoor.

In het schooljaar 2008/'09 zaten ruim 66 duizend leerlingen op speciale scholen. Dit is bijna 90 procent meer dan in 1995/'96. De afgelopen jaren is vooral het aantal zeer moeilijk opvoedbare jongens sterk toegenomen. De gemiddelde grootte van een vestiging van een speciale school kwam in 2008/'09 uit op 130 leerlingen, vrijwel evenveel als in het jaar ervoor.

De Rijksbijdragen vormen in het primair onderwijs 91 procent van de totale baten. In 2007 zijn de overige overheidsbijdragen (voornamelijk ontvangsten van gemeenten) ten opzichte van 2006 gedaald en zijn de overige baten gestegen.

2.1 Basisonderwijs

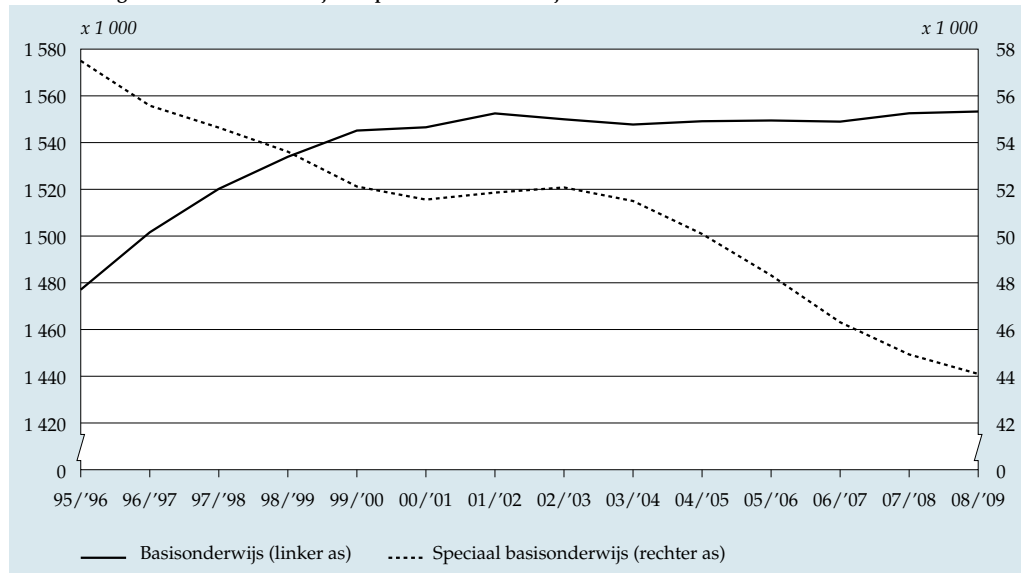
Aantal leerlingen in het basisonderwijs vrijwel gelijk gebleven

In het schooljaar 2008/'09 bezochten 1 553 duizend leerlingen het basisonderwijs, vrijwel evenveel als een jaar eerder. Tussen 1995/'96 en 2000/'01 nam het aantal basisschoolleerlingen nog met gemiddeld 14 duizend per jaar toe. In de acht daaropvolgende jaren waren dit er gemiddeld nog geen duizend.

Sterke afname van het aantal basisschoolleerlingen in Zuid-Limburg

In ruim de helft (53 procent) van de gemeenten is het aantal leerlingen in het basisonderwijs tussen 2000/'01 en 2008/'09 afgenomen. In 75 van de 443 gemeenten zelfs met 10 procent of meer. In Zuid-Limburg nam in alle gemeenten het aantal basisschoolleerlingen sterk af. Niet alleen in grote steden als Heerlen en Maas-tricht, maar ook in gemeenten met een kleiner aantal inwoners. Dit komt vooral door een grote daling van het aantal 4- tot 12-jarigen in dit deel van het land. Ook in Oost-Brabant, het 'Groene Hart' en enkele gemeenten in Groningen en Friesland

2.1.1 Leerlingen in het basisonderwijs en speciaal basisonderwijs

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

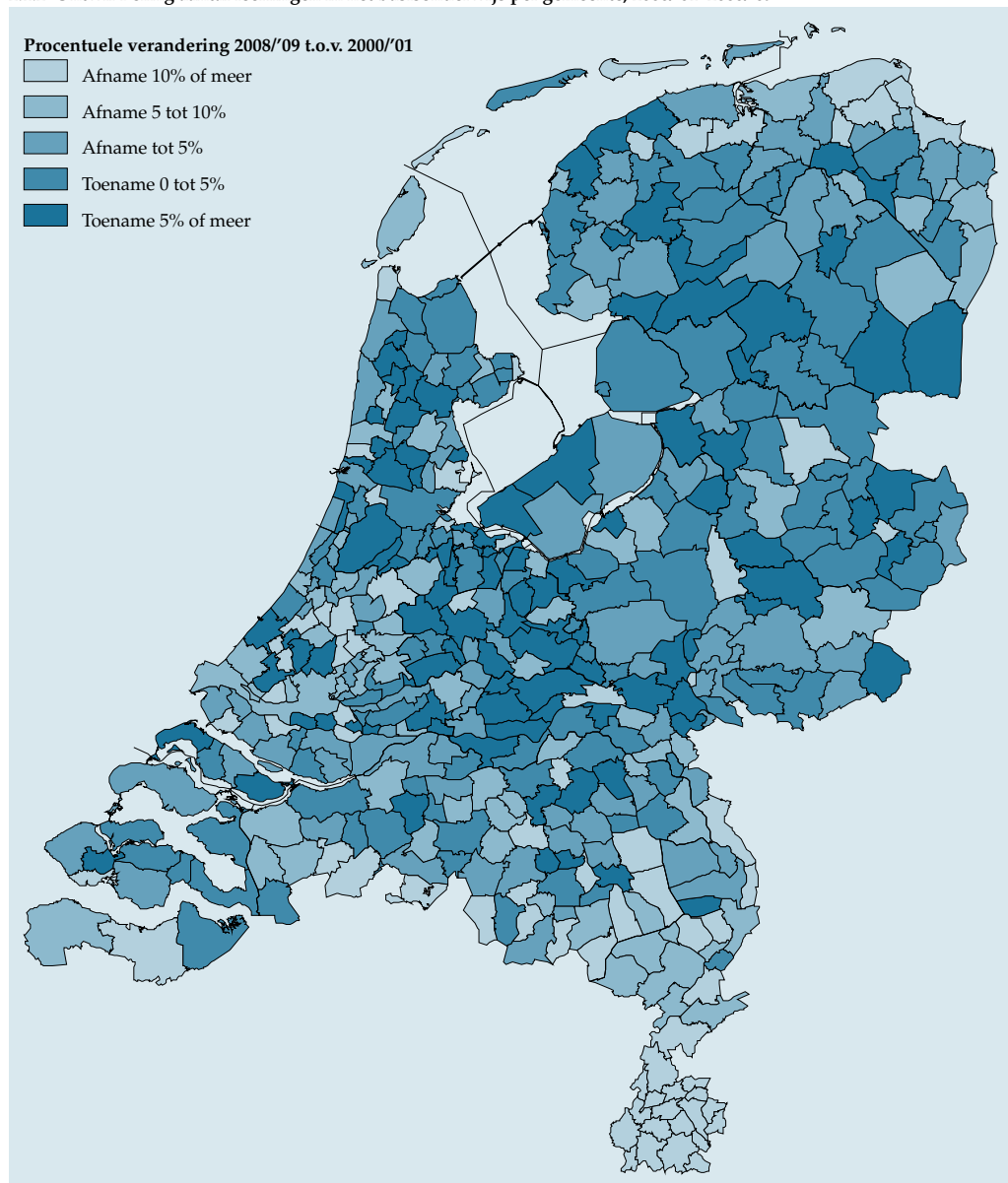
liep het aantal basisschoolleerlingen sterk terug. In het merendeel van de gemeenten in de provincie Utrecht nam het aantal kinderen in het basisonderwijs in dezelfde periode wel flink toe, dat wil zeggen met 5 procent of meer. Ook daarbij spelen demografische ontwikkelingen een belangrijke rol. Zo is de sterke groei van het aantal basisschoolleerlingen in Amersfoort en Utrecht een goede afspiegeling van de toename van het aantal 4- tot 12-jarigen in deze gemeenten. Hetzelfde geldt voor een relatief groot aantal gemeenten in de Betuwe, Noord-Holland, Flevoland, Friesland en Drenthe.

Volgens de Referentieraming van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) neemt het aantal leerlingen in het basisonderwijs de komende tien jaar met ruim 127 duizend leerlingen af tot 1 418 duizend in 2018/'19.

Zeven van de tien leerlingen gaan naar een bijzondere school

De verdeling van leerlingen naar denominatie van de school is de afgelopen dertien jaar nauwelijks gewijzigd. In 2008/'09 ging 30 procent van de leerlingen naar een openbare school, 34 procent naar een rooms-katholieke, 28 procent naar een protestants-christelijke en 8 procent naar een andere school. Van die laatste groep gaat het merendeel naar een school voor algemeen bijzonder onderwijs. In het basisonderwijs maken jongens bij iedere leeftijdsgroep iets meer dan de helft van het totale aantal leerlingen uit. Hun aandeel is het hoogst bij de groep van 12 jaar en ouder (53 procent).

2.1.2 Ontwikkeling aantal leerlingen in het basisonderwijs per gemeente, 2000/'01–2008/'09

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

Werkgelegenheid in het basisonderwijs iets toegenomen

In het schooljaar 2008/'09 waren er in ons land 6 910 basisscholen. Dat waren er drie minder dan het jaar ervoor. Tussen 1995 en 2001 nam het aantal basisscholen nog met gemiddeld 70 scholen per jaar af. In 2008/'09 waren er ruim 106 duizend voltijdbanen (fte's) in het basisonderwijs. Dat is een fractie meer dan in de direct

vooraangaande jaren. Ten opzichte van 2000/'01 is het totaal aantal voltijdbanen (fte's) met bijna 16 procent gestegen. Het aantal fte's van docenten nam met 14 procent toe en dat van het overig personeel met bijna 24 procent. Daarbij gaat het vooral om leidinggevend en onderwijsondersteunend personeel. In dezelfde periode is het aantal leerlingen in het basisonderwijs maar met 0,4 procent toegenomen.

Aantal leerlingen per vestiging opnieuw gestegen

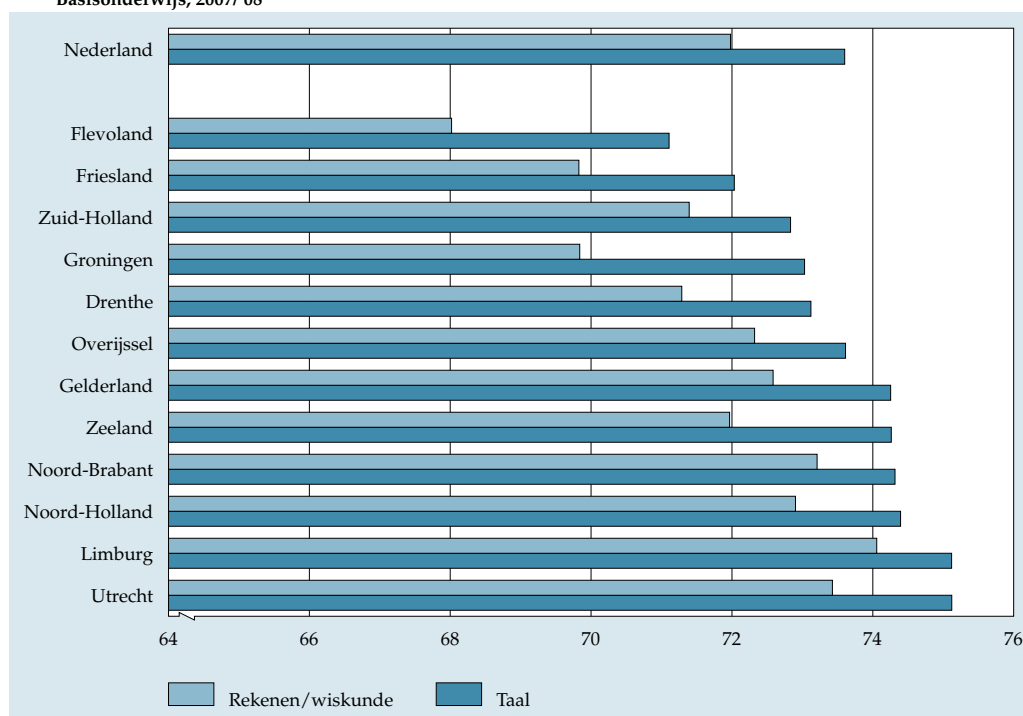
In het schooljaar 2008/'09 waren de 6 910 basisscholen verspreid over 7 072 vestigingen. Dit zijn er drie minder dan in 2007/'08. In het basisonderwijs is de gemiddelde vestigingsgrootte de afgelopen dertien jaar toegenomen van 199 naar 220 leerlingen. Dit betekent een groei van 10 procent. Het aantal vestigingen is afgenomen en het aantal leerlingen is toegenomen. Doorgaans tellen de vestigingen in de grote steden meer leerlingen dan die in de kleinere gemeenten. Zo hadden vestigingen in de vier grote steden in 2008/'09 gemiddeld 280 leerlingen, tegenover 204 leerlingen op scholen in gemeenten met minder dan honderdduizend inwoners. Bij de vier grote steden liep de gemiddelde vestigingsgrootte in het basisonderwijs uiteen van 264 leerlingen in Rotterdam tot 310 leerlingen in Den Haag.

Utrechtse en Limburgse scholieren scoren het best op de Eindtoets Basisonderwijs

Veel leerlingen maken aan het eind van groep 8 van de basisschool de Eindtoets Basisonderwijs, beter bekend als de Citotoets. In 2007/'08 beantwoordden de leerlingen op het taalonderdeel van deze toets gemiddeld 74 procent van de vragen goed. Bij het onderdeel rekenen/wiskunde werd 72 procent van de vragen goed beantwoord. Leerlingen in de vier grote steden scoorden gemiddeld wat minder goed op de Eindtoets dan de leerlingen in de rest van Nederland. Leerlingen uit de provincies Utrecht en Limburg scoorden het best op taal en rekenen. De kinderen uit de Flevoland rekenden het slechtst. Zij hadden gemiddeld maar 68 procent van de vragen goed. Ook op het taalonderdeel scoorden zij het laagst van alle provincies.

Jongens scoorden beter op rekenen dan meisjes, terwijl meisjes de taalvragen beter wisten te beantwoorden. Niet-westers allochtone leerlingen beantwoordden aanzienlijk meer vragen fout dan autochtone en westers allochtone kinderen. Van de belangrijkste niet-westerse herkomstgroepen scoorden de Turkse jongens het hoogst op rekenen. Daarentegen hadden de Turkse jongens en meisjes de meeste moeite met het taalonderdeel van de Eindtoets.

2.1.3 Het gemiddeld percentage vragen goed op de toetsonderdelen taal en rekenen/wiskunde van de Eindtoets Basisonderwijs, 2007/'08

Bron: Cito, CBS (Onderwijsstatistieken).

2.2 Speciaal basisonderwijs

Verdere afname van het aantal leerlingen in het speciaal basisonderwijs

Kinderen die meer hulp nodig hebben bij de opvoeding en het leren dan het basisonderwijs kan bieden, zijn aangewezen op vormen van speciaal onderwijs. In het schooljaar 2008/'09 was het aantal leerlingen in het speciaal basisonderwijs ruim 44 duizend. Met uitzondering van 2001/'02 en 2002/'03 is het aantal leerlingen in deze onderwijssoort voortdurend afgenomen. Het Weer-Samen-Naar-School-beleid, dat in 1991 van start ging, is er op gericht om zoveel mogelijk zorgleerlingen in het basisonderwijs te houden. Volgens de Referentieraming van het Ministerie van OCW zal het aantal leerlingen in het speciaal basisonderwijs de komende tien jaar met ruim een vijfde afnemen tot bijna 33 duizend leerlingen in 2018/'19.

In vergelijking met het basisonderwijs zitten op scholen voor speciaal basisonderwijs relatief veel jongens en oudere kinderen. In het speciaal basisonderwijs zijn twee van de drie leerlingen van het mannelijk geslacht, in het basisonderwijs zijn er maar iets meer jongens dan meisjes. In het speciaal basisonderwijs is bijna 60 procent van de leerlingen 10 jaar of ouder, in het basisonderwijs is dit nog geen 30 procent.

In het speciaal basisonderwijs is ook de verdeling van leerlingen naar denominatie anders dan die voor het basisonderwijs. Vergeleken met het basisonderwijs is het aandeel leerlingen op openbare en protestants-christelijke scholen kleiner, op rooms-katholieke scholen vrijwel gelijk en op de overige scholen voor bijzonder onderwijs veel groter. In 2008/'09 bezocht een kwart van de leerlingen in het speciaal basisonderwijs een openbare school, 24 procent een protestants-christelijke, 33 procent een rooms-katholieke en 18 procent een andere school. Daarbij gaat het vrijwel uitsluitend om scholen voor algemeen bijzonder onderwijs.

Aantal scholen voor speciaal basisonderwijs blijft dalen

In het schooljaar 2008/'09 waren er in ons land 313 scholen voor speciaal basisonderwijs. Dat zijn er drie minder dan in het jaar ervoor. Vóór de invoering van de Wet op het Primair Onderwijs in 1998 waren er nog ruim 500 scholen voor speciaal basisonderwijs. Afdelingen voor in hun ontwikkeling bedreigde kleuters, die toen nog aan scholen voor moeilijk lerende kinderen en kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden waren verbonden, zijn destijds namelijk als afzonderlijke scholen aangemerkt. In 2008/'09 was de werkgelegenheid in het speciaal basisonderwijs met 7,8 duizend voltijdbanen (fte's) even hoog als een jaar eerder.

Gemiddelde vestigingsgrootte in de vier grote steden het kleinst

In het schooljaar 2008/'09 waren de 313 scholen voor speciaal basisonderwijs verspreid over 350 vestigingen. Vergeleken met het voorgaande schooljaar zijn dat er zes minder. De gemiddelde vestigingsgrootte bleef met 126 leerlingen ongewijzigd ten opzichte van het jaar ervoor. In de vier grote steden was de vestigingsgrootte met gemiddeld 95 leerlingen het kleinst. In deze vier steden liep het gemiddelde uiteen van 88 in Den Haag tot 103 in Amsterdam. In de overige steden met meer dan honderdduizend inwoners was de gemiddelde vestigingsgrootte het grootst (145 leerlingen).

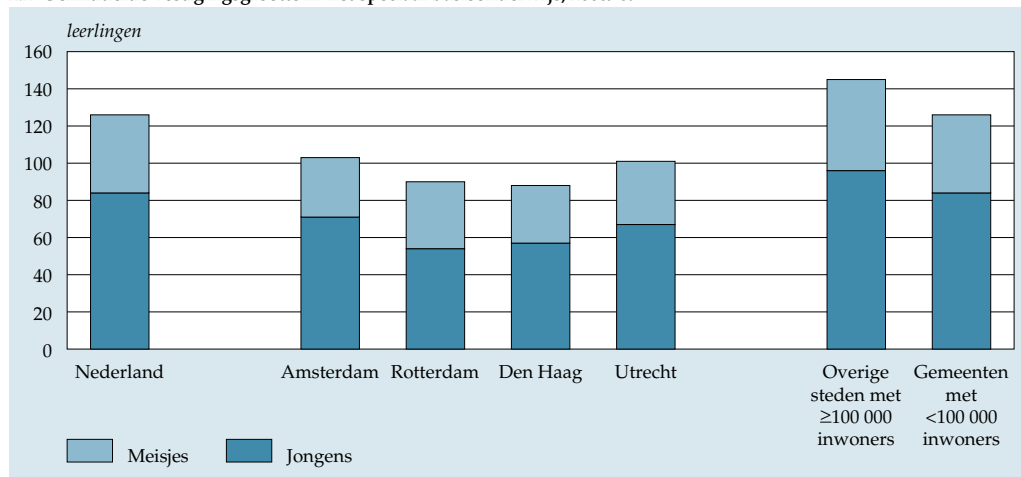
Aantal terugverwijzingen naar het basisonderwijs gelijk gebleven

In het schooljaar 2008/'09 volgden 8,4 duizend leerlingen speciaal basisonderwijs, terwijl deze leerlingen in 2007/'08 nog in het basisonderwijs zaten. Het aantal terugverwijzingen was evenals in het jaar ervoor veel geringer. Slechts zo'n 400 leerlingen die in het schooljaar 2007/'08 speciaal basisonderwijs volgden, gingen in 2008/'09 naar het basisonderwijs. Dit zijn er evenveel als in het jaar ervoor.

2.3 Speciale scholen

Aantal leerlingen in het basisonderwijs op speciale scholen voor het eerst gedaald
In het schooljaar 2008/'09 zaten ruim 66 duizend leerlingen op speciale scholen. Hieronder vallen het basis- en voortgezet onderwijs aan onder andere visueel

2.2 Gemiddelde vestigingsgrootte in het speciaal basisonderwijs, 2008/'09

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

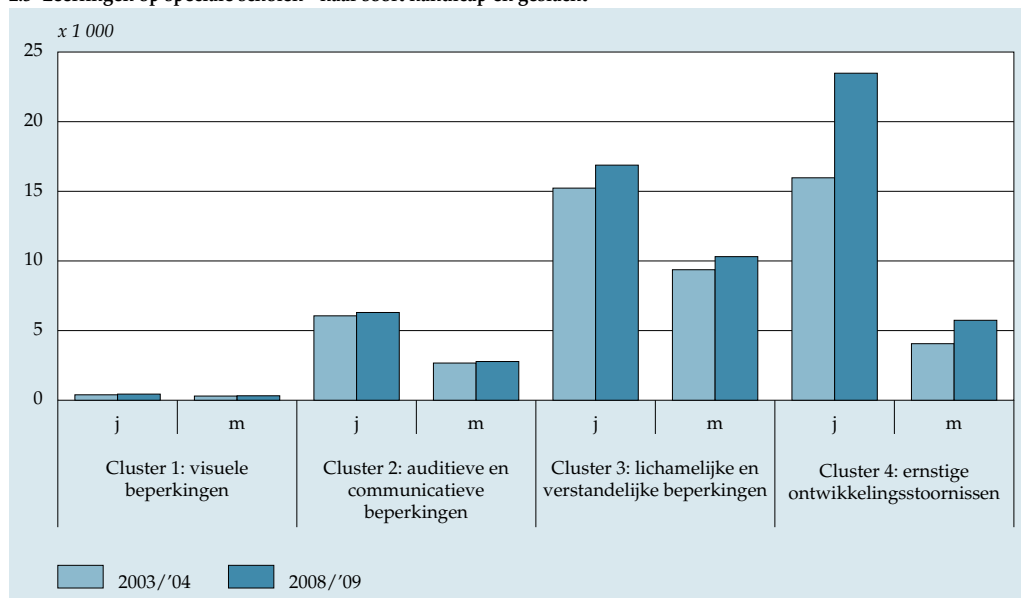
gehandicapte kinderen, dove en slechthorende kinderen, lichamelijk gehandicapte kinderen, zeer moeilijk lerende of opvoedbare kinderen en langdurig zieken. Ten opzichte van 2007/'08 is het totaal aantal leerlingen met ruim 2 procent gestegen. Daarbij nam het aantal kinderen in het basisonderwijs voor het eerst sinds 1990/'91 af. Deze opmerkelijke daling wordt echter ruimschoots gecompenseerd door een verdere toename van het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs. Vergelijken met 1995/'96 bedroeg de groei van het aantal leerlingen in deze twee onderwijssoorten samen bijna 90 procent. Volgens de Referentieraming van het Ministerie van OCW zal het aantal leerlingen op speciale scholen de komende tien jaar toenemen tot ruim 76 duizend leerlingen in 2018/'19.

Op speciale scholen zijn zeven van de tien leerlingen jongens. Acht van de tien leerlingen zitten op een speciale school die onder het bijzonder onderwijs valt. Opmerkelijk is dat, in vergelijking met het basis- en speciaal basisonderwijs, relatief veel leerlingen naar een school gaan die niet tot openbaar onderwijs of het protestants-christelijke of rooms-katholieke deel van het bijzonder onderwijs behoort. Ook daarbij gaat het vrijwel uitsluitend om scholen voor algemeen bijzonder onderwijs.

Sterke toename van jongens met een ernstige ontwikkelingsstoornis

Vanaf het schooljaar 2003/'04 zijn de speciale scholen op basis van handicaps of stoornissen van de leerlingen onderverdeeld in vier clusters. Welke handicaps of stoornissen precies bij een bepaald cluster horen, is omschreven in de toelichting aan het eind van dit hoofdstuk. Ten opzichte van 2003/'04 is op de speciale scholen vooral het aantal jongens met een ernstige ontwikkelingsstoornis (cluster 4) sterk toegenomen.

2.3 Leerlingen op speciale scholen¹⁾ naar soort handicap en geslacht

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Het betreft hier de speciale scholen voor basis- en voortgezet onderwijs tezamen.

Aantal zeer moeilijk lerende kinderen in het basisonderwijs op speciale scholen opnieuw afgenomen

Na een flinke toename in de afgelopen dertien jaar is het aantal leerlingen in het basisonderwijs op de speciale scholen in 2008/'09 gedaald tot 34,5 duizend. Van hen zat 43 procent op een school die onder cluster 3 valt. In dit cluster zijn de zeer moeilijk lerende kinderen nog wel in de meerderheid, maar hun aantal is opnieuw afgenomen. Daarnaast ging 35 procent naar een school die onder cluster 4 valt. Behalve de zeer moeilijk opvoedbare kinderen bevat dit cluster ook veel kinderen met psychische beperkingen. Tot slot is in het basisonderwijs op de speciale scholen cluster 2 van enige omvang. Daarbij gaat het hoofdzakelijk om kinderen met ernstige spraakmoeilijkheden. In 2008/'09 bezochten 5 600 kinderen vanwege deze handicap een speciale school voor basisonderwijs. Bij een verdere onderverdeling van de vier clusters zijn bij vrijwel alle afdelingen de jongens in de meerderheid.

Bijna 14 duizend zeer moeilijk opvoedbare kinderen in het voortgezet onderwijs op speciale scholen

Het voortgezet onderwijs op de speciale scholen telde in 2008/'09 bijna 32 duizend leerlingen, dat zijn er 2,8 keer zo veel als in 1995/'96. Het merendeel van de leerlingen (54 procent) zat in cluster 4. Daarbij springen de bijna 14 duizend zeer moeilijk opvoedbare kinderen het meest in het oog. De afgelopen vijf jaar is het aantal leerlingen in deze categorie het sterkst toegenomen. Cluster 3 nam met een aandeel

van 39 procent eveneens een belangrijke plaats in. In tegenstelling tot het basisonderwijs is in dit cluster het aantal zeer moeilijk lerende kinderen het afgelopen schooljaar wel flink gegroeid.

Aantal rugzakleerlingen in het primair onderwijs licht gedaald

Naast plaatsing op speciale scholen is er de mogelijkheid om kinderen met een handicap of stoornis op een school voor basis- of voortgezet onderwijs te plaatsen. Dit gaat gepaard met een leerlinggebonden financiering om speciale voorzieningen in het onderwijs mogelijk te maken (het zogenaamde rugzakje). In 2008/'09 hadden in het primair onderwijs bijna 25 duizend leerlingen een leerlinggebonden financiering. Dat is een afname van ruim 2 procent ten opzichte van het jaar daarvoor. In 2008/'09 ging 84 procent van deze rugzakleerlingen naar een school voor basisonderwijs en 16 procent naar een school voor speciaal basisonderwijs. Bij beide onderwijssoorten maken kinderen met een ernstige ontwikkelingsstoornis (cluster 4) ongeveer de helft van het totale aantal rugzakjes uit.

Verdere toename van de werkgelegenheid op speciale scholen

In het schooljaar 2008/'09 waren er 323 speciale scholen, evenveel als het jaar ervoor. In 1995/'96 waren dat er nog 337. Het aantal personeelsleden dat in deze vorm van primair onderwijs werkzaam is, is in 2008/'09 verder toegenomen. Er waren toen bijna 20 duizend voltijdbanen (fte's). Dat is bijna driekwart meer dan in 2000/'01.

Gemiddeld aantal leerlingen per vestiging vrijwel gelijk gebleven

In 2008/'09 waren de 323 speciale scholen verspreid over 511 vestigingen. Dat waren er 16 meer dan het jaar ervoor. Omdat ook het aantal leerlingen in deze onderwijssoort iets is toegenomen, bleef de gemiddelde vestigingsgrootte met 130 leerlingen vrijwel gelijk. Per gemeente zijn er echter grote verschillen. Zo liep bij de vier grote steden het gemiddeld aantal leerlingen op de speciale scholen per vestiging uiteen van 94 in Amsterdam tot 204 in Utrecht. In de overige steden met meer dan honderdduizend inwoners zaten op een speciale school per vestiging gemiddeld 150 leerlingen. De vestigingen van speciale scholen zijn het kleinst in gemeenten met minder dan honderdduizend inwoners. Een speciale school telde daar gemiddeld 118 leerlingen.

2.4 Financiën primair onderwijs

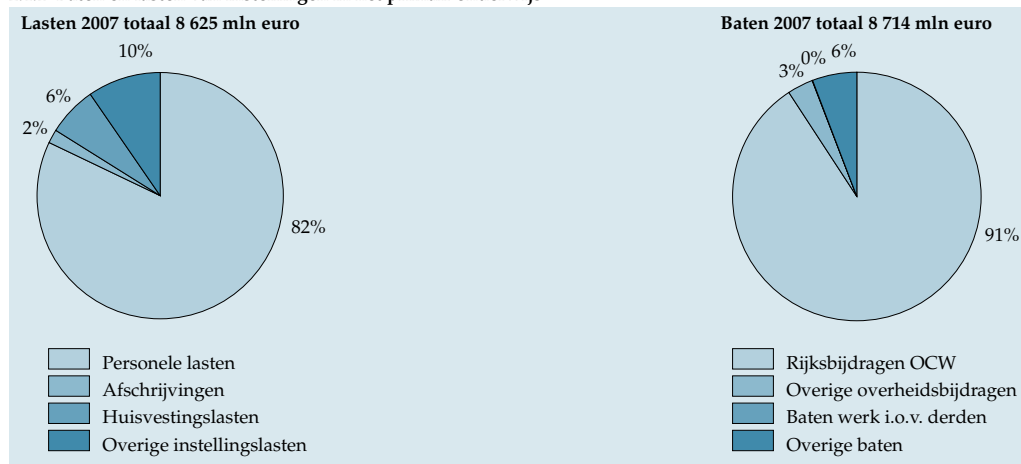
2.4.1 Baten en lasten

Exploitatieresultaat toegenomen

Het primair onderwijs behaalde in 2007 een positief resultaat van 185 miljoen euro. De totale baten van de basisscholen, speciale basisscholen en scholen voor speciaal onderwijs bedroegen 8,7 miljard euro. De rentabiliteit, het quotiënt van het resul-

taat en de totale baten, kwam daardoor op ruim 2 procent. Ten opzichte van 2006 is het resultaat met 41 miljoen euro toegenomen. Hier hebben vooral incidentele baten en hogere rente-inkomsten aan bijgedragen.

2.4.1 Baten en lasten van instellingen in het primair onderwijs

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

De Rijksbijdragen vormen in het primair onderwijs 91 procent van de totale baten. In 2007 zijn de overige overheidsbijdragen (voornamelijk ontvangsten van gemeenten) ten opzichte van 2006 gedaald en zijn de overige baten gestegen. Met respectievelijk 3 en 6 procent blijft het aandeel van deze posten in de totale baten gering.

De personele lasten vormen met 82 procent verreweg de grootste kostenpost. De afschrijvingslasten zijn in het primair onderwijs gering. De huisvestingslasten, met kosten voor energie en schoonmaak als belangrijkste posten, stijgen in dezelfde mate als de totale lasten. De overige instellingslasten zijn relatief gezien het sterkst gestegen. Deze overige lasten, die onder andere administratiekosten en aanschaf van leermiddelen bevatten, vormen nu 10 procent van de totale lasten.

Lumpsumbekostiging voor de instellingen

Sinds het schooljaar 2006/'07 vindt de bekostiging van het personeel in het primair onderwijs plaats op basis van lumpsumbekostiging in plaats van het declaratiestelsel. Scholen ontvangen één budget voor personele en materiële uitgaven. De scholen mogen zelf bepalen hoe ze dit budget besteden. De basis voor deze nieuwe vorm van bekostiging is de Wet op het Primair Onderwijs (WPO), de Wet op de Expertisecentra (WEC) en de Wet medezeggenschap onderwijs. De invoering van de lumpsum verplicht scholen financiële verantwoording af te leggen. Hierdoor is vanaf 2006 inzicht in de financiële positie van het primair onderwijs.

2.4.2 *Investeringsen*

Investeringsen afgenomen

In 2007 is door de instellingen voor primair onderwijs minder geïnvesteerd in vaste activa dan in 2006. Duurzame investeringen in huisvesting, inventaris en apparatuur moeten sinds de invoering van de lumpsumbekostiging op de balans zichtbaar worden gemaakt. De gemeenten zijn in eerste instantie verantwoordelijk voor de huisvesting. In 2007 besteedden de gemeenten in totaal meer dan 700 miljoen euro aan huisvesting voor primair onderwijs. De scholen investeren hierdoor zelf relatief weinig in gebouwen: 51 miljoen euro in 2007. De investeringen in inventaris en apparatuur bedroegen 198 miljoen euro. Dat is 31 miljoen euro minder dan in 2006.

Onderwijshuisvesting

Op 1 januari 1997 zijn de taken en bevoegdheden op het terrein van investeringen in onderwijshuisvesting voor het primair onderwijs door het Ministerie van OCW overgedragen aan de gemeenten. De schoolbesturen zijn sindsdien verantwoordelijk voor het binnenonderhoud (groot onderhoud in de vorm van verbouwingen e.d.) en de gemeenten voor de overige taken op het gebied van onderwijshuisvesting, zoals het onderhoud van de buitenkant (groot onderhoud in de vorm van renovatie e.d.) en de nieuwbouw en uitbreiding van schoolgebouwen. De gemeenten krijgen hiervoor een vergoeding via de algemene uitkering uit het gemeentefonds. Een deel van het geld dat is gemoeid met huisvestingsinvesteringen gaat dus buiten de instellingen om en maakt deel uit van de gemeentebegrotingen.

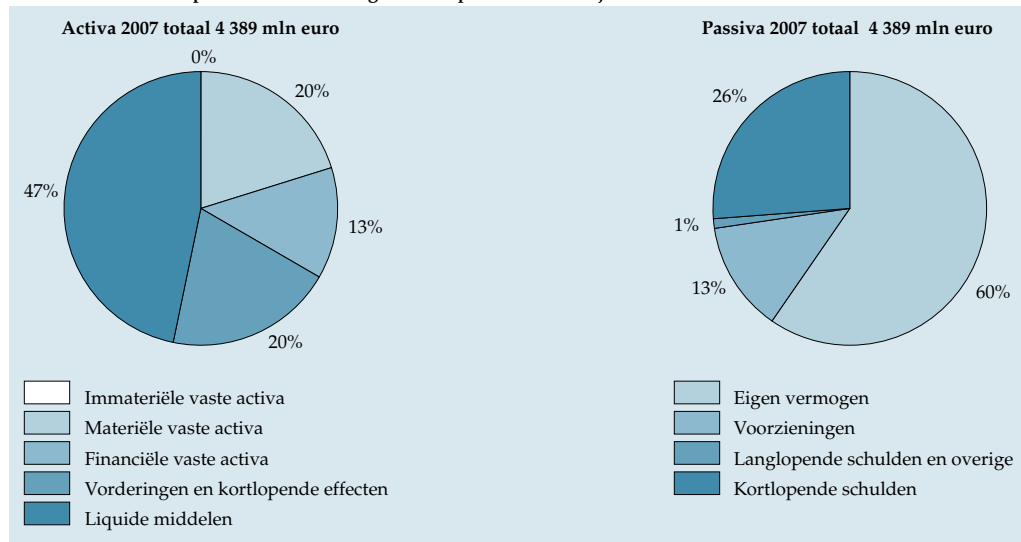
Sinds 1997 bestaat voor gemeenten ook de mogelijkheid van doordecentralisatie, waarbij de verantwoordelijkheid voor investeringen in schoolgebouwen toch wordt overgedragen aan schoolbesturen. In een aantal gevallen is dat ook gebeurd, waarbij het overigens vooral ging om overdracht van het buitenonderhoud.

2.4.3 *De balans*

Ruim 2 miljard euro aan liquide middelen

De liquide middelen vormen de grootste post aan de activazijde van de balans. Dit zijn vooral de bankrekeningen waar maandelijks de rijksbijdragen op worden gestort en de salarissen mee worden betaald. Op 31 december 2007 bedroeg het totale saldo aan liquide middelen ruim 2 miljard euro, bijna 47 procent van het balanstotaal. Daarnaast beschikken de besturen voor primair onderwijs over lang- en kortlopende effecten ter waarde van bijna 550 miljoen euro.

2.4.2 Totaal activa en passiva van instellingen in het primair onderwijs

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

Het eigen vermogen is door het positieve exploitatieresultaat van 2007 toegenomen tot 2,6 miljard euro. De solvabiliteit, de ratio die aangeeft welk deel van het balanstotaal bestaat uit eigen vermogen, lag per 31 december 2007 net onder de 60 procent, de bovengrens die door het Ministerie van OCW als signaalwaarde is vastgesteld. Scholen met een hogere solvabiliteitsratio worden geacht in het jaarverslag toe te lichten waarom het eigen vermogen zo hoog is.

Iets meer dan een kwart van het balanstotaal bestaat uit vreemd vermogen, ofwel de lang- en kortlopende schulden. Langlopende schulden ter financiering van grote investeringen komen in het primair onderwijs nauwelijks voor. Gezien de hoogte van de liquide middelen is het aangaan van een langlopende lening voor veel schoolbesturen blijkbaar niet nodig.

De liquiditeit, de verhouding tussen vlottende activa (o.a. vorderingen en liquide middelen) en kortlopende schulden, geeft aan in welke mate een organisatie aan de kortlopende verplichtingen kan voldoen. Met een liquiditeitsratio hoger dan 1,0 kan een school in principe aan alle korte termijn verplichtingen voldoen. Het Ministerie van OCW beschouwt een school in dat geval financieel gezond. Het primair onderwijs heeft in totaliteit een liquiditeitsratio van 2,5. Dit geeft dus aan dat het totaal aan vlottende activa 2,5 keer zo hoog is als het bedrag aan kortlopende schulden.

2.5 Toelichting

Tot augustus 1998 was het primair onderwijs geregeld in twee wetten: de Wet op het Basisonderwijs (WBO) en de Interimwet Speciaal Onderwijs en Voortgezet Speciaal Onderwijs (ISOVSO). De WBO omvatte zowel het voormalige kleuteronderwijs als het voormalig lager onderwijs en maakte een eind aan het bestaan van aparte scholen voor kleuteronderwijs en voor lager onderwijs. De ISOVSO behelsde al het onderwijs aan kinderen die, bijvoorbeeld als gevolg van een verstandelijke, lichamelijke of zintuiglijke handicap, meer hulp nodig hadden bij de opvoeding en het leren dan het basisonderwijs of voortgezet onderwijs kon bieden. Het ging om:

- kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden (lom; so en vso);
- moeilijk lerende kinderen (mlk; so en vso);
- in hun ontwikkeling bedreigde kleuters (iobk; alleen so);
- zeer moeilijk lerende kinderen (zmlk; so en vso);
- zeer moeilijk opvoedbare kinderen (zmok; so en vso);
- dove kinderen (so en vso);
- slechthorende kinderen (so en vso);
- visueel gehandicapte kinderen (so en vso);
- lichamenlijk gehandicapte kinderen (so en vso);
- meervoudig gehandicapte kinderen (so en vso);
- langdurig zieke kinderen (so en vso);
- kinderen met ernstige spraakmoeilijkheden (alleen so);
- kinderen in scholen verbonden aan pedologische instituten (so en vso).

Vanaf 1 augustus 1998 zijn de WBO en de ISOVSO niet meer van kracht en wordt het primair onderwijs geregeld in twee nieuwe wetten: de Wet op het Primair Onderwijs (WPO) en de Wet op de Expertisecentra (WEC). De WPO regelt zowel het basisonderwijs zoals opgenomen in de WBO, als het speciaal basisonderwijs, dat bestaat uit het voormalige so-lom, het voormalige so-mlk en het voormalige so-iobk (voor zover verbonden aan scholen voor so-lom en so-mlk). Het voormalige vso-lom en vso-mlk vallen vanaf augustus 1998 onder de Wet op het Voortgezet Onderwijs (WVO). De WEC regelt het onderwijs voor alle overige onderwijssoorten die onder de ISOVSO vielen. Bij deze speciale scholen wordt de opleiding aan kinderen met ernstige spraakmoeilijkheden alleen aangeboden op het 'niveau' van het basisonderwijs. De andere opleidingen worden ook aangeboden als voortgezet onderwijs.

Vanaf 1 augustus 2003 zijn de kinderen op de speciale scholen onderverdeeld in vier clusters:

- *Cluster 1: visuele beperkingen.*

Dit cluster omvat scholen voor visueel gehandicapte kinderen, of meervoudig gehandicapte kinderen met deze handicap;

- *Cluster 2: auditieve en communicatieve beperkingen.*

Dit cluster omvat scholen voor dove kinderen, slechthorende kinderen en kinde-

- ren met ernstige spraakmoeilijkheden, of meervoudig gehandicapte kinderen met een van deze handicaps;
- *Cluster 3: lichamelijke en verstandelijke beperkingen.*
Dit cluster omvat scholen voor lichamenlijk gehandicapte kinderen, zeer moeilijk lerende kinderen en langdurig zieke kinderen met een lichamenlijke handicap, of meervoudig gehandicapte kinderen met een van deze handicaps;
 - *Cluster 4: ernstige ontwikkelingsstoornissen.*
Dit cluster omvat scholen voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen, langdurig zieke kinderen anders dan met een lichamenlijke handicap en onderwijs aan kinderen in scholen verbonden aan pedologische instituten.

De WEC biedt ook de mogelijkheid om kinderen met een handicap op een school voor basis- of voortgezet onderwijs te plaatsen. Dit gaat gepaard met een leerlinggebonden financiering om speciale voorzieningen in het onderwijs mogelijk te maken (het zogenaamde rugzakje). Uit de Registratie Geïndiceerde Leerlingen, die door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap wordt bijgehouden, zijn enkele cijfers over het totale aantal rugzakleerlingen bekend, dat wil zeggen van leerlingen in het bekostigd en niet-bekostigd onderwijs samen.

Het basisonderwijs is bedoeld voor kinderen van 4–12 jaar. In Nederland is ieder kind verplicht om naar school te gaan vanaf de eerste schooldag van de maand na de vijfde verjaardag. Kinderen mogen echter al naar de basisschool als ze vier jaar worden. Leerlingen verlaten het basisonderwijs in elk geval aan het einde van het schooljaar waarin zij 14 jaar worden.

Het speciaal basisonderwijs is bedoeld voor kinderen die meer hulp nodig hebben bij de opvoeding en het leren dan het basisonderwijs kan bieden. Vergeleken met scholen voor basisonderwijs hebben scholen voor speciaal basisonderwijs kleinere groepen leerlingen en beschikken ze over meer afzonderlijke deskundigen om de leerlingen met leer- en gedragsproblemen te begeleiden.

Speciale scholen zijn bedoeld voor basis- en voortgezet onderwijs aan visueel gehandicapte kinderen, dove en slechthorende kinderen, lichamenlijk gehandicapte kinderen, zeer moeilijk lerende of opvoedbare kinderen en langdurig zieken.

2.6 Verwijzingen

Achter in dit jaarboek zijn kerncijfers en meer gedetailleerde gegevens over het primair onderwijs te vinden in de tabellen 2.1.1 tot en met 2.4.3. Daarnaast is in paragraaf 8.8 een artikel opgenomen over de voor- en vroegschoolse educatie (vve).

3. Voortgezet onderwijs

In 2008/'09 is het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs voor het tweede opeenvolgende jaar gedaald. In totaal bevolkten 935 duizend scholieren de klaslokalen, waaronder 126 duizend leerlingen die op extra zorg waren aangewezen. De gemiddelde vestigingsgrootte in het voortgezet onderwijs kwam uit op 792 leerlingen. In de vier grote steden samen ligt dit gemiddelde op 595.

Van de leerlingen in het voortgezet onderwijs was in 2008/'09 gemiddeld 14 procent van niet-westers allochtone herkomst. In de vier grote steden is dit aandeel 43 procent. Leerlingen van niet-westers allochtone herkomst volgen relatief vaak de lagere leerwegen binnen het vmbo. Ook hebben ze vaker een indicatie voor het leerwegondersteunend onderwijs. In de laatste leerjaren van het vmbo, havo en vwo kiezen niet-westers allochtone scholieren opvallend vaak voor de economische richtingen.

Aan het eind van het schooljaar 2007/'08 hebben in het voortgezet onderwijs ruim 173 duizend leerlingen een diploma behaald. Dat is 1 procent meer dan een jaar eerder. Autochtone en westers allochtone leerlingen doorlopen het voortgezet onderwijs doorgaans met meer succes dan niet-westers allochtone leerlingen. Veruit de meeste leerlingen in een eind-examenklas stromen door naar het middelbaar beroeps- of hoger onderwijs. In de beroepsgerichte leerwegen van het vmbo is het aandeel voortijdig schoolverlaters (vso'ers) relatief hoog.

De schoolbesturen voor voortgezet onderwijs behaalden in 2007 een positief exploitatieresultaat van 100 miljoen euro. Dat is een lichte terugval in vergelijking met de twee voorgaande jaren. De totale materiële lasten stegen in het voortgezet onderwijs harder dan de totale personele lasten. Door het positieve exploitatieresultaat nam het eigen vermogen toe tot bijna 1,8 miljard euro.

3.1 Leerlingen, scholen en geslaagden

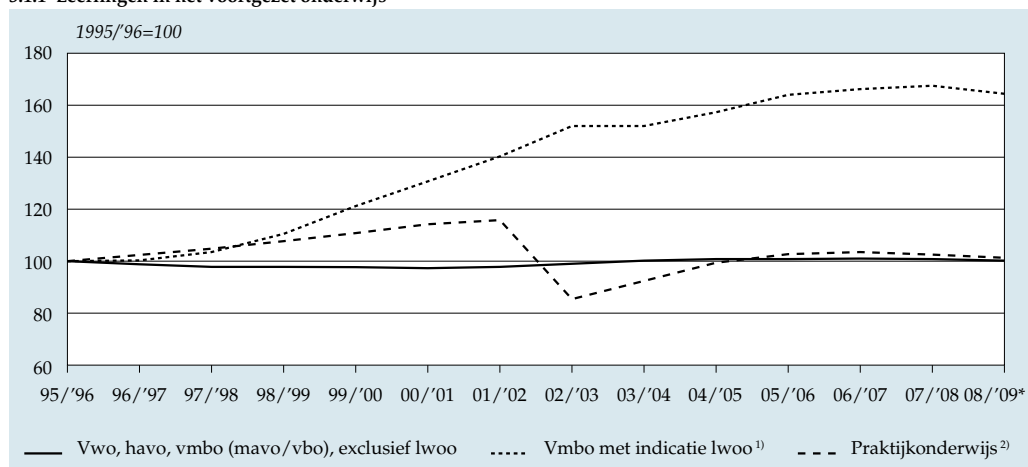
Aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs verder gedaald

In het schooljaar 2008/'09 is het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs voor het tweede opeenvolgende jaar gedaald. Het telde 935 duizend leerlingen. Voorafgaand aan deze daling nam het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs negen jaar op rij toe. Het aantal leerlingen steeg van 880 duizend in 1997/'98 tot 943 duizend in 2006/'07. Volgens de Referentieraming van het Ministerie van OCW neemt het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs de komende twee jaar af tot 929 duizend. In de periode 2011–2015 verwacht het ministerie een tijdelijke groei tot bijna 969 duizend leerlingen. Daarna gaat OCW er van uit dat het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs als gevolg van demografische ontwikkelingen zeer

sterk zal dalen. Tot het voortgezet onderwijs behoren het vwo, de havo, het vmbo (inclusief het leerwegondersteunend onderwijs; lwoo) en het praktijkonderwijs. Het vmbo is met ingang van het schooljaar 1998/'99 in de plaats gekomen van de mavo en het vbo. Het praktijkonderwijs is tussen 1999 en 2002 ontstaan uit het speciaal voortgezet onderwijs.

In het schooljaar 2008/'09 volgden 809 duizend leerlingen lessen op een school voor vwo, havo of het vmbo exclusief het lwoo. De overige 126 duizend leerlingen in het voortgezet onderwijs waren aangewezen op extra zorg. Tot de zorgleerlingen behoren 99 duizend leerlingen in het vmbo met een indicatie voor het lwoo en 27 duizend leerlingen in het praktijkonderwijs. Voor het eerst in zes jaar nam het totaal aantal zorgleerlingen iets af. Het Ministerie van OCW verwacht dat het totaal aantal zorgleerlingen de komende tien jaar toeneemt tot bijna 133 duizend.

3.1.1 Leerlingen in het voortgezet onderwijs

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Vóór 1998/'99 was dit het individueel voorbereidend beroepsonderwijs (ivbo).

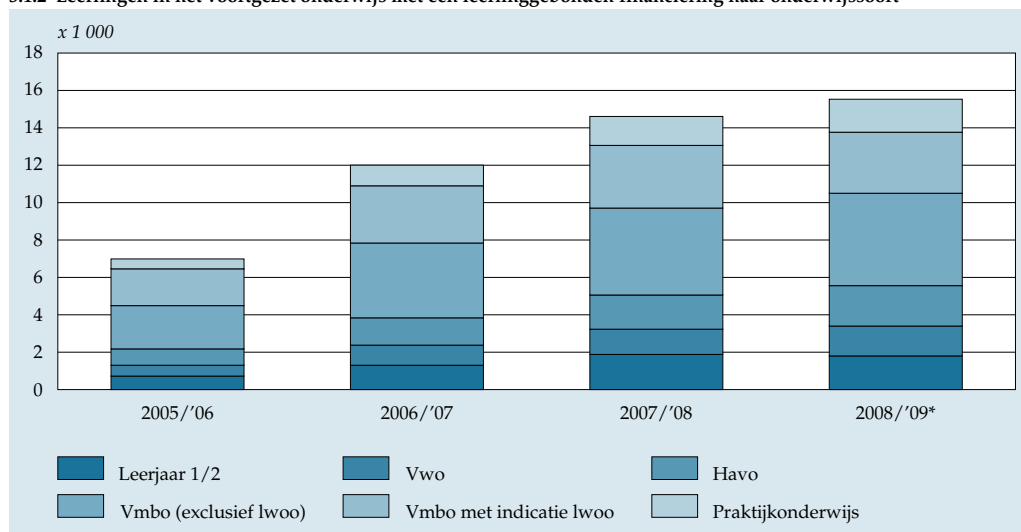
²⁾ Vóór 1999/'00 was dit uitsluitend het svo-lom en het svo-mlk en vanaf 2002/'03 uitsluitend het praktijkonderwijs. In de tussentijdse jaren ging het om al deze vormen van speciaal voortgezet onderwijs.

Aantal rugzakleerlingen in het voortgezet onderwijs verder toegenomen

Evenals het primair onderwijs kent ook het voortgezet onderwijs het fenomeen van rugzakleerlingen. Het gaat hierbij om leerlingen met een handicap of stoornis die dankzij speciale voorzieningen het voortgezet onderwijs op een gewone in plaats van een speciale school kunnen volgen. De voor hen benodigde speciale voorzieningen zijn mogelijk door een leerlinggebonden financiering (het zogenaamde rugzakje). In 2008/'09 hadden in het voortgezet onderwijs ruim 15 duizend leerlingen zo'n leerlinggebonden financiering. Dit waren er ruim twee keer zo veel als drie jaar daarvoor. Vooral het aantal leerlingen met een ontwikkelingsstoornis is zeer sterk toegenomen.

In 2008/'09 ging ruim de helft (53 procent) van alle rugzakleerlingen in het voortgezet onderwijs naar het vmbo. Van deze groep volgden vier op de tien leerlingen het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo). De afgelopen drie jaar is het aantal scholieren met een leerlinggebonden financiering in vrijwel alle onderwijssoorten voortdurend toegenomen. Daarbij springt de enorme groei in het schooljaar 2006/'07 het meest in het oog.

3.1.2 Leerlingen in het voortgezet onderwijs met een leerlinggebonden financiering naar onderwijssoort

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

De verschuiving van bijzondere naar openbare scholen lijkt tot stilstand gekomen

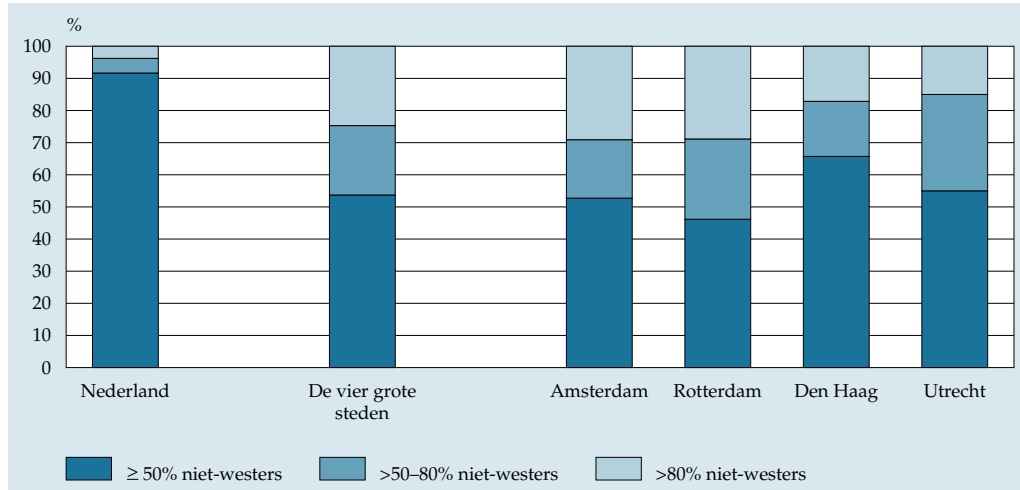
De afgelopen dertien jaar is het aantal leerlingen op openbare scholen voor voortgezet onderwijs met ruim een derde toegenomen. De rooms-katholieke scholen verloren daarentegen vooral in de tweede helft van de jaren negentig veel leerlingen. Ten opzichte van 1995/'96 bedroeg de afname 18 procent. In 2008/'09 kreeg ruim een kwart van alle leerlingen in het voortgezet onderwijs les op een openbare school, een kwart op een rooms-katholieke school en 22 procent op een protestants-christelijke school. De overige leerlingen bezochten een andere school voor bijzonder onderwijs. Daarbij gaat het vrijwel uitsluitend om scholen voor algemeen bijzonder onderwijs en samenwerkingsverbanden tussen openbare, confessionele en algemeen bijzondere scholen. In 2008/'09 komt de verdeling van de leerlingen naar denominatie van de scholen vrijwel overeen met die van 2007/'08. De verschuiving van bijzondere naar openbare scholen lijkt hiermee tot stilstand te zijn gekomen.

Sterke concentratie niet-westers allochtone leerlingen op scholen in de vier grote steden

De niet-westers allochtone bevolking is voor een groot deel geconcentreerd in het westen van het land, met name in de vier grote steden: Amsterdam, Rotterdam,

Den Haag en Utrecht. In 2008/'09 was in deze vier steden 43 procent van de leerlingen in het voortgezet onderwijs van niet-westers allochtone afkomst. In de overige steden met meer dan honderdduizend inwoners was dat 15 procent en in de kleinere gemeenten 9 procent. In de vier grote steden hadden autochtone leerlingen gemiddeld 26 procent niet-westers allochtone schoolgenoten. Voor de niet-westers allochtone leerlingen lag dat percentage op 63. Dit is voor een groot deel een gevolg van het feit dat niet-westers allochtonen en autochtonen verschillende onderwijssoorten volgen. Zo gaan autochtonen vaker naar havo en vwo, terwijl niet-westerse allochtonen vaker naar de basis- en kaderberoepsgerichte leerwegen van het vmbo gaan. Daarnaast zijn de niet-westers allochtone leerlingen binnen de grote steden niet gelijk over de wijken verspreid. Ook de bewuste keuze van 'witte' ouders voor een minder gekleurde school van hun kind speelt hierbij een rol. In de vier grote steden had 46 procent van de scholen voor voortgezet onderwijs meer dan 50 procent niet-westers allochtone leerlingen. Bij ruim de helft van deze scholen is dit aandeel zelfs meer dan 80 procent. Van de vier grote steden heeft Rotterdam relatief de meeste 'gekleurde' scholen (54 procent) en Den Haag de minste (34 procent).

3.1.3 Scholen voor voortgezet onderwijs¹⁾ in de vier grote steden naar aandeel niet-westers allochtone leerlingen, 2008/'09*

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Exclusief het praktijkonderwijs.

Werkgelegenheid in het voortgezet onderwijs neemt verder toe

In 2008/'09 waren er in ons land 660 scholen voor voortgezet onderwijs. Dat zijn er twee meer dan het jaar ervoor. In de tweede helft van de jaren negentig verdwenen er onder andere door fusies gemiddeld nog bijna 50 scholen per jaar. De werkgelegenheid is in 2008/'09 opnieuw iets toegenomen. Omgerekend in voltijdbanen (fte's) werkten ruim 86 duizend personen in het voortgezet onderwijs.

Gemiddelde vestigingsgrootte in de vier grote steden veruit het kleinst

In 2008/'09 had een vestiging in het voortgezet onderwijs (exclusief het praktijk-onderwijs) gemiddeld 792 leerlingen. Dit zijn gemiddeld 13 leerlingen meer dan in het schooljaar 2005/'06. In de vier grote steden is de gemiddelde vestigingsgrootte in voortgezet onderwijs veel lager dan die in de kleinere gemeenten. Zo telde een vestiging voor voortgezet onderwijs in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht samen gemiddeld 595 leerlingen, tegenover 855 leerlingen in de andere steden met meer dan honderdduizend inwoners en 815 leerlingen in gemeenten met minder dan honderdduizend inwoners. In 2008/'09 liep bij de vier grote steden de gemiddelde vestigingsgrootte uiteen van 516 leerlingen in Utrecht tot 620 leerlingen in Den Haag. Het verschil in de gemiddelde vestigingsgrootte in het voortgezet onderwijs tussen de vier grote steden en de kleinere gemeenten is in de afgelopen drie jaar steeds groter geworden.

Minder leerlingen in het vmbo, maar meer leerlingen op de havo en het vwo

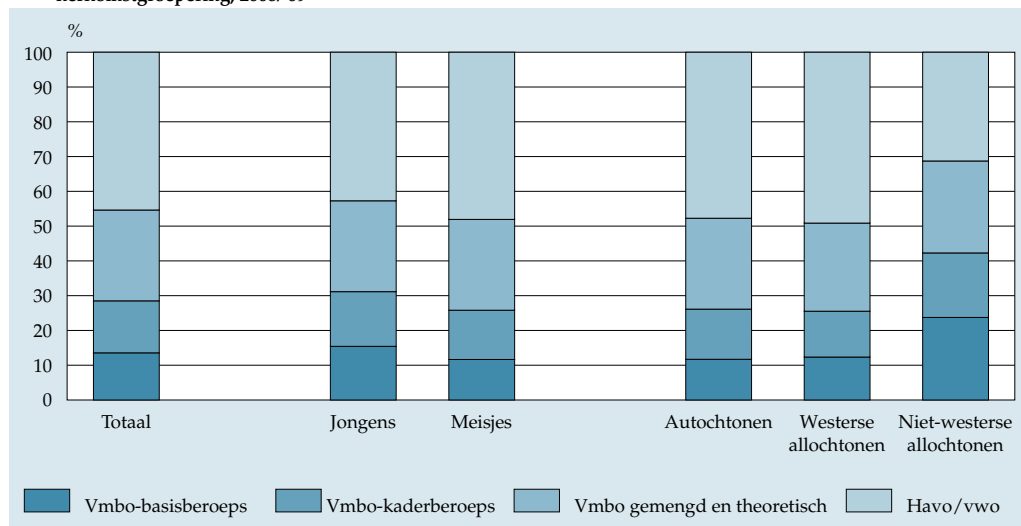
In het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs hebben bijna alle leerlingen hun definitieve keuze voor een onderwijssoort gemaakt. Daarom is dit leerjaar heel geschikt om na te gaan hoe de leerlingen over de onderwijssoorten van het voortgezet onderwijs zijn verdeeld. In 2008/'09 waren er in het voortgezet onderwijs ruim 196 duizend derdeklassers. Dit aantal is exclusief het praktijkonderwijs. In het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs volgde 55 procent het vmbo (inclusief het lwoo), 20 procent de havo, 22 procent het vwo en een kleine groep (3 procent) een gemeenschappelijk leerjaar van havo en vwo. Binnen het vmbo kozen de meeste leerlingen voor de theoretische leerweg, op enige afstand gevolgd door de kaderberoepsgerichte leerweg en de basisberoepsgerichte leerweg. Een betrekkelijk klein aantal volgde de gemengde leerweg. Opmerkelijk is dat in de afgelopen vijf jaar binnen het vmbo het aandeel van de laagste leerweg (de basisberoepsgerichte leerweg) in leerjaar 3 en hoger met een kwart is afgenomen. Gelijktijdig nam op een hoger niveau binnen het vmbo het aandeel van de gemengde en de kaderberoepsgerichte leerweg in deze leerjaren duidelijk toe. In 2008/'09 zaten er aanzienlijk minder leerlingen in het vmbo dan vijf jaar geleden, maar meer leerlingen op de havo en het vwo.

Leerlingen van niet-westerse herkomst relatief vaak naar de lagere leerwegen in vmbo

In vergelijking met autochtone leerlingen zitten derdeklassers van niet-westers allochtone herkomst relatief vaak op het vmbo. Bovendien gaan zij binnen het vmbo vaker naar de lagere leerwegen. Zo volgde in 2008/'09 in het voortgezet onderwijs bijna drie van de tien leerlingen van Turkse en Marokkaanse herkomst de basisberoepsgerichte leerweg in het vmbo. Van de autochtone derdeklassers was dit maar 12 procent. Voor de kaderberoepsgerichte leerweg was dit aandeel respectievelijk rond de 21 en 14 procent. Van de autochtone en westers allochtone derdeklassers zat daarentegen bijna de helft op de havo of het vwo. Van de niet-westers allochtone kinderen was dit nog geen derde. Onder hen volgde van de

leerlingen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond slechts 22 procent een havo- of vwo-opleiding. Voor alle onderscheiden herkomstgroeperingen geldt dat meisjes vaker op de havo of het vwo zitten dan jongens.

3.1.4 Verdeling over de onderwijssoorten in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs¹⁾ naar geslacht en herkomstgroepering, 2008/'09*

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Exclusief het praktijkonderwijs (geen leerjaren).

Autochtone leerlingen in de grote steden vaker naar vwo

De grootte van de gemeente waar de school staat, heeft weinig invloed op de verdeling naar onderwijssoort van leerlingen van niet-westers allochtone herkomst. Bij de autochtone leerlingen maakt het wel uit. Hoe groter de schoolgemeente, hoe meer autochtone leerlingen in het derde leerjaar het vwo volgen. In 2008/'09 liep de deelname van autochtone leerlingen in het vwo uiteen van 21 procent in de kleinere gemeenten tot 33 procent in de vier grote steden. Verder valt op dat autochtone leerlingen die in één van de vier grote steden naar school gaan in het derde leerjaar relatief vaak nog geen definitieve keuze voor havo of vwo hebben gemaakt.

Niet-westerse allochtonen hebben in het vmbo relatief vaak een indicatie voor lwoo

Binnen het vmbo kunnen leerlingen met achterstanden of gedrags- en motivatieproblemen een indicatie krijgen voor het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo). Zij krijgen in dat geval meer ondersteuning en individuele begeleiding bij het volgen van het vmbo. Een lwoo-indicatie wordt vooral gegeven binnen de basisberoepsgerichte leerweg. Niet-westers allochtone leerlingen hebben naar verhouding vaker een indicatie voor het lwoo dan autochtone en westers allochtone leerlingen. Dit hangt voor een deel samen met de keuze voor de basisberoepsgerichte leerweg

in het vmbo. In 2008/'09 had 30 procent van de niet-westers allochtone leerlingen in het vmbo een lwoo-indicatie, tegenover 21 procent van de autochtone leerlingen. Van de niet-westerse allochtone vmbo-leerlingen die in het buitenland zijn geboren (eerste generatie allochtonen) had 36 procent een lwoo-indicatie. Dit laatste is niet zo verwonderlijk. Leerlingen met bijvoorbeeld een taalachterstand zijn met wat extra ondersteuning wellicht beter in staat om een vmbo-diploma te halen.

Relatief weinig vmbo'ers met een lwoo-indicatie in het 'Groene Hart'

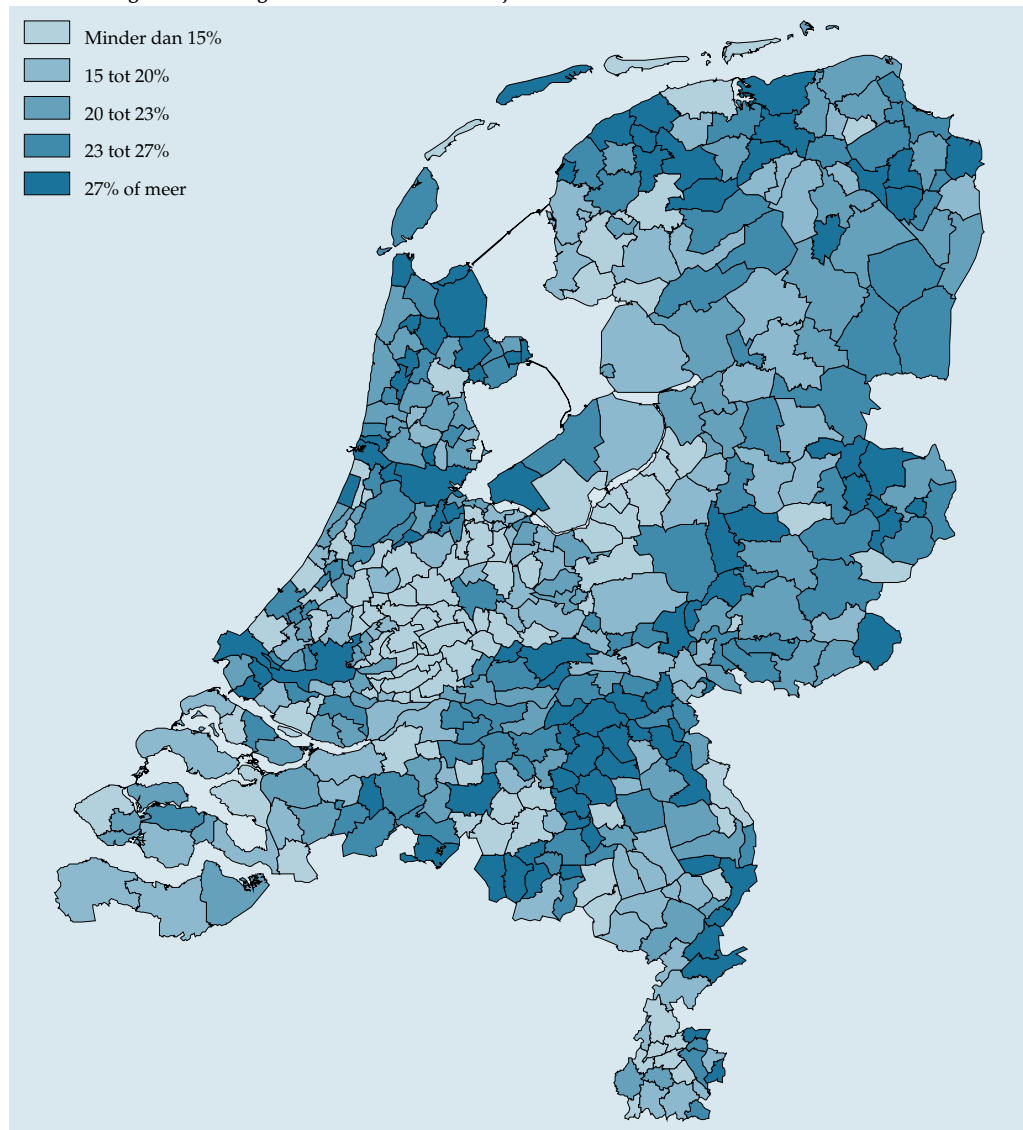
Per gemeente zijn er grote verschillen in het aandeel leerlingen dat een indicatie heeft voor het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo). Dit hangt voor een deel samen met het aandeel niet-westers allochtone jongeren in de gemeente. In het schooljaar 2008/'09 zaten in Noord-Brabant, Noord-Holland, Overijssel en Groningen relatief veel leerlingen met een lwoo-indicatie. In deze provincies had in bijna een derde van de gemeenten 27 procent of meer van de derdeklassers in het vmbo een lwoo-indicatie. Daarnaast tellen de 25 gemeenten met meer dan honderdduizend inwoners veel vmbo'ers met een indicatie voor het lwoo. Hiertegenover staat dat in de provincie Utrecht in de helft van de gemeenten minder dan 15 procent van de derdeklassers in het vmbo een lwoo-indicatie heeft. Voor Zuid-Holland geldt dit voor vier van de tien gemeenten. In beide provincies tellen vooral de gemeenten in het 'Groene Hart' relatief weinig vmbo'ers met een indicatie voor het leerwegondersteunend onderwijs.

Bijna drie op de tien vmbo'ers kiezen voor zorg en welzijn

In de laatste leerjaren van het voortgezet onderwijs kiezen de leerlingen in het vmbo een sector en in de havo en het vwo een profiel. De vmbo'ers kunnen in het derde en vierde leerjaar kiezen uit de vier sectoren: *landbouw*, *techniek*, *economie* en *zorg en welzijn*. Op enkele scholen is het ook mogelijk om voor een combinatie van deze sectoren te kiezen. De leerlingen van de gemengde leerweg kiezen ook uit deze sectoren, maar dat geldt maar voor één praktijkvak.

Binnen de leerjaren 3 en 4 van het vmbo trok in 2008/'09 de sector *zorg en welzijn* de meeste leerlingen. Bijna 28 procent van de vmbo'ers koos voor deze sector. Daarbij zijn de leerlingen in de theoretische leerweg buiten beschouwing gelaten. Op korte afstand volgen de sectoren *techniek* en *economie*, met een aandeel van respectievelijk 27 en 25 procent. Slechts 14 procent van de vmbo'ers volgde een opleiding in de sector *landbouw*. Het aandeel vmbo'ers dat voor een combinatie van twee sectoren koos nam toe, maar bleef beperkt tot ruim 6 procent. In vergelijking met het schooljaar 2000/'01 is de belangstelling voor de sector *techniek* afgenomen. Daarentegen is het aandeel van met name de sector *zorg en welzijn* gestegen.

3.1.5 Percentage lwoo-leerlingen van alle vmbo'ers in leerjaar 3

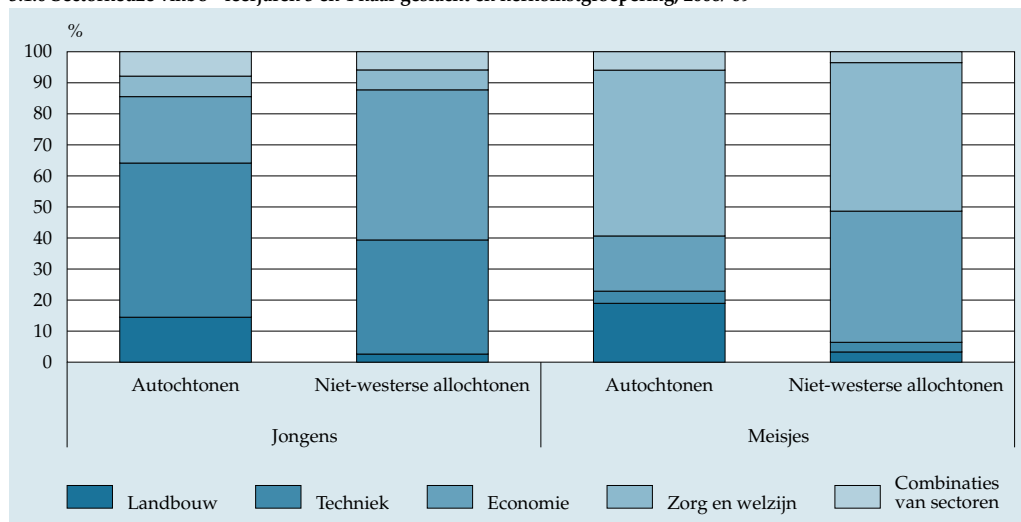

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

Niet-westerse allochtonen kiezen vaker voor economie

In het vmbo kiezen de niet-westers allochtone meisjes ruim twee keer zo vaak voor economie dan de autochtone meisjes. Bij de jongens is dit verschil bijna even groot. Voor niet-westerse allochtonen is *economie* daarmee de meest gekozen sector in het vmbo. Daarentegen hebben ze relatief weinig belangstelling voor de sector *landbouw*. Autochtone jongens kiezen het meest voor *techniek*, terwijl *zorg en welzijn* veruit de meest populaire sector is bij de autochtone meisjes.

3.1.6 Sectorkeuze vmbo¹⁾ leerjaren 3 en 4 naar geslacht en herkomstgroepering, 2008/'09*

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Exclusief de theoretische leerweg.

Opmerkelijke verschuivingen in profielkeuze in havo en vwo

In de hoogste leerjaren van havo en vwo kunnen de leerlingen uit vier profielen kiezen: *natuur en techniek*, *natuur en gezondheid*, *economie en maatschappij* en *cultuur en maatschappij*. Op de havo kiezen de leerlingen gemiddeld twee keer zo vaak voor een maatschappij- dan voor een natuurprofiel. Binnen het maatschappij-profiel vond de afgelopen twee jaar een opmerkelijke verschuiving plaats. In vergelijking met voorgaande jaren is het profiel *cultuur en maatschappij* sterk in populariteit gedaald en *economie en maatschappij* in populariteit gestegen. In 2007/'08 was dit al te zien in leerjaar 4. In 2008/'09 ook in leerjaar 5. Dit gaat samen met de invoering van de vernieuwde tweede fase in het schooljaar 2007/'08. Daarbij zijn wiskunde en economie in het havo-profiel *cultuur en maatschappij* geen verplichte vakken meer. Omdat wiskunde en/of economie voor veel hbo-studies een vereiste is, kiezen leerlingen nu kennelijk eerder voor het profiel *economie en maatschappij* in plaats van *cultuur en maatschappij*. *Economie en maatschappij* wordt vooral veel gekozen door allochtone jongens en in iets mindere mate ook door autochtone jongens. Van de jongens met een Marokkaanse achtergrond volgden zelfs zeven van de tien lessen binnen dit profiel. Van de havo-meisjes koos 41 procent voor *economie en maatschappij*. Bij hen kwam *cultuur en maatschappij* met een aandeel van 36 procent op de tweede plaats. Zij kozen daarentegen weinig voor *natuur en techniek*. Zowel bij autochtone als allochtone havisten spreekt dit profiel kennelijk vooral de jongens aan.

In het vwo is de profielkeuze wat gelijkmatiger verdeeld dan binnen de havo. Met uitzondering van *cultuur en maatschappij* bij de jongens en *natuur en techniek* bij de meisjes worden alle profielen geregeld gekozen. Opvallend is wel dat in 2008/'09 meer vwo'ers voor een combinatie van profielen hebben gekozen dan in het jaar ervoor. *Natuur en techniek/natuur en gezondheid* is daarbij de meest populaire combinatie. Autochtone jongens hebben een lichte voorkeur voor de profielen *natuur en techniek* en *economie en maatschappij*. Bij de autochtone meisjes staat *natuur en gezondheid* duidelijk bovenaan. Bij de niet-westers allochtone jongens waren *natuur en gezondheid* en *economie en maatschappij* het meest in trek. Niet-westers allochtone meisjes kozen na *natuur en gezondheid* eveneens vaak voor *economie en maatschappij*.

Aantal geslaagden in het voortgezet onderwijs licht toegenomen

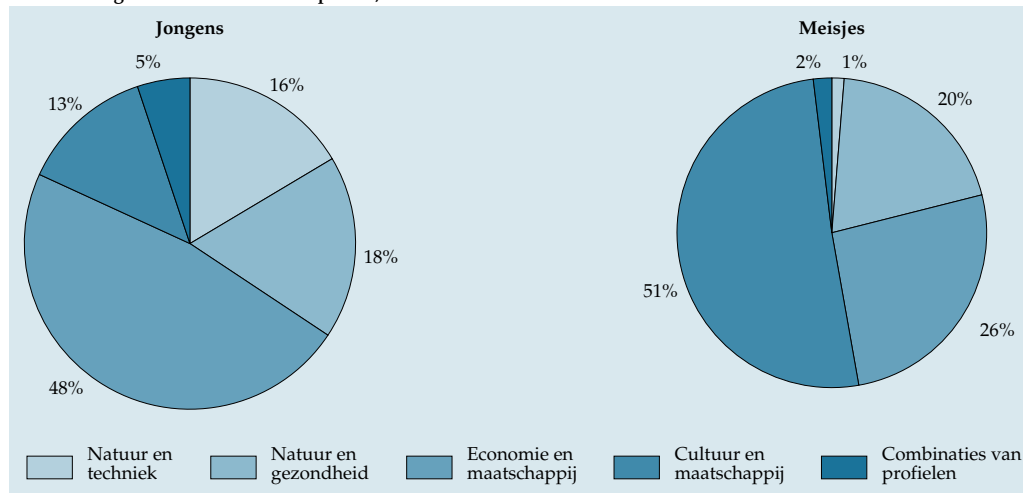
In het schooljaar 2007/'08 behaalden ruim 173 duizend leerlingen een diploma in het voortgezet onderwijs. Dat is 1 procent meer dan een jaar eerder. In het vmbo heeft twee vijfde van de geslaagden de theoretische leerweg gevolgd. In de gemengde en in de kaderberoepsgerichte leerweg werden de meeste diploma's uitgereikt in de sector *zorg en welzijn*. In de basisberoepsgerichte leerweg telde de sector *techniek* de meeste geslaagden. Direct daarna kwam de sector *zorg en welzijn*. In 2007/'08 deed voor het eerst een klein aantal vmbo'ers examen voor een combinatie van sectoren. Van hen sloten zo'n 1 200 leerlingen de opleiding succesvol af. Havisten deden het vaakst examen in het profiel *economie en maatschappij*, op korte afstand gevolgd door het profiel *cultuur en maatschappij*. In het vwo werden de meeste diploma's overhandigd aan geslaagden voor de profielen *natuur en gezondheid* en *economie en maatschappij*.

In 2007/'08 haalde op de havo bijna de helft van de jongens een diploma voor het profiel *economie en maatschappij*, terwijl bij de meisjes iets meer dan de helft slaagde voor *cultuur en maatschappij*. De andere profielen waren bij de havisten duidelijk minder in trek. In het vwo waren de meisjes vooral verdeeld over de profielen *natuur en gezondheid*, *cultuur en maatschappij* en *economie en maatschappij*. De jongens hadden een voorkeur voor *economie en maatschappij* en kozen in iets mindere mate voor *natuur en gezondheid* en *natuur en techniek*.

Hoogste slagingspercentages in het vmbo

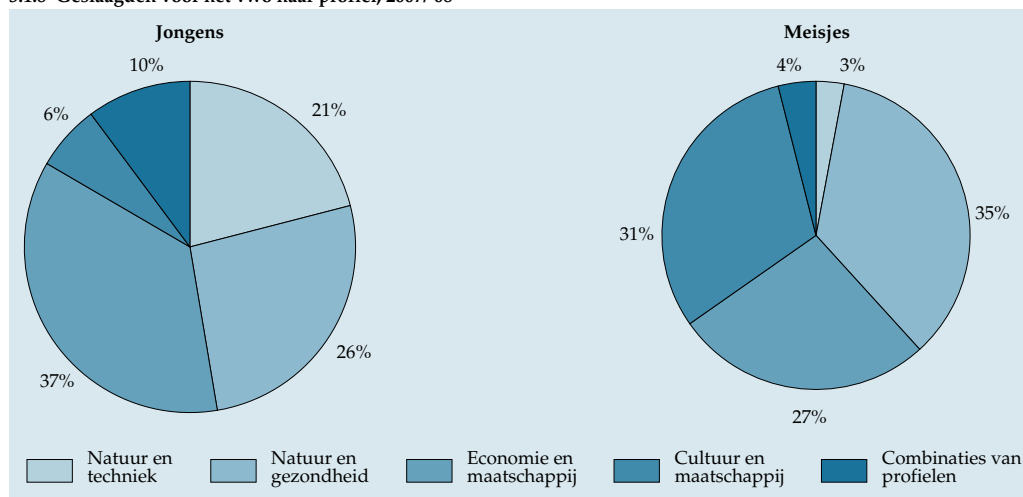
In 2007/08 waren de kandidaten die examen deden voor de kaderberoeps- en basisberoepsgerichte leerweg in het vmbo het meest succesvol. Van hen slaagde 96 procent. Binnen het vmbo bleven de eindexamenkandidaten in de twee andere leerwegen daar nauwelijks bij achter. Zowel in de theoretische als gemengde leerweg behaalde 94 procent een diploma. Met een slagingspercentage van 89 vielen de havisten enigszins uit de toon, want van de vwo'ers slaagde 92 procent.

3.1.7 Geslaagden voor de havo naar profiel, 2007/'08*

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

3.1.8 Geslaagden voor het vwo naar profiel, 2007/'08*

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

Bij alle onderwijssoorten in het voortgezet onderwijs slagen jongens bijna even vaak voor het eindexamen als meisjes. Daarentegen is het slagingspercentage van autochtone eindexamenkandidaten bij alle onderwijssoorten duidelijk hoger dan dat van niet-westers allochtone eindexamenkandidaten. De westerse allochtonen scoren op hun beurt niet veel lager dan de autochtonen. Bij de niet-westerse allochtonen zijn de eindexamenkandidaten van Antilliaanse of Arubaanse herkomst bij de meeste onderwijssoorten het meest succesvol. In 2007/'08 scoorden zij met uitzondering van de gemengde leerweg in het vmbo weliswaar iets lager dan de autochtone kandidaten, maar deden zij het wel veel beter dan degenen die van

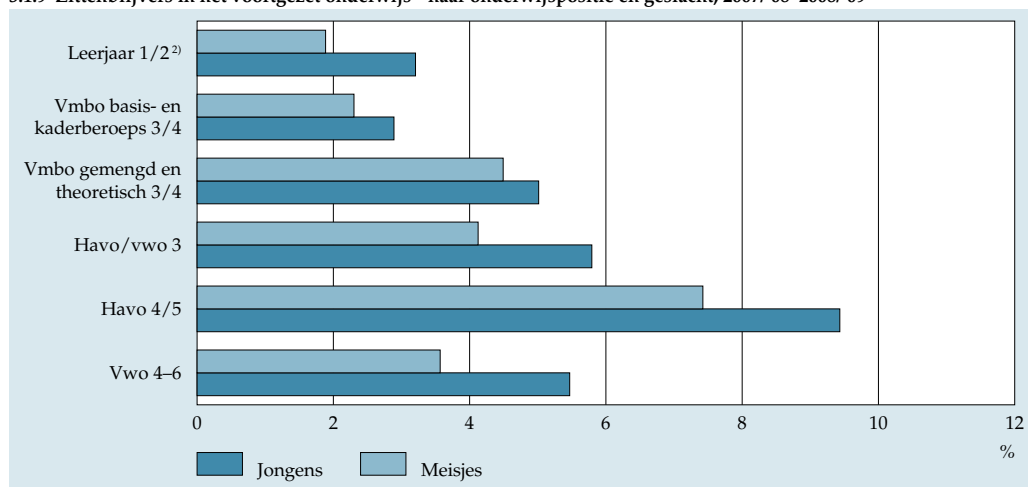
Turkse herkomst zijn. Vooral bij het vwo liepen de slagingspercentages van deze twee groepen ver uiteen.

Veel zittenblijvers in vierde leerjaar havo

In het schooljaar 2007/'08 bleef 4 procent van de leerlingen in het voortgezet onderwijs zitten. Deze leerlingen zaten een schooljaar later nog in hetzelfde leerjaar van hetzelfde niveau. Jongens bleven in bijna alle onderscheiden onderwijssoorten en leerjaren vaker zitten dan meisjes. Allochtone leerlingen doubleerden gemiddeld vaker dan autochtone leerlingen. Dit geldt vooral voor leerlingen van niet-westers allochtone herkomst in de hogere leerjaren van het vwo en de theoretische en gemengde leerweg van het vmbo.

Door het systeem van brugjaren is het zittenblijven in het eerste en tweede leerjaar van het voortgezet onderwijs niet groot (respectievelijk 2 en 3 procent). Evenals in voorgaande jaren bleven in 2007/'08 veruit de meeste leerlingen zitten in de havo, vooral als gevolg van slechte prestaties in het vierde leerjaar. In havo-4 bleef 15 procent van de jongens en 12 procent van de meisjes zitten. In mindere mate bleek ook het vierde leerjaar van het vwo een moeilijke hindernis: 6 procent van de leerlingen moest dat leerjaar nog eens overdoen. In het vmbo bleven relatief minder leerlingen zitten dan in havo/vwo. Vooral de leerlingen in de beroepsgerichte leerwegen doubleerden weinig (4 procent in het derde en 2 procent in het vierde leerjaar). Dit betekent overigens niet dat alle andere leerlingen hun leerjaar met goed gevolg afsloten. Een deel van de leerlingen vertrok uit het (bekostigd) onderwijs en anderen stroomden door naar de drempelloze opleidingen in het mbo.

3.1.9 Zittenblijvers in het voortgezet onderwijs¹⁾ naar onderwijspositie en geslacht, 2007/'08–2008/'09*

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

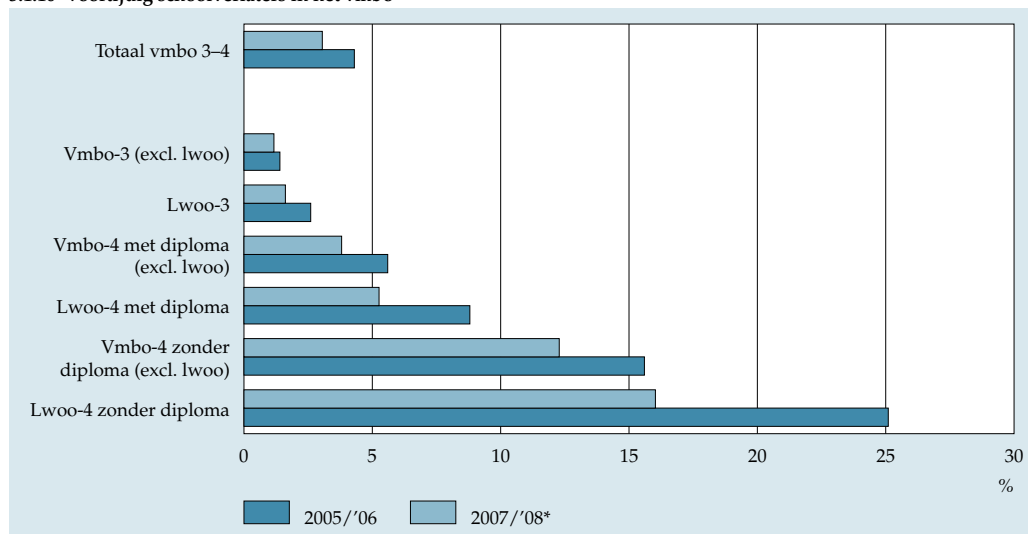
¹⁾ Exclusief praktijkonderwijs.

²⁾ Leerlingen in leerjaar 1 of 2 zijn hier blijven zitten als ze in hetzelfde leerjaar blijven, ongeacht hun niveau in 2008/'09.

Voortijdig schoolverlaten onder lwoo-leerlingen sterk afgenomen

De afgelopen paar jaar is het aandeel voortijdig schoolverlaters in het voortgezet onderwijs gedaald. In het schooljaar 2005/'06 verliet 1,8 procent van de vo-leerlingen het onderwijs zonder startkwalificatie. In 2007/'08 was dit 1,4 procent. Een leerling heeft een startkwalificatie als hij of zij ten minste een havo-, vwo- of mbo-diploma op niveau 2 (basisberoepsbeoefenaar) heeft behaald. Een diploma op dat niveau geeft jongeren betere kansen op de arbeidsmarkt. Binnen het voortgezet onderwijs daalde in 2007/'08 vooral het aandeel voortijdig schoolverlaters (vsv'ers) onder vmbo-leerlingen met een indicatie voor het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo). Zo nam het percentage vsv'ers onder lwoo-leerlingen in leerjaar vier zonder diploma in vergelijking met 2005/'06 af van ruim 25 tot 16. Relatief trad er ook een sterke daling onder voortijdig schoolverlaters op bij de derdeklassers van het lwoo en de lwoo-leerlingen met een diploma. Ondanks een verdere afname blijft het aandeel voortijdig schoolverlaters onder de leerlingen die in leerjaar 4 van het vmbo geen diploma hebben gehaald het hoogst. Van hen hield gemiddeld 13,4 procent het onderwijs voorlopig of voorgoed voor gezien.

3.1.10 Voortijdig schoolverlaters in het vmbo

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

Hoge uitstroom van ongediplomeerden in beroepsgerichte leerwegen van het vmbo

Van de leerlingen die in 2007/'08 slaagden voor het eindexamen van het vmbo, stroomde het merendeel het jaar daarna door naar het mbo. Van diegenen die hun diploma niet haalden, was dit bijna de helft. Deze laatste groep kwam vooral vanuit de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg. Van de niet-geslaagde vmbo'ers in de gemengde en theoretische leerweg deed 55 procent het jaar nog een keer over en ging 9 procent naar het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) om

daar alsnog te proberen om hun diploma te halen. Van de niet-geslaagde vmbo'ers in de beroepsgerichte leerwegen bleef maar 19 procent in het voortgezet onderwijs om alsnog een vmbo-diploma te kunnen halen. In de beroepsgerichte leerwegen was de uitstroom uit het (bekostigd) onderwijs voor de ongediplomeerde leerlingen vrij hoog (18 procent). In de gemengde en theoretische leerweg lag dit percentage veel lager (7 procent).

Leerlingen die in 2007/'08 een vmbo-diploma behaalden, bleven voor het grootste deel onderwijs volgen. Van de geslaagden in de beroepsgerichte leerwegen verliet 5 procent het (bekostigd) onderwijs. Van de geslaagden in de gemengde en theoretische leerweg was dit 3 procent. Driekwart van de leerlingen met een beroepsgericht vmbo-diploma koos voor een vervolgopleiding in de beroepsopleidende leerweg (bol) van het mbo, terwijl ruim een vijfde voor de leer-werkvariant (bbl) koos. Werkend leren is vooral populair bij autochtone jongens. Ruim drie van de tien jongens en een kwart van de autochtonen met een beroepsgericht vmbo-diploma koos voor deze leerweg. Van de niet-westerse allochtonen was dit slechts 5 procent. Gediplomeerden in de gemengde en theoretische leerweg kozen maar heel weinig voor de bbl (4 procent). Van hen ging bijna driekwart naar de bol en 19 procent naar de havo. Niet-westers allochtone leerlingen stroomden vaker door naar de havo dan autochtone leerlingen (respectievelijk 25 en 18 procent).

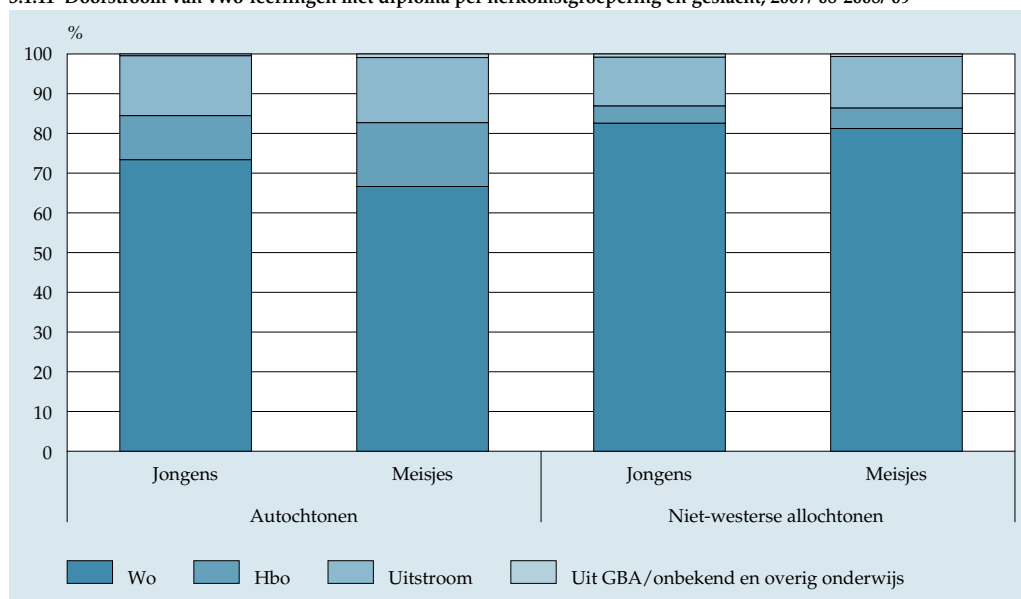
Veel ongediplomeerde havisten en vwo'ers stromen door naar het vavo

De meeste leerlingen die in 2007/'08 in een eindexamenklas van de havo of het vwo zaten, volgden het jaar daarop nog steeds een opleiding in het bekostigd onderwijs (havo: bijna 90 procent; vwo: ruim 80 procent). De eindexamenkandidaten die hun diploma niet haalden, deden het jaar nog eens over of stroomden door naar een andere onderwijssoort. Van de ongediplomeerde havisten deed bijna een kwart het examen nog een keer op het voortgezet onderwijs. De helft ging naar het vavo, 12 procent naar het mbo en 4 procent naar een andere vorm van bekostigd onderwijs. Van de ongediplomeerde vwo'ers deed een derde het examen over op het voortgezet onderwijs, ging 40 procent naar het vavo, 1 procent naar het mbo en 5 procent naar het hbo. Deze laatste groep had waarschijnlijk al eerder een havo-diploma behaald. Daarnaast stroomde 7 procent door naar overig bekostigd onderwijs.

Zowel bij de ongediplomeerde havisten als ongediplomeerde vwo'ers stroomden relatief veel meisjes en niet-westerse allochtonen door naar het vavo. De doorstroom naar het vavo is aanmerkelijk hoger dan in voorgaande jaren. Deels hangt dit samen met de invoering van de vernieuwde tweede fase in de havo en het vwo. Niet elke school voor voortgezet onderwijs bood de leerlingen die voor het eindexamen waren gezakt de gelegenheid om een jaar later het eindexamen van de oude tweede fase over te doen. In het vavo was dit wel mogelijk.

Leerlingen die in 2007/'08 een havo- of vwo-diploma behaalden, gingen veelal naar het hoger onderwijs. Van de havo-geëdiplomeerden ging 78 procent naar het hbo, 4 procent naar het vwo en 4 procent naar het mbo. Daarnaast stroomde 14 procent voor minstens één jaar uit het (bekostigd) onderwijs. Niet-westerse allochtonen stroomden vaker direct door naar het hbo (83 procent) en minder vaak naar mbo of uit het onderwijs (1 en 10 procent). Van de vwo-geëdiplomeerden ging 13 procent naar het hbo en 71 procent naar het wo, terwijl 16 procent het (bekostigd) onderwijs voor ten minste één jaar verliet. Ook bij de vwo-geëdiplomeerden valt op dat niet-westerse allochtonen vaker direct voor de hoogst mogelijke vervolgopleiding hebben gekozen (82 procent van hen stroomde door naar het wo). Verder is het opmerkelijk dat naar verhouding veel autochtone meisjes met een vwo-diploma op zak kozen voor een hbo-opleiding (16 procent) en niet voor het wo (67 procent).

3.1.11 Doorstroom van vwo-leerlingen met diploma per herkomstgroepering en geslacht, 2007/'08-2008/'09*

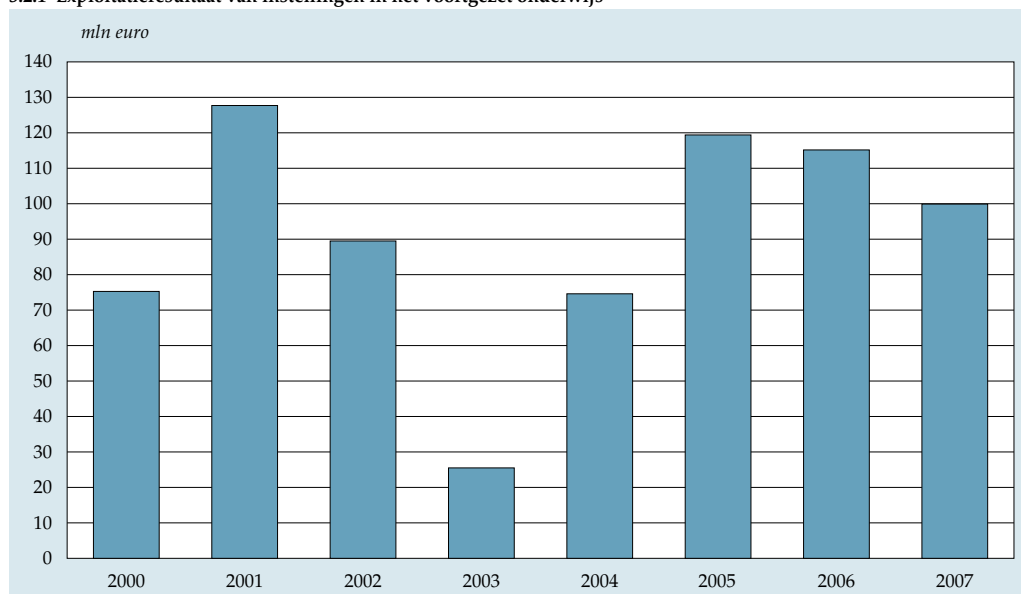
Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

3.2 Financiën voortgezet onderwijs

3.2.1 Baten en lasten

De totale baten zijn ten opzichte van 2006 met 4,6 procent gestegen, terwijl de totale lasten met 5,3 procent toenamen. Hierdoor nam het saldo van baten en lasten af met in totaal 39 miljoen euro. Het saldo uit financiële baten en lasten, dat voor een belangrijk deel bepaald wordt door rente-inkomsten, was in 2007 wel hoger. In 2006 was er nog sprake van een negatief saldo uit incidentele ('buitengewone') baten en lasten van 18 miljoen euro. In 2007 was dit saldo vrijwel nul.

3.2.1 Exploitatieresultaat van instellingen in het voortgezet onderwijs

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

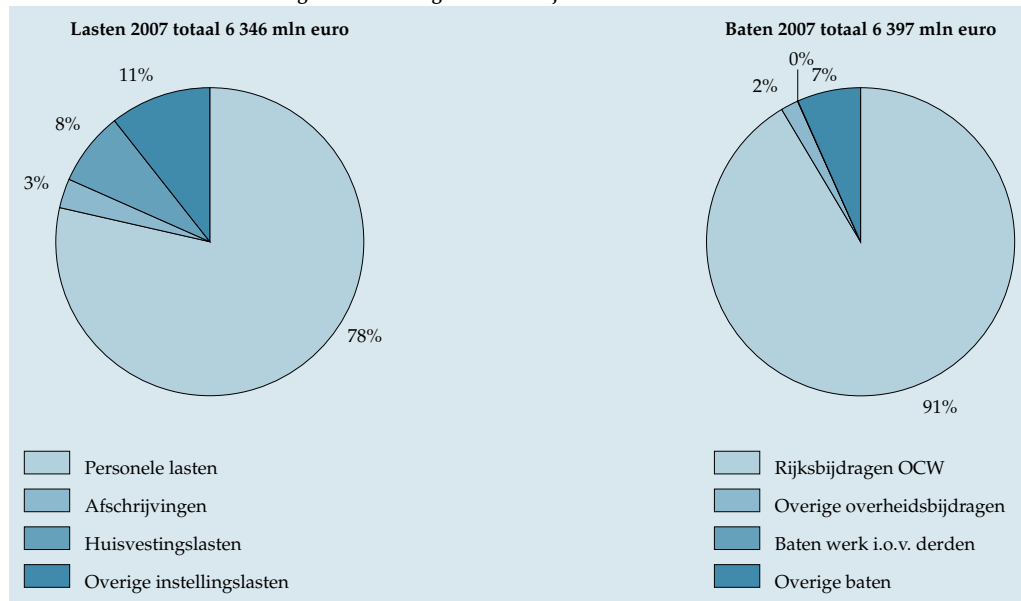
Lichte verschuiving van personeel naar materieel

De totale materiële lasten stegen in het voortgezet onderwijs harder dan de totale personele lasten. Het aandeel van de personele lasten in de totale lasten daalde van 79 procent in 2006 naar 78,6 procent in 2007. In 2004 was dit aandeel nog 80,8 procent. Deze daling is echter geen algemene trend, want 46 procent van de schoolbesturen voor voortgezet onderwijs (143 van de ruim 300) gaf in 2007 in verhouding juist meer aan personeel uit.

Minder inkomsten van gemeenten

De overige baten vertoonden aan de batenkant met een toename van 7 procent de grootste stijging. De overige overheidsbijdragen, in het voortgezet onderwijs voornamelijk gemeentelijke subsidies, namen af waardoor het aandeel van deze

3.2.2 Baten en lasten van instellingen in het voortgezet onderwijs

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

bijdragen in de totale baten voor het eerst lager dan 2 procent werd. Het aandeel van de Rijksbijdragen van het Ministerie van OCW in de totale baten bleef ruim 91 procent.

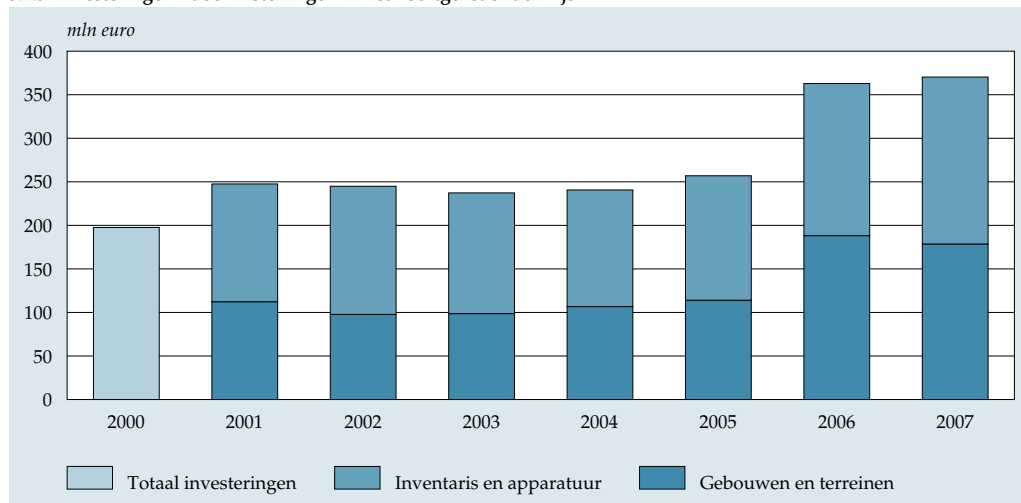
3.2.2 Investerings

Investerings richting half miljard euro

De investeringen in materiële vaste activa zijn opnieuw gestegen. In 2007 gaven de instellingen voor voortgezet onderwijs in totaal 462 miljoen euro uit aan nieuw- en verbouw, inventaris, apparatuur en andere duurzame goederen. Hiertegenover staan desinvesteringen (verkoop en afboekingen) ter waarde van 91 miljoen euro zodat het investeringssaldo in 2007 ruim 370 miljoen euro was.

Het betreft hier alleen de investeringen die door de instellingen zelf zijn gedaan. De schoolgebouwen in het voortgezet onderwijs zijn, net als bij het primair onderwijs, in de meeste gevallen eigendom van gemeenten. Schoolbesturen die zelf investeren in gebouwen doen dat voor extra lokalen of voor meer praktijkgerichte lokalen. Scholen krijgen soms subsidie, voor bijvoorbeeld praktijklokalen, onder voorwaarde dat de school een deel voor eigen rekening neemt. Het onderhoud van de gebouwen wordt meestal betaald vanuit de voorziening groot onderhoud.

3.2.3 Investerings¹⁾ door instellingen in het voortgezet onderwijs

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

¹⁾ Investerings: betreft hier het saldo van aanschaf en verkoop van activa.

3.2.3 De balans

Eigen vermogen neemt nog steeds toe

Door het positieve exploitatieresultaat nam het eigen vermogen toe tot bijna 1,8 miljard euro. Het eigen vermogen bestaat uit algemene reserves (1,1 miljard euro) en bestemmingsreserves (0,7 miljard euro). De bestemmingsreserves zijn door de scholen gereserveerd voor specifieke doelen. Het eigen vermogen vormt 46 procent van het balanstotaal. Dit gemiddelde solvabiliteitscijfer ligt binnen de door het Ministerie van OCW gestelde signaleringsgrenzen van 10 en 60 procent. Iets meer dan 22 procent van de schoolbesturen voor voortgezet onderwijs heeft een solvabiliteitsratio die hoger is dan 60 procent. Bij 1,6 procent van de instellingen is de solvabiliteitsratio lager dan 10 procent. Deze schoolbesturen hebben onvoldoende reserves om financiële tegenvallers gemakkelijk op te vangen en lopen dus meer risico.

Liquiditeit licht gedaald

De liquide middelen bedroegen op 31 december 2007 ruim 1,2 miljard euro. Dat is 100 miljoen euro meer dan het jaar ervoor. Tegenover deze toename staat een sterke stijging van 9,5 procent van de kortlopende schulden en een lager bedrag aan vorderingen. Hierdoor daalde de gemiddelde liquiditeitsratio, het quotiënt van vlottende activa en kortlopende schulden, van 1,73 naar 1,66. Bij een liquiditeitsratio van 1 of hoger kan een instelling op korte termijn aan alle verplichtingen voldoen en wordt deze beschouwd als financieel gezond. Als zowel de liquiditeit als de solvabiliteit op een laag niveau staan, is er sprake van een zorgwekkende financiële positie.

3.3 Toelichting

In 1968 vond de invoering van de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO) plaats. Deze wet, ook wel bekend als de Mammoetwet, bracht voor het eerst alle bestaande onderwijssoorten voor het voortgezet onderwijs onder in één wet. Tot 1996 vielen het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) en het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) ook onder de WVO. Met ingang van 1996 zijn deze twee onderwijssoorten ondergebracht in de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB), waardoor het werkingsgebied van de WVO vanaf dat moment de volgende onderwijssoorten omvatte:

- het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo);
- het hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo);
- het middelbaar algemeen voortgezet onderwijs (mavo);
- het voorbereidend beroepsonderwijs (vbo).

Het vwo is bestemd voor leerlingen van 12–18 jaar en heeft een duur van zes jaar. Tot het vwo behoren de schooltypen gymnasium (klassieke talen verplicht), athe-neum (zonder klassieke talen) en lyceum (klassieke talen als keuze). Het vwo geeft toegang tot het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs.

De havo is bestemd voor leerlingen van 12–17 jaar en heeft een duur van vijf jaar. De havo bereidt voor op het hoger beroepsonderwijs. Havo-gediplomeerden kunnen ook doorstromen naar het vijfde leerjaar vwo.

Vanaf 1998 heeft een aantal ingrijpende veranderingen plaatsgevonden in het voortgezet onderwijs. Een belangrijke verandering is de invoering van de zogenaamde profielen in de hogere leerjaren van de havo en het vwo. Elk profiel bevat gemeenschappelijke (profielonafhankelijke) vakken, verplichte en profielspecifieke vakken en vrije vakken. Door de invoering van de profielen is de vrije keuze van examenvakken in de havo en het vwo grotendeels komen te vervallen. Er zijn vier profielen:

- natuur en techniek;
- natuur en gezondheid;
- economie en maatschappij;
- cultuur en maatschappij.

De eerste examens in deze profielen vonden in de havo plaats in het schooljaar 1999/00. Het vwo volgde een jaar later.

Verder is op 1 augustus 1999 een nieuwe onderwijssoort ingevoerd: het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo). Met de invoering van het vmbo kwamen de oude programma's van de mavo en het vbo te vervallen. Het vmbo is bestemd voor leerlingen van 12–16 jaar, heeft een duur van vier jaar, en bereidt

voor op het middelbaar beroepsonderwijs. Het vmbo kent vier leerwegen:

- de theoretische leerweg;
- de gemengde leerweg;
- de kaderberoepsgerichte leerweg;
- de basisberoepsgerichte leerweg (inclusief leerwerktrajecten).

Binnen elke leerweg worden dezelfde vier sectoren onderscheiden als in het 'oude' vbo: *landbouw, techniek, economie en zorg en welzijn*. In grafieken en tabellen over de theoretische leerweg is deze verdeling achterwege gelaten, omdat hier geen cijfers over bekend zijn. Vanaf het schooljaar 2002/'03 is het op enkele scholen ook mogelijk om voor een combinatie van deze sectoren te kiezen. Pas vanaf 2007/'08 is deze combinatiesector in de tabellen opgenomen.

In het schooljaar 2002/'03 zijn voor het eerst examens in de verschillende leerwegen afgelegd. Voor alle leerlingen zijn Nederlands en Engels een verplicht examenvak. Daarnaast moeten zij twee vakken kiezen die verband houden met hun sector en ook nog eens twee andere vakken of een beroepsgericht programma.

Binnen het vmbo is het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo) de opvolger van het individueel voorbereidend beroepsonderwijs (ivbo) en het voortgezet speciaal onderwijs voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden (vso-lom). Het lwoo is bestemd voor leerlingen met achterstanden of gedrags- en motivatieproblemen die met extra begeleiding eerder in staat zijn om een diploma te behalen.

Met ingang van het schooljaar 1998/'99 is het voortgezet speciaal onderwijs aan kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden (vso-lom) en aan moeilijk lerende kinderen (vso-mlk) onder het werkingsgebied van de WVO gebracht. De nieuwe benaming van deze onderwijssoorten is speciaal voortgezet onderwijs (svo). Het svo-lom is vervolgens tussen 1999 en 2002 omgevormd tot leerwegondersteunend onderwijs of praktijkonderwijs. Het svo-mlk is in dezelfde periode omgezet in praktijkonderwijs. Deze onderwijssoort is bestemd voor leerlingen die onvoldoende capaciteiten hebben om een diploma te behalen. Het praktijkonderwijs is geen voorbereiding op vervolgonderwijs. Stages vormen een essentieel deel van het onderwijsprogramma. Leerlingen die het praktijkonderwijs verlaten, krijgen een getuigschrift.

Tot slot biedt de Wet op de Expertisecentra (WEC) de mogelijkheid om kinderen met een handicap of stoornis op een school voor regulier voortgezet onderwijs te plaatsen. Dit gaat gepaard met een leerlinggebonden financiering om speciale voorzieningen in het onderwijs mogelijk te maken (het zogenaamde rugzakje). Uit de Registratie Geïndiceerde Leerlingen, die door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap wordt bijgehouden, zijn enkele cijfers over het aantal rugzakleerlingen bekend.

In dit hoofdstuk wordt onder meer aandacht besteed aan het doubleren (zittenblijven) van leerlingen in het voortgezet onderwijs van 2007/'08 naar 2008/'09. Bij de doublure gaat het om de leerlingen die in 2008/'09 in hetzelfde leerjaar en hetzelfde niveau zitten als in 2007/'08. Bijvoorbeeld als iemand havo-4 nog eens overdoet. Leerlingen die naar hetzelfde leerjaar van een hogere of lagere onderwijssoort gaan, tellen dus niet mee als doublure. De eerste twee leerjaren van het voortgezet onderwijs zijn vaak algemene leerjaren, waarin nog geen definitieve schoolkeuze is gemaakt. Bij de berekening van de doublure in deze leerjaren is daarom geen onderscheid gemaakt in de onderwijssoort van de bestemming. Doublure betreft hier dus alleen zittenblijven in hetzelfde leerjaar.

In dit hoofdstuk komen ook de voortijdig schoolverlaters (vsv'ers) aan bod. Deze worden gedefinieerd als leerlingen die het (bekostigd) onderwijs verlaten zonder dat zij een startkwalificatie hebben behaald. Een leerling heeft een startkwalificatie met ten minste een afgeronde havo- of vwo-opleiding of een basisberoepsopleiding (mbo niveau 2).

De meest recente vsv-gegevens in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op de directe door- en uitstroom uit het door de overheid bekostigde onderwijs (exclusief het praktijkonderwijs) gedurende het schooljaar 2007/'08. Leerlingen die in een eerder schooljaar zonder startkwalificatie uitstroomden, worden niet meegeteld. Daarentegen zijn leerlingen die het onderwijs slechts tijdelijk verlaten of de opleiding vervolgen in het particuliere onderwijs wél als voortijdig schoolverlater aangemerkt. De meest recente cijfers hebben betrekking op leerlingen uit het voortgezet onderwijs die eind september 2008 jonger waren dan 23 jaar en die op beide peilmomenten (eind september 2007 en eind september 2008) tot de Nederlandse bevolking behoorden. Het totaal aantal leerlingen in de onderzoekspopulatie wijkt daarmee af van het totaal aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs in 2007/'08.

3.4 Verwijzingen

Achter in dit jaarboek zijn kerncijfers en meer gedetailleerde gegevens over het voortgezet onderwijs te vinden in de tabellen 3.1.1 tot en met 3.2.3.

Daarnaast is in paragraaf 8.4 een artikel opgenomen over vo-cohorten en in paragraaf 8.6 een artikel over de invloed van het eindexamenresultaat in het voortgezet onderwijs op het succes in het hoger onderwijs.

4. Middelbaar beroepsonderwijs en educatie

In 2008/09 telde het mbo 515 duizend deelnemers. Dat zijn er 5 duizend meer dan het jaar ervoor. Binnen de beroepsopleidende leerweg (bol) kiest ruim de helft van de deelnemers voor een middenkaderopleiding (niveau 4), terwijl binnen de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) driekwart van de deelnemers een basisberoepsopleiding (niveau 2) of een vakopleiding (niveau 3) volgt. In de bbl zijn deelnemers meestal een stuk ouder dan in de bol. Deelnemers van niet-westerse herkomst volgen relatief vaak het laagste niveau in het middelbaar beroepsonderwijs. In de bol kiest een kwart van alle deelnemers voor een opleiding op het gebied van gezondheidszorg en welzijn. In de bbl volgen vier van de tien deelnemers de opleidingsrichting techniek, industrie en bouw. Het aantal geslaagden in het mbo is in 2007/08 toegenomen tot bijna 156 duizend. In 2007/08 verliet 8,5 procent van de deelnemers het mbo zonder startkwalificatie.

In 2008/09 namen volgens voorlopige cijfers ruim 36 duizend personen deel aan de educatie. Dat is ruim 3 procent minder dan in het jaar ervoor. Het aantal deelnemers aan het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) is in 2008/09 toegenomen tot ruim 15 duizend. Dat is 16 procent meer dan in het jaar ervoor. In 1995/96 waren er nog 46 duizend deelnemers bij het vavo.

De instellingen in het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie (bve) behaalden in 2007 wederom een positief exploitatieresultaat (20 miljoen euro), maar het saldo was de tien voorafgaande jaar nog nooit zo laag. In 2007 waren de totale baten 4,25 miljard euro en de totale lasten bedroegen 4,23 miljard euro. Het saldo van financiële baten en lasten was in 2007 iets minder negatief dan voorgaande jaren en er was een positief saldo uit incidentele (buitengewone) baten en lasten.

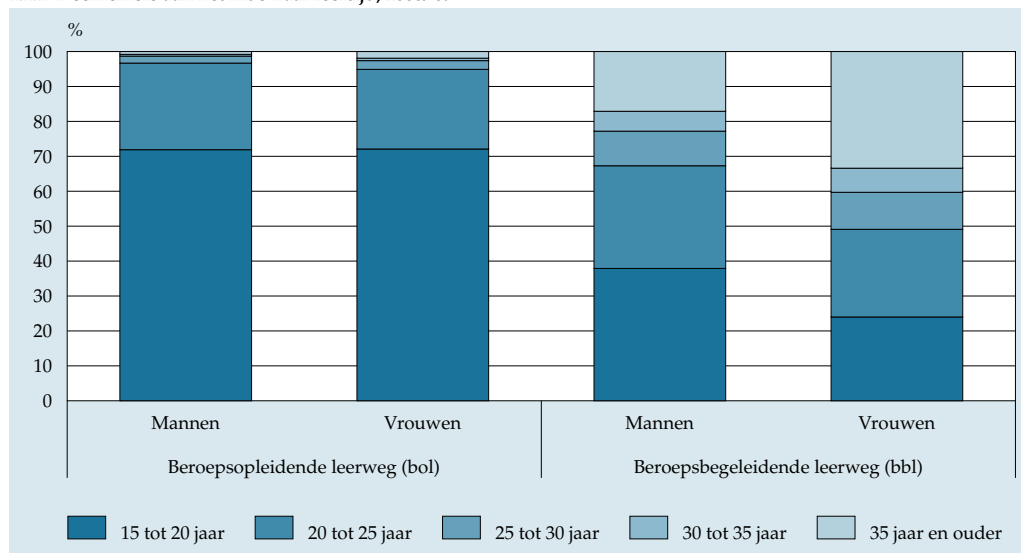
4.1 Middelbaar beroepsonderwijs

Relatief veel oudere deelnemers in de beroepsbegeleidende leerweg (bbl)

In het schooljaar 2008/09 telde het mbo 515 duizend deelnemers, 5 duizend meer dan in het jaar ervoor. Van alle mbo'ers volgde twee derde hun opleiding in de beroepsopleidende leerweg (bol). De overigen deden de beroepsbegeleidende leerweg (bbl). Deze opleidingsvorm is een combinatie van werken en leren. In de bol waren de vrouwen in de meerderheid, terwijl de bbl voor twee derde deel uit mannen bestond. In de bol waren ruim zeven van de tien deelnemers tussen de 15 en 20 jaar en bijna een kwart tussen de 20 en 25 jaar. Dit geldt zowel voor mannen als vrouwen. Daarmee verschilt de leeftijdsopbouw van de deelnemers in de bol duidelijk met die van de deelnemers in de bbl. In de bbl was slechts twee derde van

de mannen en de helft van de vrouwen jonger dan 25 jaar. Vooral bij de vrouwen waren de 35-plussers in deze leerweg ruim vertegenwoordigd.

4.1.1 Deelnemers aan het mbo naar leeftijd, 2008/'09*

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

Per opleidingsrichting zijn er aanzienlijke verschillen in de leeftijdsopbouw van de deelnemers. Zo zijn er in de bbl bij de veel gevolgde opleidingsrichting *techniek, industrie en bouw* duidelijk minder ouderen dan bij de opleidingsrichting *gezondheidszorg en welzijn*. In 2008/'09 was bij *techniek, industrie en bouw* slechts 15 procent van de deelnemers 35 jaar of ouder, tegen 42 procent bij *gezondheidszorg en welzijn*. Bij de overige opleidingsrichtingen valt op dat *persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid* relatief veel jongeren tussen de 15 en 20 jaar trekt, terwijl bij *onderwijs* twee derde van de deelnemers aan de bbl 35 jaar of ouder is. Hiertegenover staat dat bij *onderwijs* in de bol 84 procent van de deelnemers tussen de 15 en 20 jaar was. Bij *landbouw en dieren* was deze jongste leeftijdsgroep ook duidelijk oververtegenwoordigd in de bol.

Handel, administratie en juridische ondersteuning vooral in trek bij niet-westerse allochtonen

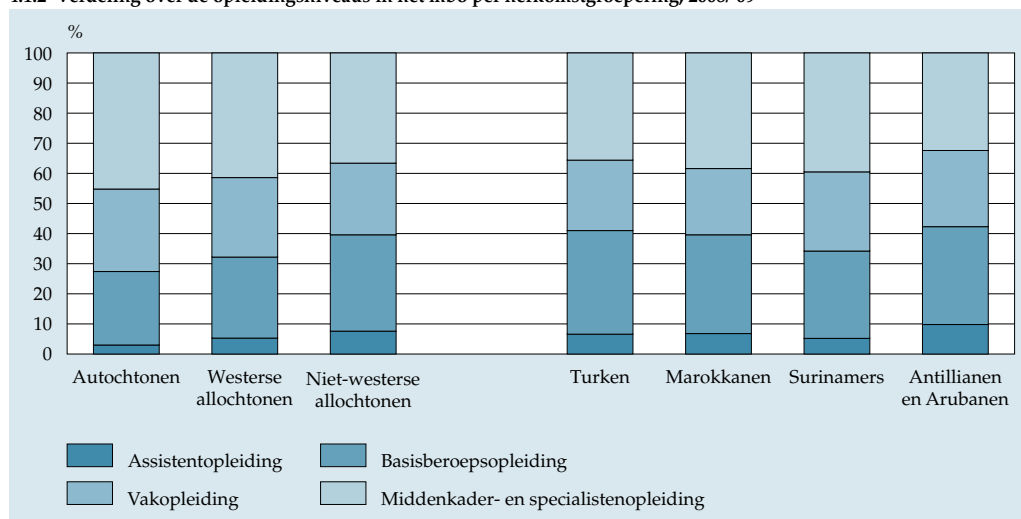
In het schooljaar 2008/'09 namen ruim 134 duizend allochtonen deel aan het middelbaar beroepsonderwijs. Driekwart van hen was van niet-westerse herkomst. In vergelijking met autochtonen kozen de niet-westerse allochtone deelnemers vaak voor de bol. Een derde van hen volgde een opleiding op het gebied van *handel, administratie en juridische ondersteuning*. Van de autochtonen is dat slechts 15 procent. Daarentegen volgden niet-westerse allochtonen relatief weinig opleidingen in de richting *techniek, industrie en bouw*. Van hen had 15 procent voor een opleiding

in deze richting gekozen, terwijl dat bij de autochtonen bijna een kwart van de deelnemers was. De opleidingsrichtingen *landbouw en dieren* en *persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid* staan bij de niet-westerse allochtonen eveneens minder in de belangstelling. Daarbij volgde respectievelijk 0,5 en 14 procent een opleiding in deze richtingen. Bij autochtone deelnemers was dat achtereenvolgens 5 en 19 procent.

Relatief weinig niet-westerse allochtonen in het hoogste opleidingsniveau mbo

In 2008/'09 volgde 4 procent van alle deelnemers aan het mbo een assistentopleiding, dat wil zeggen een opleiding op het laagste niveau binnen het middelbaar beroepsonderwijs. Ruim een kwart van de deelnemers volgde de basisberoepsopleiding (niveau 2) en nog eens ruim een kwart de vakopleiding (niveau 3). De meeste mbo-deelnemers (43 procent) gingen naar een opleiding op het hoogste niveau, namelijk een middenkader- of specialistenopleiding. Autochtone deelnemers volgden vaker een opleiding op het hoogste niveau dan allochtone deelnemers. De niet-westerse allochtonen bleven daarbij op hun beurt weer achter bij de westerse allochtonen. Zo volgde van de autochtone deelnemers 45 procent een opleiding op niveau 4, terwijl dit van de niet-westers allochtone deelnemers slechts 37 procent was. Van de belangrijkste niet-westerse herkomstgroepen volgden Surinamers nog het vaakst een opleiding op het hoogste niveau. Omgekeerd volgde in 2008/'09 slechts 3 procent van de autochtone deelnemers een opleiding op het laagste niveau, tegenover 8 procent van de niet-westers allochtone deelnemers.

4.1.2 Verdeling over de opleidingsniveaus in het mbo per herkomstgroepering, 2008/'09*

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

Zowel onder autochtone als allochtone deelnemers volgden meer vrouwen een opleiding op het hoogste niveau dan mannen. Van de autochtone deelnemers volgde

49 procent van de vrouwen een middenkader- of specialistenopleiding, tegenover 42 procent van de mannen. Bij de niet-westers allochtone deelnemers bleef dit aandeel beperkt tot 39 procent bij de vrouwen en 34 procent bij de mannen.

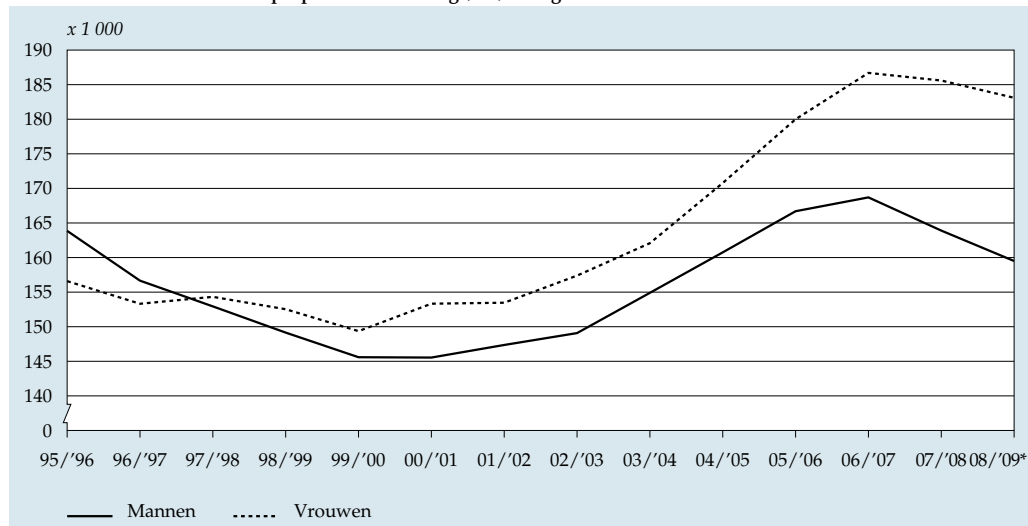
Werkgelegenheid in het mbo verder toegenomen

In het schooljaar 2008/'09 telde het mbo 70 scholen voor de bol. Dat is er één minder dan in het jaar ervoor. Vrijwel alle scholen boden ook de bbl aan. Het aantal scholen voor de bbl nam tot en met 2005/'06 af. Daarna is er één school bijgekomen. Ten opzichte van het schooljaar 2000/'01 is de werkgelegenheid in het middelbaar beroepsonderwijs (inclusief educatie) met 16 procent toegenomen. Omgerekend in voltijdbanen (fte's) bood deze onderwijssoort in 2008/'09 aan bijna 39 duizend personen werk. Dat is iets meer dan in voorgaande jaren.

Vooraf minder mannen in de bol

In het schooljaar 2008/'09 bedroeg het aantal deelnemers aan de bol 343 duizend. Dat is 2 procent minder dan in het jaar ervoor. Na een daling in de tweede helft van de jaren negentig is het aantal deelnemers aan de bol in de periode 2000–2006 fors gestegen. De afname in 2007/'08 en 2008/'09 komt vooral voor rekening van de mannen. Volgens de Referentieraming van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) zal het aantal deelnemers in de bol tot en met het schooljaar 2011/'12 sterk toenemen tot bijna 398 duizend. Daarna volgt een geleidelijke afname tot ruim 386 duizend deelnemers in 2018/'19. Vanaf het schooljaar 1997/'98 zijn de vrouwen in de bol in de meerderheid. In de jaren daarna hebben zij deze positie ten opzichte van de mannen geleidelijk aan versterkt.

4.1.3 Deelnemers aan de beroepsopleidende leerweg (bol) naar geslacht

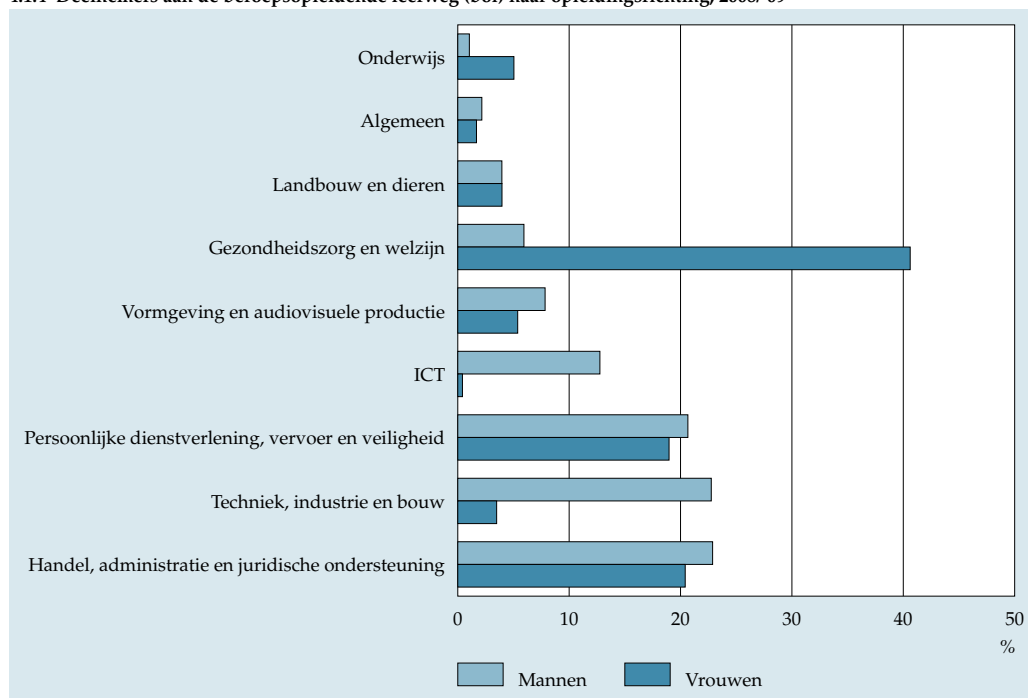
Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

Opleidingen voor gezondheidszorg en welzijn in de bol het meest in trek

In 2008/'09 volgde bijna 97 procent van de deelnemers in de bol een voltijdopleiding. Iets meer dan 3 procent stond ingeschreven bij een deeltijdopleiding. In 1995/'96 was dit nog 10 procent. Evenals in voorgaande jaren was in de bol als geheel *gezondheidszorg en welzijn*, met een aandeel van 24 procent van het totaal aantal deelnemers, de grootste opleidingsrichting. Op korte afstand volgen *handel, administratie en juridische ondersteuning* (22 procent) en *persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid* (20 procent). Ten opzichte van 2005/'06 is in de bol het aantal deelnemers in de opleidingsrichting *vormgeving en audiovisuele productie* sterk toegenomen. *Handel, administratie en juridische ondersteuning* en *techniek, industrie en bouw* trokken daarentegen minder deelnemers dan in de drie voorafgaande schooljaren.

Bij de mannen waren de opleidingsrichtingen *techniek, industrie en bouw*, *handel, administratie en juridische ondersteuning* en *persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid* het meest in trek. Vrouwen hadden ook wel belangstelling voor de twee laatstgenoemde opleidingsrichtingen, maar opleidingen op het gebied van *gezondheidszorg en welzijn* waren bij hen veruit het populairst. Een andere opleidingsrichting die hoofdzakelijk door vrouwen wordt gevolgd, is *onderwijs*, zij het dat slechts 5 procent van de vrouwen hiervoor koos. *ICT* trok daarentegen vrijwel uitsluitend mannen.

4.1.4 Deelnemers aan de beroepsopleidende leerweg (bol) naar opleidingsrichting, 2008/'09*

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

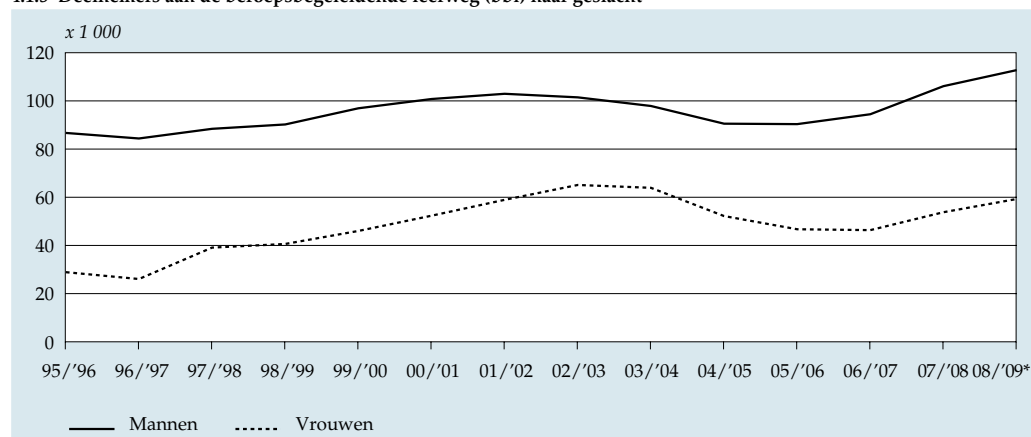
Afname in de bol van het aantal deelnemers aan opleidingen op de laagste niveaus

Ruim de helft van de deelnemers in de bol volgden in 2008/'09 een middenkader- of specialistenopleiding, dat wil zeggen een opleiding op het hoogste niveau binnen het mbo (niveau 4). Verder koos 23 procent voor een vakopleiding (niveau 3) en 18 procent voor een basisberoepsopleiding (niveau 2). Daarnaast volgde een kleine groep (3 procent) een assistentopleiding (niveau 1). Ten opzichte van 2007/'08 is bij alle niveaus het aantal deelnemers gedaald. In de afgelopen twee jaar is in de bol vooral de belangstelling voor de basisberoepsopleiding afgenomen. Sinds 2005/'06 geldt dit al voor de assistentopleiding. Het aandeel van deze twee lagere niveaus samen is daardoor afgenomen van 25 procent in 2005/'06 tot 21 procent in 2008/'09.

Verdere stijging van het aantal deelnemers aan de bbl

In 2008/'09 namen in totaal 172 duizend mannen en vrouwen deel aan het onderwijs in de bbl. Dat is 7,5 procent meer dan in het jaar ervoor. In de periode 1996–2002 nam het aantal deelnemers in de bbl ieder jaar toe. Daarna volgde een periode van drie jaar met een daling. Vanaf 2006/'07 steeg het aantal deelnemers aan de bbl weer. In 2008/'09 waren twee van de drie deelnemers aan de bbl mannen.

4.1.5 Deelnemers aan de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) naar geslacht¹⁾

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Exclusief deelnemers aan interne opleidingen in ziekenhuizen vóór invoering van de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB). In 1995/'96 en 1996/'97 ging het daarbij om respectievelijk 21 duizend en bijna 18 duizend deelnemers aan opleidingen voor verpleegkundige of verzorgende.

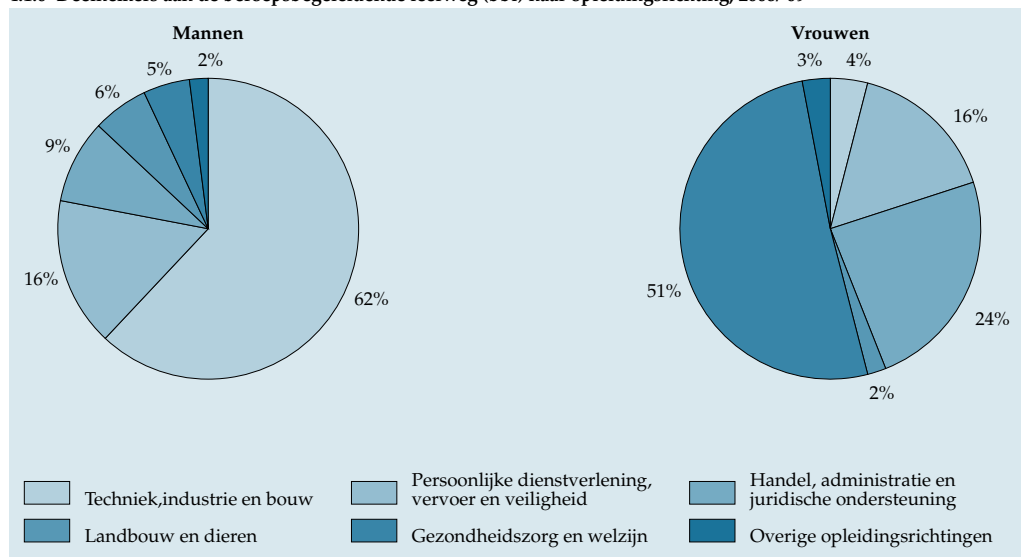
Volgens de Referentieraming van het Ministerie van OCW stijgt het aantal deelnemers in de bbl in het schooljaar 2009/'10 nog tot bijna 178 duizend. Daarna verwacht het ministerie een zeer sterke daling tot bijna 128 duizend deelnemers in 2011/'12, gevolgd door een geleidelijke afname tot bijna 112 duizend deelnemers in 2018/'19.

Techniek, industrie en bouw in de bbl veruit de populairste opleidingsrichting

In 2008/'09 ging in de bbl bij de mannen de meeste belangstelling uit naar *techniek, industrie en bouw*. Ruim zes van tien deelnemers volgden een opleiding in deze richting. Bij de vrouwen koos ruim de helft voor *gezondheidszorg en welzijn* en bijna een kwart voor *handel, administratie en juridische ondersteuning*. Opleidingen op het gebied van *persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid* waren zowel bij de mannen als vrouwen in trek.

Ook de verdeling van de deelnemers over de opleidingsniveaus is in de bbl anders dan in de bol. In de bbl volgde in 2008/'09 driekwart van de deelnemers een basisberoeps- of vakopleiding. In de bol was dit slechts 41 procent. Daar volgde ruim de helft een middenkader- of specialistenopleiding.

4.1.6 Deelnemers aan de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) naar opleidingsrichting, 2008/'09*

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

Aantal geslaagden in het mbo neemt toe

Vanaf het midden van de jaren negentig is het aantal geslaagden in het mbo toegenomen. In 2007/'08 behaalden bijna 156 duizend deelnemers een mbo-diploma. Dat is 5 procent meer dan in het jaar ervoor. In de bol kregen 87 duizend deelnemers een diploma uitgereikt en in de bbl 51 duizend deelnemers. Daarnaast waren er 18 duizend geslaagden van wie de leerweg onbekend is. Deze groep volgde in het laatste schooljaar geen onderwijs in de bol of bbl, maar stond slechts ingeschreven voor het doen van een examen.

De eerder beschreven leeftijdsopbouw van de deelnemers in de bol en bbl weerspiegelt zich vrij goed in de verdeling van de geslaagden. In de bol slaagden deel-

nemers meestal op veel jongere leeftijd voor het eindexamen dan in de bbl. In de bol was in bijna alle opleidingsrichtingen 95 procent of meer van de geslaagden jonger dan 25 jaar. In de bbl liep dit percentage in de verschillende opleidingsrichtingen nogal uiteen. Zo was bij *techniek, industrie en bouw* 72 procent van de geslaagden jonger dan 25 jaar. Bij *gezondheidszorg en welzijn* was dit 30 procent.

Vrouwen in de meerderheid bij niet-westers allochtone geslaagden in het mbo

In 2007/'08 was bijna een kwart van alle geslaagden in het mbo van allochtone herkomst. In tegenstelling tot de autochtonen waren bij de niet-westerse allochtonen de vrouwelijke geslaagden in de meerderheid. Bij de autochtone en westers allochtone geslaagden werden de meeste diploma's uitgereikt voor opleidingen in de richting *gezondheidszorg en welzijn*. Bij de niet-westers allochtone geslaagden was dat in de richting *handel, administratie en juridische ondersteuning*.

Meeste diploma's in de bol voor een middenkaderopleiding

In 2007/'08 sloot 96 procent van de geslaagden in de bol een voltijdopleiding af. Evenals in voorgaande jaren werden de meeste diploma's uitgereikt voor opleidingen in de richting *gezondheidszorg en welzijn* en *handel, administratie en juridische ondersteuning*. Bijna de helft van alle geslaagden in de bol kreeg een diploma voor een middenkaderopleiding.

In 2007/'08 werden in de bbl de meeste diploma's uitgereikt in de opleidingsrichting *techniek, industrie en bouw*. In vergelijking met een jaar eerder nam vooral het aantal geslaagden op het gebied van *persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid* sterk toe. Naar niveau bezien steeg in de bbl vooral het aantal geslaagden voor een basisberoepsopleiding (niveau 2).

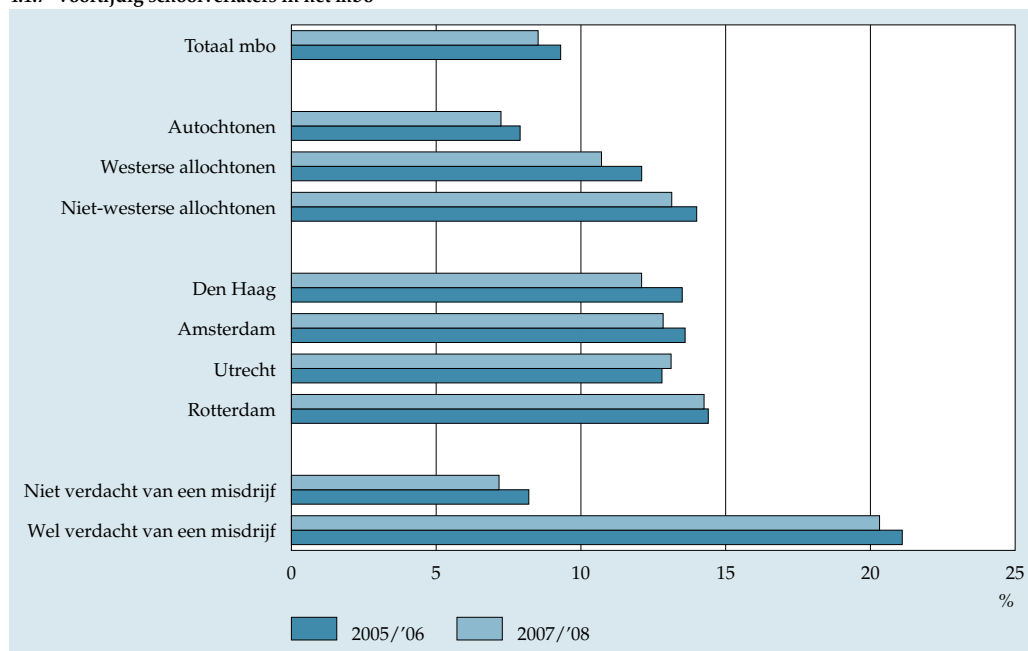
Aantal voortijdig schoolverlaters in assistentopleidingen (niveau 1) blijft hoog

Het middelbaar beroepsonderwijs kent relatief meer voortijdig schoolverlaters (vsv'ers) dan het voortgezet onderwijs. Deels komt dit omdat vmbo-leerlingen zonder diploma kunnen doorstromen naar het mbo. Veel leerlingen die van deze 'drempelloze doorstroom' gebruik maken, stoppen op een later moment alsnog voortijdig met school¹⁾. In het schooljaar 2007/'08 verliet 8,5 procent van de deelnemers het mbo zonder startkwalificatie. In 2005/'06 was dit nog 9,3 procent. Een schoolverlater heeft een startkwalificatie als hij of zij ten minste een havo-, vwo- of mbo-diploma op niveau 2 (basisberoepsbeoefenaar) heeft behaald. Een diploma op dat niveau geeft jongeren betere kansen op de arbeidsmarkt.

In vergelijking met 2005/'06 is in de vakopleidingen (niveau 3) het aandeel voortijdig schoolverlaters relatief het sterkst gedaald: van 6,7 naar 5,6 procent. Bij de assistentopleidingen (niveau 1) nam het aandeel voortijdig schoolverlaters in dezelfde periode weliswaar af van 38 naar 35,8 procent, maar was de daling relatief gezien veel kleiner. Wel bleef het percentage vsv'ers bij de assistentopleidingen veruit het hoogst.

In de periode 2005–2007 nam het percentage voortijdig schoolverlaters onder autochtone en westers allochtone deelnemers in het mbo iets af. Bij de niet-westerse allochtonen geldt dit ook voor de deelnemers met een Turkse of Surinaamse achtergrond. Bij de deelnemers met een Antilliaanse of Arubaanse achtergrond is het percentage voortijdig schoolverlaters daarentegen gestegen van 14,7 naar 16,4 procent. In de vier grote steden is de problematiek rond de voortijdig schoolverlaters groter dan in de rest van Nederland. In 2007/'08 had Rotterdam van deze vier steden het hoogste uitvalpercentage (14,3 procent). Mbo'ers die in de afgelopen drie jaar verdacht zijn geweest van een misdrijf verlaten beduidend vaker het onderwijs zonder startkwalificatie dan mbo'ers die niet verdacht zijn geweest (respectievelijk 20,3 en 7,2 procent). Daarbij was het uitvalpercentage onder niet-westerse allochtonen die verdacht zijn geweest van een misdrijf het hoogst (25,5 procent).

4.1.7 Voortijdig schoolverlaters in het mbo

Bron: CBS, Korps Landelijke Politiediensten (KLPD).

Doorstroom naar hoger mbo-niveau groter naarmate niveau lager is

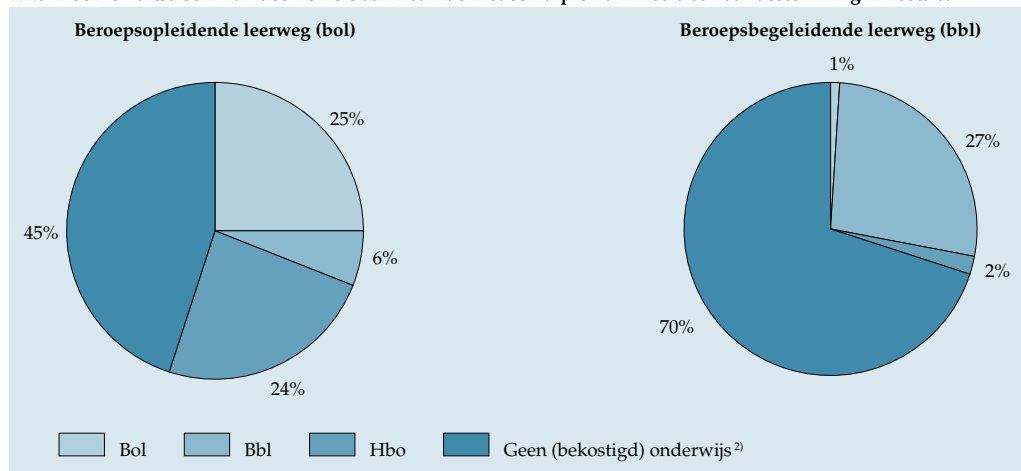
De doorstroom binnen en de uitstroom uit het mbo verschilt per onderwijsniveau. Naarmate het onderwijsniveau hoger is, blijven de deelnemers in twee opeenvolgende jaren vaker binnen eenzelfde niveau. Dat komt voornamelijk doordat de opleidingen van de hogere niveaus over het algemeen een langere studieduur hebben. Doorstroom naar een lager niveau komt erg weinig voor. Doorstroom naar een hoger mbo-niveau komt wel regelmatig voor en gebeurt vaker naarmate het

niveau van de opleiding lager is. Van de deelnemers aan de assistentopleiding (niveau 1) in 2007/'08 volgde 29 procent het jaar daarop een mbo-opleiding op een hoger niveau. Bij de basisberoepsopleiding (niveau 2) en de vakopleiding (niveau 3) was dit respectievelijk 19 en 14 procent. Vrouwen uit de laagste twee niveaus stroomden vaker door naar een hoger niveau dan mannen. Daarentegen stroomden deelnemers aan de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) vanuit elk niveau veel minder vaak door naar een hoger niveau dan de deelnemers aan de beroepsopleidende leerweg (bol). Wel verlieten de deelnemers aan de bbl vanuit elk niveau veel vaker het mbo met een diploma dan de deelnemers aan de bol. Het aandeel mbo'ers dat zonder diploma uit het mbo stroomt, is lager naarmate het niveau stijgt.

Doorstroom van deelnemers met een diploma in de bol hoger dan in de bbl

Van de deelnemers die op 1 oktober 2007 stonden ingeschreven in de bol en in de loop van het schooljaar een diploma haalden, ging een jaar later een kwart naar een andere opleiding in de bol en stroomde 6 procent door naar de bbl. Bijna een kwart koos voor een studie in het hoger beroepsonderwijs (hbo), terwijl iets minder dan de helft het onderwijs verliet. Van de geslaagde deelnemers in de bbl ging in 2008/'09 ruim een kwart naar een andere opleiding in de bbl. De andere onderwijssoorten kwamen bij hen nauwelijks in beeld: slechts 1 procent ging naar de bol en 2 procent naar het hbo. Zeven van de tien deelnemers in de bbl verlieten na het behalen van hun diploma het (bekostigd) onderwijs.

4.1.8 Door- en uitstroom van deelnemers aan het mbo met een diploma in 2007/'08 naar bestemming in 2008/'09* ¹⁾

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Deze grafiek is gebaseerd op de directe door- en uitstroom tussen twee opeenvolgende schooljaren en geeft de bestemming weer van de deelnemers die in het basisjaar (peildatum 1 oktober) de bol dan wel de bbl volgden.

²⁾ Inclusief een klein aantal geslaagden (0,6%) dat doorstroomt naar het middelbaar beroepsonderwijs als extraneï (examendeelnemers), het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) of het wetenschappelijk onderwijs. En inclusief een klein aantal geslaagden uit de bol (0,6%) en uit de bbl (0,7%) die in het bestemmingsjaar niet meer in de GBA zitten.

4.2 *Educatie*

Geringe afname van het aantal deelnemers aan de educatie

In het schooljaar 2008/'09 namen op 1 oktober, volgens voorlopige cijfers, ruim 36 duizend volwassenen deel aan de educatie die via de gemeenten door het Ministerie van OCW wordt bekostigd. Dat is ruim 3 procent minder dan in het jaar ervoor. Driekwart van de deelnemers volgde een opleiding op niveau 1 of niveau 2, ook wel basiseducatie genoemd. De opleidingen op deze twee laagste niveaus zijn gericht op het aanleren van sociale vaardigheden en basisvaardigheden in lezen, schrijven en rekenen. Behalve naar niveau zijn de opleidingen van de educatie ook in te delen naar typen. In 2008/'09 volgde 58 procent van de deelnemers een opleiding die gericht is op sociale redzaamheid en 39 procent een opleiding die gericht is op professionele redzaamheid. Slechts 3 procent van de deelnemers ging naar een opleiding die gericht is op educatieve redzaamheid of naar een alfabetiseringscursus voor allochtonen.

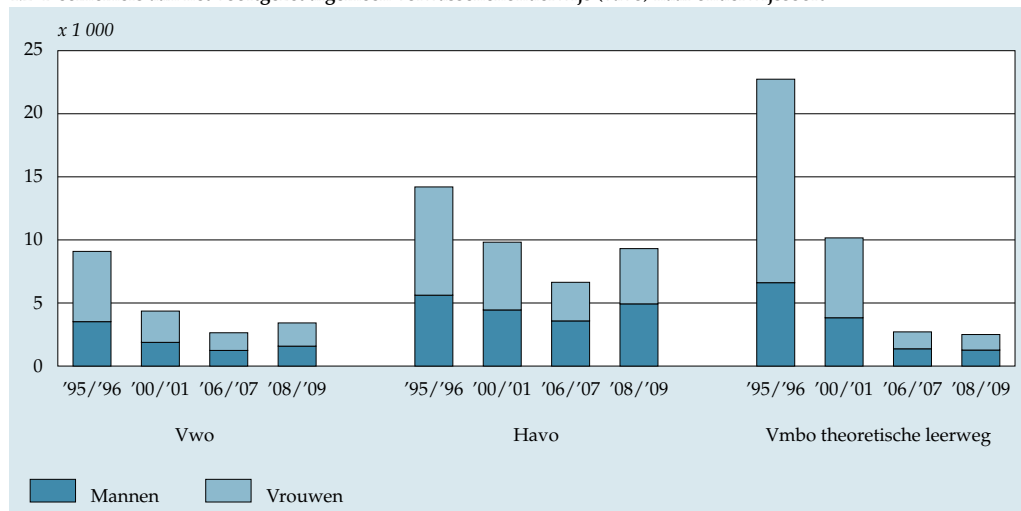
Een derde van de deelnemers aan de educatie is van autochtone herkomst. Ruim de helft komt uit de groep niet-westerse allochtonen en 13 procent uit de groep westerse allochtonen. Allochtonen volgden vaker een opleiding op het derde of vierde niveau dan autochtonen. Dit geldt voor westerse allochtonen nog veel meer dan voor niet-westerse allochtonen. Bij de autochtonen ligt bij bijna negen van de tien opleidingen het accent op sociale redzaamheid. Bij de allochtonen staat bij meer dan de helft van de opleidingen de professionele redzaamheid centraal. Zeven van de tien deelnemers aan de educatie waren vrouw. Autochtone vrouwen volgden relatief vaker een opleiding op niveau 3 dan de autochtone mannen. Voor westers allochtonen geldt dit zowel voor opleidingen op niveau 3 als 4. Omgekeerd volgden bij de niet-westerse allochtonen de mannen wat vaker een opleiding op één van de twee hoogste niveaus dan de vrouwen.

Opnieuw meer deelnemers bij het vavo

In 2008/'09 telde het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) ruim 15 duizend deelnemers. Dat is 16 procent meer dan in het jaar ervoor. In 1995/'96 namen er nog 46 duizend personen deel aan het vavo. Daarna is dit aantal tot en met 2006/'07 bijna ieder jaar afgenomen. De grootste daling vond plaats bij de theoretische leerweg van het vmbo (de vroegere mavo). Deze daling is op dit moment nog niet gestopt. Het aantal deelnemers nam met ruim 20 duizend af tot zo'n 2 500 in 2008/'09. In de periode 1995–2006 nam ook binnen het vavo de belangstelling voor de havo en het vwo af. De afgelopen twee jaar is het aantal deelnemers aan deze onderwijssoorten samen met ruim 37 procent gestegen tot bijna 13 duizend. Vooral in 2008/'09 nam dit aantal sterk toe. Dit hangt voor een deel samen met de invoering van de vernieuwde tweede fase in de havo en het vwo. Niet elke school voor voortgezet onderwijs bood leerlingen die voor het eindexamen waren gezakt, de gelegenheid om een jaar later het eindexamen van de oude tweede fase

over te doen. In het vavo was dit wel mogelijk. Bij alle drie de onderwijssoorten nam vooral het aantal vrouwen sterk af. Vanaf 2006/'07 zijn er meer mannelijke dan vrouwelijke deelnemers bij het vavo. Dertien jaar geleden was slechts één op de drie deelnemers van het mannelijk geslacht.

4.2 Deelnemers aan het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) naar onderwijssoort

Bron: CBS (onderwijsstatistieken).

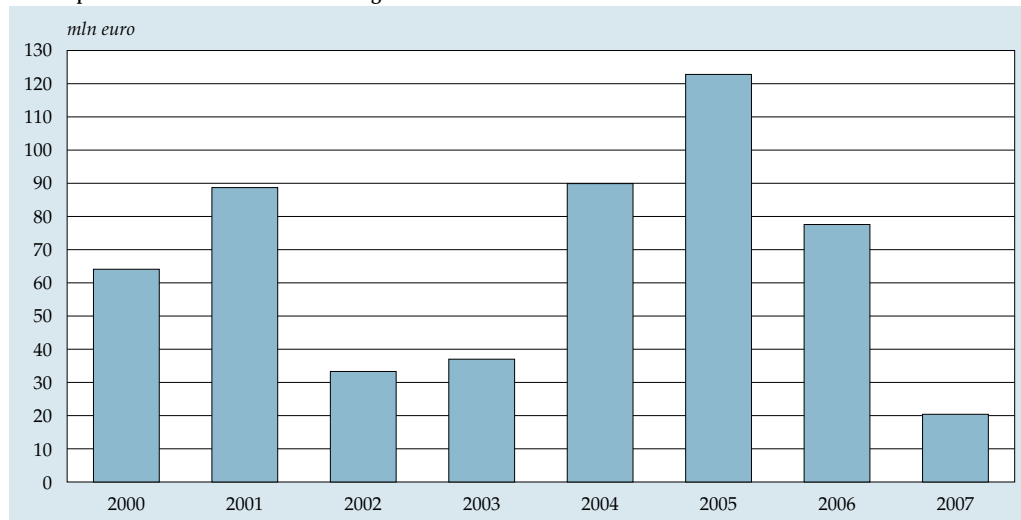
In 2007/'08 werd aan ruim 5 200 deelnemers van het vavo een diploma uitgereikt. Dat zijn er zo'n 1 200 meer dan in het jaar ervoor. Zowel voor het vvo, de havo als de theoretische leerweg van het vmbo slaagden bijna evenveel mannen als vrouwen. Net als in voorgaande jaren bleef de havo daarbij de onderwijssoort die de meeste geslaagden in het vavo aflevert. Opmerkelijk is dat in het tijdvak 1995–2007 het aantal geslaagden in het vavo veel minder sterk is afgenomen dan het aantal deelnemers.

4.3 Financiën beroepsonderwijs en volwasseneneducatie

4.3.1 Baten en lasten

De instellingen in het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie (bve) behaalden in 2007 wederom een positief exploitatieresultaat (20 miljoen euro), maar het saldo was de tien voorafgaande jaar nog nooit zo laag. In 2007 waren de totale baten 4,25 miljard euro en de totale lasten bedroegen 4,23 miljard euro. Het saldo van financiële baten en lasten was in 2007 iets minder negatief dan voorgaande jaren en er was een positief saldo uit incidentele (buitengewone) baten en lasten.

4.3.1 Exploitatieresultaat van bve-instellingen

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

Lagere overige overheidsbijdragen

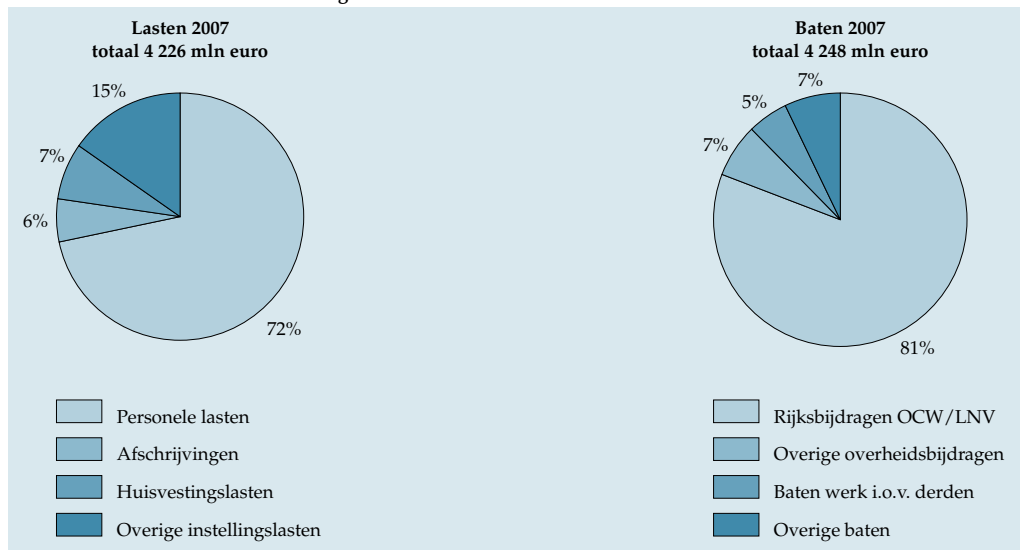
Het verschil in resultaat met voorgaande jaren wordt vooral veroorzaakt door een afname van de overige overheidsbijdragen met bijna 100 miljoen euro. De bedragen die ROC's van gemeenten ontvangen voor educatie en inburgering vormen het grootste deel van de overige overheidsbijdragen aan de bve-sector. Zowel voor educatie als voor inburgering daalden de inkomsten door een tegenvallend aantal deelnemers. In 2004 vormden de overige overheidsbijdragen nog ruim 13 procent van de totale baten. In 2007 is dit percentage lager dan 7 procent.

De andere posten van de exploitatierekening hadden nauwelijks invloed op de afname van het resultaat. De stijging van de personele lasten hield gelijke tred met de verhoging van de Rijksbijdragen en de materiële lasten stegen in vergelijkbare mate als de overige baten (inclusief opbrengst uit werk in opdracht van derden).

Meer inhuur van tijdelijk personeel

Binnen de personele lasten is vooral de sterke toename van inhuur van tijdelijk personeel opmerkelijk. In 2005 bedroeg deze post iets meer dan 150 miljoen euro. Twee jaar later werd al ruim 250 miljoen euro aan tijdelijk personeel uitgegeven. Bij de andere sectoren is ook een flinke groei van de uitgaven aan tijdelijk personeel zichtbaar. Het lijkt erop dat door de grotere onzekerheid over deelnemersaantallen een toenemende behoefte aan flexibiliteit ontstaat.

4.3.2 Baten en lasten van bve-instellingen

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

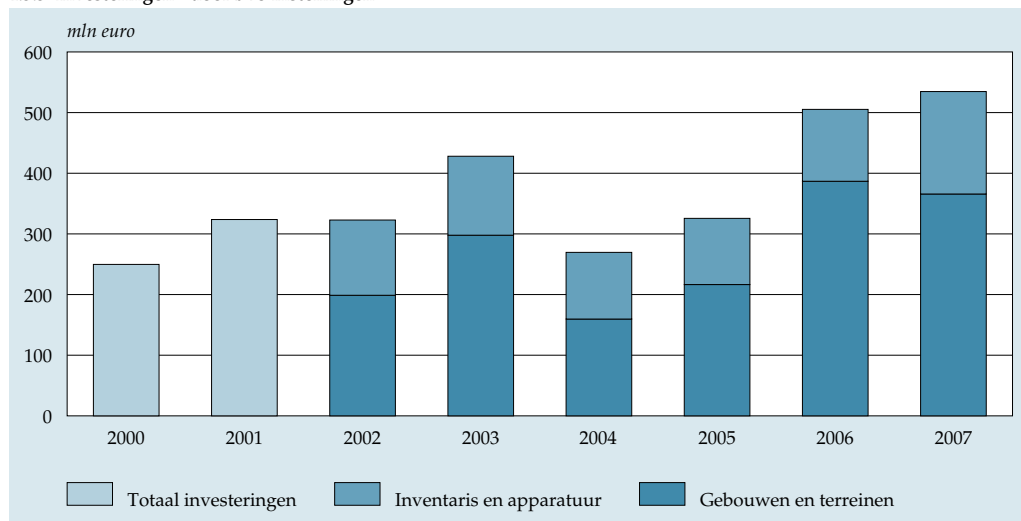
4.3.2 Investeringsen

Investeringsen verder toegenomen door nieuwbouwprojecten

De investeringen in materiële vaste activa waren in 2007 weer hoger dan voorgaande jaren. In 2006 waren de investeringen in huisvesting al opmerkelijk hoog, maar in 2007 werd nog eens 165 miljoen euro meer uitgegeven. Hier stonden echter desinvesteringen (verkoppen en afboekingen) ter waarde van bijna 250 miljoen euro tegenover, zodat het investeringssaldo voor gebouwen toch iets afnam. Het investeringssaldo voor inventaris en apparatuur steeg wel aanzienlijk: van 119 miljoen euro in 2006 naar 169 miljoen euro in 2007.

Een groot aantal ROC's is bezig nieuwbouw te realiseren of nam in 2007 een nieuw gebouw in gebruik. Na de oplevering van nieuwbouw volgt de aanschaf van een nieuwe inrichting (inventaris en apparatuur) en het afstoten van de oude huisvesting. Dit verklaart de bovengenoemde ontwikkelingen.

4.3.3 Investerings¹⁾ door bve-instellingen

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

¹⁾ Investerings: betreft hier het saldo van aanschaf en verkoop van activa.

4.3.3 De balans

Liquiditeit beneden 1,0

Door een sterke afname van de vlottende activa met 9 procent en een forse toename van de kortlopende schulden met 18 procent, is de liquiditeitsratio van de bve-instellingen van 1,26 in 2006 gezakt naar 0,97. Daarmee is deze onder de kritieke grens van 1 gekomen. Een liquiditeit van 1 geeft aan dat de vlottende activa gelijk zijn aan de kortlopende schulden en dat in principe dus aan alle verplichtingen op korte termijn kan worden voldaan. Een financieel gezonde instelling heeft over het algemeen een liquiditeitsratio die hoger is dan 1.

De verklaring voor de sterk verslechterde liquiditeitspositie wordt gevonden in de afname van de liquide middelen met bijna 150 miljoen euro. De langlopende schulden stegen ten opzichte van 2006 met 63 miljoen euro en dat is bij lange na niet voldoende om het totale investeringssaldo van 535 miljoen euro mee te financieren. In 2007 is duidelijk een groot deel van de investeringen betaald met geld dat direct beschikbaar was.

Financiële positie toch gezond

Ondanks de lage liquiditeitspositie kan het totale bve-velde nog altijd als financieel gezond worden beschouwd. Het eigen vermogen is 46 procent van het balanstotaal en dat biedt ruim voldoende financiële stabiliteit. Met een dergelijke solvabiliteits-

ratio kan, indien nodig, de liquiditeitspositie op korte termijn worden verbeterd met het aangaan van een langlopende lening.

Het Ministerie van OCW hanteert voor de solvabiliteitsratio een ondergrens van 10 procent om financieel zwakke instellingen te identificeren. Van de 64 bve-instellingen hebben slechts zes instellingen een solvabiliteitsratio lager dan 30 procent en de laagst gemeten ratio ligt net onder 20 procent. Als zowel de solvabiliteit als de liquiditeit onder de kritieke waarde komen, is een instelling financieel gezien kwetsbaar.

4.4 Toelichting

Op 1 januari 1996 trad de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB) in werking. Deze wet bracht de volwasseneneducatie en het middelbaar beroepsonderwijs onder in één regeling. Bij de invoering van de WEB in het schooljaar 1997/'98 is voor vrijwel het gehele middelbaar beroepsonderwijs een landelijke kwalificatiestructuur van kracht geworden. Deze moet bijdragen aan een verbetering van de kwaliteit van het onderwijs. Deze kwalificatiestructuur onderscheidt vijf opleidingstypen op vier niveaus:

- niveau 1: assistentopleiding met een duur van een half tot één jaar;
- niveau 2: basisberoepsopleiding met een duur van twee tot drie jaar;
- niveau 3: vakopleiding met een duur van twee tot vier jaar;
- niveau 4a: middenkaderopleiding met een duur van drie tot vier jaar;
- niveau 4b: specialistenopleiding met een duur van één tot twee jaar.

Naast dit onderscheid worden er in het mbo twee leerwegen onderscheiden:

- de beroepsopleidende leerweg, waarbij de omvang van de beroepspraktijkvorming (stage) tussen de 20 en 60 procent van de totale opleidingsduur ligt. Deze leerweg is vergelijkbaar met het oude mbo;
- de beroepsbegeleidende leerweg, waarbij het percentage beroepspraktijkvorming meer dan 60 procent van de totale opleidingsduur bedraagt en waarbij alleen diegenen worden toegelaten voor wie de volledige leerplicht is geëindigd. Deze leerweg is vergelijkbaar met het oude leerlingwezen.

Binnen de beroepsopleidende leerweg en de beroepsbegeleidende leerweg zijn de opleidingen tot en met het schooljaar 2004/'05 geclusterd in vier sectoren, namelijk landbouw, techniek, economie en 'zorg en welzijn'. Vanaf 2005/'06 is het ook mogelijk om voor een combinatie van twee sectoren te kiezen.

Behalve naar sectoren zijn de opleidingen in het mbo ook in te delen naar opleidingsrichtingen. In dit jaarboek is daarbij gebruikt gemaakt van de hoofddeling van de International Standard Classification of Education (ISCED) van de Unesco.

4.4 Kwalificatiestructuur middelbaar beroepsonderwijs

	Niveau 1: assisterend beroeps- beoefenaar	Niveau 2: basis- beroeps- beoefenaar	Niveau 3: zelfstandig beroeps- beoefenaar	Niveau 4a: middenkader- functionaris	Niveau 4b: specialist
Opleidingstype	assistent- opleiding	basisberoeps- opleiding	vakopleiding	middenkader- opleiding	specialisten- opleiding
Vooropleidings- eisen	geen	(vaak) diploma vmbo: basisberoeps- gerichte leerweg;	diploma vmbo: - theoretische leerweg - gemengde leerweg - kaderberoeps- gerichte leerweg - (soms) basisberoeps- gerichte leerweg diploma mbo: basisberoeps- opleiding; overgangsbewijs van 3 naar 4 havo of vwo	diploma vmbo: - theoretische leerweg - gemengde leerweg - kaderberoeps- gerichte leerweg diploma mbo: basisberoeps- opleiding; overgangsbewijs van 3 naar 4 havo of vwo	vakopleiding
Doorstroom- mogelijkheden	mbo: basisberoeps- opleiding	mbo: vakopleiding	mbo: - middenkader opleiding - specialisten- opleiding	hbo	hbo (incidenteel)
Duur	0,5-1 jaar	2-3 jaar	2-4 jaar	3-4 jaar	1-2 jaar

Dit is een indeling die het mogelijk maakt om onderwijsprogramma's internationaal te vergelijken. Bij de toepassing van de ISCED op het middelbaar beroepsonderwijs in Nederland is de naamgeving van de categorieën aangepast aan de namen van opleidingen in het mbo. De oorspronkelijke omschrijvingen zijn namelijk sterk gericht op het hoger onderwijs. Binnen de hoofdindeling met acht ISCED-gebieden is door het CBS een gedetailleerde indeling met 46 opleidingsrichtingen gemaakt. Tabellen daarover zijn te vinden in StatLine, de elektronische databank van het CBS.

In dit hoofdstuk komen ook de voortijdig schoolverlaters aan bod. Deze worden gedefinieerd als leerlingen die het (bekostigd) onderwijs verlaten zonder dat zij een startkwalificatie hebben behaald. Een leerling heeft een startkwalificatie met ten minste een afgeronde havo- of vwo-opleiding of een basisberoepsopleiding (mbo-niveau 2).

Bij de volwasseneneducatie wordt onderscheid gemaakt tussen de educatie die via de gemeenten door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW)

wordt bekostigd en het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo). De educatie vervult een belangrijke rol bij de integratie van allochtonen in de Nederlandse samenleving. Bij de educatie kunnen opleidingen worden gevolgd op vier niveaus. De laagste twee niveaus worden basiseducatie genoemd. Deze niveaus zijn gericht op het aanleren van sociale vaardigheden en basisvaardigheden in lezen, schrijven en rekenen. Behalve naar niveau zijn de opleidingen van de educatie ook in te delen naar typen. Naast educatieve redzaamheid en sociale redzaamheid wordt professionele redzaamheid onderscheiden. Bij de educatieve redzaamheid zijn de opleidingen gericht op het bijspijkeren of aanvullen van leerstof voor de theoretische leerweg van het vmbo, de havo en het vwo. In cursussen voor sociale redzaamheid wordt aandacht besteed aan vaardigheden om zelfstandig te kunnen functioneren in regelmatig voorkomende situaties, zoals contact met buurtgenoten en leerkrachten op de basisschool of overleg met een huisarts of specialist. De cursussen voor professionele redzaamheid zijn gericht op re-integratie op de arbeidsmarkt en ondersteuning bij het volgen van opleidingen in het mbo en het behalen van diploma's in deze onderwijssoort. De educatieve redzaamheid wordt uitsluitend aangeboden op niveau 4, de twee andere typen op de niveaus 1 tot en met 4. De educatie wordt gecompleteerd door alfabetiseringscursussen voor allochtonen. Bij deze cursussen worden geen niveaus onderscheiden.

Het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) is bestemd voor personen die alsnog een diploma of deelcertificaat willen behalen van het vmbo (theoretische leerweg), de havo of het vwo. Het vavo is primair opgezet als tweedekansonderwijs, maar tegenwoordig kunnen ook leerlingen die in het reguliere voortgezet onderwijs voor hun examen zijn gezakt er terecht.

De opleidingen voor het middelbaar beroepsonderwijs en educatie (inclusief vavo) worden merendeels gegeven op Regionale Opleidingen Centra (ROC's). Voor het middelbaar beroepsonderwijs zijn daarnaast vakscholen en Agrarische Opleidingscentra (AOC's) van belang.

4.5 Verwijzingen

Achter in dit jaarboek zijn kerncijfers en meer gedetailleerde gegevens over het middelbaar beroepsonderwijs en de educatie te vinden in de tabellen 4.1.1 tot en met 4.3.3.

Daarnaast is in paragraaf 8.5 een artikel opgenomen over de doorstroom van leerlingen uit het voortgezet onderwijs naar het middelbaar beroepsonderwijs.

Noot in de tekst

- ¹⁾ Herweijer, M. (2008). *Gestruikeld voor de start*. Sociaal Cultureel Planbureau, Den Haag.

5. Hoger onderwijs

Het hoger onderwijs telde in het studiejaar 2008/09 opnieuw meer studenten. In het hoger beroepsonderwijs stonden bijna 384 duizend studenten ingeschreven en in het wetenschappelijk onderwijs ruim 220 duizend. In het hoger onderwijs kiezen mannen vooral 'bedrijfskunde en administratie', bij de vrouwen zijn 'gezondheidszorg en welzijn' en 'onderwijs' het meest in trek.

In het studiejaar 2007/08 haalden ruim 60 duizend hbo'ers het bachelordiploma en ruim 28 duizend studenten aan de universiteit hun doctoraal of master. Zowel in het hbo als in het wo hebben vrouwen een duidelijk hoger studierendement dan mannen. Ten opzichte van 1995/96 is het aantal niet-westerse allochtonen in het hoger onderwijs zeer sterk toegenomen. Hun studierendement is echter veel lager dan dat van de autochtonen en westerse allochtonen.

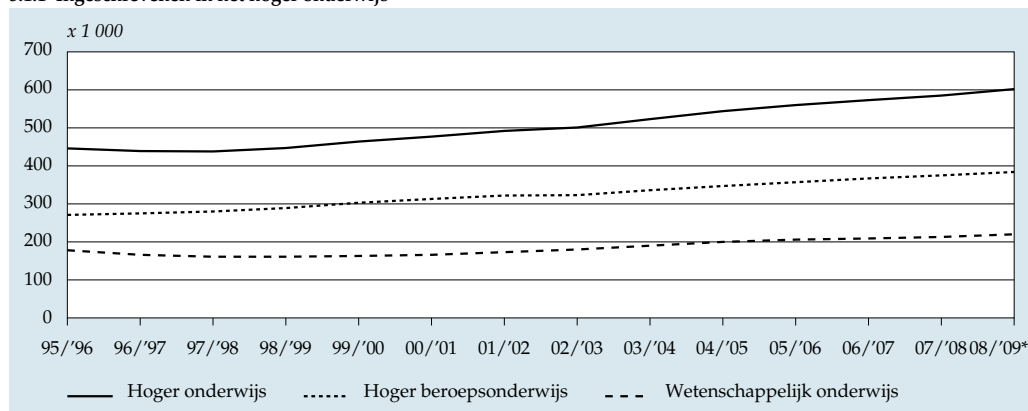
De totale lasten van de hbo-instellingen bedroegen in 2007 2,9 miljard euro. Dat is 5 procent meer dan in 2006. De personele lasten zijn in 2007 flink toegenomen, met bijna 8 procent. Het exploitatieresultaat van de universiteiten bedroeg in 2007 148 miljoen euro, een minieme stijging ten opzichte van 2006.

5.1 Hoger onderwijs

Aantal studenten in het hoger onderwijs opnieuw toegenomen

In het studiejaar 2008/09 stonden bijna 602 duizend personen ingeschreven in het door de overheid bekostigde hoger onderwijs. Dat is bijna 3 procent meer dan in het jaar ervoor. In de afgelopen dertien jaar is het aantal studenten in het hoger

5.1.1 Ingeschrevenen in het hoger onderwijs

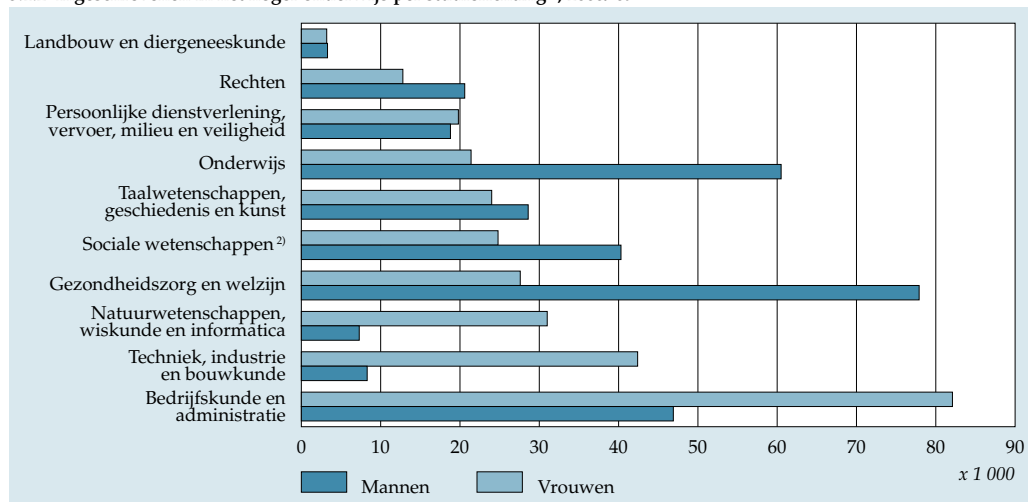
Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

beroepsonderwijs voortdurend toegenomen. Na een afname in de jaren negentig is het aantal studenten in het wetenschappelijk onderwijs vanaf 1999/'00 eveneens ieder jaar gestegen. Ingeschrevenen die in één opleidingsjaar zowel een hbo- als wo-studie volgden, zijn bij beide vormen van hoger onderwijs meegeteld. Dat gold in 2008/'09 voor ruim 2 duizend personen. Binnen het hoger onderwijs als geheel worden zij slechts eenmaal meegeteld. Het aantal ingeschrevenen in het hoger onderwijs is daardoor iets lager dan de som van het aantal ingeschrevenen in het hbo en wo afzonderlijk.

Studies op het gebied van bedrijfskunde en gezondheidszorg het meest in trek

In 2008/'09 volgde 86 procent van de ingeschrevenen in het hoger onderwijs een voltijdstudie. Ruim de helft van de studenten was vrouw. Bij mannen is *bedrijfskunde en administratie* veruit de populairste studierichting, vrouwen zijn het meest geïnteresseerd in *gezondheidszorg en welzijn*. Daarnaast zijn bij de vrouwelijke studenten ook studies op het gebied van *onderwijs* in trek. Opleidingen die hoofdzakelijk door mannen worden gevolgd, zijn *techniek, industrie en bouwkunde* en *natuurwetenschappen, wiskunde en informatica*.

5.1.2 Ingeschrevenen in het hoger onderwijs per studierichting¹⁾, 2008/'09*

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Exclusief een zeer klein aantal ingeschrevenen waarvan de studierichting onbekend is.

²⁾ Inclusief economie, journalistiek, documentatie en informatie.

Bij de studierichtingen in het hoger onderwijs is door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) gebruik gemaakt van de International Standard Classification of Education (ISCED) van de Unesco. Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) gebruikt een indeling naar HOOP-gebieden. HOOP staat voor Hoger Onderwijs en Onderzoeksplan. Bij deze indeling was in 2008/'09 *economie* de populairste studierichting, op ruime afstand gevolgd door *gedrag en maat-*

schappij en techniek. In paragraaf 5.6 wordt nader ingegaan op het verschil tussen de indelingen van het CBS en het Ministerie van OCW.

Vooraf meer werkgelegenheid in het hoger beroepsonderwijs

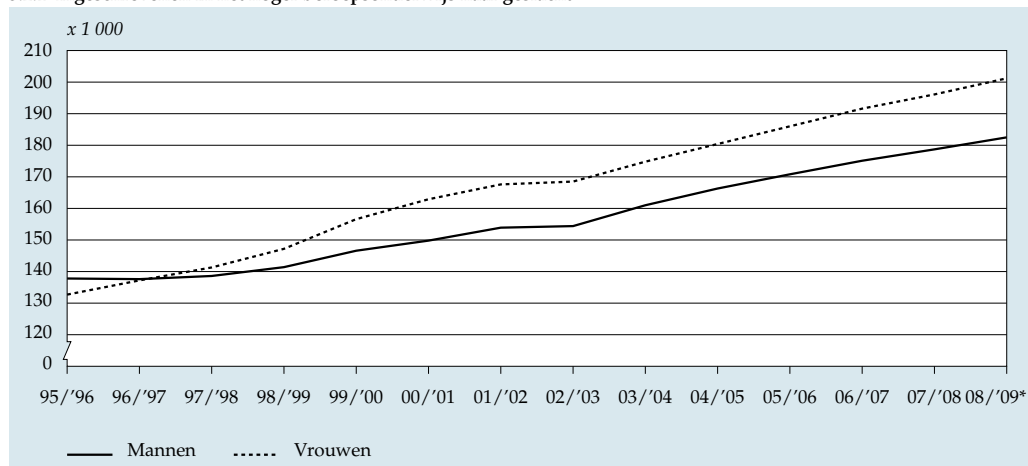
In 2008/'09 waren er in ons land 64 door de overheid bekostigde instellingen voor hoger onderwijs: 51 hogescholen en 13 universiteiten. De Open Universiteit wordt ook door de overheid bekostigd, maar is in deze aantallen niet meegeteld. Vooral door fusies is het aantal hogescholen eind vorige en begin deze eeuw sterk afgenomen. In 1995/'96 waren er nog 69 hogescholen. Omgerekend in voltijdbanen (fte's) bood het hoger onderwijs in 2007/'08 aan ruim 64 duizend personen werk. In vergelijking met een jaar eerder is vooral de werkgelegenheid in het hoger beroepsonderwijs toegenomen.

5.2 Hoger beroepsonderwijs

Sterke toename van het aantal vrouwelijke studenten

In het studiejaar 2008/'09 volgden bijna 384 duizend studenten een opleiding in het door de overheid bekostigde hbo. Dat is een stijging van ruim 2 procent ten opzichte van het voorgaande jaar. Het Ministerie van OCW verwacht dat het aantal hbo-studenten de komende tien jaar verder stijgt. In de Referentieraming wordt uitgegaan van bijna 437 duizend studenten in het studiejaar 2018/'19. De afgelopen dertien jaar is het aantal vrouwelijke studenten in het hbo met 52 procent gestegen en het aantal mannelijke studenten met 32 procent. Vanaf 1997/'98 studeren meer vrouwen dan mannen in het hbo. In 2008/'09 was 52 procent van de ingeschrevenen vrouw. Dat komt overeen met ruim 201 duizend studenten.

5.2.1 Ingeschrevenen in het hoger beroepsonderwijs naar geslacht

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

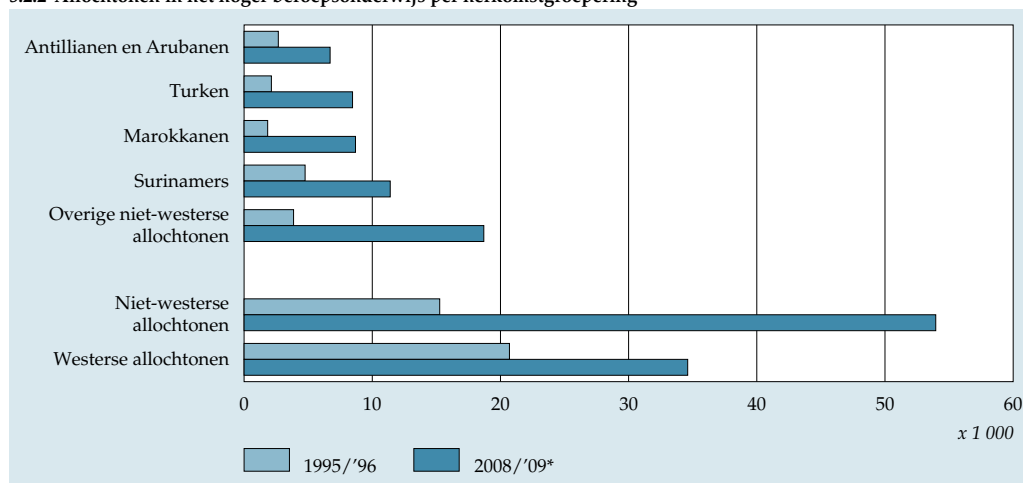
Bedrijfskunde en administratie opnieuw de populairste studierichting

In het studiejaar 2008/'09 was *bedrijfskunde en administratie* met ruim 89 duizend studenten opnieuw de populairste studierichting binnen het hbo. Daarna volgden studies op het gebied van *onderwijs* en *gezondheidszorg en welzijn*. Het kleinste aantal studenten stond ingeschreven bij *landbouw en diergeneeskunde*. De afgelopen dertien jaar is het absolute aantal studenten in de studierichtingen *bedrijfskunde en administratie*, *gezondheidszorg en welzijn* en *persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid* het sterkst gestegen. Vanaf 2006/'07 nam de belangstelling voor *techniek, industrie en bouwkunde* ook iets toe. Vooral tussen 1995/'96 en 2000/'01 had deze studierichting bij het aantal inschrijvingen te maken met een flinke daling. In 2008/'09 is het aantal ingeschrevenen voor onderwijs voor het tweede opeenvolgende jaar iets afgenomen. In het studiejaar 2003/'04 konden studenten zich voor het eerst inschrijven voor een hbo-studie *rechten*. Vanaf dat moment is dit een van de snelst groeiende studierichtingen.

Aantal niet-westers allochtone studenten zeer sterk toegenomen

In het studiejaar 2008/'09 stonden in het hoger beroepsonderwijs bijna 89 duizend allochtonen ingeschreven. Ten opzichte van 1995/'96 is het aantal westerse allochtone studenten met twee derde toegenomen tot bijna 35 duizend. Gelijktijdig steeg het aantal niet-westerse allochtone studenten met een factor 2,5 tot 54 duizend. Daarbij is vooral het aantal studenten uit de categorie 'overige niet-westerse allochtonen' sterk toegenomen. Ter vergelijking: het aantal autochtone hbo'ers nam in dezelfde periode met iets meer dan een kwart toe tot ruim 286 duizend.

5.2.2 Allochtonen in het hoger beroepsonderwijs per herkomstgroepering

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

Bij niet-westerse allochtonen is de studierichting *bedrijfskunde en administratie* veruit favoriet. Voor westerse allochtone studenten geldt dit in mindere mate. Zij kiezen

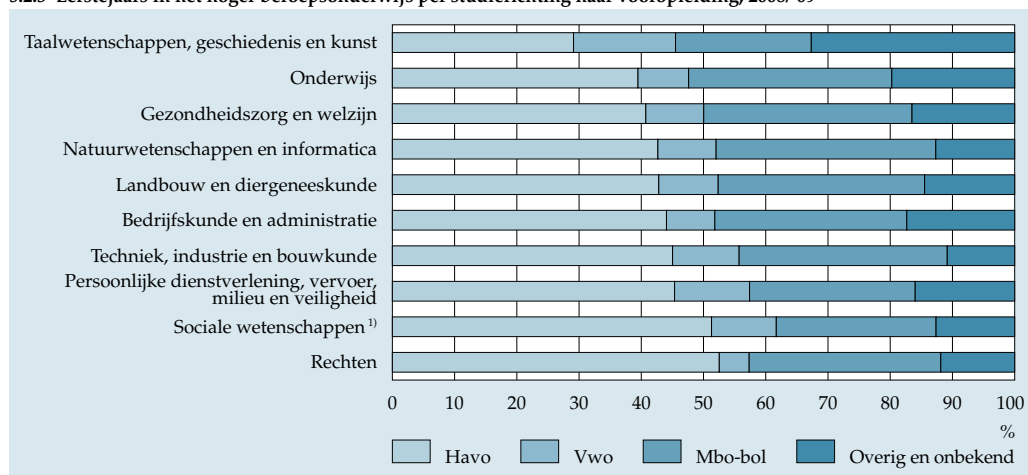
relatief vaak voor *taalwetenschappen, geschiedenis en kunst*. In vergelijking met de autochtone hbo'ers staan er daarentegen betrekkelijk weinig westerse en niet-westerse allochtonen ingeschreven bij de studierichting *onderwijs*.

Aantal eerstejaarsstudenten blijft gestaag groeien

In 2008/'09 stonden er bijna 95 duizend eerstejaarsstudenten ingeschreven in het hoger beroepsonderwijs. Dat is 2 procent meer dan in het jaar daarvoor. Meer dan de helft (54 procent) was vrouw. Van alle eerstejaarsstudenten had 43 procent havo als vooropleiding en 31 procent mbo. Ten opzichte van 1995/'96 is het aandeel eerstejaars dat met een vwo-diploma aan een hogere beroepsopleiding begon meer dan gehalveerd (van 20 naar 9 procent). In hetzelfde tijdvak nam het aandeel havisten en mbo'ers binnen de eerstejaarsstudenten duidelijk toe. Per studierichting loopt de verdeling naar vooropleiding nogal uiteen. Bij *rechten en sociale wetenschappen* heeft ruim de helft van de eerstejaarsstudenten havo als vooropleiding. Bij *taalwetenschappen, geschiedenis en kunst* is dit slechts 29 procent. Deze studierichting trekt relatief veel eerstejaars met een andere vooropleiding dan havo, vwo of mbo. Daar *taalwetenschappen, geschiedenis en kunst* tamelijk populair is bij westerse allochtonen zal het waarschijnlijk vaak om buitenlandse vooropleidingen gaan.

Ook bij de eerstejaars was *bedrijfskunde en administratie* in 2008/'09, met een aandeel van 24 procent, veruit de populairste studierichting in het hbo. Ten opzichte van het jaar ervoor nam vooral de belangstelling voor *sociale wetenschappen, gezondheidszorg en welzijn* en *persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid* sterk toe. Het aantal eerstejaars dat voor de studierichting *onderwijs* koos daalde daarentegen flink.

5.2.3 Eerstejaars in het hoger beroepsonderwijs per studierichting naar vooropleiding, 2008/'09*

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Inclusief economie, journalistiek, documentatie en informatie.

Aantal afgestudeerden voor het eerst boven de 60 duizend

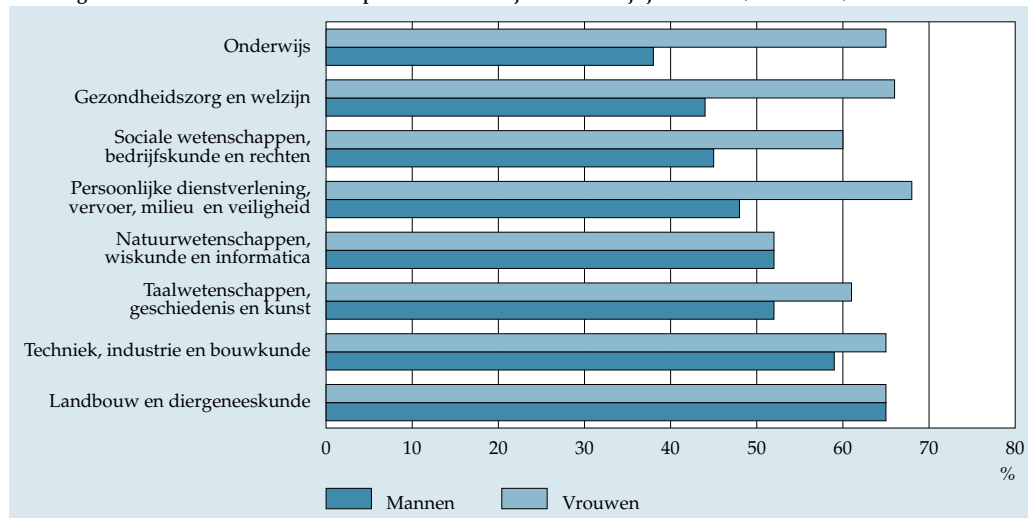
In 2007/'08 zijn ruim 60 duizend ingeschrevenen afgestudeerd voor een bacheloropleiding in het hbo. Dit is het hoogste aantal ooit. Het Ministerie van OCW verwacht dat het aantal afgestudeerden de komende tien jaar zal stijgen tot ruim 67 duizend. In het studiejaar 2007/'08 was 57 procent van de afgestudeerden vrouw. Ruim acht van de tien afgestudeerden sloten een voltijdstudie af. Van alle afgestudeerden was bijna driekwart 25 jaar of jonger. De afgelopen twaalf jaar is het aantal afgestudeerden bij vrijwel alle studierichtingen toegenomen. Bij *natuurwetenschappen, wiskunde en informatica* is het aantal afgestudeerden zelfs bijna verdubbeld. Bij *techniek, industrie en bouwkunde* werden daarentegen veel minder diploma's uitgereikt. De populairste opleidingsrichting *bedrijfskunde en administratie* is weer terug op het niveau van twaalf jaar geleden. Ten opzichte van 1995/'96 is in het hbo vooral een veel groter aantal niet-westerse allochtonen afgestudeerd. Evenals hun westers allochtone studiegenoten rondden zij vaak een studie in de richting *bedrijfskunde en administratie* met succes af. Bij de autochtonen werden de meeste diploma's uitgereikt in de richtingen *onderwijs en gezondheidszorg en welzijn*.

Ruim de helft van de hbo'ers rondt de studie binnen vijf jaar af

Voor de meeste opleidingen in het hoger beroepsonderwijs staat een studieduur van vier jaar. Van de studenten die in de periode 1995–2003 aan een voltijdstudie begonnen, rondden ongeveer 57 procent de opleiding binnen vijf jaar af. Bij de deeltijdstudies was dit rond de 48 procent. Vrouwen studeren doorgaans sneller af dan mannen. Vanaf 1995 is bij de voltijdstudies in alle jaargroepen (cohorten) het percentage afgestudeerden na vijf jaar studie onder vrouwen ongeveer 14 procentpunt hoger dan bij de mannen. Na negen jaar studie is van de vrouwen nog steeds 9 procentpunt meer afgestudeerd dan van de mannen. Bij de meeste studierichtingen zijn de vrouwen eerder afgestudeerd dan de mannen.

De relatief grote groep hbo'ers met havo als vooropleiding doet gemiddeld iets langer over de studie dan degenen die daarvoor op het vwo hebben gezeten of op het mbo de beroepsopleidende leerweg (bol) hebben gevolgd. In het hoger beroepsonderwijs zijn studenten die van het vwo komen verreweg het meest succesvol. Zij studeren niet alleen het snelst af, maar halen ook het vaakst de eindstreep. Na negen jaar was rond de 78 procent van hen afgestudeerd. Bij degenen die van de havo of het mbo/bol afkwamen, bleef dit aandeel na negen jaar steken op zo'n 69 procent. Van de autochtone hbo'ers is na vijf jaar zo'n 60 procent afgestudeerd. Van de westers allochtone studenten had na vijf jaar ruim de helft een opleiding afgerond, terwijl van de niet-westers allochtone studenten op dat moment ruim 40 procent de studie met succes had afgesloten. Ook na negen jaar is van beide categorieën allochtonen een veel kleiner deel afgestudeerd dan van de autochtonen.

5.2.4 Afgestudeerden voor het bachelordiploma in het voltijd hbo¹⁾ na vijf jaar studie (cohort 2003)

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Inclusief afgestudeerden voor duale studievarianten.

Van de hbo'ers die in 1995 of later aan een voltijdstudie zijn begonnen, haakte na 1 jaar rond de 15 procent af. Afgaande op de cohorten 1995–2000 heeft uiteindelijk bijna een kwart de studie in het hoger onderwijs verlaten zonder af te studeren. Van de studenten met vwo als vooropleiding was dit rond de 12 procent, met havo als vooropleiding rond de 22 procent en met mbo als vooropleiding 28 procent.

Na vijf jaar beste studieresultaten bij landbouw en diergeneeskunde

In het voltijd-hbo had van cohort 2003 na vijf jaar 58 procent van de studenten een eerste einddiploma in het hoger onderwijs op zak: 50 procent van de mannelijke en 65 procent van de vrouwelijke studenten. Van dit cohort had in de tussentijd 21 procent het hoger onderwijs zonder diploma verlaten. Een iets grotere groep stond in het zesde jaar nog ingeschreven. Studenten met vwo als vooropleiding hadden het hoogste rendement. Van hen had na vijf jaar 72 procent een eerste einddiploma in het hoger onderwijs behaald en was nog 18 procent daarvoor bezig. Bij de havisten waren deze percentages respectievelijk 54 en 29 procent. Van de mbo'ers had na vijf jaar een iets groter deel (59 procent) een eerste einddiploma in het hoger onderwijs behaald, maar stond in het zesde jaar nog maar 16 procent ingeschreven om de studie met een eerste einddiploma in het hoger onderwijs af te ronden. Een kwart van de mbo'ers was inmiddels met de studie gestopt. Van de grote groep autochtonen had na vijf jaar 60 procent de studie succesvol afgerond. Van de westerse allochtonen was dit 55 procent en van de niet-westerse allochtonen slechts 44 procent. Bij laatstgenoemden liep het rendement uiteen van 32 procent bij de Antillianen en Arubanen tot 51 procent bij de studenten uit de categorie

'overige niet-westerse allochtonen'. De niet-westerse allochtonen stonden in het zesde jaar nog wel vaak ingeschreven in het hoger onderwijs.

Bij het onderscheid naar studierichting lopen de slagingspercentages minder ver uiteen. Bij cohort 2003 werden de beste resultaten behaald bij *landbouw en diergeneeskunde*. Na vijf jaar was 66 procent van dit cohort afgestudeerd. Hier staat tegenover dat bij de studierichting *natuurwetenschappen, wiskunde en informatica* op hetzelfde moment pas 52 procent een diploma op zak had. Wel stond bij laatstgenoemde studierichtingen nog een relatief grote groep studenten ingeschreven.

Acht van de tien afgestudeerden bij een vervolgopleiding of master zijn vrouwen

In 2007/'08 is het aantal afgestudeerden voor een vervolgopleiding of master in het hbo toegenomen tot 5 duizend. Acht van de tien afgestudeerden zijn vrouwen. Veruit de meesten volgden een verdere studie op het gebied van *onderwijs*. Daarbij gaat het hoofdzakelijk om vervolgopleidingen voor het speciaal onderwijs. Daarnaast waren ook vervolgopleidingen op het gebied van *taalwetenschappen, geschiedenis en kunst en gezondheidszorg en welzijn* in trek. Het merendeel van deze studies heeft betrekking op muziek en verpleegkunde.

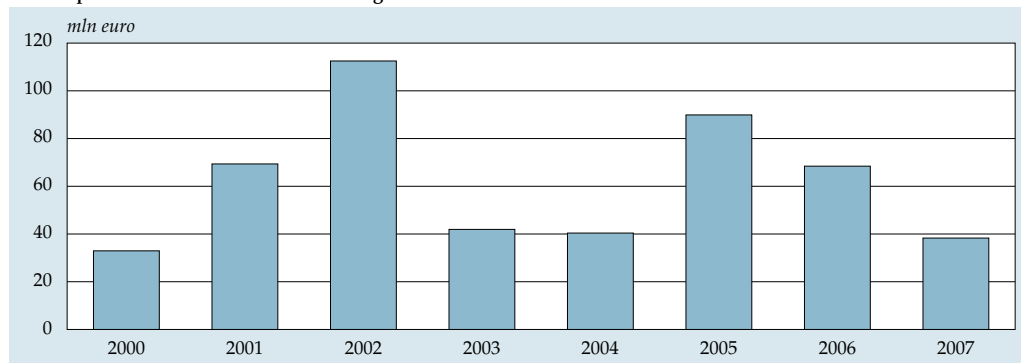
5.3 Financiën hoger beroepsonderwijs

5.3.1 Baten en lasten

Exploitatieresultaat verder afgenomen

De totale lasten van de hbo-instellingen bedroegen in 2007 2,9 miljard euro. Dat is 5 procent meer dan in 2006. Het exploitatieresultaat was positief, maar viel met 38 miljoen euro lager uit dan in voorgaande jaren. Opvallend was de forse stijging van de overige personele lasten. De totale personele lasten zijn nu voor het eerst duidelijk hoger dan de rijksbijdragen. Opmerkelijk was verder het negatieve buitengewoon resultaat.

5.3.1 Exploitatieresultaat van hbo-instellingen

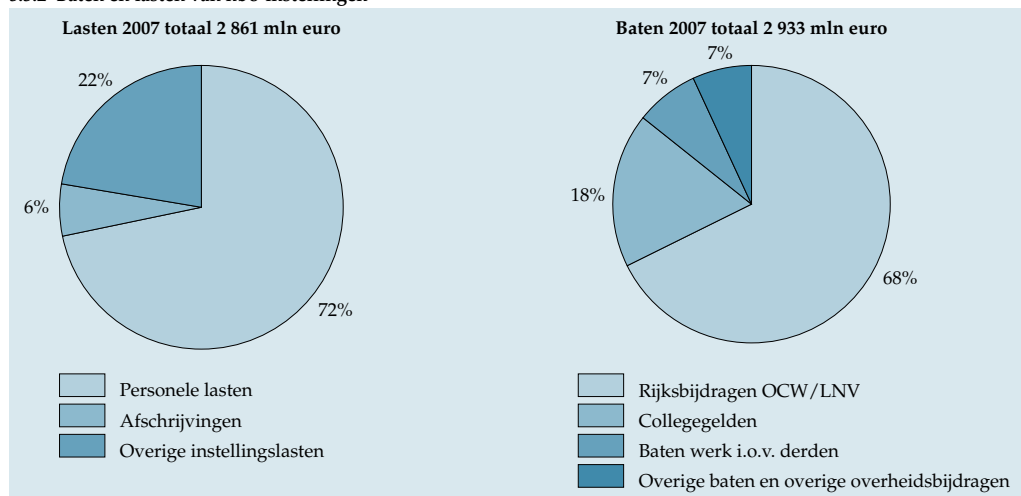

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

De personele lasten zijn in 2007 flink toegenomen, met bijna 8 procent. Deze stijging is vooral veroorzaakt door aanzienlijk hogere uitgaven (bijna 30 procent) aan inhuur van tijdelijk personeel zoals uitzendkrachten en declaranten. In 2004 was het aandeel van tijdelijk personeel in de totale personele lasten nog 7 procent, nu is dit aandeel al ruim 10 procent. De stijging van de kosten voor lonen en salarissen (inclusief sociale lasten) loopt gelijk met de stijging van de rijksbijdragen. Het bedrag aan totale personele lasten schommelde tot nu toe rond het niveau van de totale rijksbijdragen, maar door de toename van tijdelijk personeel zijn de totale personele lasten nu bijna 3,5 procent hoger. De opbrengst uit werk in opdracht van derden (contractonderwijs en -onderzoek) nam toe terwijl de afschrijvingslasten en overige lasten licht daalden. Het totale resultaat bleef hierdoor positief.

Het negatieve buitengewone resultaat werd vooral veroorzaakt doordat een school een voorziening van ruim 18 miljoen euro getroffen heeft voor een mogelijk oninbare vordering.

5.3.2 Baten en lasten van hbo-instellingen

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

Lumpsum voor de instellingen

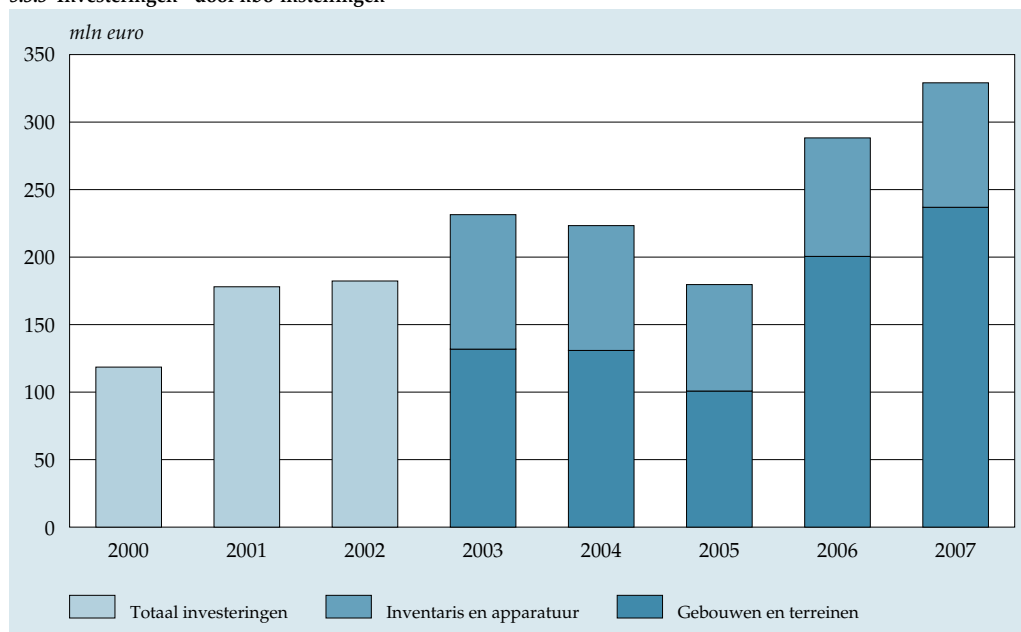
De rijksbijdragen worden bijna geheel in de vorm van een lumpsumbedrag aan de instellingen ter beschikking gesteld. Naast deze, in principe vrij te besteden middelen, verstrekt het rijk ook (tijdelijke) subsidies. Deze zijn bestemd voor de realisatie van specifieke beleidsdoelstellingen, zoals het vergroten van de instroom voor bèta/techniekstudies in het hbo (deltaplan Bèta/techniek), regionale actie en aandacht voor kennisinnovatie (Raak), lectoren en kenniskringen, versterking van de zorgopleidingen in het hbo en versterking kennisinfrastructuur publieke sector.

5.3.2 Investerings

Investerings verder gestegen

In 2007 bereikten de investeringen van hbo-instellingen een nieuw recordniveau: gezamenlijk gaven zij 353 miljoen euro uit aan nieuwe gebouwen en andere activa. De verkoop van voornamelijk gebouwen en terreinen leverde 24 miljoen euro op. Het investeringsaldo kwam hierdoor uit op 329 miljoen euro. Dat is 41 miljoen hoger dan voorgaand jaar. De hbo-instellingen zijn eigenaar van de gebouwen en moeten daarom zelf voor investeringen in gebouwen zorgen. Een deel van de rijksbijdragen is bedoeld ter financiering van deze investeringen.

5.3.3 Investerings¹⁾ door hbo-instellingen

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

¹⁾ Investerings: betreft hier het saldo van aanschaf en verkoop van activa.

5.3.3 De balans

Liquiditeit daalt verder, solvabiliteit gelijk

De gemiddelde solvabiliteitsratio (het quotiënt van het eigen vermogen en het balanstotaal) van hbo-instellingen bedroeg eind 2007 35,8 procent. Dat is bijna gelijk aan het percentage van 2006. De solvabiliteitsratio is vanaf het jaar 2000 met ruim 12 procentpunt gestegen. De solvabiliteitsratio ligt bij hbo-instellingen gemiddeld lager dan bij de andere onderwijssectoren.

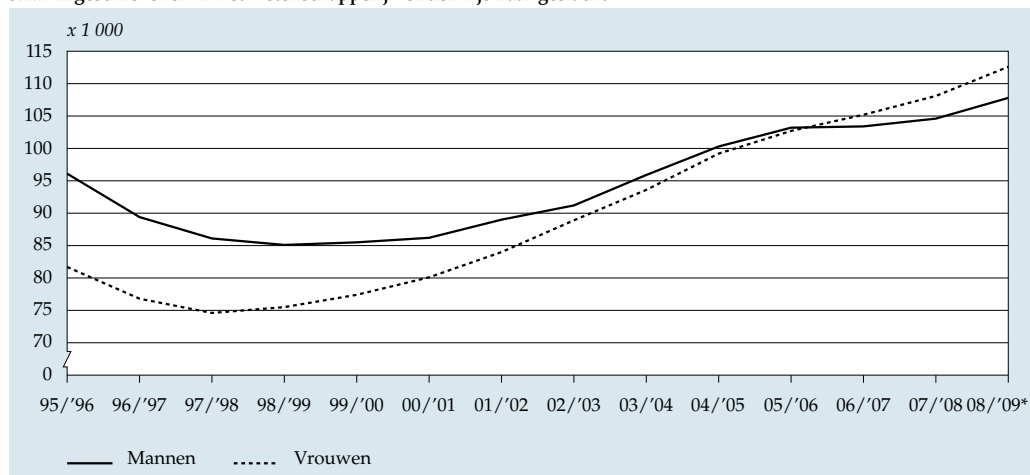
Er was sprake van een lichte verslechtering van de liquiditeitspositie. De liquiditeitsratio (het quotiënt van vlottende activa en kortlopende schulden) geeft aan in welke mate een instelling aan haar verplichtingen op korte termijn kan voldoen. Door enerzijds een afname van de liquide middelen en anderzijds een stijging van de kortlopende schulden daalde de ratio ten opzichte van 2006 en kwam uit op gemiddeld 0,75. Dit is het laagste niveau in de periode 2000–2007.

5.4 Wetenschappelijk onderwijs

Verdere groei van het aantal studenten

In het studiejaar 2008/'09 telde het wetenschappelijk onderwijs ruim 220 duizend studenten. Dat is bijna 4 procent meer dan in het jaar ervoor. Het Ministerie van OCW verwacht dat het aantal studenten in het wo de komende tien jaar flink stijgt. In de Referentieraming wordt uitgegaan van 285 duizend studenten in het studiejaar 2018/'19. De afgelopen jaren is het aantal vrouwelijke studenten veel sneller gestegen dan het aantal mannelijke studenten. Vanaf 2006/'07 staan bij de universiteiten meer vrouwen dan mannen ingeschreven.

5.4.1 Ingeschrevenen in het wetenschappelijk onderwijs naar geslacht

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

Sociale wetenschappen opnieuw het meest in trek

In het studiejaar 1995/'96 stond binnen het wetenschappelijk onderwijs een kwart van alle studenten ingeschreven voor een opleiding op het gebied van *sociale wetenschappen*. In 2008/'09 was dit aandeel iets minder dan 20 procent. Desondanks bleef deze studierichting met 43 duizend studenten het meest in trek. Op korte afstand volgt *bedrijfskunde en administratie* en op iets grotere afstand *gezondheidszorg en welzijn*. De belangstelling voor deze twee studierichtingen is de afgelopen dertien

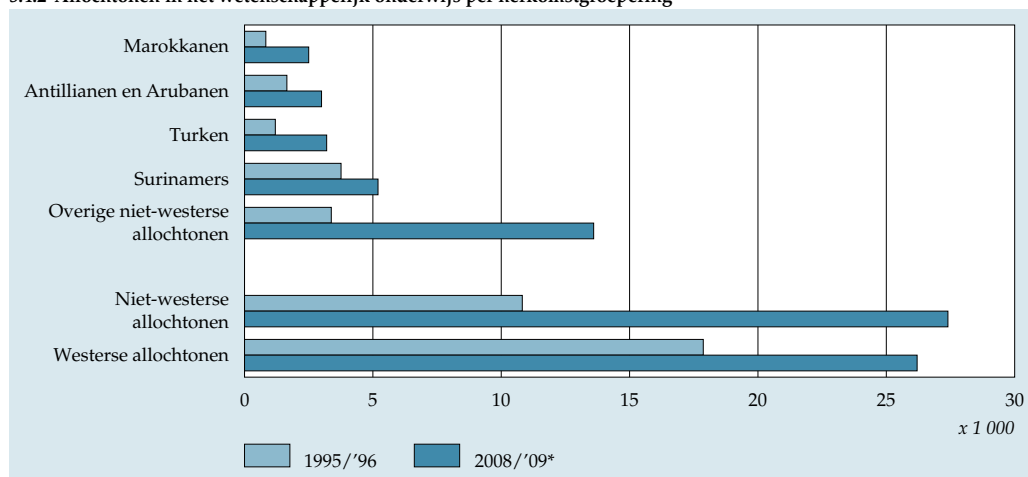
jaar sterk gestegen. In mindere mate geldt dit ook voor onderwijs. Studies op het gebied van *persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid* en *landbouw en diergeneeskunde* kenden veruit het kleinste aantal ingeschrevenen.

Sterke toename van studenten uit minder traditionele niet-westerse landen

In het studiejaar 2008/'09 stonden in het wetenschappelijk onderwijs bijna 54 duizend allochtonen ingeschreven. Ten opzichte van 1995/'96 is het aantal westers allochtone studenten met bijna de helft toegenomen tot ruim 26 duizend. Het aantal niet-westers allochtone studenten werd in deze periode tweeënhalf keer zo groot en telde in 2008/'09 ruim 27 duizend ingeschrevenen. Evenals in het hbo is hierbij vooral het aantal ingeschrevenen uit de minder traditionele niet-westerse landen zeer sterk gestegen. In dezelfde periode is het aantal autochtone studenten aan de universiteiten met slechts 10 procent toegenomen tot ruim 161 duizend.

In 2008/'09 waren zowel bij de autochtone studenten als bij de westers en niet-westers allochtone studenten de vrouwen in de meerderheid. De niet-westerse allochtonen stonden het vaakst ingeschreven bij de studierichting *bedrijfskunde en administratie*. Ook kozen zij relatief vaak voor een studie *rechten*. De westerse allochtonen kozen daarentegen, net als de autochtonen, het meest voor *sociale wetenschappen*. Daarnaast waren bij de westerse allochtonen de studierichtingen *bedrijfskunde en administratie* en *taalkwetenschappen, geschiedenis en kunst* relatief populair. In tegenstelling tot de autochtone en niet-westers allochtone studenten hadden ze betrekkelijk weinig belangstelling voor studies in de richting *gezondheidszorg en welzijn*.

5.4.2 Allochtonen in het wetenschappelijk onderwijs per herkomstgroepering

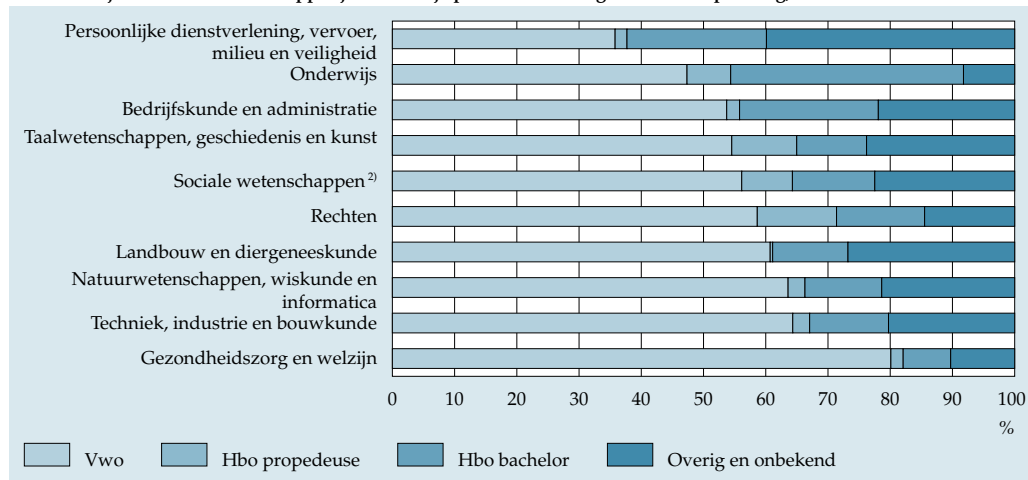
Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

Aantal eerstejaarsstudenten blijft stijgen

In 2008/'09 stonden bijna 48 duizend studenten voor het eerst ingeschreven bij een universiteit. Dat is bijna 5 procent meer dan in het jaar ervoor. Ruim de helft van de eerstejaarsstudenten was vrouw. In het studiejaar 1998/'99 waren er voor het eerst meer vrouwelijke dan mannelijke eerstejaars. In 2008/'09 hadden bijna zes van de tien eerstejaars vwo als vooropleiding en waren ruim twee van de tien in het bezit van een hbo-propedeuse of hbo-einddiploma. De afgelopen dertien jaar is ook het aantal eerstejaars met een andere (buitenlandse) vooropleiding sterk gestegen. Voor de meeste studierichtingen is vwo de belangrijkste vooropleiding, maar per richting zijn er wel verschillen. Bij *gezondheidszorg en welzijn* heeft 80 procent van de eerstejaars een vwo-diploma op zak. Bij *onderwijs* is dat 47 procent en bij *persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid* slechts 36 procent. Laatstgenoemde studierichting trekt relatief veel eerstejaars met een andere vooropleiding dan vwo, hbo-propedeuse of hbo-bachelor. Onderwijs trekt op haar beurt relatief veel eerstejaarsstudenten met een afgeronde hbo-opleiding.

Net als bij de ingeschrevenen was in 2008/'09 bij de eerstejaars *sociale wetenschappen*, met een aandeel van 21 procent, de populairste studierichting. Direct daar achter kwam *bedrijfskunde en administratie*. Ten opzichte van het jaar ervoor telden vrijwel alle studierichtingen meer eerstejaars. Veruit de grootste stijging vond plaats bij *sociale wetenschappen*.

5.4.3 Eerstejaars in het wetenschappelijk onderwijs per studierichting ¹⁾ naar vooropleiding, 2008/'09*

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

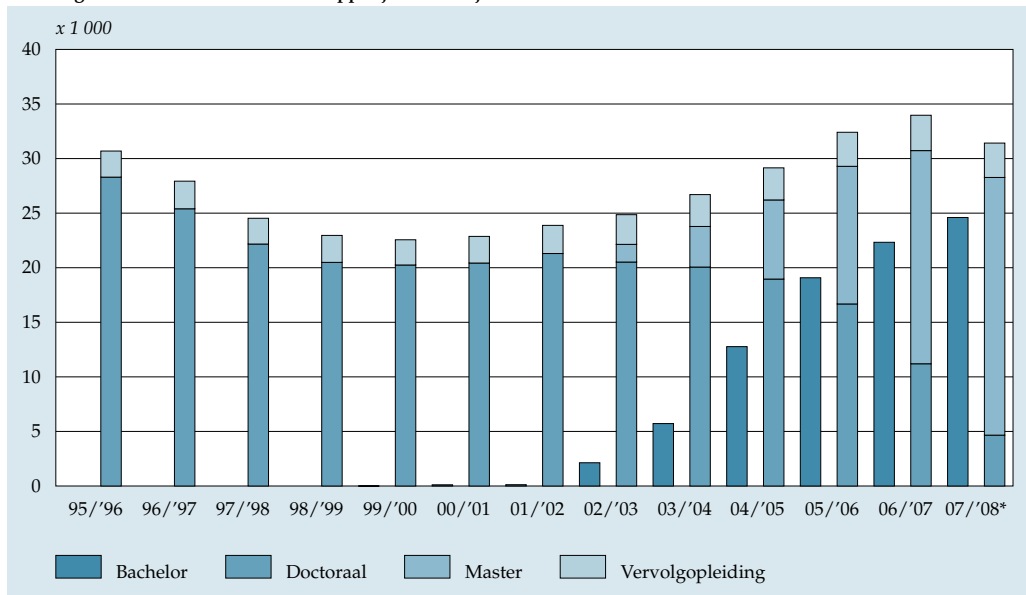
¹⁾ Exclusief een zeer klein aantal eerstejaars van wie de studierichting onbekend is.

²⁾ Inclusief economie, journalistiek, documentatie en informatie.

Verdere toename aantal afgestudeerden voor een masteropleiding

Sinds het studiejaar 2002/'03 is officieel de bachelor-masterstructuur ingevoerd. In 2007/'08 werd aan bijna 25 duizend studenten het bachelordiploma uitgereikt en aan bijna 24 duizend studenten het masterdiploma. Tegenover een verdere toename van het aantal afgestudeerden voor een masteropleiding staat een sterke afname van afgestudeerden voor een doctoraalopleiding. Met minder dan 5 duizend afgestudeerden zijn de 'oude' opleidingen in het wetenschappelijk onderwijs bijna verleden tijd. Behalve een bachelor-, master- of doctoraaldiploma kregen ook nog eens ruim 3 100 studenten een diploma voor een vervolgopleiding uitgereikt.

5.4.4 Afgestudeerden in het wetenschappelijk onderwijs

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

Aantal niet-westers allochtone afgestudeerden meer dan verdrievoudigd

De doctoraal- en masteropleidingen garanderen een vrijwel vergelijkbaar opleidingsniveau, zodat de afgestudeerden daarvan bij elkaar kunnen worden geteld. Zodoende studeerden in 2007/'08 ruim 28 duizend studenten af voor een doctoraalexamen of master. Dat is een afname van 8 procent ten opzichte van het voorgaande jaar. Van alle afgestudeerden was iets meer dan de helft vrouw en ruim zes op de tien 25 jaar of jonger. Een overgroot deel, 26 duizend studenten, sloot met het behalen van het diploma een voltijdstudie af. Van alle afgestudeerden was bijna een kwart allochtoon. In twaalf jaar tijd is het aantal westerse allochtonen dat een doctoraalexamen of master succesvol afsloot met bijna de helft toegenomen. Het aantal niet-westers allochtone afgestudeerden is zelfs meer dan verdrievoudigd. Vooral het aantal afgestudeerden uit de minder traditionele niet-westerse landen is zeer sterk toegenomen. Volgens de Referentieraming van het Ministerie van OCW

zal het totaal aantal studenten dat een doctoraal- of masteropleiding succesvol afrondt de komende tien jaar oplopen tot bijna 33 duizend.

Na zes jaar heeft bijna twee derde van de voltijdstudenten een diploma op zak

In het wo staat voor de meeste doctoraalopleidingen een studieduur van vier of vijf jaar. Met de invoering van het bachelor-masterstelsel in 2002/'03 zijn de wetenschappelijke opleidingen opgedeeld in een bachelorfase van drie jaar en een daarop aansluitende masterfase van één of twee jaar. Van de studenten die in 2002 aan een voltijdstudie begonnen, studeerde 65 procent binnen zes jaar af voor een eerste einddiploma in het wetenschappelijk onderwijs, dat wil zeggen het diploma voor een doctoraal- of bacheloropleiding. Bij de deeltijdstudies was dit slechts 37 procent. Vanaf cohort 2002 is een groter deel van de studenten al na 3, 4 of 5 jaar afgestudeerd. Daarbij moet echter de kanttekening worden gemaakt dat het aandeel afgestudeerden voor de driejarige bacheloropleidingen in plaats van de vierjarige doctoraalopleidingen een steeds belangrijker plaats inneemt. Door dit verschil in de duur van de opleidingen is het niet direct mogelijk na te gaan of het studierendement de afgelopen jaren verbeterd is. Afgaande op de resultaten van de afzonderlijke cohorten is het studierendement bij voltijdstudies wel veel hoger dan bij deeltijdstudies. Gemiddeld doen studenten niet alleen korter over een voltijdopleiding, maar wordt die ook door een groter deel van de studenten met succes afgerond. Een kleine groep studenten stapt na korte tijd van het wo over naar het hbo en haalt daar een bachelordiploma.

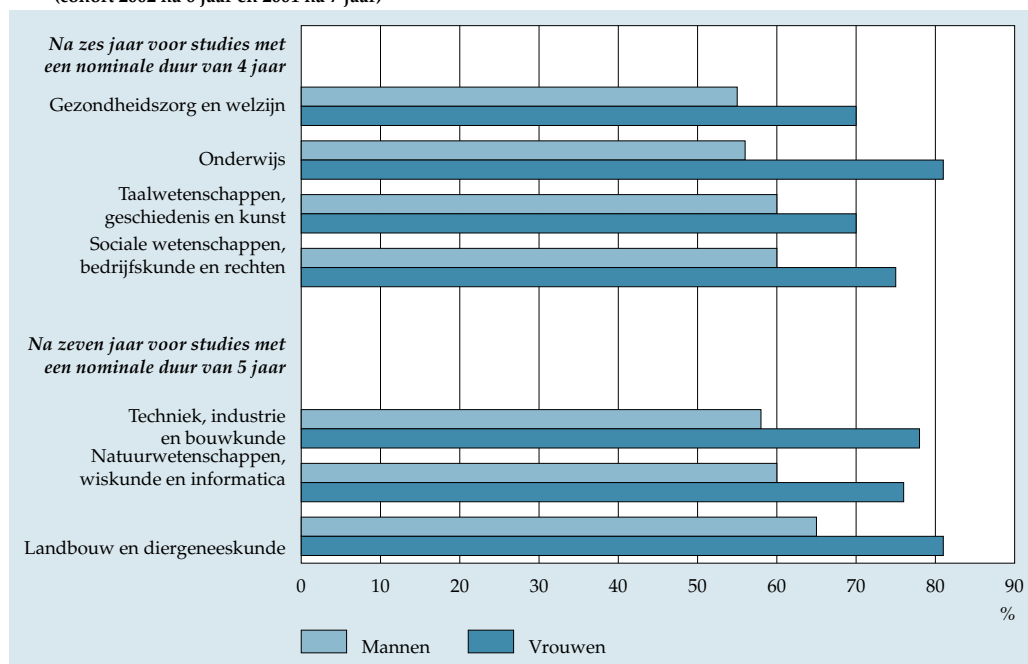
Vwo'ers halen bij hun universitaire studie vaker de eindstreep dan hbo'ers

Bij de voltijdstudies is het studierendement van vrouwen hoger dan dat van mannen. Vrouwen studeren niet alleen sneller af, maar halen uiteindelijk ook vaker een einddiploma in het wo dan mannen. De relatief grote groep studenten met vwo als vooropleiding doet gemiddeld veel langer over een universitaire studie dan degenen die een hbo-diploma op zak hebben. Laatstgenoemden hebben echter in veel gevallen recht op een of meer vrijstellingen. Toch haalt na verloop van tijd een groter deel van de vwo'ers dan van de ingestroomde hbo'ers de eindstreep in het wo. Zo was van cohort 1999 na negen jaar 76 procent van de vwo'ers voor het eerste einddiploma in het wo geslaagd, tegen 66 procent van de hbo'ers. Vóór die tijd had 8 procent van de vwo'ers en 30 procent van de hbo'ers het hoger onderwijs verlaten. Autochtonen zijn in het wo op hun beurt succesvoller dan westerse en niet-westerse allochtonen. Na zes jaar blijft vooral het studierendement van de niet-westerse allochtonen duidelijk achter bij dat van hun autochtone studiegenoten. Na negen jaar is het verschil nog even groot: van cohort 1999 was op dat moment 74 procent van de autochtonen afgestudeerd, tegen 61 procent van de niet-westerse allochtonen.

Bij alle studierichtingen studeren vrouwen meestal eerder af dan mannen

Per studierichting en geslacht lopen de percentages afgestudeerden in het voltijd-wo na een bepaald aantal jaren duidelijk uiteen. Ook als men onderscheid maakt tussen studies met een nominale studieduur van vier en vijf jaar. Tot de laatste groep behoren de meeste studies binnen de richtingen *natuurwetenschappen, wiskunde en informatica, techniek, industrie en bouwkunde en landbouw en diergeneeskunde*. Bij de vierjarige studies varieert het percentage afgestudeerden voor studenten met vwo als vooropleiding uit cohort 2002 na zes jaar van 55 procent voor *gezondheidszorg en welzijn* bij de mannen tot 81 procent voor onderwijs bij de vrouwen. Bij de vijfjarige studies loopt dit percentage voor studenten met vwo als vooropleiding uit cohort 2001 na zeven jaar uiteen van 58 procent voor *techniek, industrie en bouwkunde* bij de mannen tot 81 procent voor *landbouw en diergeneeskunde* bij de vrouwen. Bij alle studierichtingen is het studierendement van vrouwen gemiddeld hoger dan van mannen.

5.4.5 Afgestudeerden voor het eerste einddiploma¹⁾ in het voltijd wo²⁾ met vwo als vooropleiding (cohort 2002 na 6 jaar en 2001 na 7 jaar)

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Doorgaans is dit het diploma voor een doctoraal- of bacheloropleiding. Incidenteel gaat het om een diploma voor een masteropleiding. De categorie 'persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid' is in deze grafiek niet vermeld omdat het aantal afgestudeerden in deze studierichting te klein is om daar betrouwbare cijfers over te geven.

²⁾ Inclusief afgestudeerden voor duale studievarianten.

In het voltijd-wo had van cohort 2002 na zes jaar bijna driekwart van de vwo-instroom een eerste einddiploma in het hoger onderwijs behaald: 64 procent van

de mannen en 80 procent van de vrouwen. Van de autochtone studenten uit deze jaargroep had op dat moment 75 procent het doctoraaldiploma of bachelordiploma op hbo- of wo-niveau op zak. De westerse en niet-westerse allochtonen bleven daar met respectievelijk 68 en 59 procent duidelijk bij achter. Bij laatstgenoemden liep het rendement uiteen van 54 procent bij de Marokkanen tot 62 procent bij de studenten uit de categorie 'overige niet-westerse allochtonen'. In het voltijd-wo had van cohort 2002 na zes jaar 6 procent het hoger onderwijs zonder diploma verlaten. Vooral niet-westerse allochtonen stopten voortijdig met hun studie. Bij de vierjarige opleidingen was de uitval het laagst bij *onderwijs* en *gezondheidszorg en welzijn* en bij de vijfjarige opleidingen bij *landbouw en diergeneeskunde*. In het zevende jaar stond in het voltijd-wo van cohort 2002 bij de vier- en vijfjarige studies samen nog 21 procent van de vwo-instroom ingeschreven bij het hoger onderwijs.

Iets minder vervolgoedingen, maar meer promoties

Voor bepaalde beroepen is met het behalen van het doctoraal- of bachelordiploma de universitaire opleiding nog niet voltooid. Zo moet voor geneeskunde, diergeneeskunde, tandheelkunde, farmacie en alle universitaire lerarenopleidingen een afsluitend beroepsexamen worden afgelegd. In 2007/'08 is het aantal afgestudeerden voor deze studies in vergelijking met een jaar daarvoor iets afgenomen. Er werden toen ruim 3 100 diploma's voor vervolgoedingen uitgereikt. Het merendeel voor een medische vervolgoeding. Daarnaast promoveerden er ruim 3 200 personen, 2 procent meer dan in het voorgaande studiejaar. In de afgelopen zeven jaar is vooral het aantal vrouwelijke gepromoveerden sterk gestegen. In 2007/'08 vond bijna een derde van de promoties bij de faculteit geneeskunde plaats.

Het traject naar een promotie bestaat meestal uit het schrijven van een proefschrift. Hieraan zijn vaak meerdere jaren studie en het zelfstandig uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek, onder supervisie van een aan een universiteit verbonden hoogleraar, voorafgegaan. In die periode is de persoon die wil promoveren (de promovendus) doorgaans als werknemer in dienst van een universiteit of een andere wetenschappelijke instelling. Eind 2008 waren op de universiteiten ruim 7 700 voltijdbanen (fte's) voor promovendi. Ten opzichte van het jaar ervoor nam dit aantal voltijdbanen met 4 procent toe. Vooral bij de vrouwelijke promovendi steeg het aantal fte's. Met een aandeel van 29 procent van het totaal aantal voltijdbanen voor promovendi was *techniek* de belangrijkste studierichting. Op enige afstand volgden *natuur* (22 procent) en *gedrag en maatschappij* (15 procent). In de afgelopen dertien jaar is in bijna alle studierichtingen het aantal voltijdbanen voor promovendi sterk toegenomen. Er is één uitzondering: bij *gezondheid* nam het aantal voltijdbanen in dezelfde periode namelijk met ruim een derde deel af.

Minder ingeschrevenen bij de theologische universiteiten

Behalve de ruim 220 duizend ingeschrevenen aan de reguliere universiteiten volgden in 2008/'09 ook nog eens ruim 900 studenten een studie aan een theologische

universiteit of de Universiteit voor de Humanistiek. Dat is 6 procent minder dan in het jaar ervoor. Zowel het aantal eerstejaars- als het aantal ouderejaarsstudenten nam af. In 2008/'09 stonden er bij deze instellingen iets meer mannen dan vrouwen ingeschreven. Bijna een kwart van de ingeschrevenen was 40 jaar of ouder. Twee op de drie ingeschrevenen studeerde theologie, de overigen humanistiek. In vergelijking met een jaar eerder is vrijwel uitsluitend het aantal theologiestudenten afgenomen. In 2007/'08 behaalden aan de theologische universiteiten en de Universiteit voor de Humanistiek 76 ingeschrevenen een doctoraal- of masterdiploma. Daarnaast telden deze instellingen 18 gepromoveerden.

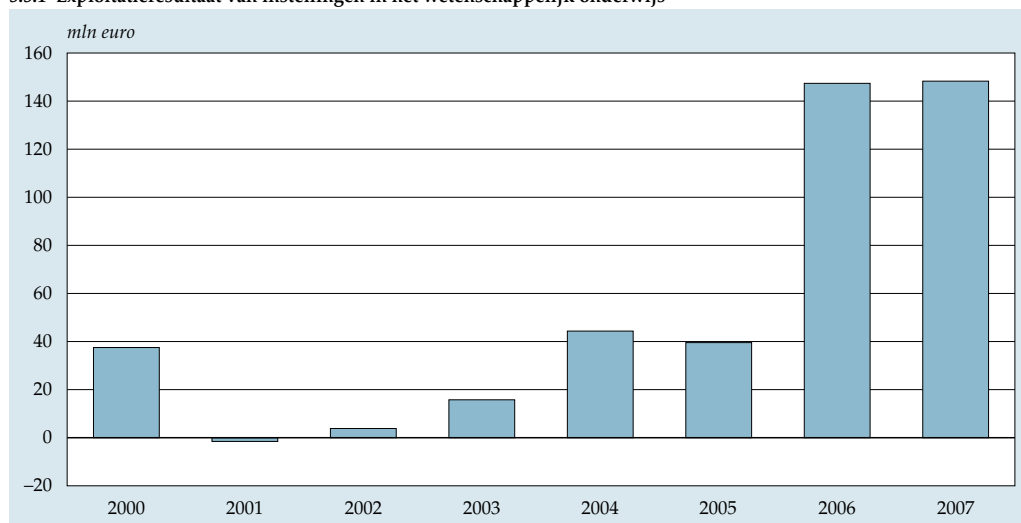
5.5 Financiën wetenschappelijk onderwijs

5.5.1 Baten en lasten

Exploitatieresultaat vrijwel gelijk gebleven

In 2007 bedroeg het exploitatieresultaat van de universiteiten 148 miljoen euro, een minieme stijging ten opzichte van 2006. In de meeste andere onderwijssectoren daalde het resultaat.

5.5.1 Exploitatieresultaat van instellingen in het wetenschappelijk onderwijs

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

Personeelslasten gestegen

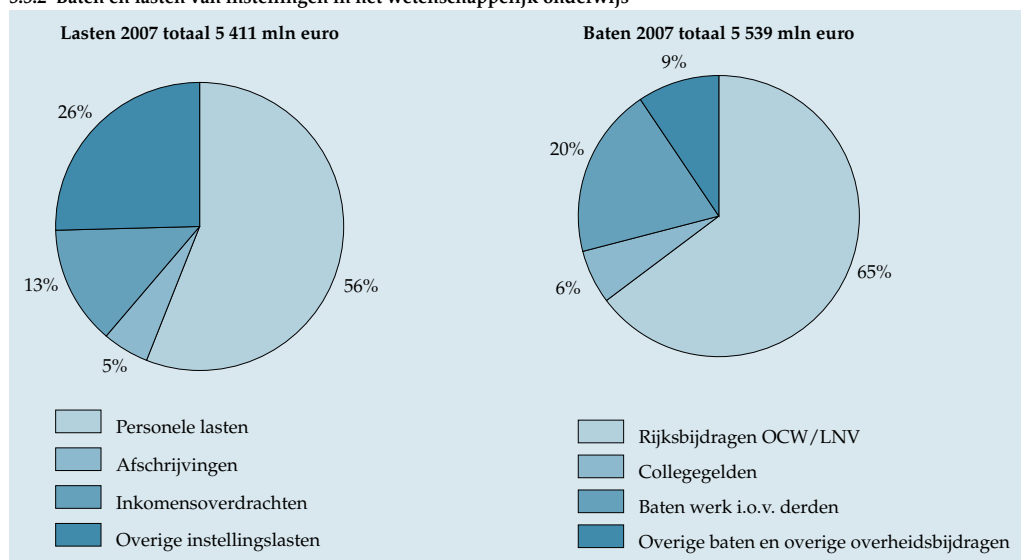
De totale personele lasten namen ten opzichte van 2006 toe met 5,6 procent. Dit komt door stijging van het aantal wetenschappelijke personeelsleden en door hogere uitgaven voor inhuur van tijdelijk personeel. In 2007 werd hieraan ruim 13 procent meer uitgegeven dan het jaar ervoor. Het aandeel van de personele lasten

in de totale lasten (56 procent) is overigens lager dan bij de overige onderwijssectoren doordat bij de wo-instellingen ook omvangrijke inkomensoverdrachten voorkomen. Deze overdrachten hebben grotendeels betrekking op de doorbetaling van rijksbijdragen aan academische ziekenhuizen en universitaire medische centra. Dit deel van de rijksbijdragen wordt voornamelijk gebruikt voor de bekostiging van de werkplaatsfunctie die deze ziekenhuizen vervullen voor de universiteiten.

Rijksbijdragen vormden in 2007 twee derde deel van de baten. Ten opzichte van een jaar eerder namen de rijksbijdragen met 3 procent toe. De verdeling van de rijksbijdragen over de universiteiten is voor een deel afhankelijk van prestatie-indicatoren, zoals het aantal eerstejaarsstudenten, het aantal behaalde diploma's en het aantal promoties. Het overige deel van de rijksbijdragen wordt onafhankelijk van prestatie-indicatoren vastgesteld en toegewezen. Voor dit deel vindt jaarlijks een correctie plaats voor de ontwikkeling van de loonkosten, de prijsontwikkeling, studentenontwikkelingen en eventuele beleidsmatige bijstellingen vanuit het Ministerie van OCW.

De universiteiten beschikken over bestedingsvrijheid binnen de wettelijke taken. Zij kunnen zelf de prioriteiten bepalen en de toegewezen middelen schuiven tussen onderwijs en onderzoek. In het jaarverslag moeten de wo-instellingen verantwoording aan het Ministerie van OCW (c.q. LNV) afleggen over ontvangen rijksbijdragen en het gevoerde beleid van de instelling.

5.5.2 Baten en lasten van instellingen in het wetenschappelijk onderwijs

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

Academische ziekenhuizen

In de rijksbijdragen aan de universiteiten is een deel inbegrepen dat is bestemd voor academische ziekenhuizen. Via een inkomensoverdracht worden deze gelden door de universiteiten doorgegeven aan de betreffende ziekenhuizen die deze bijdragen besteden aan onderzoek en onderwijs. De academische ziekenhuizen vervullen de onderzoeksfunctie en werkplaatsfunctie namens de medische faculteiten van de universiteiten. In de werkplaats komen aankomende medici met de dagelijkse praktijk van de geneeskunde in aanraking. Daarnaast vervullen de academische ziekenhuizen met de medische faculteiten een onderzoeksfunctie. Bijna alle medische faculteiten zijn inmiddels met academische ziekenhuizen gefuseerd tot zogeheten universitaire medische centra (UMC).

Inkomsten contractonderzoek toegenomen

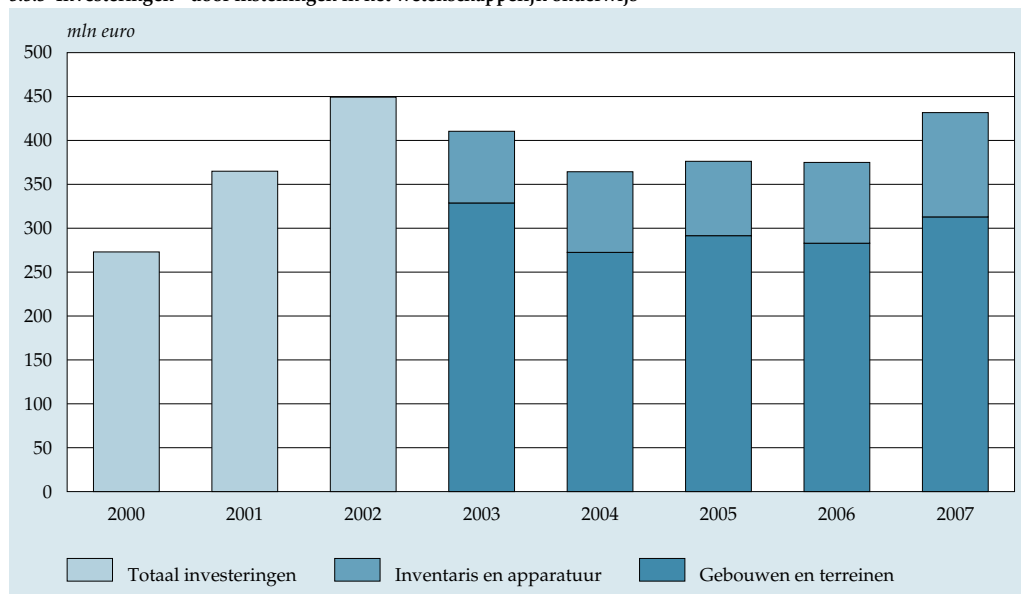
Ten opzichte van andere onderwijssectoren zijn universiteiten minder afhankelijk van rijksbijdragen. Andere inkomstenbronnen, zoals werk in opdracht van derden en collegegelden, zijn voor hen ook belangrijk. In 2007 werd ruim een kwart van de exploitatie gedekt uit deze inkomsten. Het werk voor derden bestaat vooral uit contractonderzoek en contractonderwijs. De baten uit contractonderzoek (0,8 miljard euro) vormen na de rijksbijdragen de belangrijkste inkomstenbron. Deze baten namen met 4 procent toe ten opzichte van 2006. Contractonderzoek wordt gefinancierd door internationale organisaties, nationale overheden, het NWO, de KNAW, overige non-profitorganisaties en bedrijven.

5.5.2 *Investerings*

Investerings gestegen

Universiteiten gaven in 2007 ruim een half miljard euro uit aan nieuwe gebouwen en inventaris. Daartegenover stond 80 miljoen euro aan desinvesteringen, onder andere verkoop van activa. Het investeringsaldo komt daarmee op 432 miljoen euro, 15 procent meer dan in 2006. Instellingen voor wetenschappelijk onderwijs zijn eigenaar van de gebouwen en moeten daarom zelf zorgdragen voor investeringen in gebouwen. Het Ministerie van OCW biedt via de rijksbijdragen ondersteuning bij de financiering van investeringen in huisvesting.

5.5.3 Investerings¹⁾ door instellingen in het wetenschappelijk onderwijs

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

¹⁾ Investerings: betreft hier het saldo van aanschaf en verkoop van activa.

5.5.3 De balans

Solvabiliteit gemiddeld hoog, liquiditeitspositie is verbeterd

De solvabiliteit geeft aan welk deel van bezittingen is gefinancierd met eigen vermogen. De solvabiliteit van de universiteiten bedroeg in 2007 gemiddeld 56,1 procent. Dat percentage komt dicht in de buurt bij de door OCW gestelde bovengrens van 60 procent. Op het primair onderwijs na hebben de universiteiten van alle onderwijssectoren de hoogste solvabiliteitsratio. Ten opzichte van 2006 nam de solvabiliteit zelfs nog wat verder toe. Dit werd veroorzaakt doordat het eigen vermogen van de universiteiten in 2007 opnieuw groeide. Binnen het eigen vermogen nam het aandeel van de algemene reserves verder toe ten koste van de bestemmingsreserves.

De liquiditeitspositie (het quotiënt van vlottende activa en kortlopende schulden) van de universiteiten verbeterde in 2007 licht ten opzichte van 2006 tot gemiddeld 0,95. De ratio laat zien in hoeverre de instellingen op korte termijn aan hun verplichtingen kunnen voldoen.

5.6 *Vergelijking tussen cijfers van het CBS en het Ministerie van OCW*

De cijfers over het hoger onderwijs (ho) zoals die in dit jaarboek staan, zijn gebaseerd op gegevens uit de bestanden van het 'Project één cijfer Hoger Onderwijs'. Het Ministerie van OCW baseert de cijfers die het publiceert op precies dezelfde bestanden als het CBS. Toch zijn er verschillen. Het totaal aantal ingeschrevenen in het ho is wel precies gelijk, maar het aantal ingeschrevenen in het hoger beroeps-onderwijs (hbo) en wetenschappelijk onderwijs (wo) zijn bij het Ministerie van OCW iets lager. Dit komt doordat de OCW-cijfers als gevolg van bekostigingsrichtlijnen gecorrigeerd zijn voor dubbele inschrijvingen. Het gaat daarbij om studenten die zowel bij het hbo als wo zijn ingeschreven. Bij de OCW-cijfers worden de totalen opgeteld voor hbo en wo tot het totaal ho. In dit jaarboek en in StatLine-tabellen van het CBS is dit niet het geval, omdat studenten die zowel een hbo- als een wo-opleiding volgen bij beide onderwijssoorten zijn meegeteld.

Een tweede verschil tussen het CBS en het Ministerie van OCW is de gehanteerde indeling naar studierichting. Het CBS gebruikt de International Standard Classification of Education (ISCED), het Ministerie van OCW een indeling naar HOOP-gebieden. HOOP staat voor Hoger Onderwijs en OnderzoeksPlan.

De indelingen verschillen zodanig dat het niet mogelijk is om een directe aansluiting te maken. Geen enkel ISCED-gebied past integraal in een HOOP-gebied of omgekeerd. De meeste cellen met een groot aantal studenten zijn echter over het algemeen goed te verklaren. Zo zitten in het studiejaar 2008/'09 de studenten uit het HOOP-gebied *onderwijs* praktisch allemaal in het ISCED-gebied *onderwijs*. Omgekeerd is dat niet zo. Rond de 15 duizend ingeschrevenen uit het ISCED-gebied *onderwijs* worden in de HOOP-indeling onder *gedrag en maatschappij* geteld; dit zijn studenten in de pedagogische studies en onderwijskunde. Het HOOP-gebied *landbouw en natuurlijke omgeving* is bij de ISCED-gebieden verdeeld over verschillende categorieën. Dit komt voornamelijk doordat alle studies aan de Wageningen Universiteit tot het HOOP-gebied *landbouw en natuurlijke omgeving* worden gerekend. De meer sociaal-economische en bedrijfskundige studies in Wageningen worden bij de ISCED-gebieden tot de *sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten* gerekend, terwijl studies als biotechnologie, voedingsmiddelentechnologie en tuin- en landschapsinrichting onder *techniek, industrie en bouwkunde* vallen. Daarnaast wordt diergeneeskunde uit het ISCED-gebied *landbouw en diergeneeskunde* bij de HOOP-gebieden tot *gezondheidszorg* gerekend. Ook het HOOP-gebied *techniek* is bij de ISCED-gebieden verdeeld over de verschillende categorieën. Hierbij moet bijvoorbeeld worden gedacht aan grafische en industriële vormgeving en 'kunst en techniek' die onder *taalwetenschappen, geschiedenis en kunst* vallen, technische bedrijfskunde en bestuurskunde die tot de *sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten* worden gerekend en biomedische technologie en medisch laboratorium-onderzoek die deel uitmaken van *gezondheidszorg en welzijn*. Het ISCED-gebied

persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid tenslotte, kent geen vergelijkbare categorieën bij de HOOP-indeling en is dus verdeeld over de verschillende gebieden. Het zwaartepunt ligt in het HOOP-gebied *economie*.

5.7 Toelichting

In 1993 werd de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) ingevoerd. Deze wet regelt het hoger beroepsonderwijs, het wetenschappelijk onderwijs en onderzoek en het onderwijs van de Open Universiteit. Hoger beroepsonderwijs (hbo) wordt gegeven aan reguliere en aangewezen hogescholen, wetenschappelijk onderwijs (wo) aan reguliere en aangewezen universiteiten.

Reguliere hogescholen en universiteiten worden door de overheid bekostigd. Zij zijn gebonden aan het wettelijk vastgestelde collegegeld. Studenten hebben recht op studiefinanciering. Aangewezen hogescholen en universiteiten zijn particuliere instellingen die wettelijk erkende opleidingen aanbieden. Zij ontvangen geen bekostiging van de overheid en kunnen zelf de hoogte van hun collegegeld vaststellen. Voor de wettelijk erkende opleidingen die zij aanbieden, hebben de studenten recht op studiefinanciering. De aangewezen instellingen moeten voor die erkende opleidingen aan dezelfde eisen voldoen als de reguliere hogescholen en universiteiten.

De cijfers in dit hoofdstuk hebben uitsluitend betrekking op het door de overheid bekostigde hoger onderwijs. Aangewezen instellingen blijven dus buiten beschouwing. Uitzondering is dat er bij het wo een tabel is opgenomen met gegevens van de aangewezen theologische universiteiten en de Universiteit voor de Humanistiek. In dit hoofdstuk gaat het bovendien alleen om wettelijk erkende opleidingen. Dat zijn opleidingen die opgenomen zijn in het Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs (CROHO).

Met ingang van het studiejaar 2002/'03 is in het hoger onderwijs het zogenoemde bachelor-masterstelsel (BaMa) ingevoerd. Als gevolg daarvan zijn de meeste reguliere hbo-opleidingen omgezet in bacheloropleidingen van 4 jaar en zijn de wetenschappelijke opleidingen opgedeeld in een bachelorfase (3 jaar) en een daarop aansluitende masterfase (1 of 2 jaar). Om de instroom in het hoger onderwijs te vergroten, kunnen studenten in het hoger beroepsonderwijs vanaf 2006/'07 ook voor een associate degreeprogramma kiezen. Dit is een tweejarige opleiding binnen een hbo-bacheloropleiding die wordt afgesloten met een (nieuwe) wettelijke graad.

Studenten of ingeschrevenen aan de reguliere hogescholen en universiteiten zijn degenen die hun collegegeld of examengeld hebben betaald en van wie de inschrijvingsprocedure is voltooid.

Afgestudeerden zijn degenen die met goed gevolg een afsluitend examen in het hbo of wo hebben afgelegd. Bij het hbo gaat het daarbij om een examen voor de hoofdfase van een opleiding 'oude stijl', een bacheloropleiding, een associate degreeprogramma of een vervolgopleiding. Bij het wo gaat het om een examen voor een doctoraalopleiding, een bachelor- of masteropleiding, een afsluitend beroepsexamen of een promotie. Bij de promoties worden de mensen geteld die hun proefschrift hebben afgerond en het doctoraat hebben behaald.

Bij de studierichtingen in het hoger onderwijs is gebruik gemaakt van de International Standard Classification of Education (ISCED) van de Unesco. Deze classificatie maakt het mogelijk onderwijsprogramma's internationaal te vergelijken. Omdat de classificatie in het hbo en het wo hetzelfde is, zijn ook uitkomsten voor het totale hoger onderwijs naar studierichting gepresenteerd.

In dit hoofdstuk is het aantal ingeschrevenen en afgestudeerden gebaseerd op het Centraal Register Ingeschrevenen Hoger Onderwijs van de IB-Groep. De tabellen over de promoties en de theologische universiteiten en de Universiteit voor de Humanistiek zijn gebaseerd op CBS-enquêtes. De jaarcijfers over ingeschrevenen en eerstejaarsstudenten hebben uitsluitend betrekking op degenen die op de peildatum 1 oktober in een bepaald studiejaar in het bronbestand voorkwamen. Bij de cijfers over de afgestudeerden en studierendementen gaat het om een volumetelling. Bij de afgestudeerden wil dat zeggen dat in een bepaald studiejaar alle afgestudeerden zijn meegeteld, ongeacht de datum waarop ze het diploma in de loop van dat studiejaar hebben behaald. Bij de studierendementen houdt de volumetelling in dat in een bepaald jaar alle eerstejaarsstudenten zijn meegeteld, ongeacht de datum waarop zij in de loop van dat studiejaar voor het eerst stonden ingeschreven.

In dit hoofdstuk zijn de uitgaven en inkomsten van de instellingen in het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs (universiteiten) opgenomen. Het betreft data van onderwijsinstellingen die worden gesubsidieerd door de Ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Dit laatste ministerie is verantwoordelijk voor het zogenaamde groene onderwijs in Nederland dat opleidingen verschaft voor beroepsgroepen in de landbouw, voeding, natuur en het milieu. In het wetenschappelijk onderwijs wordt ook de Open Universiteit meegenomen.

De instellingen zijn wettelijk verplicht om jaarlijks voor 1 juli de jaarrekening bij het Ministerie van OCW (c.q. LNV) in te dienen, waarmee financiële verantwoording wordt afgelegd over het afgelopen verslagjaar. Deze ministeries hebben voorschriften verstrekt aan de instellingen over de wijze waarop de jaarrekening dient te zijn opgesteld. De instellingsaccountant controleert of de instellingen de voorschriften naleven bij het samenstellen van de jaarrekeningen. De jaarrekenin-

gen worden door Centrale Financiën Instellingen (Cfi), een agentschap van het Ministerie van OCW, verwerkt. Over de verslagjaren 1998 tot en met 2007 heeft het CBS geconsolideerde exploitatierekeningen, balansen en investeringsoverzichten opgesteld, grotendeels gebaseerd op in bestandsvorm verstrekte data van Cfi.

5.8 Verwijzingen

Achter in dit jaarboek zijn kerncijfers en meer gedetailleerde gegevens over het hoger onderwijs te vinden in de tabellen 5.1 tot en met 5.6.2.

Daarnaast is in paragraaf 8.6 een artikel opgenomen over de invloed van het eind-examenresultaat in het voortgezet onderwijs op het succes in het hoger onderwijs.

6. Levenlang leren

In 2008 nam 17 procent van de Nederlandse bevolking van 25 tot 65 jaar deel aan enige vorm van opleiding of cursus en namen 1,5 miljoen mensen tussen de 15 en 65 jaar deel aan het post-initiële onderwijs. Het aantal deelnemers aan de Open Universiteit is de afgelopen veertien jaar sterk teruggelopen.

Het (blijven) leren van volwassenen wordt steeds vanzelfsprekender. In een maatschappij die constant in beweging is en waar technologieën elkaar in snel tempo opvolgen, is het van groot belang dat de mensen zich blijven bijscholen; zowel ten behoeve van het werk, als voor particuliere doeleinden. In dit hoofdstuk wordt de Europese indicator voor Life-long learning gepresenteerd, evenals de Nederlandse indicator voor post-initieel onderwijs. Daarnaast komt ook de deelname aan de Open Universiteit aan de orde.

Life-long learning: Nederland behoort in Europa tot de subtop

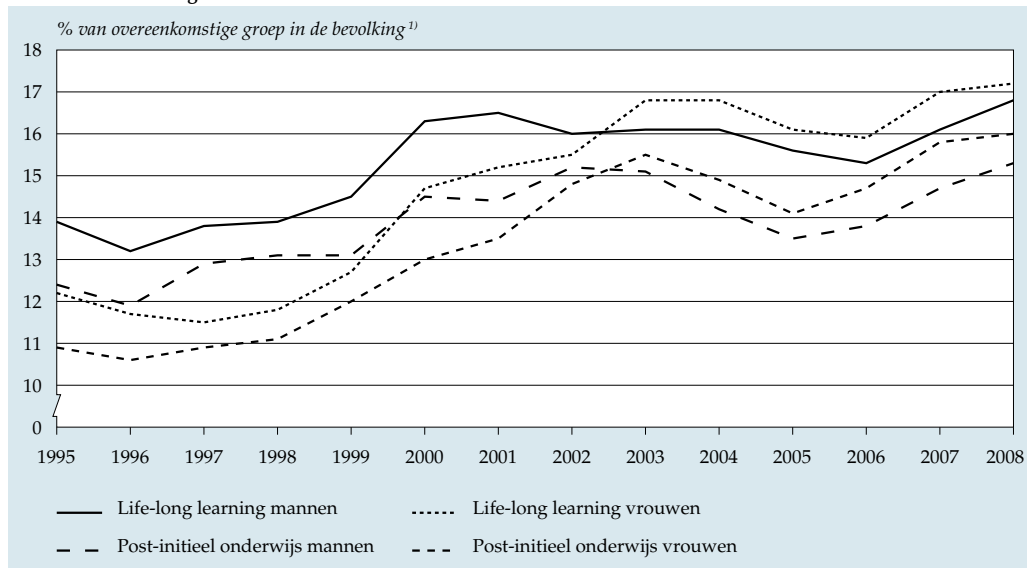
Eén van de zogenaamde Lissabondoelstellingen is dat in 2010 in heel Europa 12,5 procent van de bevolking van 25 tot 65 jaar deelneemt aan enige vorm van opleiding of cursus. Het gaat hierbij om zowel werkgerelateerde- als vrijetijds-cursussen. De Nederlandse regering heeft zichzelf een ambitieuzer doel gesteld en streeft naar een deelname van 20 procent in 2010. Nederland voldoet al jaren ruim aan de Lissabonnorm voor levenlang leren, maar de Nederlandse norm voor 2010 was in 2008 nog niet gehaald. Van de Nederlandse bevolking van 25 tot 65 jaar volgde dat jaar 17 procent een opleiding of cursus. Dat was iets hoger dan het percentage van het jaar ervoor.

Europese landen die hoog scoren op de indicator zijn de Scandinavische landen, het Verenigd Koninkrijk en de niet-EU-landen Zwitserland en IJsland. Nederland behoort tot de subtop. Andere landen in onze regio, zoals Duitsland, België en Frankrijk hadden voor 2008 een deelnamepercentage van rond de 7,5. In de meeste Europese landen volgen relatief meer vrouwen dan mannen een opleiding of cursus. Dit geldt vanaf 2003 ook voor Nederland.

Deelname post-initieel onderwijs iets lager dan life-long learning

De Europese indicator voor 'life-long learning' is een vrij ruwe maat. Iedereen tussen 25 en 65 jaar die deelneemt aan een opleiding of cursus wordt meegeteld. In de indicator zijn dus ook de wat trage studenten van hbo en wo en een enkele mbo-deelnemer opgenomen, die nog in hun initiële schoolloopbaan bezig zijn. Terwijl bijvoorbeeld een 24-jarige die een bedrijfsopleiding volgt niet wordt meegenomen. Het CBS heeft daarom de indicator post-initieel onderwijs ontwikkeld. Hierin wordt de deelname aan opleidingen weergegeven na toetreding in de maatschappij, dus nadat men het initiële onderwijs heeft verlaten.

6.1 Ontwikkeling van de indicatoren life-long learning (25–65 jaar) en post-initieel onderwijs (15–65 jaar) in Nederland naar geslacht

Bron: Eurostat, CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Post-initieel onderwijs: percentage van de overeenkomstige groep in de bevolking die geen initieel onderwijs meer volgt.

Beide indicatoren, life-long learning en post-initieel onderwijs, laten voor Nederland over de jaren eenzelfde verloop zien. De indicator voor post-initieel onderwijs ligt steeds op een wat lager niveau dan de life-long learning indicator. Ook de verschillen tussen de deelname van mannen en vrouwen geven in beide indicatoren eenzelfde beeld. De grootste verschillen tussen beide indicatoren zijn te vinden in de jongere leeftijdscategorieën.

1,5 miljoen deelnemers aan post-initieel onderwijs

De deelname aan het post-initieel onderwijs steeg van 1,1 miljoen deelnemers in 1995 tot 1,5 miljoen deelnemers in 2008. In percentages van de bevolking tussen 15 en 65 jaar die geen initieel onderwijs meer volgt, was de deelname in 1995 11,6 procent en in 2008 15,7 procent. Na 2003 nam de belangstelling voor het post-initieel onderwijs een aantal jaren wat af, maar vanaf 2006 werd de stijgende lijn voortgezet. In 2008 waren er zowel absoluut als relatief weer meer deelnemers dan in 2003.

Grote verschillen bij deelnemers

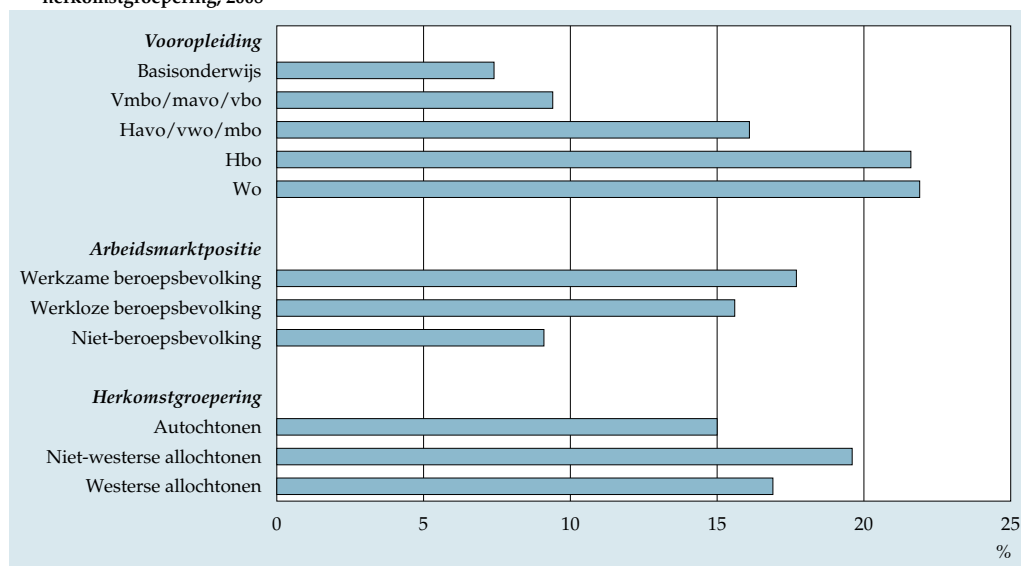
In de deelname aan het post-initieel onderwijs zijn grote verschillen te constateren naar leeftijd. Hoe ouder de Nederlander, hoe lager de deelname aan opleidingen en cursussen. In 2008 volgde ruim 20 procent van de 15- tot 35-jarigen een post-initiële opleiding. Van de 35- tot 40-jarigen was de deelname 18 procent, van de

40- tot 45-jarigen 17 procent en van de 45- tot 50-jarigen 15 procent. Daarboven neemt het percentage verder af tot 6,4 bij de 60- tot 65-jarigen.

Allochtonen volgden in de hele periode van onderzoek vaker een post-initiële opleiding dan autochtone Nederlanders. Met name de niet-westerse allochtonen. Dit komt doordat zij veel opleidingen doen die te maken hebben met de inburgering en het leren van de Nederlandse taal.

Mensen die al een hoger opleidingsniveau hebben, namen vaker deel aan post-initieel onderwijs dan mensen met een laag opleidingsniveau. Bovendien is de deelname van mensen met een wo-opleiding sinds 1995 behoorlijk toegenomen (van 15,7 procent in 1995 tot 21,9 procent in 2008). De overige groepen groeiden veel minder hard.

6.2 Deelname¹⁾ aan het post-initieel onderwijs (15–65 jaar) naar vooropleiding, arbeidsmarktpositie en herkomstgroepering, 2008

Bron: CBS (Enquête beroepsbevolking).

¹⁾ Als percentage van de overeenkomstige groep in de bevolking die geen initieel onderwijs meer volgt.

Werkzame beroepsbevolking volgt vaker post-initieel onderwijs

Mensen die niet behoren tot de beroepsbevolking volgen veel minder vaak een post-initiële opleiding dan mensen die werkloos zijn of per week een baan hebben van 12 uur of meer. Deze laatste groep, de werkzame beroepsbevolking, volgde weer iets vaker een opleiding of cursus dan de werkloze beroepsbevolking.

Het merendeel van de opleidingen en cursussen is arbeidsmarkt gerelateerd. Het aandeel arbeidsmarkt gerelateerde opleidingen en cursussen nam tussen 2001 en 2006 af van 88 tot 79 procent, maar lijkt de laatste jaren weer toe nemen. In 2008 gaf 82 procent van de deelnemers aan dat de cursus of opleiding die zij volgden te maken had met het werk. Als belangrijkste motivatie voor het volgen van de opleiding of cursus worden 'om bij te blijven' genoemd en 'om ander werk te kunnen doen', in 2008 respectievelijk 34 en 26 procent. Voor 16 procent van de deelnemers was de opleiding of cursus verplicht en iets meer deelnemers noemden als reden 'om promotie te kunnen maken'. De reden van promotie wordt overigens vaker door mannen dan door vrouwen genoemd.

Deelname Open Universiteit sterk gedaald

Een voorbeeld van een instelling waar mensen vooral post-initieel een opleiding volgen, is de Open Universiteit. Het aantal personen dat een opleiding volgt via de Open Universiteit is de afgelopen veertien jaar sterk gedaald. In 2009 stonden bij deze instelling iets meer dan 13 duizend studenten ingeschreven die zich dat jaar voor één of meer cursussen hadden aangemeld, de zogenaamde actieve studenten. Dat is minder dan de helft van het aantal studenten in 1995. Twee van de drie studenten volgden de Open Universiteit om een diploma te halen in het hoger onderwijs. De overige deelnemers deden één of meerdere cursussen of wisten nog niet of ze door zouden gaan voor een volledig hbo- of wo-diploma. Van alle actieve deelnemers aan de Open Universiteit had meer dan de helft minimaal hbo als vooropleiding en ruim zes op tien deelnemers had een betaalde baan.

Toelichting

Tot het post-initieel onderwijs wordt alle deeltijdonderwijs gerekend, plus het voltijdonderwijs als in de periode daarvoor de onderwijsloopbaan van deze persoon voor ten minste vijf jaar is onderbroken. De indicator wordt uitgedrukt als percentage van de bevolking tussen 15 en 65 jaar die geen initieel onderwijs volgt. Scholieren en studenten blijven dus buiten beschouwing. De Europese indicator voor life-long learning heeft een ondergrens van 25 jaar. Beide indicatoren, post-initieel onderwijs en de Europese life-long learning, worden bepaald met behulp van de EBB. Eurostat krijgt direct na afloop van het enquêtejaar een bestand waarop zij haar eigen analyse uitvoert. Omdat Eurostat hierbij een andere weging gebruikt dan het CBS wijken de uitkomsten voor life-long learning iets af van de cijfers voor levenlang leren die het CBS op Statline publiceert.

De indicator post-initieel onderwijs is berekend voor de jaren 1995 tot en met 2008. In 2000 is sprake van een kleine breuk door een veranderde vraagstelling in de EBB en vanaf 2002 is een deel van het voltijdonderwijs meegenomen in het post-initieel onderwijs. Vanaf 2003 is een nieuwe weging voor de jaarcijfers toegepast. Hierbij is naast de gegevens uit het eerste interview (het face-to-face gedeelte) ook informatie uit de telefonische vervolvenquêtes meegenomen. Bovendien zijn vanaf 2003

respondenten als onderwijsvolgend geteld als zij in de zomermaanden antwoorden geen opleiding te volgen, maar na deze vakantieperiode wel een opleiding vervolgden of startten. Deze laatste herzieningen (vanaf 2003) zijn in de editie van dit jaar teruggelegd in de tijdreeks, waardoor de deelnamecijfers verschillen ten opzichte van de cijfers in de vorige editie van het Jaarboek Onderwijs.

De vragen naar de redenen voor deelname aan een opleiding of cursus zijn niet gesteld aan deelnemers aan reguliere voltijdopleidingen.

7. Uitgaven voor onderwijs

De onderwijsuitgaven waren in 2008 een stuk hoger dan het jaar ervoor. De overheid verhoogde de lonen van leerkrachten, zorgde voor 'gratis schoolboeken' en gaf bedrijven meer subsidie om leer- en stageplekken beschikbaar te stellen. Bedrijven gaven flink meer uit aan de begeleiding van duale leerlingen (leerlingen die werken en leren combineren) en stagiaires. Het aandeel van de totale onderwijsuitgaven in het bruto binnenlands product is licht gestegen ten opzichte van 2007.

7.1 Kerncijfers

Onderwijsinstellingen ontvingen ruim 33 miljard euro

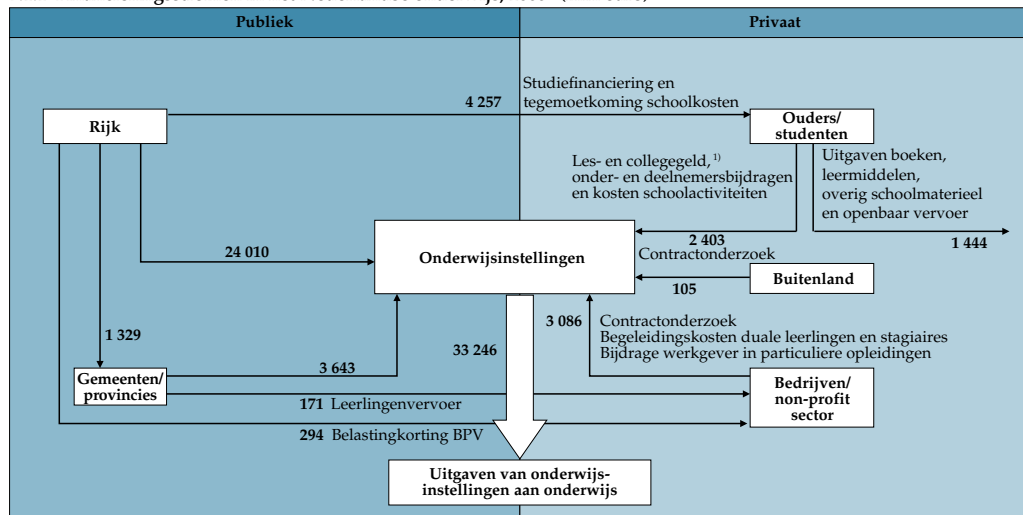
In 2008 besteedden overheid, bedrijven, huishoudens en organisaties in het buitenland samen 33,2 miljard euro aan de Nederlandse onderwijsinstellingen. De Rijksoverheid was de belangrijkste financier. Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en andere ministeries, zoals het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), gaven in totaal 25,3 miljard euro uit aan onderwijsinstellingen. De instellingen ontvingen 95 procent van dit geld rechtstreeks van het Rijk, de rest kwam via de gemeenten en provincies bij de instellingen terecht. Een beperkt aantal scholen voor openbaar onderwijs wordt bijvoorbeeld nog bestuurd door de gemeente waarin ze gevestigd zijn; zij ontvangen de financiering via de gemeente. Naast de uitgaven aan onderwijsinstellingen gaf het Rijk 4,3 miljard euro aan studiefinanciering en tegemoetkoming in de schoolkosten aan studenten en scholieren.

Bedrijven, huishoudens en organisaties in het buitenland besteedden in 2008 5,6 miljard euro aan onderwijsinstellingen. Bedrijven (inclusief instellingen in de non-profit sector) gaven 3,1 miljard euro uit aan onderwijsinstellingen. Tweederde van dit geld werd besteed aan de begeleiding van duale leerlingen en stagiaires¹. Huishoudens betaalden 2,4 miljard euro aan onderwijsinstellingen voor ouderbijdragen en schoolactiviteiten. Daarnaast gaven ze nog eens 1,4 miljard euro uit aan boeken, materialen en openbaar vervoer. Organisaties in het buitenland, zoals de Europese Unie, gaven 0,1 miljard euro uit aan contractonderzoek dat door universiteiten werd uitgevoerd.

Aandeel onderwijsuitgaven in bbp gestegen

De totale onderwijsuitgaven bedroegen in 2008 37,6 miljard euro. Dat is een stijging van 6,9 procent ten opzichte van een jaar eerder. Gecorrigeerd voor inflatie bedroeg de stijging 4 procent.

7.1.1 Financieringsstromen in het Nederlandse onderwijs, 2008* (mln euro)

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

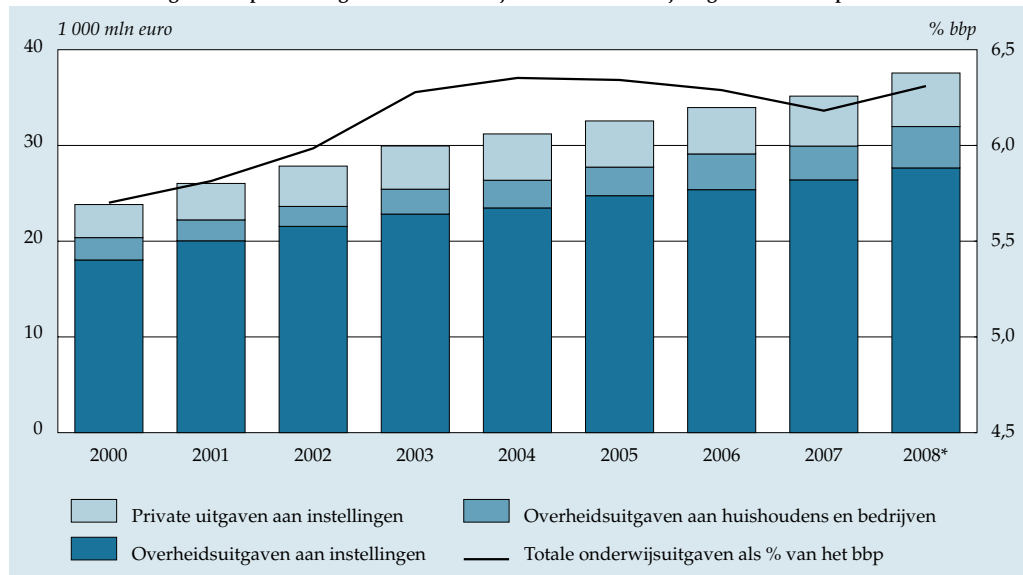
¹⁾ De lesgeldten worden in dit overzicht als betalingen van ouders/studenten aan de onderwijsinstellingen beschouwd, ook al worden ze geïnd door het Rijk. Het Rijk is in feite alleen een doorgeefluik van het geld tussen ouders/studenten en de onderwijsinstellingen.

Om de ontwikkeling van de onderwijsuitgaven goed te kunnen beoordelen, worden ze vergeleken met andere variabelen zoals het nationaal inkomen en de totale overheidsuitgaven. Daaruit blijkt of er niet alleen in absolute, maar ook in relatieve zin meer is uitgegeven aan onderwijs. Er moet echter op gelet worden dat de eigen ontwikkeling van deze variabelen het beeld voor de onderwijsuitgaven kan vertekenen. Verder moet rekening worden gehouden met soms sterk fluctuerende uitgavenposten die een vertekend beeld kunnen geven van de jaar-op-jaar ontwikkeling. Een voorbeeld hiervan is de vooruitbetaling van de OV-studentenkaart (zie ook par. 7.3)

Zo blijkt dat de onderwijsuitgaven uitgedrukt als percentage van het bruto binnenlands product (bbp) in 2008 ten opzichte van 2007 met ruim een tiende procentpunt zijn gestegen naar 6,3 procent. Dit percentage lag daarmee weer op het niveau van 2005 en 2006. De onderwijsuitgaven houden de laatste jaren dus gelijke tred met de groei van de economie. Binnen de totale overheidsuitgaven is het aandeel van de uitgaven aan onderwijs ten opzichte van 2007 gestegen naar 11,9 procent.

In 2008 werd per hoofd van de bevolking 2 290 euro aan onderwijs uitgegeven. Dat is bijna 790 euro meer dan in 2000. Gecorrigeerd voor inflatie bedroeg de groei 25 procent.

7.1.2 Overheidsuitgaven en private uitgaven aan onderwijs en totale onderwijsuitgaven als % bbp

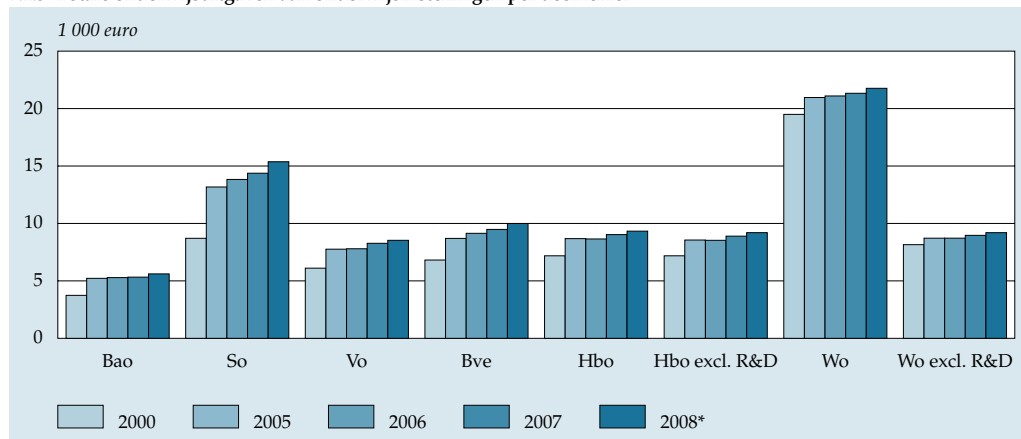
Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

Uitgaven per student dalen in het wetenschappelijk onderwijs

In de periode 2000–2008 zijn de uitgaven per leerling in het speciaal onderwijs met ruim 6 600 euro gestegen. In het beroepsonderwijs en volwasseneneducatie (bve) bedroeg de stijging bijna 3 200 euro. Al enige jaren stijgen de uitgaven per leerling in deze twee sectoren het hardst. De Rijksoverheid heeft daarin een belangrijk aandeel, doordat ze de uitgaven voor deze sectoren heeft verhoogd voor onder andere het bestrijden van voortijdig schoolverlaten, het inrichten van praktijklokalen en in het speciaal onderwijs met extra financiering van de grote toestroom van leerlingen. In het bve heeft ook het bedrijfsleven een belangrijke rol in het stijgen van de uitgaven per leerling, doordat het steeds meer uitgeeft aan het begeleiden van stagiaires en duale leerlingen.

Het wetenschappelijk onderwijs is de enige sector waar de uitgaven, gecorrigeerd voor inflatie, tussen 2007 en 2008 daalden. Dit is het geval ongeacht of onderzoek wel of niet wordt meegerekend. Tussen 2000 en 2008 zijn de voor inflatie gecorrigeerde uitgaven per student in het wetenschappelijk onderwijs met ongeveer 8 procent gedaald. Deze afname wordt veroorzaakt doordat het aantal studenten aan universiteiten harder groeit dan de Rijksbijdrage.

7.1.3 Totale onderwijsuitgaven aan onderwijsinstellingen per deelnemer

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

7.2 Overheidsuitgaven aan onderwijsinstellingen

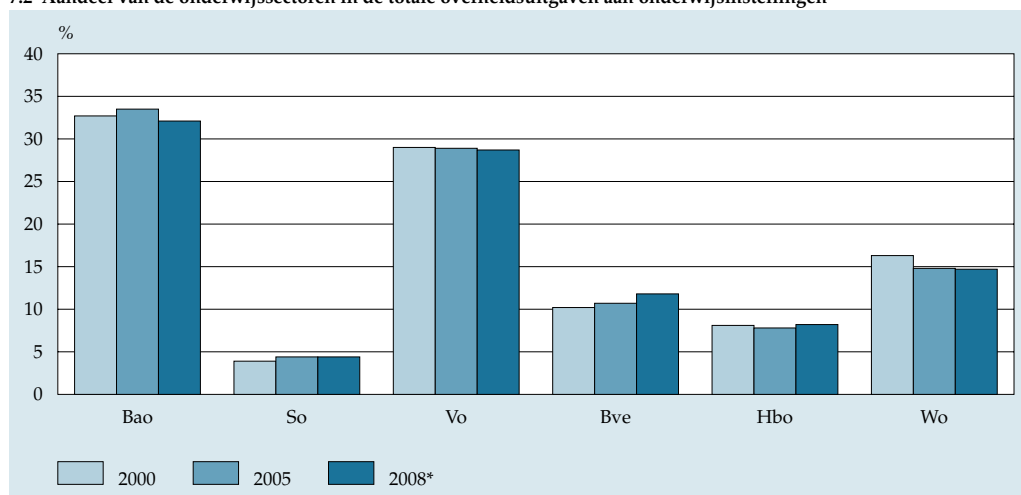
Overheid investeert meer in leerkracht

In 2008 gaven Rijk, provincies en gemeenten samen bijna 27,7 miljard euro uit aan onderwijsinstellingen. Dat is een stijging van 4,7 procent ten opzichte van 2007. Deze stijging wordt vooral veroorzaakt door de loonsverhogingen die in de verschillende onderwijssectoren hebben plaatsgevonden, maar ook door het eenmalige extraatje voor leraren in het kader van het actieplan 'Leerkracht van Nederland' en de toename van het aantal leerlingen.

In het voortgezet onderwijs is in 2008 bovendien ruim 50 miljoen euro besteed aan onderzoek naar het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs door bijvoorbeeld samenwerking tussen scholen, het ontwikkelen van een examenstandaard en een minimum niveau voor rekenen en taal. In het bve krijgt het voorkomen van voortijdige schooluitval onverminderd aandacht. In 2008 is er bijvoorbeeld meer geld beschikbaar gekomen voor begeleiding aan jongeren met problemen, zodat ze toch naar school blijven komen en hun mbo-diploma kunnen halen. Het gaat hierbij om jongeren met meerdere problemen in bijvoorbeeld gedrag en de thuissituatie. Daarnaast is in het bve meer geld uitgegeven vanwege de kwalificatieplicht tot 18 jaar die vanaf het schooljaar 2007-2008 is ingevoerd. Jongeren mogen nu niet meer voor hun achttiende van school af als ze nog geen havo-, vwo- of mbo2-diploma behaald hebben. De TU Delft tenslotte kreeg in 2008 een bijdrage van 25 miljoen euro van het Ministerie van OCW voor nieuwbouw van de faculteit bouwkunde, die het jaar daarvoor door brand verwoest werd.

In 2008 ging 61 procent van de onderwijsuitgaven naar het basis- en voortgezet onderwijs. Deze sectoren hebben dan ook de meeste leerlingen. De overheid besteedde respectievelijk 8,9 en 7,9 miljard euro aan het basis- en het voortgezet onderwijs.

7.2 Aandeel van de onderwijssectoren in de totale overheidsuitgaven aan onderwijsinstellingen

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

7.3 Overheidsuitgaven aan huishoudens en bedrijven

Vooruitbetaling OV-studentenkaart vertekent ontwikkeling studiefinanciering

Het Rijk gaf in 2008 bijna 4,3 miljard euro uit om studenten tegemoet te komen in de kosten van hun studie of opleiding. Dit is 0,8 miljard euro meer dan in 2007. Deze stijging is voor een gedeelte fictief. In 2007 waren de uitgaven aan studiefinanciering lager dan ze eigenlijk hadden moeten zijn, doordat het Ministerie van OCW in 2006 een deel van de OV-studentenkaart voor 2007 heeft vooruitbetaald aan de openbaar vervoerbedrijven (300 miljoen euro). Het contrast tussen 2007 en 2008 wordt nog vergroot, doordat het ministerie ook in 2008 een deel van de OV-studentenkaart vooruit heeft betaald. Ditmaal was het een vooruitbetaling voor 2009 voor een bedrag van 178 miljoen euro. Als de verschuiving van deze uitgaven niet had plaatsgevonden, was de ontwikkeling van de studiefinanciering de afgelopen jaren geleidelijker gegaan.

In 2008 stegen de beurzen en de tegemoetkoming voor het voortgezet onderwijs doordat de overheid huishoudens compenseerde voor de uitgaven aan schoolboeken voor hun schoolgaande kinderen. Deze regeling staat bekend onder de naam 'gratis schoolboeken'. De huishoudens hebben hiervoor in totaal bijna 300 miljoen euro ontvangen.

Tussen 2000 en 2008 is een verschuiving opgetreden in de samenstelling van de studiefinanciering: het aandeel van de leningen steeg ten koste van de beurzen. Werd in 2000 nog 34 procent verstrekt in de vorm van een lening, in 2008 was dat al opgelopen naar 46 procent. Dit komt door de introductie van de prestatiebeurs. Die is in 1996 ingevoerd voor nieuwe studenten in het hoger onderwijs en in 2005 ook voor de nieuwe deelnemers van 18 jaar en ouder op niveau 3 en 4 van de beroepsopleidende leerweg (bol). Bij de prestatiebeurs wordt de studiefinanciering in eerste instantie verstrekt als lening. Als een student voldoende studieresultaten behaalt, kan deze vervolgens worden omgezet in een gift. Naast deze voorwaardelijke lening, kan een student ook nog een lening aangaan die ongeacht het presteren altijd terugbetaald moet worden. Bovendien bestaat vanaf 2007 de mogelijkheid voor het aanvragen van collegegeldkrediet: een aparte lening om het collegegeld te betalen. Ook deze lening moet altijd terugbetaald worden. Van zowel de voorwaardelijke als de onvoorwaardelijke leningen wordt steeds vaker gebruikt gemaakt door studenten. Ook is het gemiddelde bedrag dat een student per jaar leent, gestegen.

Subsidies stimuleren beschikbaar stellen leer- en stageplekken

In 2008 heeft de overheid voor 544 miljoen euro subsidies verstrekt aan bedrijven. Dat is 37 procent meer dan een jaar eerder. Het gaat om verschillende soorten subsidies: belastingkorting voor beroepspraktijkvorming, de subsidie Beroepsonderwijs in Bedrijf van het Ministerie van Economische Zaken (EZ), het Stagefonds van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en subsidies voor leerlingenvervoer.

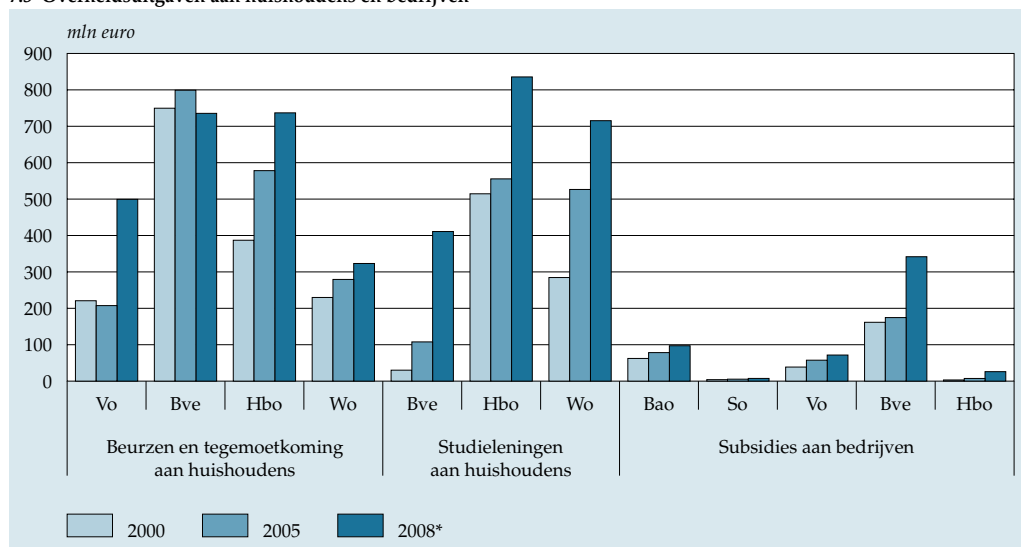
Bedrijven die plaats bieden aan duale leerlingen en stagiaires kunnen een belastingkorting ontvangen van het Rijk. Deze subsidie is bedoeld om een deel van de kosten van de begeleiding van leerlingen te vergoeden. Bedrijven worden op deze manier gestimuleerd om leerplekken en stageplaatsen beschikbaar te stellen. De korting is vooral van toepassing op het bve. In vergelijking met 2007 is het bedrag aan verstrekte belastingkorting in deze sector gestegen met 29 procent.

De subsidie Beroepsonderwijs in Bedrijf is bedoeld om samenwerking te stimuleren tussen leerbedrijven in het midden- en kleinbedrijf (MKB) en onderwijsinstellingen en om de invulling en aanpak van het praktijkleren te verbeteren. Hierdoor moet het beroepsonderwijs (vmbo en mbo) beter gaan aansluiten op de arbeidsmarkt. Onder praktijkleren vallen onder meer stages, beroepspraktijkvormingsplaatsen en praktijksimulaties. De simulaties worden op school uitgevoerd als voorbereiding op de stage of leerplek en zijn een zo goed mogelijke nabootsing van de beroepspraktijk. Leerlingen worden bijvoorbeeld geleerd hoe ze een financiële administratie van een detailhandelsonderneming moeten voeren, met de boekhoudsoftware, tijdsdruk en omgevingsfactoren die ze in de praktijk ook tegen zullen komen. Binnen deze regeling heeft het MKB in 2008 ruim 17 miljoen euro subsidie ontvangen.

Het Stagefonds heeft als doel om zorginstellingen een tegemoetkoming te geven als zij stageplekken ter beschikking stellen voor deelnemers aan bepaalde zorgopleidingen op mbo- en hbo-niveau. In 2008 verstrekte het fonds ruim 62 miljoen euro subsidie.

Onder subsidies aan bedrijven valt ook het leerlingenvervoer onder verantwoordelijkheid van gemeenten. Dit vervoer is bestemd voor leerlingen in het basis-, speciaal- en voortgezet onderwijs die niet in staat zijn zelfstandig naar school te reizen. De uitgaven van gemeenten aan de vervoersbedrijven zijn in 2008 licht gestegen tot een bedrag van 171 miljoen euro.

7.3 Overheidsuitgaven aan huishoudens en bedrijven

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

7.4 Uitgaven van huishoudens voor onderwijs

Overheid compenseert huishoudens steeds meer

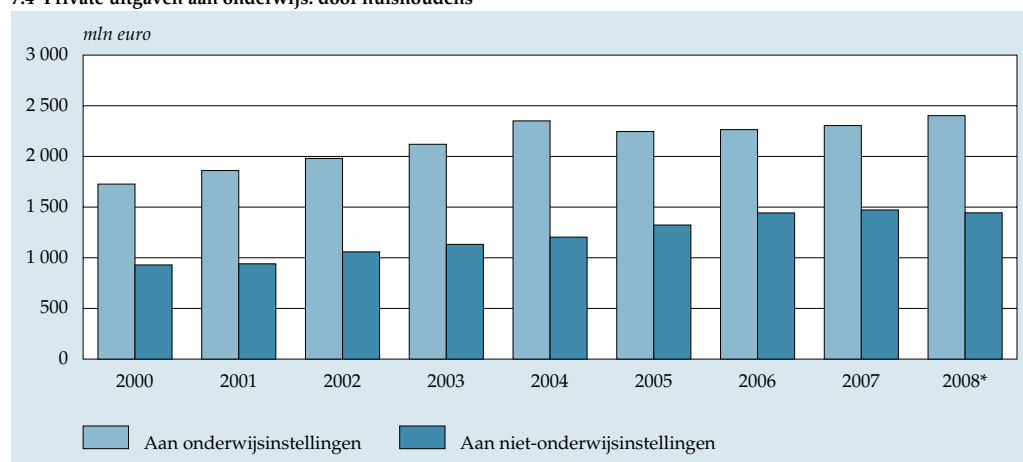
In 2008 betaalden Nederlandse huishoudens samen 2,4 miljard euro aan de onderwijsinstellingen. Dat is ruim 4 procent meer dan het jaar ervoor. Het betreft uitgaven aan les- en collegegeld, ouder- en deelnemersbijdragen en geld voor schoolactiviteiten. Huishoudens hebben daarnaast uitgaven voor boeken, overige leermiddelen, schoolmaterialen en het reizen van en naar school met het openbaar vervoer. Deze uitgaven daalden in 2008 met 2 procent naar ruim 1,4 miljard euro.

Huishoudens worden door de overheid steeds meer gecompenseerd voor de kosten die ze maken voor hun schoolgaande kinderen. In 2005 is het lesgeld afge-

schaft voor leerlingen in het voortgezet onderwijs en bol-leerlingen jonger dan 18 jaar. In 2008 is de regeling 'gratis schoolboeken' ingegaan waarmee de huishoudens met kinderen in het voortgezet onderwijs in principe geen uitgaven meer hebben aan de aanschaf van schoolboeken. Voor het schooljaar 2008/2009 ontvingen huishoudens eenmalig een tegemoetkoming voor de aanschaf van schoolboeken. Vanaf schooljaar 2009/2010 krijgen de onderwijsinstellingen in het voortgezet onderwijs van het Ministerie van OCW een vergoeding én de taak om voor schoolboeken te zorgen.

Ouders moeten zelf nog wel steeds atlanten, woordenboeken, rekenmachines, sportkleding, gereedschap en schrijfwaren en dergelijke aanschaffen.

7.4 Private uitgaven aan onderwijs: door huishoudens

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

7.5 Uitgaven van bedrijven en buitenland voor onderwijs

Bedrijven besteden fors meer aan begeleiding duale leerlingen en stagiaires

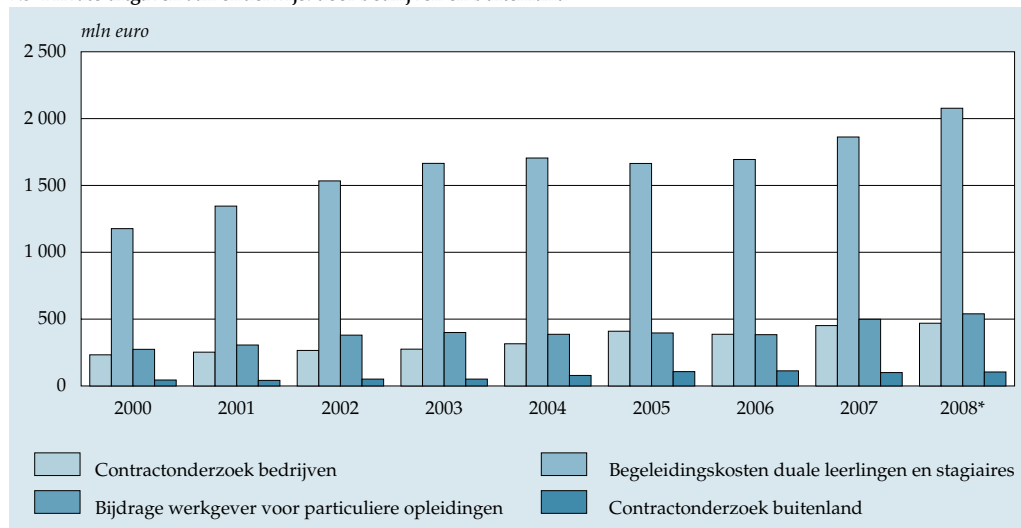
De uitgaven van bedrijven aan onderwijsinstellingen zijn in 2008 met bijna 10 procent gestegen. Organisaties in het buitenland gaven 5 procent meer uit aan onderwijsinstellingen. Het grootste deel van de uitgaven van bedrijven is bestemd voor de begeleiding van duale leerlingen en stagiaires tijdens het praktijkgedeelte van hun opleiding. In het bve zijn de uitgaven hiervoor het hoogst, in het hbo en voortgezet onderwijs wordt hier veel minder aan uitgegeven. In totaal stegen deze uitgaven in 2008 met 12 procent naar bijna 2,1 miljard euro. De overheid stelt verschillende subsidies beschikbaar waarmee bedrijven gedeeltelijk worden gecompenseerd voor de begeleidingskosten die zij maken. Hiermee worden bedrijven gestimuleerd om leerplekken en stageplaatsen beschikbaar te stellen. Ook het bedrag aan verstrekte subsidies is in 2008 gestegen, naar 544 miljoen euro.

Daarnaast geven bedrijven geld uit aan contractonderzoek. De opdrachten voor onderzoek worden vooral geplaatst bij universiteiten en in mindere mate bij hbo-instellingen. De uitgaven van bedrijven voor contractonderzoek zijn in 2008 met bijna 4 procent gestegen.

Als werknemers een werkgerelateerde opleiding volgen aan een particuliere onderwijsinstelling, dragen bedrijven vaak bij in de opleidingskosten. Deze bijdragen zijn in 2008 met 8 procent gestegen. Het gaat hierbij om erkende opleidingen van langer dan een half jaar die extern aan een particuliere onderwijsinstelling worden gevolgd door de werknemer.

Organisaties in het buitenland hebben in 2008 voor 105 miljoen euro contractonderzoek laten uitvoeren door Nederlandse universiteiten. De onderzoeken worden onder andere gefinancierd met subsidieprogramma's van de Europese Unie.

7.5 Private uitgaven aan onderwijs: door bedrijven en buitenland

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

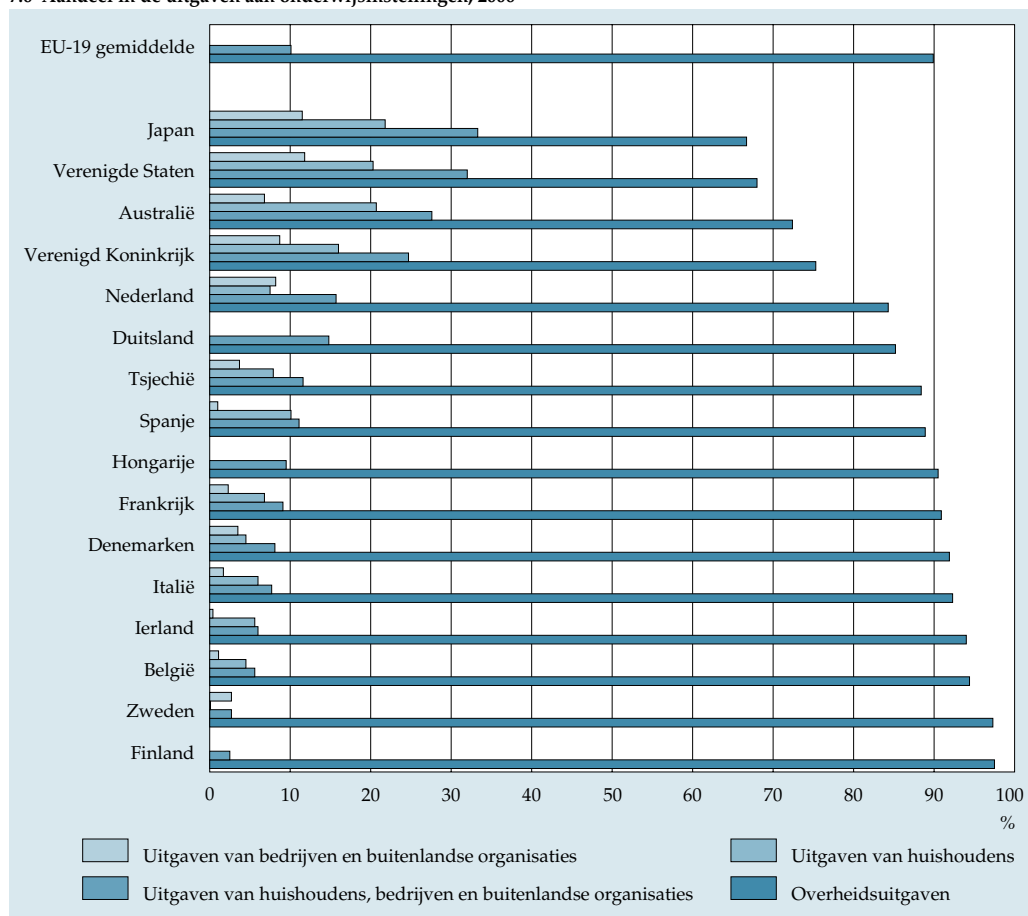
7.6 Internationale vergelijking

Aandeel overheidsuitgaven aan instellingen lager dan in meeste Europese landen

Binnen Europa valt Nederland op door het relatief hoge aandeel private uitgaven binnen de totale uitgaven aan onderwijsinstellingen. Private uitgaven zijn uitgaven van bedrijven, huishoudens en organisaties in het buitenland. Waar in de meeste Europese landen de overheid verantwoordelijk is voor 90 procent of meer van de uitgaven aan onderwijsinstellingen, is ze dat in Nederland voor 84 procent.

Sinds Nederland na een revisie in 2008 de uitgaven van bedrijven aan duaal onderwijs in haar cijfers heeft kunnen opnemen, is het aandeel van de private uitgaven in één klap fors gestegen. Daarvóór was ook in Nederland, volgens de toen beschikbare gegevens, de overheid verantwoordelijk voor meer dan 90 procent van de onderwijsuitgaven. De cijfers voor Nederland zijn nu beter vergelijkbaar met enkele landen die ook dergelijke uitgaven in kaart hebben gebracht, zoals Duitsland en Zwitserland. Bij de meeste landen ontbreken echter (nog) gegevens over de uitgaven aan duaal onderwijs²⁾.

7.6 Aandeel in de uitgaven aan onderwijsinstellingen, 2006

Bron: Education at a Glance - OESO 2009 (Tabel B3.1 blz. 231).

De afgelopen jaren is voor de meeste Europese landen, waaronder Nederland, het aandeel van de overheidsuitgaven in de totale uitgaven aan onderwijsinstellingen gedaald. Dit betekent niet dat de overheidsuitgaven op zich gedaald zijn. Sterker nog, in de periode 2000–2006 zijn in alle landen de overheidsuitgaven aan onderwijsinstellingen gestegen. In de meeste landen stegen de uitgaven van bedrijven en

huishoudens echter hárdere. Opvallend is dat landen met de grootste groei in private uitgaven aan onderwijsinstellingen, vaak ook de grootste groei in overheidsuitgaven aan instellingen laten zien. Dit wijst er op dat de uitgaven van bedrijven en huishoudens de overheidsuitgaven niet vervangen maar aanvullen.

Voor de landen die het onderscheid kunnen aangeven, zijn de uitgaven van huishoudens aan onderwijsinstellingen meestal hoger dan die van bedrijven en buitenlandse organisaties. Deze uitgaven betreffen grotendeels de collegegelden die huishoudens moeten betalen: in sommige landen zijn de collegegelden erg hoog. Nederland lijkt ook nu een buitenbeentje doordat hier de uitgaven van bedrijven en buitenlandse organisaties juist hoger zijn dan die van huishoudens. Dit komt vooral door de uitgaven die bedrijven doen voor de begeleiding van duale leerlingen en stagiaires. Deze uitgaven worden door de meeste andere landen (nog) niet in hun cijfers meegenomen, wat de uitkomst voor Nederland vertekent.

Het aandeel van de private uitgaven is in de meeste landen het hoogst binnen het hoger onderwijs. In deze sector is het aandeel van de private uitgaven aan onderwijsinstellingen tussen 2000 en 2006 in bijna alle landen ook fors gestegen. De Angelsaksische landen hebben traditioneel een hoog aandeel private uitgaven in het hoger onderwijs.

7.7 *Toelichting*

De gegevens over de overheidsuitgaven zijn ontleend aan de jaarrekeningen van het Rijk, provincies, gemeenten en samenwerkingsverbanden van gemeenten. Ze hebben betrekking op de in het verslagjaar uitgegeven en ontvangen bedragen. De uitkomsten over het jaar 2008 hebben een voorlopig karakter, omdat sommige gegevensbronnen nog niet (volledig) beschikbaar zijn.

De gegevens over de private uitgaven worden samengesteld uit meerdere bronnen. Gegevens over de uitgaven door huishoudens zijn ontleend aan verschillende schoolkostenonderzoeken en jaarverslagen van gesubsidieerde onderwijsinstellingen. Het Ministerie van OCW laat sinds 1999 de hoogte van de schoolkosten periodiek onderzoeken. De jaarverslagen van gesubsidieerde onderwijsinstellingen worden ook gebruikt om de bijdragen van bedrijven en organisaties in het buitenland vast te stellen, evenals de uitgaven van de onderwijsinstellingen. De omvang van particulier en duaal onderwijs wordt door het CBS bepaald door eigen berekeningen, waarbij onder andere gebruik wordt gemaakt van de enquête beroepsbevolking en van publiek toegankelijke informatie zoals studiegidsen en internet.

De gepresenteerde cijfers zijn berekend volgens door de OESO (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling) gestandaardiseerde definities. De overheidsuitgaven aan onderwijs zijn verdeeld in de uitgaven aan instellingen en

de uitgaven aan bedrijven en huishoudens. Onder de uitgaven aan onderwijsinstellingen vallen de kosten van de onderwijskundige diensten, de aanvullende niet-onderwijskundige diensten (vervoerskosten, studentenvoorzieningen e.d.) en de zogenaamde apparaatskosten. Deze laatste uitgaven hebben betrekking op het bewaken van de kwaliteit van het onderwijs, het voeren van beleid en administratie door ministeries en gemeenten, subsidies aan schoolbegeleidingsdiensten en dergelijke.

De overheidsuitgaven aan bedrijven betreffen bepaalde subsidies en fiscale regelingen. Bij het optellen tot de totale onderwijsuitgaven worden de belastingkorting Beroepspraktijkvorming, de subsidie Beroepsonderwijs in Bedrijf en de subsidie vanuit het Stagefonds niet meegenomen, omdat de uitgaven die bedrijven maken voor beroepspraktijkvorming al worden meegenomen. Op deze manier wordt het dubbeltellen van geldstromen voorkomen. De uitgaven aan huishoudens omvatten de door de overheid verstrekte beurzen en leningen. Door middel van een verdeelmodel wordt berekend welk deel van de verstrekte beurzen door de huishoudens wordt gebruikt om betalingen te verrichten aan onderwijsinstellingen. Dit deel kan namelijk worden beschouwd als publieke subsidies die via de huishoudens naar instellingen vloeien. Met deze geldstroom wordt rekening gehouden wanneer de publieke en private uitgaven gesommeerd worden tot een totaal van de onderwijsuitgaven aan instellingen en huishoudens.

De studiefinanciering wordt verstrekt als beurs of als lening. Voor de bepaling wat moet worden toegerekend als leningen wordt de internationale OESO definitie gebruikt. In deze definitie worden alle uitgaven die initieel als lening worden verstrekt meegenomen, ongeacht of ze later worden kwijtgescholden of omgezet in een beurs. Renteontvangsten en aflossingen op leningen worden volgens de definitie niet meegenomen. De leningen worden namelijk in een ander jaar verstrekt dan het jaar waarin de rente of aflossing ontvangen wordt.

7.8 Verwijzingen

Achter in dit jaarboek zijn meer gedetailleerde gegevens over de uitgaven voor het onderwijs te vinden in de tabellen 7.1 tot en met 7.5.

Noten in de tekst

- 1) De uitgaven van bedrijven (dit zijn leerbedrijven) aan de begeleiding van duale leerlingen en stagiaires worden conform internationale voorschriften gezien als uitgaven aan onderwijsinstellingen.
- 2) Zie voor verdere toelichting Textbox 3.1 op blz. 227 van Education at a Glance – OESO 2009.

8. In deze editie speciaal belicht

8.1 Bevolking naar opleidingsniveau en arbeidspositie

In de afgelopen tien jaar is het opleidingsniveau van de Nederlandse bevolking toegenomen. Van de 15–65-jarigen had in 2008 iets meer dan een kwart een hbo- of een wo-diploma op zak. In 1998 was dit nog maar één op de vijf. Personen die verder leren maar de vervolgopleiding zonder diploma beëindigen, hebben vaker werk dan personen die helemaal niet verder leren.

Toename opleidingsniveau 1998–2008

In 2008 had 26 procent van de Nederlandse bevolking in de leeftijd 15–65 jaar een hbo- of wo-diploma. Tien jaar eerder was dit nog 20 procent. Tegelijkertijd zijn er steeds minder personen die alléén het basisonderwijs hebben afgerond. Dat aantal is afgenomen van 12 procent in 1998 tot 8 procent in 2008. Het aandeel (v)mbo'ers is nauwelijks veranderd in deze periode.

Wie zijn er hoger opgeleid?

De toename in het opleidingsniveau komt vooral doordat jongere vrouwen vaker doorleren dan voorheen. In de leeftijdsgroep 15–25 jaar is dit nog niet zichtbaar, aangezien een deel van die leeftijdscategorie nog een opleiding volgt. Bij de 25–35-jarigen is wel duidelijk te zien dat vrouwen vaker doorleren dan voorheen. Het grootste gedeelte van deze leeftijdsgroep is ondertussen uitgeleerd. In 1998 was een kwart van de vrouwen tussen 25–35 jaar hoger opgeleid. In 2008 was dit aantal toegenomen tot 41 procent. Overigens is het aantal ook bij de mannen van deze leeftijdsgroep toegenomen, maar minder sterk, namelijk van 26 naar 36 procent.

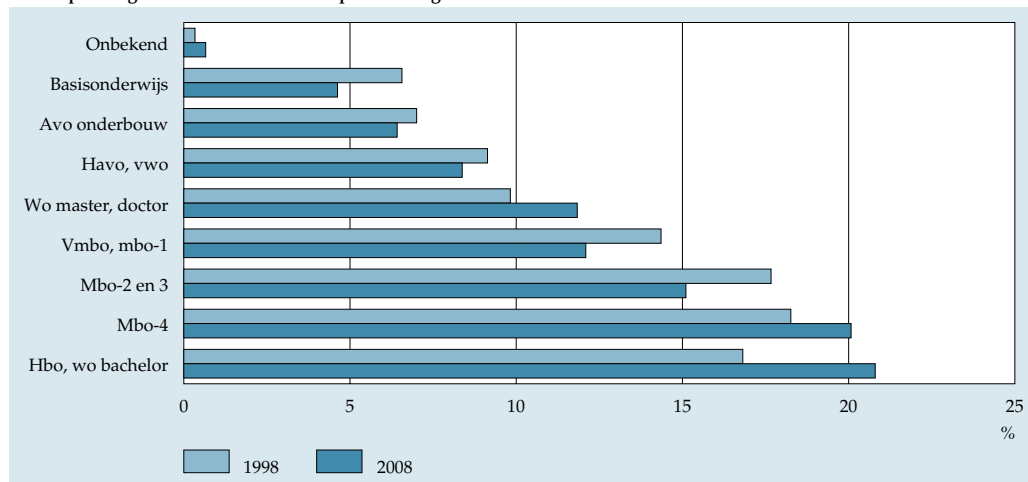
Turken en Marokkanen blijven achter

Het aantal niet-westerse allochtonen dat een diploma in het hoger onderwijs haalt, is relatief laag. Het gaat hierbij vooral om Turken en Marokkanen. In 2008 was ongeveer één op de tien Turken en Marokkanen in de leeftijd 15–65 jaar hoger opgeleid. Bij autochtonen was dit ruim een kwart. Surinamers en Antillianen en Arubanen nemen wat dit betreft een middenpositie in. Hiervan had respectievelijk 17 en 20 procent een hbo- of wo-diploma.

Werkzame beroepsbevolking

In 2008 behoorde 76 procent van de mannen in de leeftijd 15–65 jaar tot de werkzame beroepsbevolking. Bij vrouwen is dat minder; van hen behoorde 59 procent tot de werkzame beroepsbevolking. Overigens lopen vrouwen wat betreft arbeidsdeelname hun achterstand op mannen langzaam in. In 1998 was 75 procent van de 15–65-jarige mannen werkzaam, wat nauwelijks verschilt van 2008. Daarentegen

8.1.1 Opleidingsniveau werkzame beroepsbevolking

Bron: Enquête beroepsbevolking.

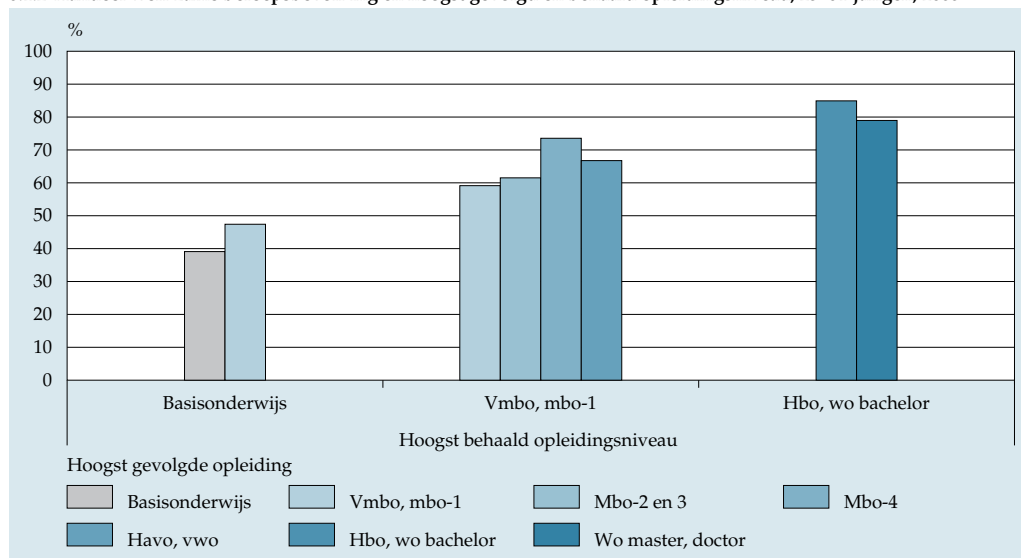
behoorde 49 procent van de vrouwen in 1998 tot de werkzame beroepsbevolking. Dit betekent dat hun aandeel in tien jaar tijd met 10 procentpunten is toegenomen. Hierbij speelt de toename van het opleidingsniveau onder jongere vrouwen een rol. De arbeidsparticipatie is vooral laag onder laag opgeleide vrouwen en hiervan zijn er steeds minder.

Van de werkzame beroepsbevolking was 33 procent hoger opgeleid in 2008. Dit is een toename van 6 procentpunten in vergelijking met tien jaar eerder. Het aandeel hoger opgeleiden onder de werkzame beroepsbevolking ligt hoger dan onder de totale bevolking. Dat komt omdat hoger opgeleiden vaker participeren op de arbeidsmarkt dan lager opgeleiden.

Hoogst gevolgd opleidingsniveau

Een deel van de scholieren of studenten gaat na het afronden van een opleiding verder met leren op een hoger opleidingsniveau, maar stopt hiermee voortijdig. Bijvoorbeeld omdat de vervolgstudie te moeilijk bleek of om toch te gaan werken. In dat geval is het hoogst *gevolgde* opleidingsniveau hoger dan het hoogst *behaalde* opleidingsniveau. Wanneer de vervolgstudie wel is afgemaakt dan is het hoogst gevolgde opleidingsniveau gelijk aan het hoogst behaalde opleidingsniveau. De vraag is hoe vaak het voorkomt dat het hoogst gevolgde opleidingsniveau hoger is dan het hoogst behaalde opleidingsniveau. En heeft dit gevolgen voor de latere arbeidsmarktpositie? Bij de bepaling van het aantal personen dat een dergelijke vervolgopleiding niet heeft afgerond, is gekeken naar personen in de leeftijd 25–65 jaar. De reden hiervoor is dat het merendeel van hen het reguliere onderwijs heeft verlaten.

8.1.2 Aandeel werkzame beroepsbevolking en hoogst gevolgd en behaald opleidingsniveau, 25-64-jarigen, 2008

Bron: Enquête beroepsbevolking.

In 2008 waren er 8,3 miljoen personen in de leeftijd 25-65 jaar die geen onderwijs meer volgden. Hiervan had bijna 1,4 miljoen een vervolgopleiding gedaan zonder die af te ronden. Dit komt het meest voor onder lager opgeleiden. Van de 662 duizend 25-65-jarigen met alleen basisonderwijs zijn er 426 duizend verder gaan leren, zonder de vervolgopleiding af te ronden. Het gaat vaak om een vervolgopleiding in het vmbo/mbo 1 (334 duizend personen) of een avo onderbouw opleiding (92 duizend personen). Van de 1,2 miljoen 25-65-jarigen met vmbo/mbo 1 of een avo onderbouw als hoogst behaalde opleidingsniveau heeft bijna één op de vier een opleiding van een hoger niveau gevolgd en niet afgerond. Het gaat om 336 duizend personen met als vervolgstudie mbo niveau 2-4, en 66 duizend personen die havo/vwo hebben gedaan. Ook zijn er 571 duizend personen met een havo/vwo als hoogst behaalde opleiding. Hiervan hebben er 211 duizend een studie hbo of wo gevolgd, maar zijn hiermee voortijdig gestopt.

Naarmate het opleidingsniveau toeneemt, komt het minder vaak voor dat de vervolgopleiding voortijdig wordt afgebroken. Bij mbo niveau 2-3 gaat het om 16 procent van de 25-65-jarigen. Bij mbo niveau 4 was dit 10 procent, en bij hbo 4 procent.

Arbeidsmarktpositie

In hoeverre heeft het niet afronden van een vervolgopleiding gevolgen voor de latere arbeidsmarktpositie? Wat deze personen voor hebben op mensen die niet verder zijn gaan leren, is dat ze één of een aantal jaren meer opleiding hebben gevolgd. Verondersteld mag worden dat ze daardoor extra kennis en vaardigheden

hebben opgedaan. Dit kan bijdragen aan een betere arbeidmarktpositie. Aan de andere kant gaat er op de arbeidsmarkt een negatief signaal uit van het voortijdige stoppen van een studie. Werkgevers zijn eerder geneigd personen aan te nemen die hun opleiding succesvol hebben afgerond.

Vaker werkzaam

Personen in de leeftijd 25–65 jaar die hun vervolgopleiding niet afronden, zijn over het algemeen vaker werkzaam in een baan van 12 uur of meer per week dan personen die niet verder zijn gaan leren. Dit blijkt bijvoorbeeld bij diegene met basisonderwijs als hoogst behaald opleidingsniveau. Van hen die niet verder leren behoort 39 procent in 2008 tot de werkzame beroepsbevolking. Bij degenen die verder leren in het vmbo/mbo 1 of avo onderbouw, maar dit niet hebben afgerond, is dit 47 procent. Hierbij moet worden vermeld dat het bij personen die niet verder leren na het basisonderwijs vaak gaat om ouderen die langer geleden het onderwijs hebben verlaten, om personen uit het speciaal onderwijs of personen die in het buitenland alleen basisonderwijs hebben gevolgd.

Eenzelfde beeld komt naar voren bij personen met als hoogst behaalde opleidingsniveau vmbo/mbo 1 of avo onderbouw. Hiervan behoren zes van de tien die niet verder zijn gaan leren tot de werkzame beroepsbevolking, tegen respectievelijk 62, 67 en 74 procent voor degenen die doorleren in mbo 2–3, havo/vwo en mbo 4, maar hier voortijdig mee stoppen. Ook bij personen met als hoogst behaalde opleidingsniveau mbo 4 of havo/vwo geldt dat personen die verder leren, maar voortijdig stoppen, vaker werkzaam zijn. Een uitzondering hierop vormen personen met hbo, wo bachelor die de vervolgopleiding wo master voortijdig hebben beëindigd. Hiervan behoort 79 procent tot de werkzame beroepsbevolking. Voor degenen die na het behalen van het hbo of wo bachelor niet verder zijn gaan leren ligt dit percentage met 85 procent hoger.

Toelichting

De gegevens in deze paragraaf zijn ontleend aan de Enquête beroepsbevolking (EBB) van het CBS. De EBB wordt sinds 1987 gehouden onder mensen die in Nederland wonen met uitzondering van de personen in institutionele huishoudens (zoals tehuizen, internaten, revalidatiecentra en gevangenissen). Deze enquête wordt bij een steekproef van 1 procent van de bevolking uitgevoerd. De EBB bevat arbeidsmarktkenmerken en demografische kenmerken. De demografische kenmerken, zoals geslacht, geboortedatum, burgerlijke staat, land van herkomst en positie in het huishouden, hebben betrekking op alle leden van het huishouden. De vragen naar de positie op de arbeidsmarkt worden alleen gesteld aan personen van 14 jaar of ouder. Zij hebben onder andere betrekking op het al dan niet werkzaam zijn, de positie in de werkkring, het bedrijf waar men werkt, het zoeken naar werk, de gevolgde opleiding en het ingeschreven zijn bij een Centrum voor Werk en Inkomen (CWI).

De uitkomsten van de EBB zijn gebaseerd op een steekproefonderzoek. De uitkomsten hebben daardoor een onnauwkeurigheidsmarge.

Noten in de tekst:

- 1) Voor nadere informatie over de methode en de berekeningswijze zie de artikelen “Het prijskaartje van een diploma” in ‘De Nederlandse Economie 2006’ en “Uitgaven per diploma” in het ‘Jaarboek Onderwijs 2008.’
- 2) Voor nadere informatie over de uitgaven van leerbedrijven aan de beroepspraktijkvorming zie ook www.cbs.nl: ‘Bedrijven besteden 1,7 miljard euro aan beroepsonderwijs.’

8.2 Diploma mbo via bbl kost meer dan via bol

In de periode 1998–2007 zijn de onderwijsuitgaven per diploma gestegen. Als de inflatie wordt uitgefilterd is de prijs van een wo-mastersdiploma gestegen met bijna 11 procent. De reële prijs van een mbo-diploma steeg in dezelfde periode met bijna 31 procent. De gemiddelde opleidingsduur vertoonde een licht dalende tendens.

De uitgaven per diploma zijn onder andere afhankelijk van de gekozen route door het onderwijs. De standaardroute is goedkoper dan de gemiddeld gekozen route, waarin allerlei omwegen effect hebben op de prijs. In het mbo zijn de uitgaven per diploma verder afhankelijk van zowel het niveau als de gekozen leerweg. Opleidingen via de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) kosten meer dan via de beroepsopleidende leerweg (bol). Een mbo-diploma kan na verschillende vooropleidingen behaald worden. Ook deze hebben een forse invloed op de prijs van het diploma.

Uitgaven per diploma berekend

Het CBS heeft onderzocht wat het kost om een leerling op te leiden tot een bepaald diploma. De uitkomsten geven geen historisch overzicht van de gemaakte kosten, maar laten per jaar zien wat het complete opleidingstraject naar een bepaald diploma kost. Dit is berekend aan de hand van de onderwijsfinanciering en de werking van het onderwijssysteem in het betreffende jaar.¹⁾

Staat 8.2.1
Uitgaven per einddiploma in lopende prijzen

	1998	2000	2002	2004	2005	2006	2007
1 000 euro							
Primair onderwijs	28,5	32,7	40,7	43,6	45,7	45,7	46,8
Vmbo	50,1	58,5	69,3	74,6	78,2	78,0	81,4
Havo	52,4	61,2	73,0	77,3	80,1	80,5	83,3
Vwo	55,1	64,8	77,3	81,6	84,5	84,9	87,6
Mbo	71,0	82,2	96,8	105,3	110,3	112,0	116,9
Hbo	88,1	98,2	113,7	121,5	125,9	127,2	132,0
Wo (master)	101,8	113,6	131,9	135,1	136,7	137,1	141,7

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

Naast de uitgaven voor diploma's zijn in staat 8.2.1 ook de uitgaven opgenomen voor het primaire onderwijs. Dit wordt weliswaar niet met een diploma afgesloten, maar het is wel een vast onderdeel van elk traject naar een einddiploma.

Uitgaven per diploma

De hier bedoelde uitgaven omvatten het geld dat door de samenleving is besteed aan onderwijsinstellingen voor het verzorgen van gesubsidieerd onderwijs. Hieronder vallen ook de uitgaven die leerbedrijven doen in het kader van de beroepspraktijkvorming.

Buiten dit kader vallen uitgaven aan particulier onderwijs, research & development, studiefinanciering en uitgaven van huishoudens voor boeken en overige leermiddelen. Ook eventuele inkomsten van bedrijven in relatie tot de beroepspraktijkvorming blijven buiten beschouwing, evenals de eventuele vergoedingen die zij betalen aan duale leerlingen en stagiaires. In de diplomaprijs zijn de kosten van 'voortijdig schoolverlaten' niet verdisconteerd.

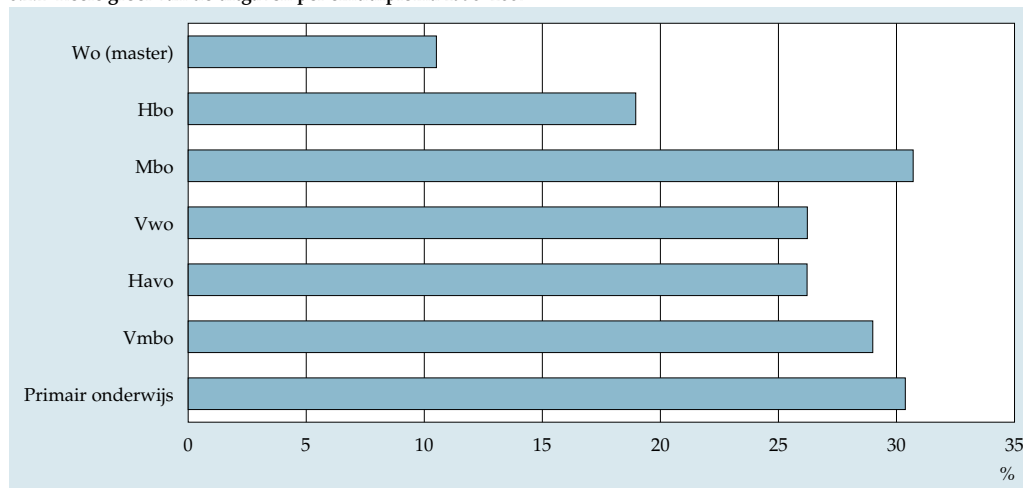
Reële stijging uitgaven per diploma vertoont grote verschillen

Elk diploma is, alleen al door de invloed van de jaarlijkse inflatie, in prijs gestegen. Ook als het effect van de inflatie is uitgefilterd, is echter sprake van een stijging. De uitgaven voor het 'diploma' primair onderwijs bijvoorbeeld, zijn in de periode 1998–2007 in reële zin met 30 procent gestegen. Deze toename trad vooral op in het begin van de jaren 2000, toen de verkleining van de klassen werd doorgevoerd. Het effect van deze maatregel werkt uiteraard ook door in de prijzen van de overige diploma's.

Een ander deel van de prijsstijging, met name van vmbo- en mbo-diploma's, komt doordat het gebruik van het leerwegondersteunend onderwijs is toegenomen. Ook de maatregelen voor het terugdringen van voortijdig schooluitval drukken op de kosten. Verder zijn de uitgaven per deelnemer per jaar toegenomen door de stijging van de personeelsuitgaven in het begin van de jaren 2000. Dit werkt ook door in de prijzen van de hbo- en wo-diploma's. Desondanks stegen de diploma's in het hoger onderwijs minder in prijs dan in de andere onderwijsvormen. Dit kwam onder andere doordat de uitgaven per deelnemer per jaar binnen het hbo zelf met minder dan 2 procent toenamen en binnen het wo zelfs daalden met bijna 9 procent. Die daling heeft te maken met de bekostiging die geen gelijke tred hield met de toename van het aantal studenten.

De gemiddelde tijd benodigd voor het behalen van een einddiploma is sinds 1998 overigens licht afgenomen, maar het prijsverlagende effect daarvan is slechts marginaal.

8.2.1 Reële groei van de uitgaven per einddiploma 1998–2007

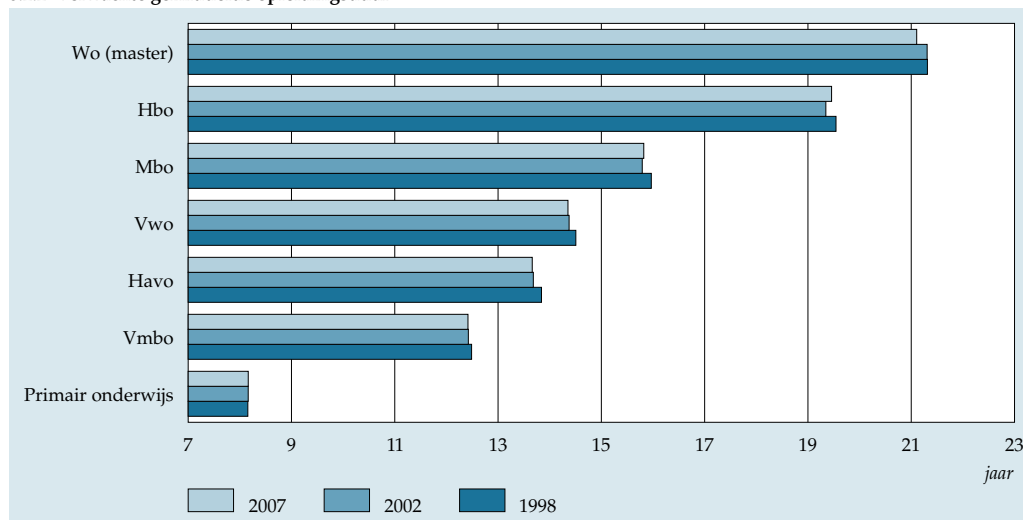

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

Studieduur opleidingen iets korter

De uitgaven per diploma worden bepaald door de prijs per deelnemer per jaar en door de tijd die men nodig heeft om een bepaald einddiploma te behalen. Over de hele linie is de verwachte gemiddelde opleidingsduur iets afgenomen. De totale opleidingsduur voor het behalen van een hbo-diploma is sinds 2000 gestegen. Deze stijging komt vrijwel geheel voor rekening van de toegenomen verblijfsduur binnen het hbo.

8.2.2 Verwachte gemiddelde opleidingsduur

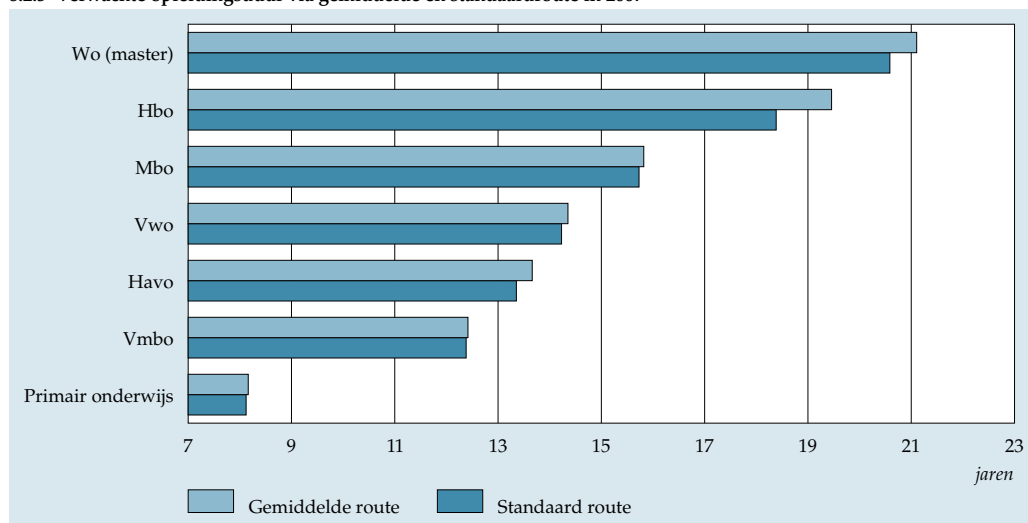
Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

Het begrip ‘verwachte opleidingsduur’ geeft aan dat er geen sprake is van een historisch vastgesteld feit. Het is een weerspiegeling van de gemiddelde opleidingsduur in de verschillende onderwijssoorten voor groepen leerlingen en de belangrijkste overgangskansen van de ene onderwijssoort naar de andere, zoals die gelden in het betreffende jaar.

Gemiddelde route is langer dan de standaardroute

De verschillen in opleidingsduur via de zogenaamde gemiddelde routes en die via de standaardroutes varieerden in 2007 van zes weken tot iets meer dan een jaar. In de havo is het verschil bijna vier maanden. Dat is een relatief groot verschil vergeleken met het vwo, waar het verschil zes weken is. Een verklaring daarvoor is dat de havo via de gemiddelde route langs meer vormen van speciaal en/of ondersteunend onderwijs gaat dan het vwo. Als die niet worden gebruikt, zoals in de standaardroute, is de tijdwinst dus groter.

8.2.3 Verwachte opleidingsduur via gemiddelde en standaardroute in 2007

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

In het hbo is het tijdsverschil tussen de twee routes iets meer dan een jaar. Dit komt vooral doordat de route via de havo sneller verloopt dan die waarbij zowel het vo als het mbo worden bezocht. Het verschil in het wo tussen de twee routes is zes maanden, veel korter dus dan in het hbo. Dit komt onder meer doordat de gemiddelde route in het wo veel minder langs de diverse vormen van speciaal en/of ondersteunend onderwijs gaat dan in het hbo.

In dit artikel is de opleidingsduur van de gemiddelde route berekend op basis van gegevens uit diverse bronnen. De methode verschilt van de methode die elders in

het Jaarboek Onderwijs is gebruikt om gemiddelde (verwachte) verblijfsduren in het onderwijs te berekenen. De belangrijkste bronnen die zijn gebruikt voor de methode in dit artikel zijn de zogenaamde onderwijsmatrix en gegevens uit bestanden waarin leerlingen van jaar tot jaar worden gevolgd in hun onderwijs-carrière. De standaardroute is de relatief (procentueel) meest genomen route naar een eindexamen. Ook deze route is berekend uit de genoemde bronnen. De vertragingen die deelnemers kunnen oplopen door zittenblijven zijn hierin verdisconteerd. Vanwege de opzet van het Nederlandse onderwijssysteem leidt die standaardroute als regel ook rechtstreeks naar een eindniveau.

Gemiddelde verwachte verblijfsduren komen voor in hoofdstuk 1 en in paragraaf 8.7 Onderwijs in internationaal perspectief.

Mbo nader bekeken

In de volgende paragrafen wordt ingezoomd op de ontwikkelingen binnen de trajecten die leiden naar een mbo-eindexamen. Voor de berekening van de opleidingstijden van de mbo-deelnemers is gebruik gemaakt van een aantal bronbestanden, dat betrekking heeft op de jaren 2005 tot met 2007. De beschikbare brondata maken het sinds kort mogelijk om onderscheid te maken tussen patronen in de twee leerwegen. Op basis van deze gegevens zijn doorstroomparameters vastgesteld, die van toepassing zijn verklaard op de gehele periode vanaf 1998.

Het middelbaar beroepsonderwijs kent twee leerwegen. In de beroepsopleidende leerweg (bol) hebben leerlingen vier dagen school en één dag stage. In de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) hebben leerlingen één of twee dagen school en vier of drie dagen waarop zij werkervaring opdoen.

Prijverschil tussen leerwegen mbo

Op alle mbo-niveaus is er sprake van prijsverschil tussen de leerwegen. In de bbl wordt dit mede veroorzaakt door de invloed van de uitgaven die leerbedrijven doen in het kader van de beroepspraktijkvorming. In 2007 kostte een diploma via de bbl gemiddeld 129 duizend euro, waarvan ruim 21 duizend euro uitgaven waren voor de beroepspraktijkvorming. Een diploma via de bol kwam op ruim 112 duizend euro. Van dit bedrag kon 2,5 duizend euro aan de beroepspraktijkvorming worden toegeschreven.

Beroepspraktijkvorming

Leren in de praktijk maakt deel uit van iedere opleiding in het beroepsonderwijs. Dit praktijkgedeelte wordt beroepspraktijkvorming²⁾ genoemd. Er bestaan twee vormen: stage en duaal onderwijs.

Bij een stage is een leerling voor maximaal zes maanden werkzaam binnen een leerbedrijf. Stages komen voor in de beroepsopleidende leerweg (bol) van het mbo en in de voltijdopleidingen van het hbo. Bij duaal onderwijs gaat een leerling, gedurende de hele studie, één of twee dagen in de week naar school en werkt de overige dagen in de praktijk. Duaal onderwijs heeft betrekking op de leerwerktrajecten van het vmbo, de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) van het mbo en de duale opleiding van het hbo.

Duidelijk prijseffect onderwijsroutes

De prijsverschillen tussen de diploma's die via de zogenaamde gemiddelde routes en die via de standaardroutes zijn behaald, hangen samen met zowel de verblijfsduur in het onderwijs als met de soort vooropleidingen die worden gevolgd. Het diploma basisberoepsopleiding (niveau 2) via de bbl kost via de standaard route bijna 19 duizend euro minder dan via de gemiddelde route. Bij het diploma vakopleiding (niveau 3), dat toegang geeft tot functies als allround timmerkracht, gezelschilder, of expediteur, is het verschil via de bbl 14 duizend euro. De verklaring van deze verschillen is dat de standaard route niet via het speciaal onderwijs verloopt, maar via het vmbo. Voor de vakopleiding (niveau 3) zit het verschil daarnaast ook in de lagere kosten binnen de mbo-opleiding zelf. Deze wordt namelijk in de standaardroute sneller doorlopen dan via de gemiddelde route.

Staat 8.2.2
Uitgaven mbo-diploma's per onderwijsroute, 2007

	Mbo-diploma via gemiddelde route					Mbo-diploma via standaardroute				
	Basis- beroeps- opl. bbl-2	Vakopl. bol-3	Basis- beroeps- opl. bol-2	Vakopl. bol-3	Midden- kader bol-4	Basis- beroeps- bbl-2	Vakopl. bbl-3	Basis- beroeps- bol-2	Vakopl. bol-3	Midden- kader bol-4
<i>1 000 euro</i>										
Totaal	125,1	134,7	110,5	113,2	113,0	106,4	121,1	91,9	102,8	108,0
Deel bao	39,7	41,1	39,9	41,6	42,3	43,5	43,5	43,5	43,5	43,5
Deel sbao	4,9	3,1	5,0	2,5	1,2	–	–	–	–	–
Deel so-wec	5,7	3,4	4,7	2,4	2,2	–	–	–	–	–
Deel vso-wec	4,1	1,9	3,1	0,9	0,7	–	–	–	–	–
Deel avo	8,2	10,5	7,7	11,1	13,4	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0
Deel pro	2,1	0,7	1,5	0,2	0,0	–	–	–	–	–
Deel lwoo	19,2	13,7	22,0	12,5	4,4	–	–	–	–	–
Deel vmbo	7,8	10,1	7,0	10,5	12,6	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0
Deel havo	0,1	0,6	0,1	0,9	1,6	–	–	–	–	–
Deel vwo	–	–	0,0	0,1	0,2	–	–	–	–	–
Deel bbl	30,6	43,5	–	–	–	30,6	40,4	–	–	–
Deel bol	2,7	6,1	19,6	30,4	34,4	2,4	7,2	18,4	29,2	34,5

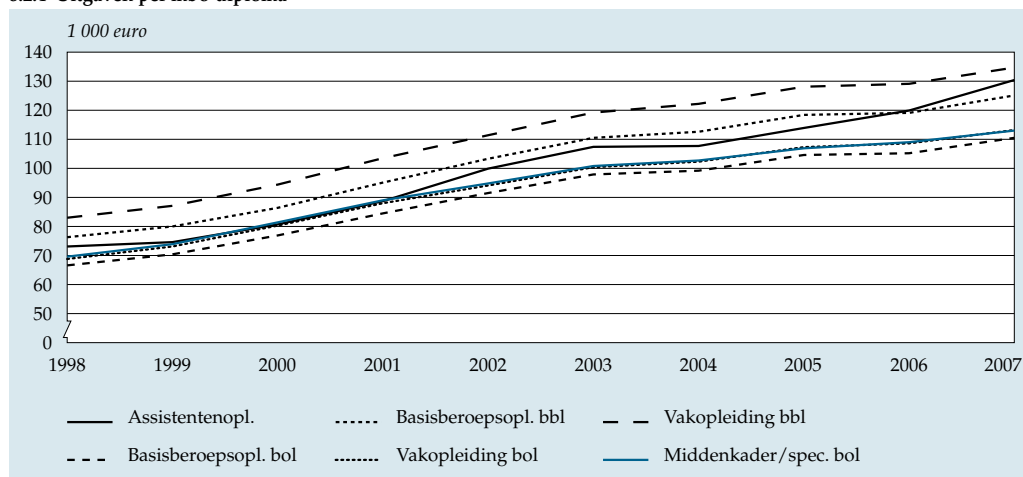
Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

Bij de (niet in de tabel afgebeelde) assistentopleidingen (niveau 1) is geen duidelijk prijsverschil waarneembaar. Hier is echter niet zozeer de keuze voor een bepaalde route naar het diploma relevant, alswel het feit dat deze groep deelnemers 'binnenboord' blijft en op die manier in staat is de maximaal haalbare opleiding af te ronden.

Op het niveau van middenkader/specialisten (niveau 4) zijn de prijsverschillen tussen standaard en gemiddelde routes betrekkelijk gering. In 2007 scheelde dit 5 duizend euro, die volledig wordt verklaard uit de verschillen in routes door de gevolgde vooropleidingen.

De prijsverschillen tussen de einddiploma's van de mbo-opleidingen worden vooral veroorzaakt binnen deze opleidingen zelf en maar voor een klein deel in het voortraject. In de basisberoepsopleiding (niveau 2) is het prijsverschil tussen de twee leerwegen bijna 15 duizend euro, waarvan bijna 14 duizend binnen het mbo zelf kan worden gevonden. In de vakopleiding (niveau 3) kost het via de bbl behaalde diploma bijna 22 duizend euro meer dan dat via de bol. Hiervan komt 19 duizend euro voor rekening van de mbo-opleiding zelf. De verschillen tussen bbl en bol ontstaan door het effect van de uitgaven aan de beroepspraktijkvorming, dat in de bbl uiteraard sterker is dan in de bol.

8.2.4 Uitgaven per mbo-diploma

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

Laagste mbo-diploma's via speciaal onderwijs

Het mbo-diploma van de assistentopleiding (niveau 1), waarmee men bijvoorbeeld assistent-schilder of assistent logistiek medewerker kan worden, heeft een hoge prijs. Naar verhouding loopt de route naar een assistentdiploma vaker via allerlei vormen van speciaal en/of leerweg ondersteunend onderwijs dan die naar diplo-

ma's op een hoger mbo-niveau. Aan elk van die vormen van onderwijs hangt een hoger prijskaartje dan aan de 'gewone' opleidingen. De winst voor de samenleving zit hier vooral in het feit dat ook deze, betrekkelijk kleine groep, deelnemers in staat worden gesteld een diploma te behalen.

De opleiding met naar verhouding de meeste deelnemers is de middenkaderopleiding (niveau 4). Hiermee kan men bijvoorbeeld tandartsassistente, salarisadministrateur of interieuradviseur worden. Voor de 'uitgaven per diploma' is hiervan alleen de bol relevant. De bbl wordt in veel gevallen pas gevolgd nadat de onderwijs carrière onderbroken is geweest en die heeft bovendien een beperkt aantal deelnemers. De prijs van het diploma middenkaderopleiding (niveau 4) is vrijwel gelijk aan die van het diploma vakopleiding (niveau 3) in de bol. De route langs de vooropleidingen wijkt echter op een aantal aspecten af, waarbij vooral het gebruik van het lwoo in de voorfase van de vakopleiding (niveau 3) hoger blijkt te zijn.

Noten in de tekst

- 1) Voor nadere informatie over de methode en de berekeningswijze zie de artikelen "Het prijskaartje van een diploma" in 'De Nederlandse Economie 2006' en "Uitgaven per diploma" in het 'Jaarboek Onderwijs 2008.'
- 2) Voor nadere informatie over de uitgaven van leerbedrijven aan de beroepspraktijkvorming zie ook www.cbs.nl: 'Bedrijven besteden 1,7 miljard euro aan beroepsonderwijs.'

8.3 *Internationaal onderwijs in Nederland*

De eerste internationale school in Nederland is al voor de Tweede Wereldoorlog opgericht. Inmiddels zijn bijna veertig onderwijsinstellingen actief in het internationaal primair of voortgezet onderwijs. Internationale afdelingen van Nederlandse scholen groeien harder dan particuliere internationale scholen. Voor de bijna 12,5 duizend leerlingen die in Nederland internationaal onderwijs volgen, werd in 2008 meer dan 150 miljoen euro uitgegeven.

Internationaal primair en voortgezet onderwijs niet voor iedereen

Dit artikel beperkt zich tot het internationaal primair en voortgezet onderwijs. Scholen voor internationaal onderwijs zijn vooral bedoeld voor leerlingen met een buitenlandse nationaliteit van wie ten minste een van de ouders in Nederland werkt. Voor leerlingen met uitsluitend de Nederlandse nationaliteit zijn in het primair en voortgezet onderwijs strikte toelatingseisen voor het internationaal onderwijs in Nederland. Het zijn vooral kinderen van diplomaten en buitenlandse werknemers (expats) die internationaal onderwijs volgen. Er bevinden zich meer dan honderd verschillende nationaliteiten op de internationale scholen in Nederland. Ongeveer 10 procent van de leerlingen in het internationaal onderwijs heeft uitsluitend de Nederlandse nationaliteit.

In het middelbaar en hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs zijn bij reguliere onderwijsinstellingen ook internationale opleidingen aanwezig, maar die zijn zonder beperkingen toegankelijk voor Nederlandse studenten. Studenten betalen voor een internationale opleiding in Nederland, naast het les- of collegegeld, geen extra bijdragen. Voor de internationale opleidingen gelden dezelfde bekostigingsbepalingen als voor reguliere opleidingen. Dat komt omdat internationalisering en de bevordering van de internationale mobiliteit van Nederlandse studenten in het mbo en ho belangrijke doelstellingen zijn. Het tweetalig onderwijs in het voortgezet onderwijs staat ook volledig open voor Nederlandse leerlingen en valt daardoor eveneens buiten het onderzoek voor dit artikel.

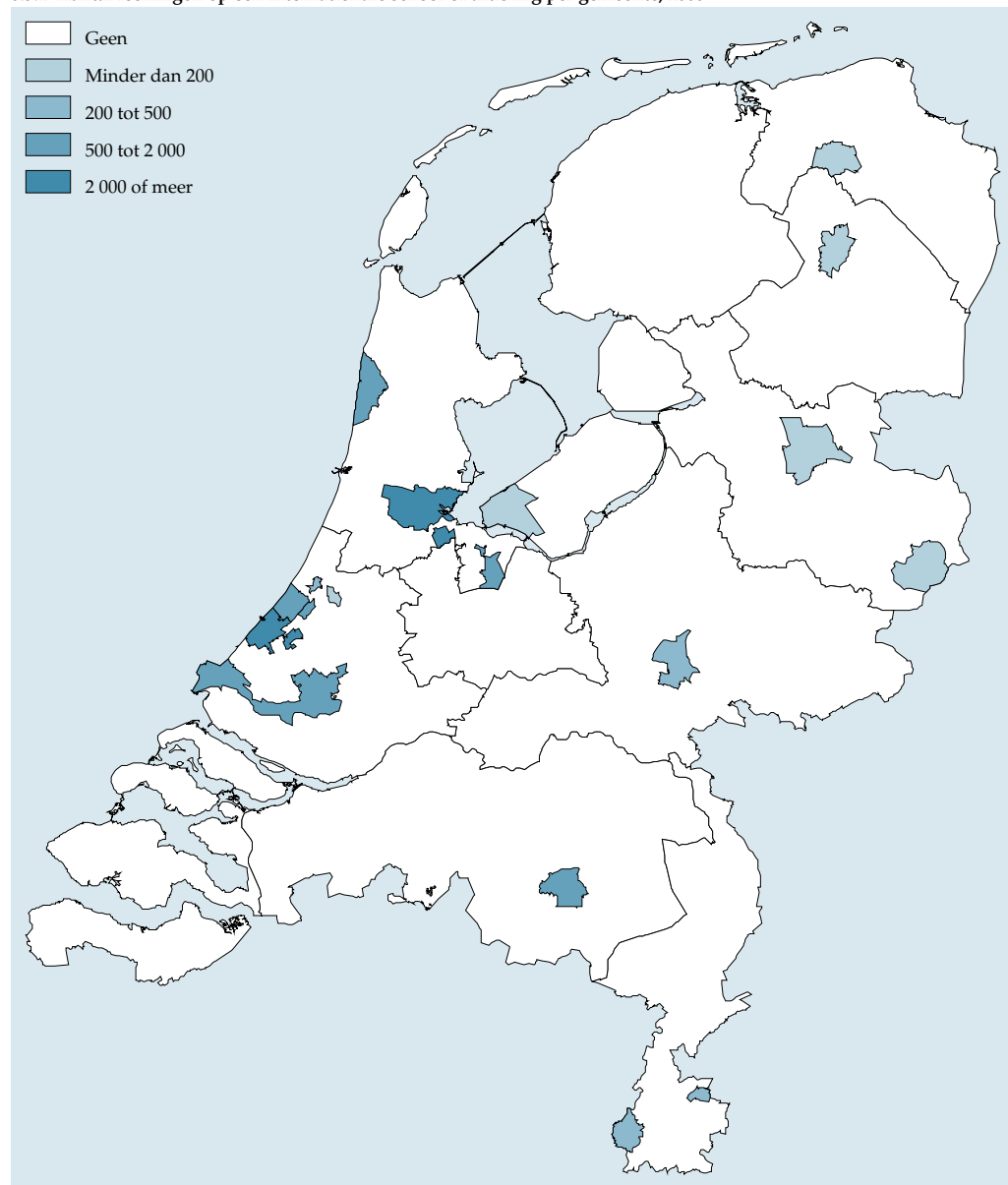
Particuliere scholen en internationale afdelingen

In Nederland zijn twee vormen van internationaal primair en voortgezet onderwijs: particuliere internationale scholen, in het vervolg aangeduid als *particuliere scholen* en internationale afdelingen van Nederlandse scholen, aangeduid als *internationale afdelingen*. De particuliere scholen krijgen geen subsidie van de Nederlandse overheid, de internationale afdelingen wel.

In 1931 werd in Den Haag *The English School* opgericht, de eerste internationale school in Nederland. Na de oorlog werd deze school heropgericht als *The British School in the Netherlands*. Tegenwoordig zijn in Nederland achttien particuliere scholen voor algemeen internationaal onderwijs of specifiek gericht op het Amerikaanse, Britse, Duitse, Franse, Indonesische of Japanse onderwijs. Deze scholen

bevinden zich voornamelijk in of in de omgeving van Den Haag, Amsterdam en Rotterdam.

8.3.1 Aantal leerlingen op een internationale school of afdeling per gemeente, 2008

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

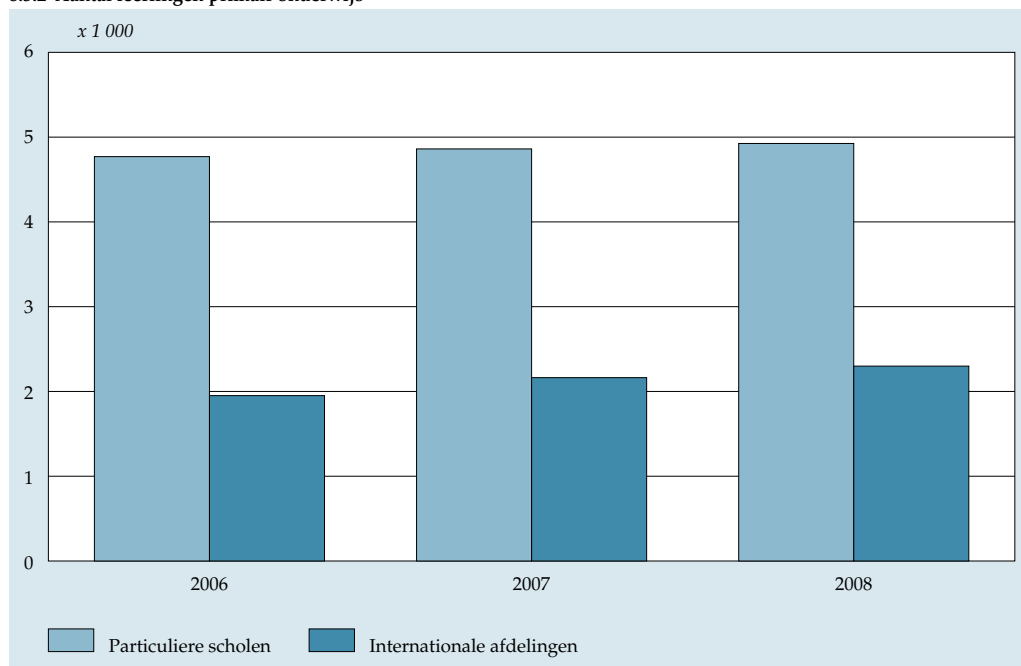
Nederlandse scholen kunnen van het Ministerie van OCW een toewijzing krijgen voor internationaal georiënteerd basis- of voortgezet onderwijs (IGBO en IGVO).

Voorwaarde is dat dat onderwijs past binnen een evenwichtig landelijk gespreid geheel van scholen. Scholen voor voortgezet onderwijs moeten daarbij beschikken over de schoolsoorten havo en vwo om voor de toewijzing in aanmerking te komen. Op dit moment hebben elf Nederlandse basisscholen, één school voor speciaal onderwijs en negen scholen voor voortgezet onderwijs een internationale afdeling. Deze scholen ontvangen van het Ministerie van OCW, naast de reguliere rijksbijdrage, een aanvullende subsidie voor internationaal georiënteerd onderwijs.

Afdelingen internationaal basisonderwijs in opkomst

De laatste tien jaar zijn er internationale afdelingen gestart bij Nederlandse basisscholen in Almere, Arnhem, Eindhoven, Groningen, Maastricht en als laatste vorig jaar in Enschede. Mede door de betere landelijke spreiding groeide het aantal leerlingen bij internationale afdelingen de laatste jaren sterk, gemiddeld met 6,7 procent. Ook bij de particuliere 'primary schools' steeg het aantal leerlingen tussen 2006 en 2008, maar slechts met gemiddeld 1,6 procent. Het aantal basisschoolleerlingen bij particuliere scholen is nog wel ruim twee keer zo hoog als bij de internationale afdelingen.

8.3.2 Aantal leerlingen primair onderwijs

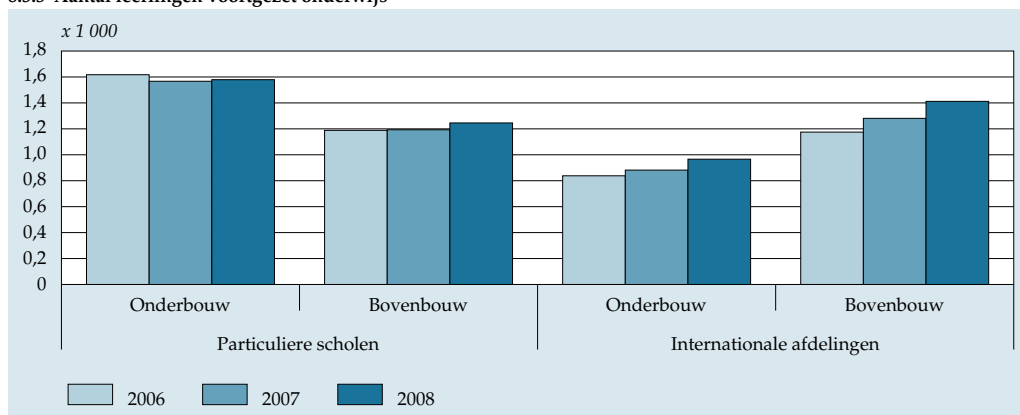
Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

Sterke groei afdelingen voortgezet onderwijs

In het voortgezet onderwijs is het verschil in groeitempo tussen particuliere scholen en internationale afdelingen nog groter dan in het basisonderwijs. Tussen 2006

en 2008 groeiden de particuliere scholen met gemiddeld 0,4 procent, terwijl de leerlingaantallen bij internationale afdelingen met gemiddeld 8,7 procent stegen. Bij de internationale afdelingen is het aandeel van leerlingen in de bovenbouw opvallend hoger dan bij de particuliere scholen. Dit wordt vooral veroorzaakt door een grote instroom in het vijfde leerjaar, als leerlingen kunnen starten met het tweejarig traject ter verkrijging van het Internationaal Baccalaureaat (IB). Het internationaal erkende IB-diploma biedt direct toegang tot alle universiteiten ter wereld. Steeds meer leerlingen met uitsluitend de Nederlandse nationaliteit worden, met toestemming van de Inspectie van het Onderwijs, toegelaten tot het IB-programma. Belangrijkste reden hiervoor is dat de internationale mobiliteit van Nederlandse studenten hierdoor wordt vergroot.

8.3.3 Aantal leerlingen voortgezet onderwijs

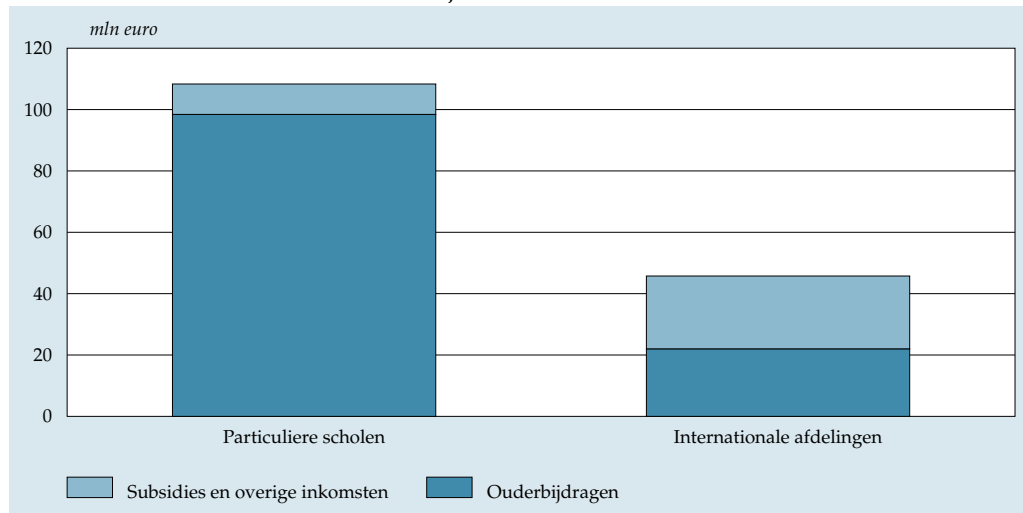
Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

Internationaal onderwijs kost ruim 150 miljoen euro

De particuliere internationale scholen gaven in 2008 ruim 108 miljoen euro uit aan onderwijs. Meer dan 98 miljoen, bijna 91 procent, komt uit bijdragen van ouders. De Nederlandse scholen met een internationale afdeling besteedden in 2008 samen meer dan 45 miljoen euro aan internationaal onderwijs. Hiervan werd bijna de helft gedekt uit ouderbijdragen. Het Ministerie van OCW droeg iets minder dan 24 miljoen euro bij.

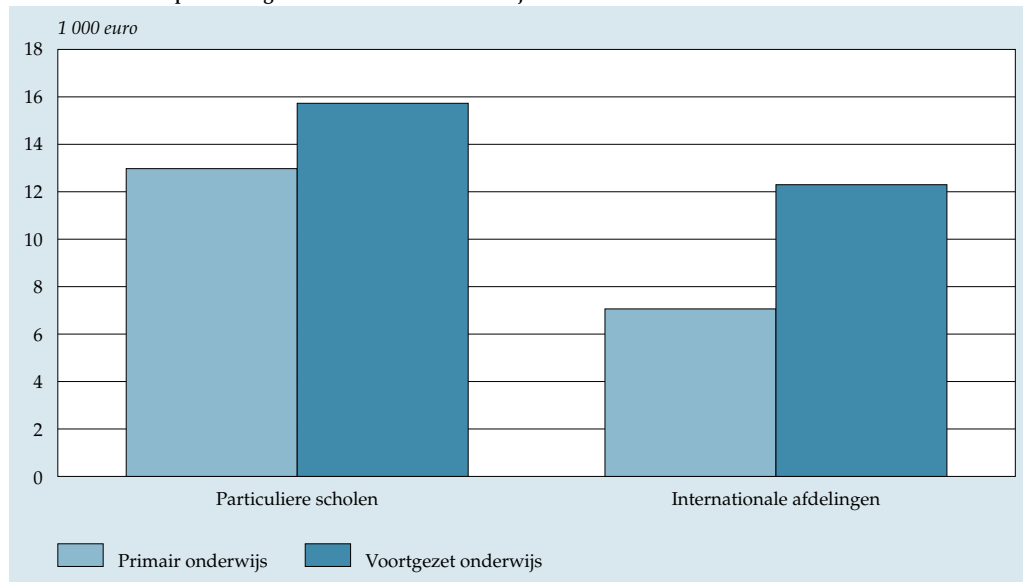
De totale uitgaven per leerling van particuliere instellingen zijn gemiddeld 13 duizend euro voor primair en 15,7 duizend euro voor voortgezet onderwijs. Bij internationale afdelingen van Nederlandse scholen zijn de uitgaven per leerling 7,1 duizend euro voor primair en 12,3 duizend euro voor voortgezet onderwijs. Ter vergelijking: bij de reguliere onderwijsinstellingen waren de totale uitgaven van basisscholen per leerling in 2007 4,4 duizend euro en 5,9 duizend euro voor scholen met alleen havo en/of vwo/gymnasium.

8.3.4 Totale inkomsten voor internationaal onderwijs in 2008

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

8.3.5 Totale kosten per leerling voor internationaal onderwijs in 2008

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

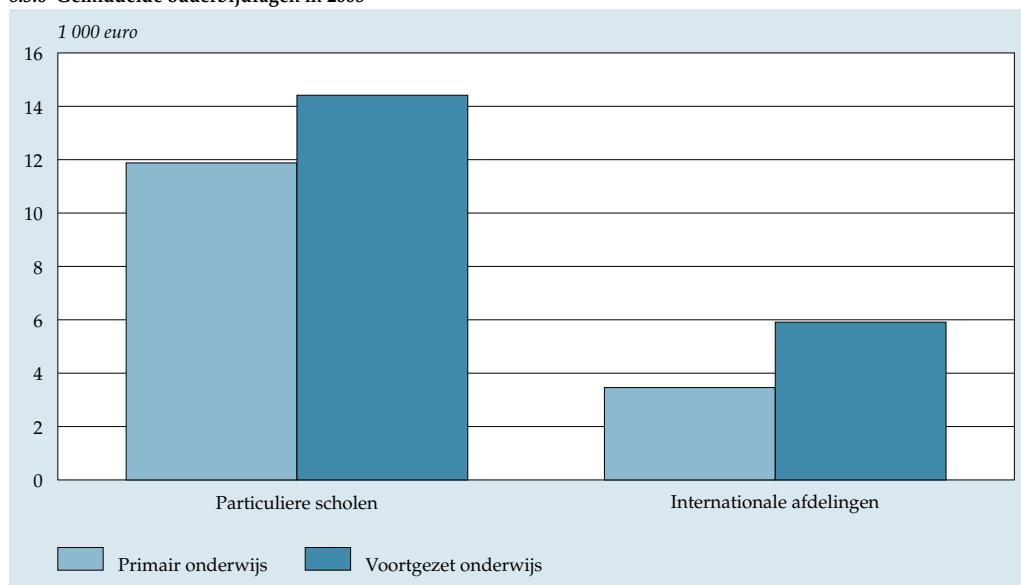
Hoge uitgaven, hoge ouderbijdragen bij particuliere scholen

De uitgaven per leerling bij internationale scholen zijn dus aanzienlijk hoger dan bij reguliere Nederlandse scholen. Dit heeft verschillende oorzaken. Allereerst zijn de particuliere scholen zelf volledig verantwoordelijk voor de huisvesting. Daarnaast zijn de klassen kleiner en is er een relatief groot verloop van leerlingen wat

een hoge mate van (financiële) flexibiliteit vereist. Ook het transport van leerlingen dat door de scholen zelf geregeld wordt en het feit dat sommige scholen veel faciliteiten hebben voor sport en cultuur dragen bij aan de hogere kosten. Tenslotte zijn de personeelslasten hoger, onder andere door vergoedingen aan buitenlandse personeelsleden voor huisvesting en (internationaal) onderwijs voor hun eigen kinderen.

De meeste particuliere internationale scholen zijn voor meer dan 95 procent afhankelijk van de bijdrage van ouders. Er worden daarom hoge 'school fees' van ouders gevraagd. Voor het primair onderwijs was de ouderbijdrage in 2008 gemiddeld 11,9 duizend euro, voor 'secondary education' was de gemiddelde ouderbijdrage 14,4 duizend euro. De tarieven van de verschillende scholen lopen sterk uiteen. Enkele scholen ontvangen subsidie van de overheid van het land van herkomst of van instanties als de Europese Unie of de NAVO en kunnen de tarieven voor ouders daardoor laag houden. Daar staat tegenover dat bij scholen die voor 95 tot 100 procent afhankelijk zijn van de bijdragen van ouders, de ouderbijdrage kan oplopen tot meer dan 20 duizend euro. Meestal worden deze kosten grotendeels vergoed door de werkgevers van de ouders.

8.3.6 Gemiddelde ouderbijdragen in 2008

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

Bij de internationale afdelingen van Nederlandse scholen zijn de ouderbijdragen beduidend lager dan bij de particuliere scholen: gemiddeld 3,5 duizend euro voor primair onderwijs en 5,8 duizend euro voor voortgezet onderwijs. Door de rijksbijdrage en aanvullende bekostiging die de scholen van het Ministerie van OCW ont-

vangen, kunnen de tarieven voor de ouders beperkt blijven. Of zoals een van de scholen op haar website opmerkt: *'While this subsidy does not pay the full costs for international education, it does enable our fee structure to be extremely low'*.

Toelichting

De toelatingseisen voor leerlingen met uitsluitend de Nederlandse nationaliteit voor het volgen van internationaal primair en voortgezet onderwijs in Nederland zijn:

- een leerling moet langere tijd in het buitenland hebben doorgebracht en daar langer dan twee jaar onderwijs hebben genoten, doordat ten minste een van de ouders voor een bepaalde tijd in het buitenland werkzaam was, of;
- blijkens een werkgeversverklaring staat vast dat de ouders van de leerling binnen afzienbare tijd voor ten minste twee jaar naar het buitenland worden gezonden en de leerling verhuist mee naar het buitenland.

De Inspectie van het Onderwijs kan deelname aan internationaal onderwijs op andere gronden toestaan.

Voor het afnemen van examens voor het Internationaal Baccalaureaat (IB) is toestemming vereist van de 'International Baccalaureate Organisation' (IBO) in Genève. Alle Nederlandse scholen voor voortgezet onderwijs met een internationale afdeling hebben deze accreditatie.

De gegevens in dit artikel zijn samengesteld op basis van informatie op de website van de Stichting Internationaal Onderwijs (SIO), websites van de onderwijsinstellingen, leerlingaantallen uit het onderwijsnummer en de website van Cfi (agentschap van OCW).

Voor internationale vergelijkingen worden de gegevens van particuliere internationale scholen in de cijfers die het CBS opstelt voor Unesco, OESO en Eurostat (UOE) opgenomen bij de particuliere instellingen. In het artikel over particulier onderwijs in het Jaarboek onderwijs in cijfers 2009 (paragraaf 8.7, vorige editie) werden de internationale scholen buiten beschouwing gelaten.

De internationale afdelingen van Nederlandse scholen worden in de UOE-bevraging bij het reguliere Nederlandse onderwijs betrokken.

8.4 *Studievoortgang in het voortgezet onderwijs*

De leerlingen die in schooljaar 2004/'05 voor het eerst in de brugklas zaten, zijn tot en met het begin van het vijfde schooljaar (2008/'09) gevolgd in hun voortgang door het voortgezet onderwijs. Van deze leerlingen is bekend of ze ooit zijn blijven zitten, gaandeweg van niveau zijn veranderd of na het vmbo diploma's stapelen. Kinderen uit eenoudergezinnen liepen vaker vertraging op dan kinderen met twee ouders of verzorgers. Niet-westers allochtone leerlingen gingen na de theoretische leerweg van het vmbo vaker door voor een havo-diploma dan autochtone leerlingen. De helft van de leerlingen die zonder diploma stopte met het voortgezet onderwijs ging door in het mbo.

Een op de vier brugklassers na vier jaar uit het voortgezet onderwijs met een diploma

Er zijn tal van individuele loopbanen door het voortgezet onderwijs (vo) mogelijk. Niet iedereen legt de reguliere weg af. De ene leerling begint op de havo en stapt later over naar het vmbo, de ander blijft een jaar zitten, weer een ander stroomt vóór het behalen van een diploma uit het voortgezet onderwijs. Ook de leerlingen die in schooljaar 2004/'05 voor het eerst in de brugklas zaten, doorliepen het voortgezet onderwijs in de eerste jaren op verschillende manieren.

In het schooljaar 2004/'05 zaten ruim 185 duizend leerlingen voor het eerst in de brugklas van het voortgezet onderwijs (vo). In schooljaar 2008/'09 zat van deze groep ruim een kwart op de havo en 20 procent op het vwo. Bijna 22 procent verliet met een diploma voor de basis- of kaderberoepsgerichte leerweg van het vmbo (vmbo-b/k) het voortgezet onderwijs en 17 procent deed dit met een diploma voor de gemengde of theoretische leerweg van het vmbo (vmbo-g/t). Bijna 9 procent verliet zonder diploma het vo. De overige 7 procent volgde nog een vmbo-opleiding.

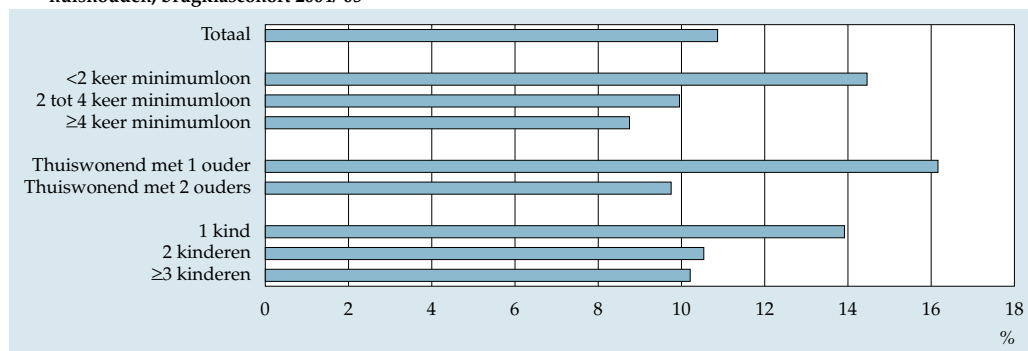
Kinderen uit eenoudergezin vaker vertraagd

Een leerling loopt vertraging op in de middelbare schoolloopbaan als hij een leerjaar overdoet. Dit kan komen doordat hij een jaar op hetzelfde niveau blijft zitten (bijvoorbeeld van havo-3 naar havo-3) of omdat hij naar een lager of juist hoger niveau gaat zonder naar een hoger leerjaar te gaan. Dit laatste gebeurt bijvoorbeeld wanneer een leerling van vmbo-k leerjaar 3 naar vmbo-g/t leerjaar 3 gaat. In deze paragraaf wordt de vertraging bekeken die leerlingen opliepen vóórdat ze een diploma hebben behaald (dus tot en met schooljaar 2007/'08). De vertraging die wordt opgelopen door het stapelen van diploma's (met een vmbo-diploma naar de havo gaan) wordt verderop in dit artikel besproken.

In de eerste vier jaar dat de brugklassers uit 2004/'05 gevolgd zijn, had bijna 11 procent ten minste één jaar vertraging opgelopen. Dit betekent dat deze leerlingen in schooljaar 2007/'08 nog in het derde of zelfs in het tweede leerjaar zaten, terwijl de meeste leerlingen toen in leerjaar vier zaten. Van deze vertraagde leerlingen was 19 procent op een bepaald moment gewisseld van niveau; 15 procent naar een

lager niveau en 4 procent naar een hoger niveau. De overige 81 procent was op hetzelfde niveau blijven zitten of heeft in de brede algemene leerjaren vertraging opgelopen¹⁾.

8.4.1 Vertraagde leerlingen tot en met 2007/'08 naar inkomsten van het huishouden, gezinstype en aantal kinderen in het huishouden, brugklascohort 2004/'05

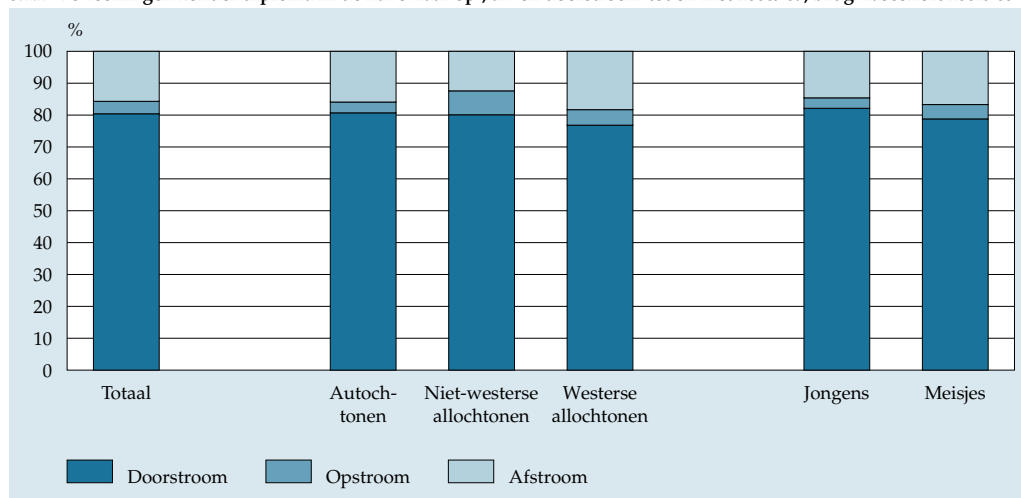
Bron: CBS (Onderwijsstatistieken, SSB).

Sommige leerlingen lopen vaker vertraging op dan andere. Figuur 8.4.1 laat zien dat kinderen uit gezinnen met lagere inkomsten vaker vertraging opliepen dan kinderen uit gezinnen met een hoger inkomstenniveau. Kinderen uit een eenoudergezin hebben aan het begin van het vierde jaar beduidend vaker vertraging opgelopen (16 procent) dan leerlingen uit een gezin met twee ouders of verzorgers. (10 procent). Ook leerlingen die enig kind zijn, liepen met bijna 14 procent vaker vertraging op dan leerlingen met één of meerdere broertjes of zusjes. Jongens en westers en niet-westers allochtone leerlingen waren met respectievelijk 13 en ongeveer 14 procent wat vaker vertraagd in hun schoolloopbaan dan meisjes en autochtone leerlingen.

Grote groep in vmbo-glt afkomstig uit vmbo-k

Bijna 12 procent van de brugklassers uit 2004/'05 is op een bepaald moment in de eerste vijf jaar in het vo naar een lager niveau gegaan. We noemen dit afstroom. Veel van deze leerlingen maakten de overstap van het vwo naar de havo of van de gemengde of theoretische leerweg naar de kaderberoepsgerichte leerweg van het vmbo. Figuur 8.4.2 laat zien dat van de leerlingen zonder diploma die in 2008/'09 op de havo zaten, 16 procent hier via het vwo is gekomen. Deze leerlingen zijn dus op een eerder moment in niveau afgestroomd. Meisjes op de havo kwamen vaker van het vwo af dan jongens. Naar herkomstgroep bekeken, waren westerse allochtonen op de havo vaker afkomstig uit het vwo dan autochtonen (respectievelijk 18 en 16 procent). Niet-westerse allochtonen op de havo kwamen het minst vaak van het vwo af (12 procent).

8.4.2 Vo-leerlingen zonder diploma in de havo naar op-, af- en doorstroom tot en met 2008/09, brugklascohort 2004/05

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken, SSB).

Van de brugklassers uit 2004/'05 die in 2007/'08 de kaderberoepsgerichte leerweg van het vmbo volgden, had maar liefst 22 procent op een eerder moment op ten minste vmbo-g/t gezeten. Niet-westers allochtone leerlingen maakten deze overstap, met 18 procent, een stuk minder vaak dan autochtone of westers allochtone leerlingen. Ook vmbo-k-leerlingen van wie de ouders in de hoogste inkomstengroep vallen, kwamen vaker van de gemengde of theoretische leerweg van het vmbo af dan leerlingen uit een gezin met lagere inkomsten.

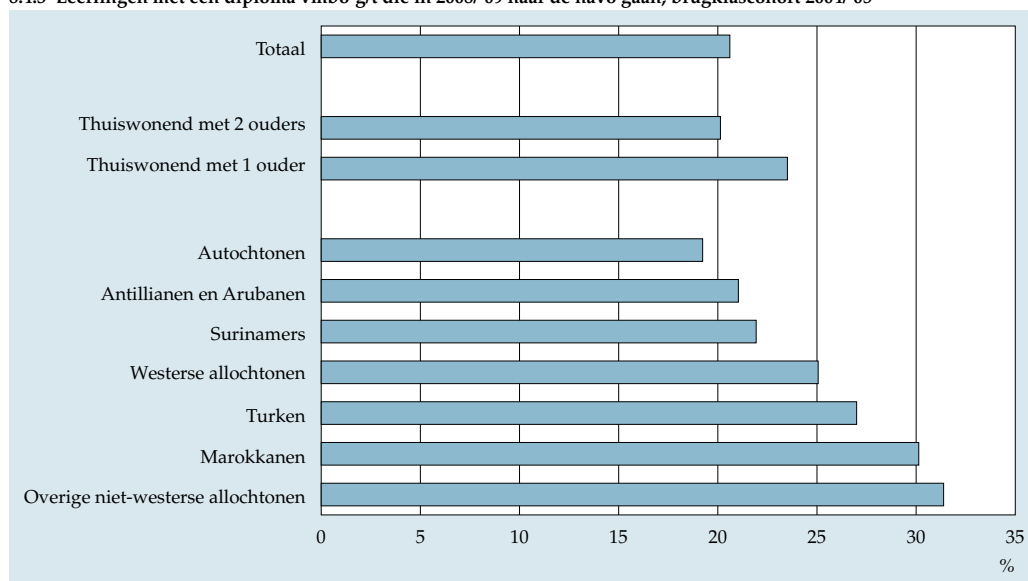
De brugklassers uit 2004/'05 gingen minder vaak naar een hoger niveau (opstroom). Slechts 8 procent stroomde in de eerste vijf jaar op. Een kleine groep klonk op in niveau vóóordat ze een diploma behaalden. Zo kwam 3 procent van de vwo'ers in 2008/'09 af van het havo en kwam 4 procent van de leerlingen op de havo van het vmbo (zonder diploma). In figuur 8.4.2 is te zien dat niet-westers allochtone leerlingen die in 2008/'09 op de havo zaten vaker zijn opgeklimmen vanuit het vmbo (ruim 7 procent) dan autochtone leerlingen (3 procent). De grootste groep opstroomers bestond uit de leerlingen die met een vmbo-g/t-diploma naar de havo gingen. Dit wordt ook wel het stapelen van diploma's genoemd.

Stapelen populair onder niet-westerse allochtonen

Vmbo-leerlingen die zonder vertraging hun gang door het vo doorlopen, doen in hun vierde jaar examen. Van de brugklassers uit 2004/'05 zaten bijna 86 duizend leerlingen in 2007/'08 in het examenjaar van het vmbo. Bijna 80 duizend haalden in hetzelfde jaar hun vmbo-diploma, waarvan bijna 24 procent in vmbo-b, 27 procent in vmbo-k en bijna de helft in vmbo-g/t.

Bijna 8 100 leerlingen hebben in 2007/'08 een vmbo-g/t-diploma gehaald en zijn hierna naar de havo gegaan. Dit is 21 procent van de vmbo-g/t-gediplomeerden. Marokkaanse en Turkse leerlingen kozen met respectievelijk 30 en 27 procent aanzienlijk vaker om te stapelen dan autochtone leerlingen. Jongeren uit een eenoudergezin vervolgden met een vmbo-g/t-diploma hun onderwijsloopbaan in 2008/'09 wat vaker op de havo dan leerlingen uit een gezin met twee ouders of verzorgers (respectievelijk 23 en 20 procent).

8.4.3 Leerlingen met een diploma vmbo-g/t die in 2008/'09 naar de havo gaan, brugklascohort 2004/'05

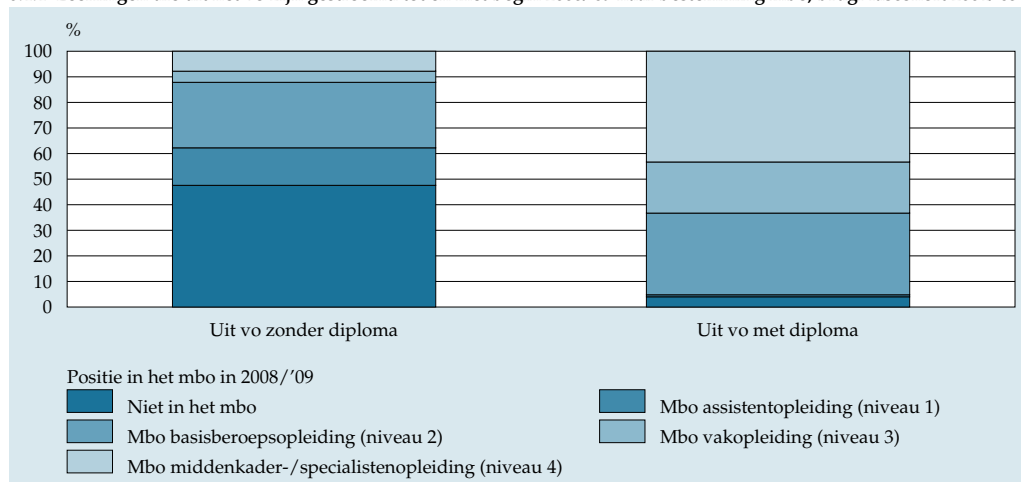
Bron: CBS (Onderwijsstatistiek, SSB).

Leerlingen die na vier jaar hun diploma vmbo-b/k hadden behaald, stroomden bijna allemaal uit het vo. Bijna 96 procent van hen vervolgde hun onderwijsloopbaan verder op het mbo.

Helpt ongediplomeerde uitstromers naar het mbo

Niet alle leerlingen blijven in het voortgezet onderwijs tot ze een diploma behalen. Van de brugklassers uit 2004/'05 is 9 procent tot en met het begin van schooljaar 2008/'09 zonder diploma uit het bekostigde voortgezet onderwijs gestroomd. Ruim de helft van deze leerlingen volgde in schooljaar 2008/'09 een mbo-opleiding. De grootste groep die naar het mbo ging (26 procent) volgde een mbo-opleiding op niveau 2 (basisberoepsbeoefenaar) en 15 procent volgde een opleiding op niveau 1 (assistentopleiding). Ruim 12 procent deed een mbo-opleiding op de niveaus 3 of 4. De overige uitstromers uit het vo zonder diploma waren bijvoorbeeld naar het praktijkonderwijs, het particuliere onderwijs of naar speciale scholen gegaan of ze hebben hun onderwijsloopbaan gestaakt²).

8.4.4 Leerlingen die uit het vo zijn gestroomd tot en met begin 2008/'09 naar bestemming mbo, brugklascohort 2004/'05

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken, SSB).

Onder de groep niet-westers allochtone leerlingen is het percentage uitstroom uit het vo zonder diploma met 18 procent aanzienlijk hoger dan onder autochtone leerlingen (6 procent). Turkse, Marokkaanse en Surinaamse uitstromers gingen echter net zo vaak zonder diploma door in het mbo als autochtone uitstromers. Surinaamse jongeren vielen van de hier onderscheiden niet-westers allochtone herkomstgroepen met 12 procent het minst vaak uit zonder diploma. Antilliaanse en Arubaanse leerlingen vielen het vaakst uit zonder vmbo-diploma (21 procent) en hun doorstroom naar het mbo was ook nog eens het laagst: minder dan de helft van de ongediplomeerde Antillianen en Arubanen ging door in het mbo.

Jongeren zonder broertjes of zusjes stroomden vaker zonder diploma uit het voortgezet onderwijs dan jongeren met één of twee broertjes of zusjes. Hetzelfde geldt voor kinderen uit een eenoudergezin, van wie 15 procent zonder diploma uit het vo was gestroomd. Voor kinderen uit een gezin met twee ouders of verzorgers was dit 6 procent. Jongeren uit gezinnen met lagere inkomsten hadden ook een hoger uitstroompercentage zonder diploma dan jongeren uit gezinnen met hogere inkomsten.

Technische toelichting

Het brugklascohort in dit artikel bestaat uit de leerlingen die in 2004/'05 voor het eerst in de brugklas van het voortgezet onderwijs zaten. Dit wil zeggen dat de leerlingen die in 2004/'05 voor de tweede keer in de brugklas zaten, niet in het cohort zijn opgenomen. Daarnaast bevat het brugklascohort geen leerlingen die onderwijs volgen aan de vmbo-afdelingen van de Agrarische Opleidingscentra (AOC's) en ontbreken ook de leerlingen in het praktijkonderwijs en speciale scholen voor voortgezet onderwijs.

Een leerling loopt vertraging op, wanneer hij in een lager leerjaar zit dan het aantal jaren dat hij in het voortgezet onderwijs zit. Een leerling die bijvoorbeeld in zijn vierde jaar in het vo (schooljaar 2007/'08) nog in leerjaar 3 of zelfs leerjaar 2 zit, heeft vertraging opgelopen. Het aandeel leerlingen dat vertraging heeft opgelopen is berekend op alle leerlingen die in 2004/'05 in de brugklas zijn begonnen, dus ook de leerlingen die uit het voortgezet onderwijs zijn gestroomd.

Door een verbetering van de bestanden en methoden zijn in vergelijking met het artikel over het brugklascohort in het *Jaarboek onderwijs in cijfers 2009 1^e editie* kleine wijzigingen mogelijk in de aantallen. Op- en afstroom zijn in dit artikel nauwkeuriger berekend dan in het vorige Jaarboek Onderwijs in Cijfers. In dit artikel is voor elke overgang tussen twee schooljaren bekeken of sprake is van op- of afstroom. Wanneer een leerling op een bepaald moment is opgestroomd, dan blijft hij dit gegeven met zich meedragen. In het artikel van vorig jaar werd het brugklasniveau vergeleken met het niveau op een bepaald meetmoment. Omdat leerlingen vaak in brede brugklassen zitten, was de afleiding van op- en afstroom minder nauwkeurig vast te stellen. Bijvoorbeeld iemand die van een avo-brugklas naar het beroepsgerichte vmbo ging, was afgestroomd. Iemand die van een avo-brugklas naar het vwo ging, was op gelijk niveau gebleven, terwijl deze leerling na de brugklas nog een overstap heeft kunnen maken van de havo naar het vwo.

Een leerling stroomt af als hij bijvoorbeeld van vmbo-g naar vmbo-k gaat. De gemengde en theoretische leerwegen van het vmbo worden als gelijk niveau beschouwd. Vertraging en niveauwisselingen kunnen gecombineerd voorkomen, wanneer bijvoorbeeld een leerling van vmbo-4 naar havo-4 gaat (vertraagde opstroom). Wanneer een leerling vertraging oploopt en in een gelijk niveau blijft, noemen we dit zittenblijven (bijvoorbeeld van havo-3 naar havo-3).

Het gezinstype en de inkomsten van het huishouden zijn vastgesteld op de laatste vrijdag van september van 2004, oftewel aan het begin van de brugklas. De inkomsten bestaan uit de inkomsten uit arbeid en uitkeringen van het totale huishouden waartoe de leerling op dat moment behoorde.

Noten in de tekst:

- 1) Van leerlingen die nog niet voor een specifieke onderwijssoort gekozen hebben, kan niet worden nagegaan of ze zijn op- of afgestroomd. Dit is bijvoorbeeld het geval bij leerlingen in een algemeen leerjaar avo/vmbo.
- 2) De groep uitgestroomde leerlingen is niet gelijk aan de groep voortijdig schoolverlaters. Zie voor meer informatie over voortijdig schoolverlaters hoofdstuk 3.

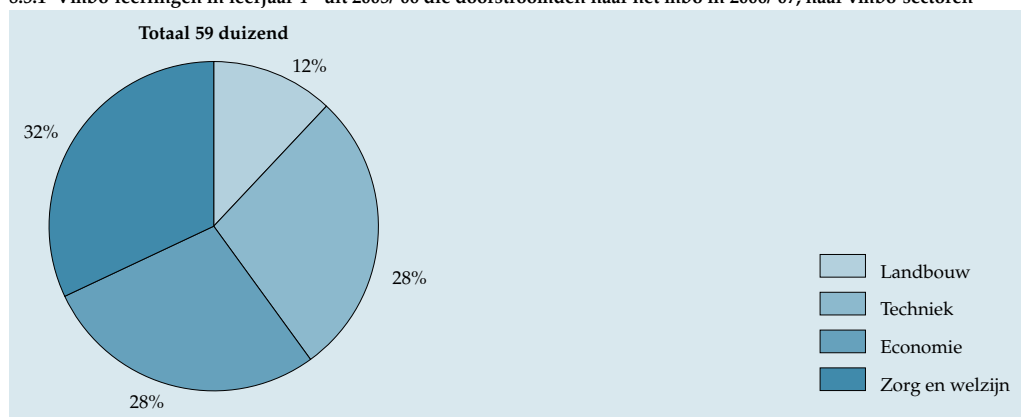
8.5 Sectorwisseling bij de doorstroom vanuit vmbo naar mbo

Van de vmbo-leerlingen in leerjaar 4, die in 2006 direct doorstroomden naar het mbo, bleef 70 procent onderwijs in dezelfde sector volgen. Leerlingen uit de vmbo-sector 'techniek' wisselden bij de doorstroom het minst van sector en leerlingen uit de vmbo-sector 'landbouw' het meest. Meisjes veranderden over het algemeen vaker van sector dan jongens. Autochtonen en westerse allochtonen wisselden vaker dan niet-westerse allochtonen. Leerlingen zonder vmbo-diploma en leerlingen die doorstroomden naar mbo niveau 1 of naar de bol, wisselden vaker van sector. Dit gold ook voor leerlingen uit eenoudergezinnen en leerlingen uit grote steden.

Acht op de tien vmbo-leerlingen in leerjaar 4 direct door naar het mbo

Van alle leerlingen die in schooljaar 2005/'06 ingeschreven stonden in het vierde leerjaar van het vmbo, stroomde in 2006/'07 82 procent direct door naar het mbo. Van deze doorstromers begon 6 procent aan het mbo zonder vmbo-diploma. Ruim een derde van de leerlingen die direct doorstroomden, volgde het vmbo-onderwijs binnen de theoretische leerweg. De overige 59 duizend vmbo-leerlingen stroomden direct door naar het mbo vanuit de basisberoepsgerichte, kaderberoepsgerichte of gemengde leerweg (vmbo-b, -k en -g). Bij deze drie leerwegen is het vmbo-onderwijs ingedeeld in vier sectoren: *landbouw*, *techniek*, *economie* en *zorg en welzijn*. Dat is vergelijkbaar met de sectoren binnen het mbo. Van de leerlingen in leerjaar 4 uit vmbo-b, -k en -g die naar het mbo gingen, kwam de grootste groep (32 procent) vanuit de vmbo-sector *zorg en welzijn*. Ook *economie* en *techniek* waren met 28 procent grote groepen.

8.5.1 Vmbo-leerlingen in leerjaar 4¹⁾ uit 2005/'06 die doorstroomden naar het mbo in 2006/'07, naar vmbo-sectoren

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken, SSB).

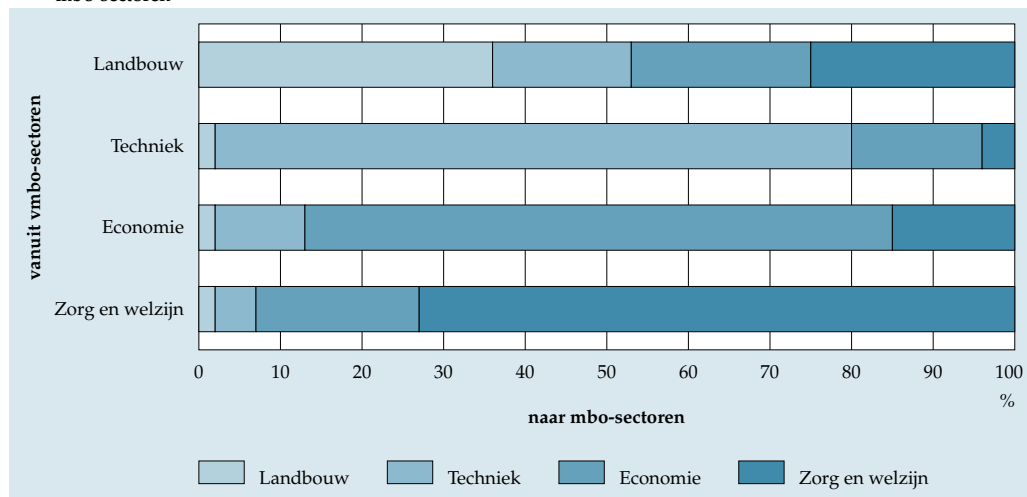
¹⁾ Met uitzondering van de vmbo-leerlingen uit de theoretische leerweg.

De continuïteit of verandering in sectorkeuze van directe doorstromers vanuit het vmbo naar het mbo wordt verder uitgewerkt in dit artikel. Blijven ze bij hun aanvankelijke beroepskeuze of kiezen ze voor een andere richting? Leerlingen uit de theoretische leerweg van het vmbo worden buiten beschouwing gelaten, omdat deze leerweg geen sectorgerelateerd praktijkdeel kent.

Vaak sectorwisseling na vmbo landbouw

Van de leerlingen van vmbo-b, -k en -g die na afloop van het schooljaar 2005/'06 direct doorstroonden naar het mbo, ging 70 procent een mbo-opleiding doen binnen dezelfde sector als hun vmbo-opleiding¹⁾. Er is verschil tussen de leerlingen van de diverse vmbo-sectoren in de mate waarin zij binnen dezelfde sector bleven. Directe doorstromers vanuit de vmbo-sector landbouw wisselden het meest van sector bij de overgang naar het mbo (64 procent). De meeste van deze sectorwisselaars vervolgden hun opleiding in de mbo-sector zorg en welzijn (38 procent). Ook economische mbo-opleidingen werden regelmatig door hen gekozen (34 procent).

8.5.2 Vmbo-leerlingen in leerjaar 4¹⁾ uit 2005/'06 die doorstroonden naar het mbo in 2006/'07, per vmbo-sector naar mbo-sectoren²⁾

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken, SSB).

¹⁾ Met uitzondering van de vmbo-leerlingen uit de theoretische leerweg.

²⁾ Het aandeel vmbo-leerlingen dat binnen dezelfde sector bleef is inclusief de doorstromers naar een mbo-sectorcombinatie (<1%), waarvan één van beide sectoren overeen kan komen met de gevolgde vmbo-sector.

Leerlingen uit vmbo-sector *techniek* kozen het vaakst voor een mbo-opleiding binnen dezelfde sector (78 procent). Maar ook vmbo-leerlingen *economie* en *zorg en welzijn* bleven vaak in dezelfde sector wanneer zij doorstroonden naar het mbo (respectievelijk 72 en 73 procent). Als leerlingen uit de vmbo-sectoren *techniek* en *zorg en welzijn* wél van sector wisselden, dan koos bijna driekwart van hen voor een

mbo-opleiding *economie*. De vmbo'ers uit de sector *economie* gingen op hun beurt vooral naar de mbo-sectoren *zorg en welzijn* (55 procent) of *techniek* (40 procent) wanneer zij van sector wisselden. De mbo-sector *landbouw* was duidelijk het minst in trek bij sectorwisselaars, slechts 6 procent van de wisselende vmbo'ers uit een van de andere sectoren koos voor *landbouw*.

Zonder vmbo-diploma vaker wisseling van sector, behalve bij landbouw

Leerlingen die aan het eind van het vierde leerjaar geen vmbo-diploma behaald hadden en toch doorstroomden naar het mbo²⁾, wisselden vaker van sector dan leerlingen met een vmbo-diploma (36 tegen 30 procent). Bij de vmbo-sector *landbouw* was het omgedraaid; hier bleven doorstromers zonder diploma juist vaker binnen dezelfde sector. Relatief veel, namelijk de helft van de vmbo-leerlingen die direct doorstroomden naar mbo-niveau 1, veranderde van sector. Van de doorstromers naar andere mbo-niveaus wisselde slechts 30 procent van sector.

Doorstromers naar bbl kwamen vaker uit zelfde vmbo-sector

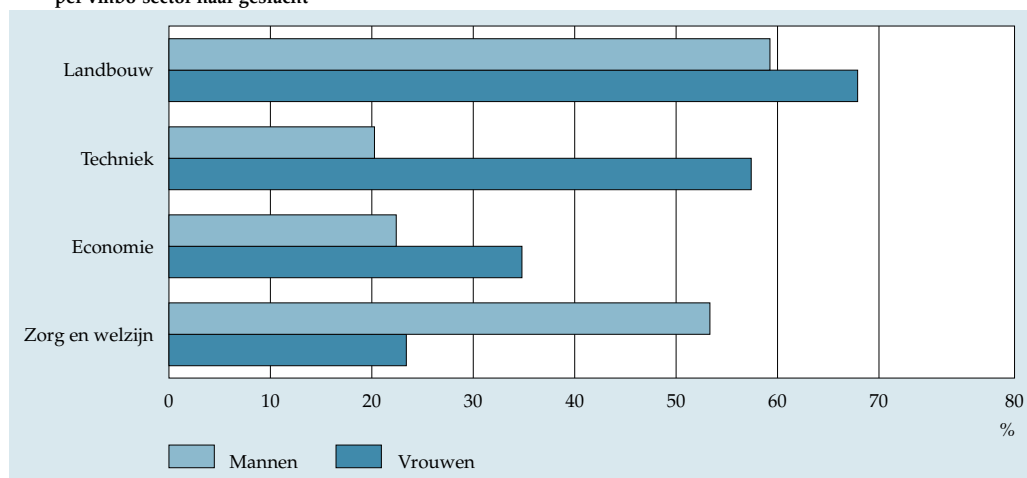
Vmbo-leerlingen in leerjaar 4 die doorstroomden naar de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) kozen vaker voor dezelfde sector (80 procent) dan leerlingen die naar de beroepsopleidende leerweg (bol) doorstroomden (68 procent). Vanuit de vmbo-sector *techniek* stroomde een groot deel van de leerlingen door naar de bbl (38 procent). Van hen bleef zelfs 95 procent bij hun oorspronkelijke sectorkeuze. Bij de vmbo-sector *zorg en welzijn* gingen doorstromers naar de bbl juist minder vaak dan leerlingen uit de bol naar dezelfde sector op het mbo (54 versus 74 procent).

Meisjes wisselden vaker van sector dan jongens, behalve bij zorg en welzijn

Bij de meeste vmbo-sectoren wisselden meisjes vaker van sector dan jongens wanneer zij direct doorstroomden naar het mbo. Alleen onder de leerlingen uit de vmbo-sector *zorg en welzijn* waren het de jongens die relatief vaker een opleiding in een andere mbo-sector kozen. Hoewel bijna driekwart van de vmbo'ers *zorg en welzijn* binnen deze sector bleef, wisselde ruim de helft van de relatief kleine groep jongens (13 procent) wél van sector. Onder de vmbo-leerlingen *techniek* was iets vergelijkbaars waarneembaar. Van het relatief kleine aandeel meisjes binnen deze vmbo-sector (4 procent), wisselde de meerderheid van sector bij de doorstroom naar het mbo (57 procent). Van de jongens uit deze sector wisselde slechts 20 procent.

Bij de vmbo-sectoren *landbouw* en *economie* bleven jongens vaker binnen dezelfde sector dan meisjes, maar het verschil tussen jongens en meisjes was bij deze sectoren kleiner dan bij de doorstromers vanuit *techniek* en *zorg en welzijn*.

8.5.3 Aandeel leerlingen dat bij de overgang van het vmbo in 2005/06 naar het mbo in 2006/07¹⁾ van sector wisselde²⁾ per vmbo-sector naar geslacht

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken, SSB).

¹⁾ Het betreft de directe doorstroom naar het mbo van vmbo-leerlingen in leerjaar 4, met uitzondering van de vmbo-leerlingen uit de theoretische leerweg.

²⁾ Het aandeel vmbo-leerlingen dat van sector wisselt is exclusief de doorstromers naar een mbo-sectorcombinatie (<1%), waarvan één van beide sectoren overeen kan komen met de gevolgde vmbo-sector.

Niet-westerse allochtonen met economie kozen vaker voor dezelfde sector

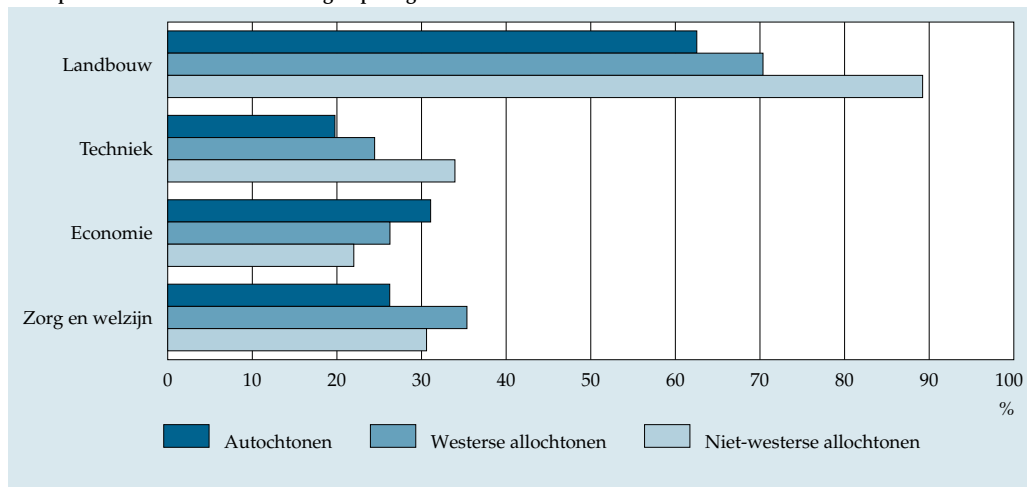
Over het algemeen kozen niet-westerse allochtonen iets vaker dan autochtonen en westerse allochtonen voor een mbo-opleiding binnen dezelfde sector als hun vmbo-opleiding (respectievelijk 72, 69 en 67 procent). Niet-westerse allochtonen in het vmbo (en het mbo) kiezen veel vaker voor een economische richting dan autochtone leerlingen³⁾. Ruim de helft van de niet-westers allochtone doorstromers kwam dan ook vanuit de vmbo-sector *economie*. Deze niet-westerse allochtonen bleven vaker binnen dezelfde sector (78 procent) dan de westers allochtone (74 procent) en autochtone (69 procent) doorstromers uit de vmbo-sector *economie*.

Van de directe doorstromers uit de andere drie vmbo-sectoren kozen de autochtonen het vaakst voor een mbo-opleiding binnen dezelfde sector. Bij de vmbo-sectoren *landbouw* en *techniek* wisselden de niet-westerse allochtonen het meest van sector. Terwijl bij de vmbo-sector *zorg en welzijn* de westerse allochtonen het vaakst voor een mbo-opleiding binnen een andere sector kozen.

Leerlingen uit eenoudergezinnen wisselden vaker van sector

Van de vmbo-leerlingen in leerjaar 4 wisselden leerlingen met één ouder of verzorger gemiddeld wat vaker van sector (34 procent) dan leerlingen uit een tweoudergezin (30 procent). Dit verschil is het grootst bij de vmbo-sector *landbouw*. Bij de vmbo-sector *economie* is het andersom; leerlingen uit tweoudergezinnen wisselden juist iets vaker van sector dan leerlingen uit eenoudergezinnen.

8.5.4 Aandeel leerlingen dat bij de overgang van het vmbo in 2005/06 naar het mbo in 2006/07¹⁾ van sector wisselde²⁾ per vmbo-sector naar herkomstgroepering

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken, SSB).

¹⁾ Het betreft de directe doorstroom van vmbo-leerlingen in leerjaar 4 naar het mbo, met uitzondering van de vmbo-leerlingen uit de theoretische leerweg.

²⁾ Het aandeel vmbo-leerlingen dat van sector wisselt is exclusief de doorstromers naar een mbo-sectorcombinatie (<1%), waarvan één van beide sectoren overeen kan komen met de gevolgde vmbo-sector.

Vmbo'ers 'techniek' en 'landbouw' uit de vier grote steden wisselden vaker

Over het algemeen wisselden doorstromers, die in het begin van schooljaar 2005/06 in één van de vier grote steden woonden, nauwelijks vaker van sector dan de overige leerlingen (31 versus 30 procent). De doorstromers vanuit vmbo-sector *techniek* uit kleine gemeenten⁴⁾ wisselden wel beduidend minder vaak van sector dan de leerlingen uit de vier grote steden (20 versus 31 procent). Hetzelfde geldt voor de vmbo-sector *landbouw*, waarbij 71 procent van de leerlingen uit de vier grote steden veranderde van sector tegenover 63 procent van de leerlingen uit kleine gemeenten. Dit zien we terug in de cijfers per provincie. De doorstromers vanuit vmbo *landbouw* uit Zuid-Holland, met twee van de vier grote steden, kozen het vaakst voor een ander soort mbo-opleiding (73 procent), terwijl ongeveer de helft van de vmbo-leerlingen *landbouw* uit Gelderland, Overijssel en Noord-Brabant voor een vervolgopleiding binnen dezelfde sector koos.

Bij leerlingen uit de vmbo-sector *economie* was het andersom. Van deze doorstromers bleven degenen uit de vier grote steden juist vaker binnen dezelfde sector dan de overige leerlingen (76 tegenover 72 procent). Vooral leerlingen *economie* uit Noord-Holland kozen relatief vaak voor een mbo-opleiding binnen dezelfde sector (76 procent). De leerlingen uit Friesland deden dat het minst vaak (68 procent).

Noten in de tekst:

- 1) Hierbij zijn ook de leerlingen opgenomen uit de mbo-opleidingen die vallen onder een combinatie van sectoren (minder dan 1 procent van de directe doorstromers vanuit vmbo-b, -k en -g).
- 2) Vmbo-leerlingen zonder diploma blijken naar alle vier mbo-niveaus doorgestroomd te zijn.
- 3) *Bron: CBS (2008). Jaarrapport Integratie 2008. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.*
- 4) Gemeenten met minder dan 100 duizend inwoners.

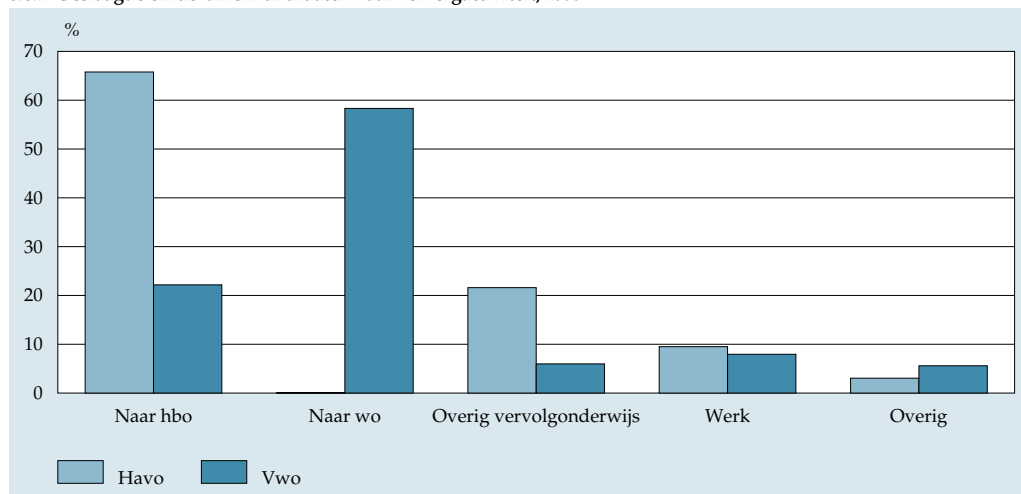
8.6 Invloed van eindexamenresultaat op succes in het hoger onderwijs

Van de leerlingen die in schooljaar 1998/'99 geslaagd zijn voor het eindexamen havo of vwo, stroomde 47 procent door naar het hoger beroepsonderwijs en 25 procent naar het wetenschappelijk onderwijs. Voor bijna alle leerlingen speelt het gemiddelde eindexamen-cijfer een rol bij het studiesucces in het hoger onderwijs.

Inleiding

Al jaren is er veel aandacht voor de examenresultaten van de verschillende Nederlandse scholen in het voortgezet onderwijs. Het weekblad Elsevier presenteert bijvoorbeeld jaarlijks een lijst met de beste en de slechtste scholen, waarbij het gemiddelde cijfer voor het centraal examen de positie op de lijst bepaalt. Ook dagblad Trouw publiceert jaarlijks een lijst met de prestaties van het voortgezet onderwijs en ook daarin speelt het gemiddelde examencijfer een belangrijke rol. Maar is het wel verstandig om zoveel waarde te hechten aan examenresultaten? Wat is de meerwaarde van hogere examenresultaten?

8.6.1 Geslaagde eindexamenkandidaten naar vervolgactiviteit, 1999

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken, SSB).

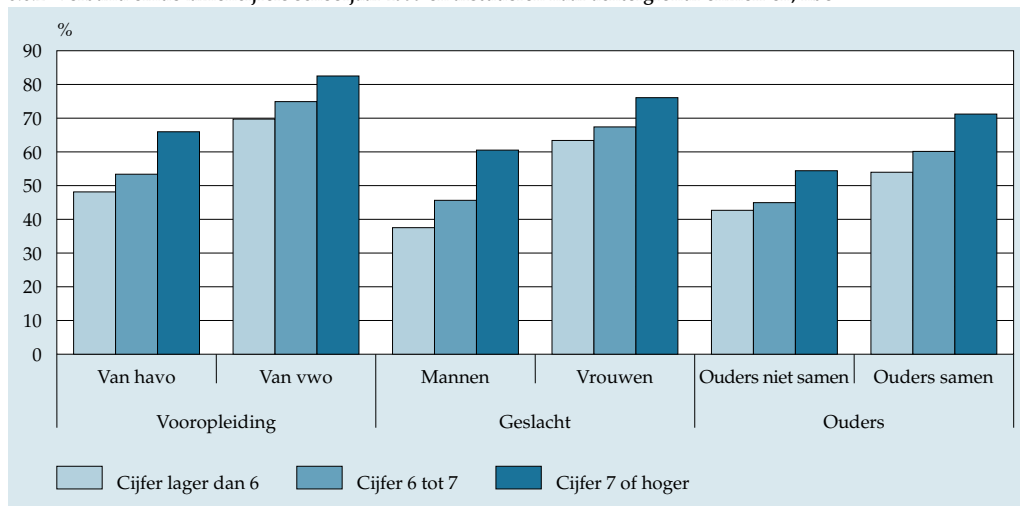
In het examenjaar 1998/'99 hebben ruim 33 duizend leerlingen havo-examen gedaan en ruim 24 duizend leerlingen vwo-examen. De geslaagde leerlingen die daarna meteen in 1999 de overstap naar voltijd hoger beroepsonderwijs maakten zijn vijf jaar lang gevolgd. De leerlingen die doorgestroomd zijn naar voltijd wetenschappelijk onderwijs zijn zes jaar gevolgd. In dit onderzoek zijn alleen die leerlingen opgenomen die op de laatste vrijdag van september in 1999 in de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) stonden ingeschreven. Leerlingen in het examenjaar

leggen zowel schoolexamens als een centraal examen af. De schoolexamens worden door de school zelf gemaakt en zijn dus ook per school verschillend. Het centraal examen is voor alle leerlingen hetzelfde. Om die reden is er voor gekozen om naar het gemiddelde cijfer op het centraal examen te kijken. Er is geen rekening gehouden met het aantal vakken waarin een leerling examen heeft gedaan.

Meeste geslaagden stromen door naar hoger onderwijs

Van de havo-leerlingen die geslaagd zijn, gaat 66 procent daarna naar het hbo. Van de vwo-geslaagden gaat 58 procent naar het wo en 22 procent gaat na het vwo naar het hbo. Van de havo-geslaagden gaat 22 procent naar onderwijs anders dan het hoger onderwijs. Deze leerlingen stromen bijvoorbeeld door naar het vwo of het mbo. Een klein percentage van de geslaagden gaat na het examen aan het werk of valt in de categorie overig. Deze leerlingen gaan bijvoorbeeld een periode naar het buitenland.

8.6.2 Verband eindexamencijfers schooljaar 1999 en afstuderen naar achtergrondkenmerken, hbo

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken, SSB).

Hbo: examencijfer speelt grote rol bij studiesucces van mannen

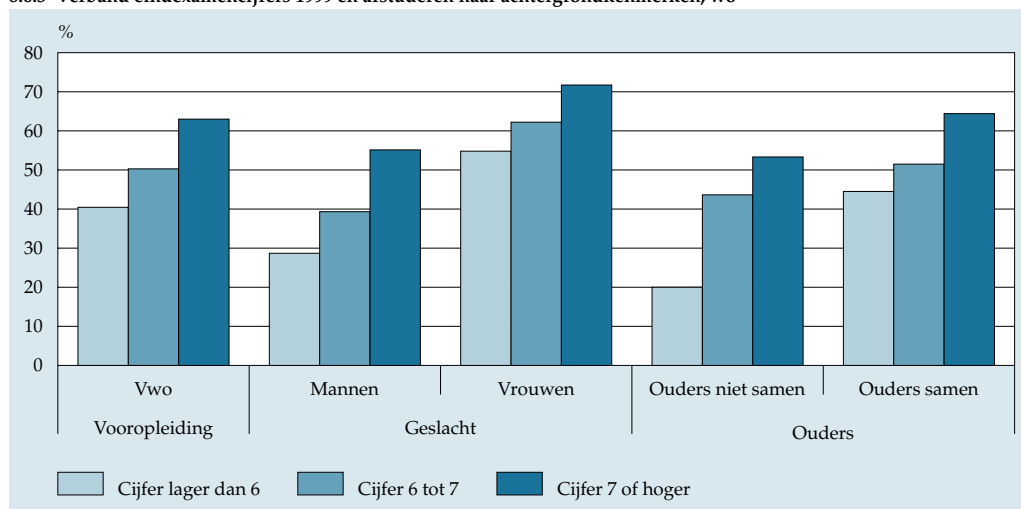
Op het hbo doen de studenten die van het vwo afkomstig zijn het beter dan de havo-leerlingen. Voor de havo-leerlingen speelt het gemiddelde examencijfer een grotere rol dan voor de vwo-leerlingen. Na vijf jaar heeft slechts 48 procent van de havo-leerlingen met een gemiddeld examencijfer lager dan een zes het hbo-diploma behaald. Van de leerlingen met een vwo-diploma en een examencijfer lager dan een zes heeft na vijf jaar 70 procent het hbo afgerond.

Vrouwen halen hun hbo-diploma aanzienlijk sneller dan mannen. Van de vrouwen met een gemiddeld examencijfer lager dan een zes heeft na vijf jaar een groter

percentage het hbo-diploma behaald dan alle mannen. Het verschil tussen een hoog en een laag gemiddeld eindexamencijfer is bij mannen ook groter dan bij vrouwen.

Een andere belangrijke factor is de relatie van de ouders van de student. Leerlingen van wie de ouders nog samen waren op het moment dat ze havo- of vwo-eindexamen deden, hebben een grotere kans om binnen vijf jaar hun diploma te behalen dan leerlingen waarvan de ouders niet meer samen waren.

8.6.3 Verband eindexamencijfers 1999 en afstuderen naar achtergrondkenmerken, wo

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken, SSB).

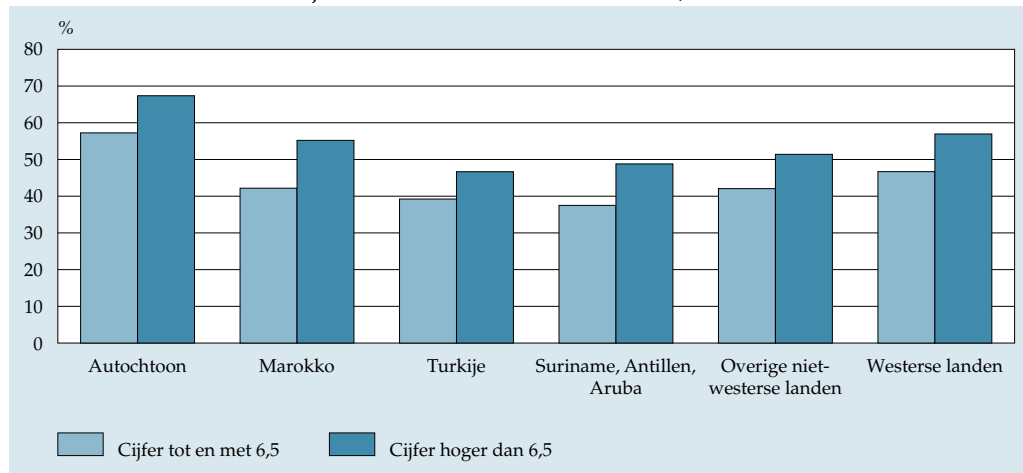
Wo: examencijfer voor mannen belangrijker voor studiesucces dan voor vrouwen

De uitkomsten in het wo zijn vergelijkbaar met het hbo in de zin dat een hoger eindexamencijfer altijd leidt tot een hoger percentage afgestudeerden na zes jaar. In het wo speelt de stabiliteit van het gezin ten tijde van het eindexamen een grotere rol dan in het hbo. Met name voor de leerlingen van wie de ouders niet meer samen zijn, is de hoogte van het eindexamencijfer belangrijk voor de kansen om binnen zes jaar af te studeren. Het geslacht speelt ook in het wo een grote rol. Bij mannen is het verschil in percentage dat afstudeert in zes jaar tussen een hoog en een laag eindexamencijfer veel groter dan voor vrouwen.

Hbo: herkomstland

Vanwege de kleine aantallen bij sommige herkomstlanden is er bij deze variabele voor gekozen om de indeling van het gemiddelde examencijfer in te delen in twee categorieën, namelijk 6,5 of lager en hoger dan 6,5. De helft van de totale populatie heeft een cijfer van 6,5 of lager.

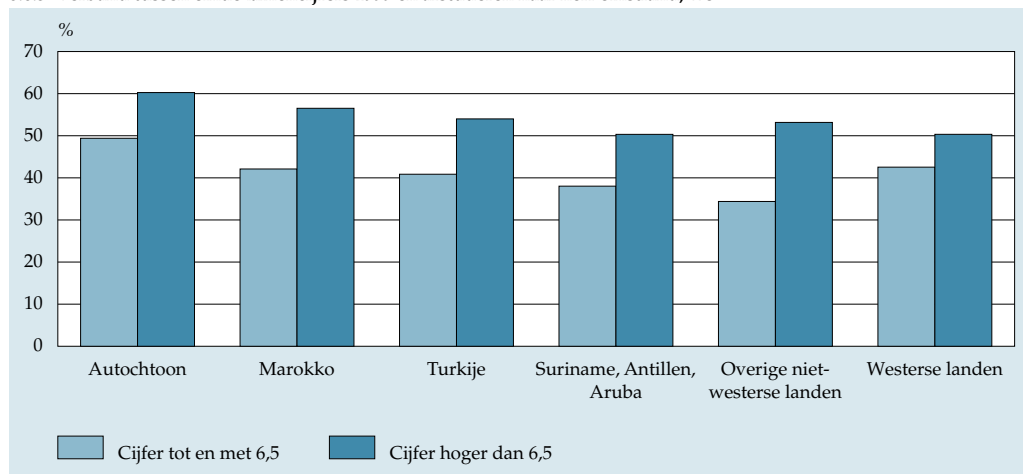
8.6.4 Verband tussen eindexamencijfers 1999 en afstuderen naar herkomstland, hbo

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken, SSB).

Bij alle herkomstlanden zorgt een hoger eindexamencijfer voor een hoger percentage afgestudeerden. De autochtone studenten zijn het vaakst afgestudeerd na vijf jaar, ongeacht de hoogte van het eindexamencijfer. Voor de Marokkaanse studenten is het verschil in percentage afgestudeerden tussen een laag en een hoog examencijfer het grootst. De Turkse, Surinaamse, Arubaanse en Antilliaanse studenten hebben de laagste slagingskansen.

8.6.5 Verband tussen eindexamencijfers 1999 en afstuderen naar herkomstland, wo

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken, SSB).

Wo: herkomstland

In het wo zijn de verschillen tussen de herkomstlanden kleiner dan in het hbo, maar de autochtone studenten hebben ook hier de grootste kans om af te studeren. Het verschil in percentages afgestudeerden tussen een hoog en een laag cijfer is in het wo voor alle herkomstlanden groter dan in het hbo, met uitzondering van de westerse landen. Bij de overig niet-westerse studenten is het verschil in percentages afgestudeerden het grootst tussen een laag en een hoog cijfer.

Het verschil in percentages afgestudeerden tussen een hoog en een laag gemiddeld eindexamencijfer is in het wo groter dan in het hbo.

In het algemeen kan er, naar aanleiding van het bovenstaande, gesteld worden dat een hoger gemiddeld eindexamencijfer samenhangt met een hoger percentage studenten dat binnen vijf jaar afstudeert in het hbo en binnen zes jaar in het wo. Vanaf het schooljaar 2011–2012 worden de eindexameneisen in het voortgezet onderwijs verscherpt. Nu nog mogen de leerlingen onvoldoendes op het centraal examen compenseren met hun cijfers voor het schoolexamen. Het eindcijfer voor het examen is het gemiddelde van het schoolexamen en het centraal examen. Met ingang van de nieuwe exameneisen kunnen leerlingen alleen nog slagen als het gemiddelde eindcijfer voor het centraal examen voldoende is. Voor leerlingen van havo en vwo gaat daarnaast gelden dat zij maximaal één vijf mogen halen als eindcijfer voor de vakken Nederlands, Engels en wiskunde.

8.7 *Onderwijs in internationaal perspectief*

De huidige generatie jongeren in de EU volgt voltijdonderwijs tot een gemiddelde leeftijd van 21,5 jaar. In Nederland ligt dat gemiddelde nog iets hoger; tot 22,1 jaar. In het algemeen blijven vrouwen langer in het onderwijs dan mannen. De verblijfsduur in het onderwijs hangt af van verschillende factoren. Enkele hiervan worden in dit artikel beschreven.

Een vijfjarige blijft gemiddeld 16,5 jaar in het voltijdonderwijs

In het schooljaar 2005/'06 was de gemiddelde verwachte verblijfsduur in het voltijdonderwijs voor een vijfjarige voor de landen uit de EU-19¹⁾ samen 16,5 jaar. Dit houdt in dat deze generatie jongeren in Europa voltijdonderwijs volgt tot de gemiddelde leeftijd van 21,5 jaar. Als ook de deelname van mensen op latere leeftijd aan het deeltijd onderwijs wordt meegerekend, dan stijgt de gemiddelde verwachte verblijfsduur voor een vijfjarige in het schooljaar 2005/'06 in de EU-19 met 1,1 jaar en komt uit op 17,6 jaar. De gemiddelde verwachte verblijfsduur in het onderwijs kan geschat worden op basis van de deelnamefracties aan het onderwijs per afzonderlijk leeftijdsjaar.

Grote verschillen tussen landen

Tussen de Europese landen die onder de EU-19 vallen, zijn grote verschillen waar te nemen in de verwachte verblijfsduur in het onderwijs. In het Verenigd Koninkrijk, Polen, Slowakije en Hongarije heeft een vijfjarige gemiddeld minder dan 16 jaren voltijdonderwijs voor de boeg, terwijl dit in Denemarken en Finland meer dan 18 jaar is. Nederland zit hier tussenin met 17,1 voltijd onderwijsjaren, evenals Duitsland en Italië.

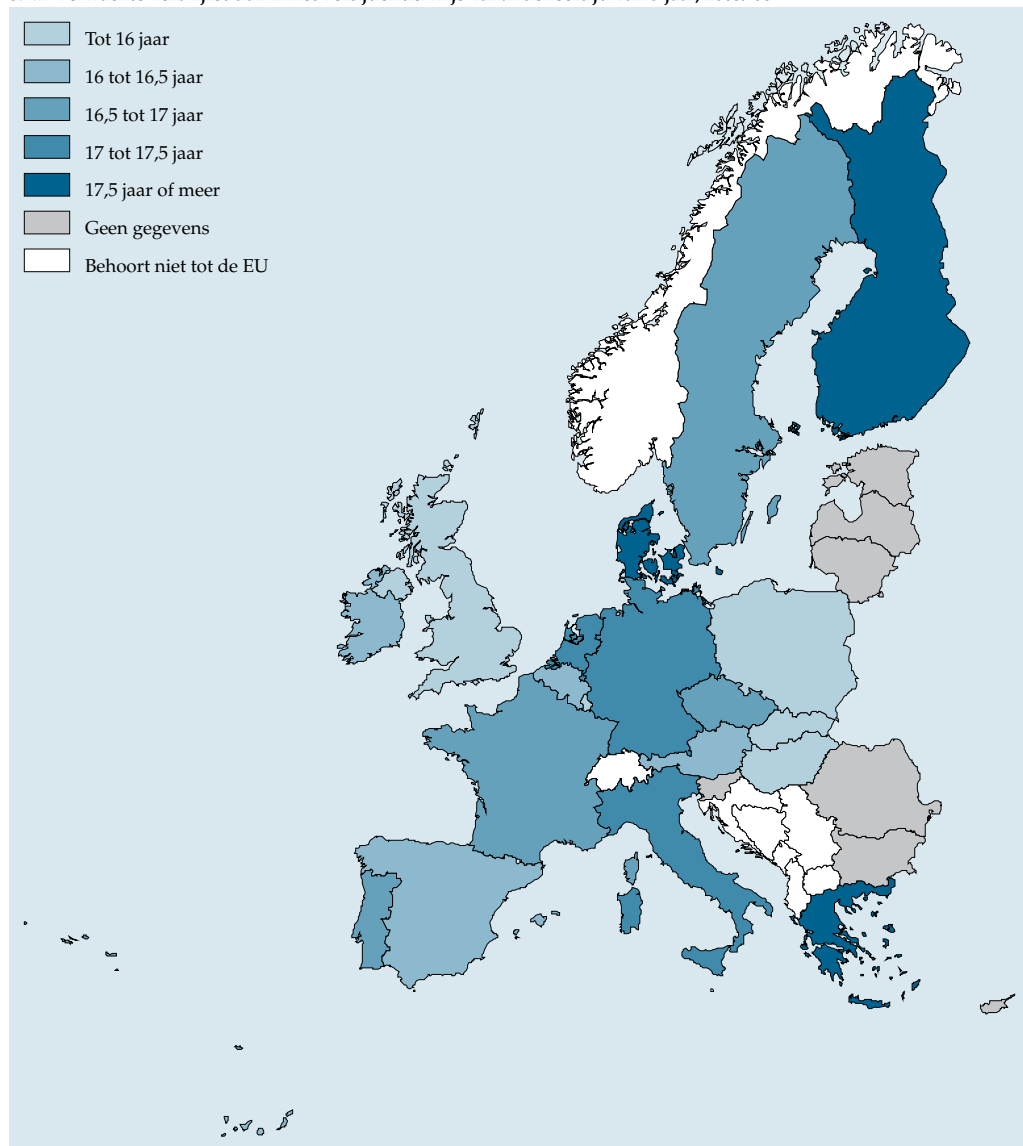
Ook in het deeltijd onderwijs zijn grote verschillen tussen de landen van de EU-19 te constateren. In België draagt deeltijdonderwijs veel jaren bij aan de totale verwachte verblijfsduur in het onderwijs, namelijk 3,7 jaar en ook in Zweden, Finland en Polen is dit het geval. Landen waar deeltijdonderwijs weinig bijdraagt aan de totale verwachte verblijfsduur zijn Italië, Duitsland en Griekenland met minder dan vier maanden. In Nederland draagt het deeltijdonderwijs zo'n zeven maanden bij.

Finnen lang in voltijdonderwijs

De verwachte verblijfsduur in het onderwijs in de verschillende landen hangt onder meer samen met de duur van verplichte educatie in een land en de beschikbaarheid van volwasseneneducatie. Finnen genieten bijvoorbeeld gemiddeld bijna 19 jaar voltijdonderwijs vanaf hun vijfde levensjaar. Dit heeft voor een groot deel te maken met het Finse onderwijsstelsel. In Finland duurt het voortgezet onderwijs tot de leeftijd van 19 jaar, terwijl dit in Nederland ten hoogste tot de leeftijd van 17 (havo) of 18 jaar (vwo) is. Dit heeft vervolgens ook invloed op de leeftijd waarop men instroomt in het hoger onderwijs (hbo en wo). De helft van de nieuwe instromers in Finland op dit niveau is ouder dan 21,4 jaar, terwijl bijvoorbeeld in Neder-

land de mediaan op 19,8 jaar ligt. Tot slot draagt een relatief hoge deelname aan het hoger onderwijs in Finland ook bij aan de lange verwachte verblijfsduur.

8.7.1 Verwachte verblijfsduur in het voltijdonderwijs vanaf de leeftijd van 5 jaar, 2005/06¹⁾

Bron: OESO (Education at a glance 2008).

¹⁾ Informatie van Oostenrijk is geschat omdat voor dit schooljaar geen gegevens beschikbaar zijn.

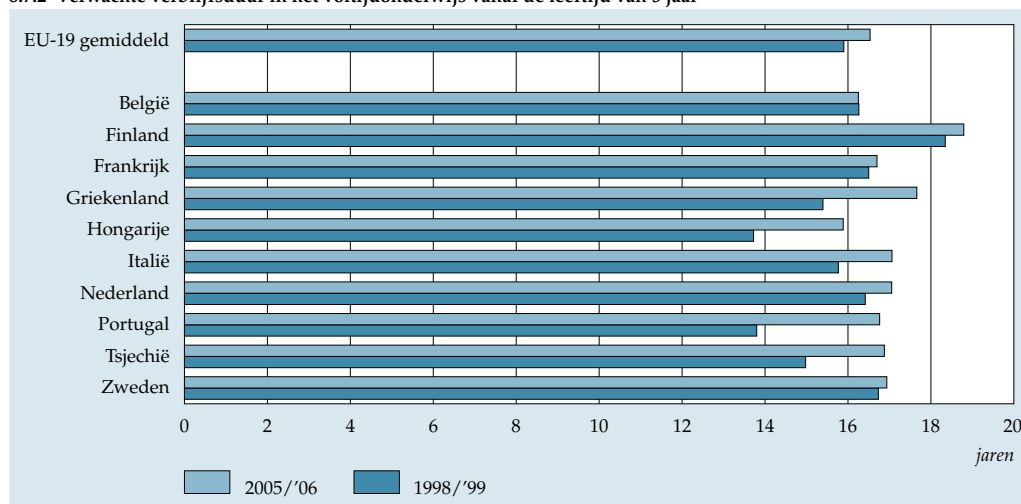
In Luxemburg is de verwachte verblijfsduur in het onderwijs het laagst van de EU-19 landen. Dit is echter een onderschatting die wordt veroorzaakt door het feit dat

veel leerlingen in het middelbaar en hoger onderwijs in buurlanden rond Luxemburg onderwijs volgen, en daardoor niet meetellen in de berekeningen van de verblijfsduur.

Stijging van de onderwijsduur sinds 1998

In vrijwel alle EU-19 landen is in de periode 1998/'99–2005/'06 de verwachte voltijdonderwijsduur gestegen; gemiddeld met zo'n zeven maanden. In deze periode is de onderwijsduur het meest gestegen in Portugal, Hongarije, Griekenland en Tsjechië. De stijging bedraagt in deze landen ongeveer twee jaar. In België, Frankrijk en Zweden steeg de verwachte onderwijsduur in deze periode maar met maximaal twee maanden.

8.7.2 Verwachte verblijfsduur in het voltijdonderwijs vanaf de leeftijd van 5 jaar

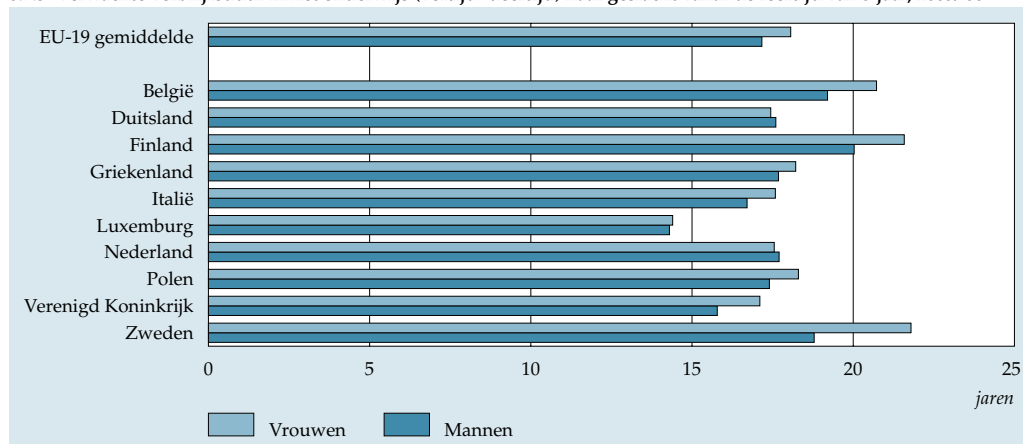

Bron: OESO (Education at a Glance 2001 en 2008).

Vrouwen langer in het onderwijs dan mannen

In de meeste landen genieten vrouwen langer onderwijs (voltijd en deeltijd) dan mannen. In de EU-19 is het verschil gemiddeld zo'n elf maanden. In Scandinavische landen en in België is het verschil tussen de seksen zelfs meer dan anderhalf jaar. In Nederland, Duitsland en Luxemburg verschilt het verwacht aantal jaren dat onderwijs wordt genoten tussen mannen en vrouwen vanaf het vijfde levensjaar niet of nauwelijks. In Nederland volgen mannen gemiddeld zelfs iets langer onderwijs dan vrouwen. De verschillen worden voor een groot deel bepaald door deelname aan deeltijdonderwijs. Vrouwen in de EU-19 blijken over het algemeen meer opleidingsuren in deeltijd te volgen dan mannen.

8.7.3 Verwachte verblijfsduur in het onderwijs (voltijd+deeltijd) naar geslacht vanaf de leeftijd van 5 jaar, 2005/06

Bron: OESO (Education at a Glance 2008).

De gemiddelde verwachte verblijfsduur in het onderwijs wordt geschat door voor een bepaald schooljaar de deelnamefracties aan het onderwijs per leeftijdsjaar te sommeren (over alle leeftijdsjaren heen). Dus als in dat schooljaar alle mensen van een bepaalde leeftijd deelnemen aan het onderwijs telt dat voor een heel deelnamejaar.

Als slechts een kwart van de mensen van een bepaalde leeftijd deelneemt telt dat voor een kwart deelnamejaar, enzovoorts. Deze rekentechniek is niet gebaseerd op longitudinale waarneming van een echt geboortecohort, maar is een schatting op basis van een dwarsdoorsnede van de bevolking in één specifiek schooljaar.

In de EU volgt 85 procent van de 15- tot 20-jarigen onderwijs

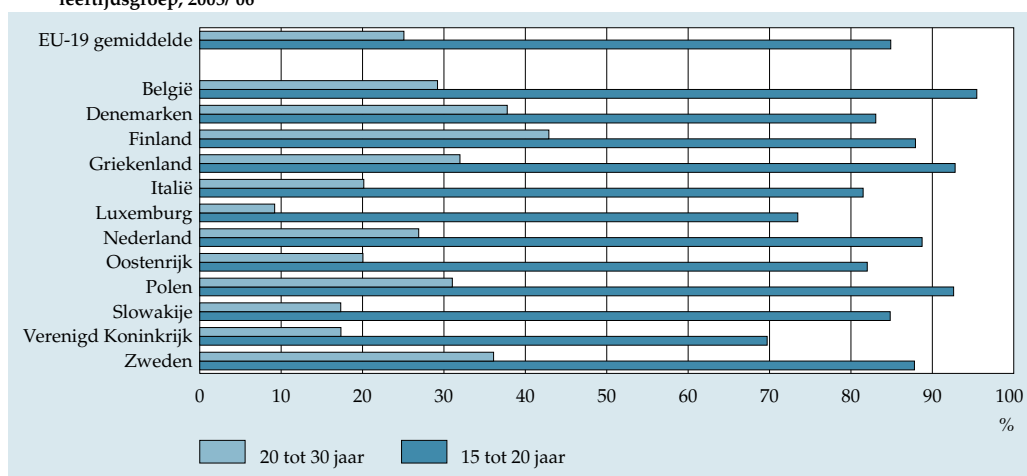
In de leeftijdsgroep van 15 tot 20 jaar is de deelname aan onderwijs als percentage van de bevolking in die leeftijdsgroep voor de EU-19 gemiddeld zo'n 85 procent. Dit betreft zowel de deelname aan voltijdonderwijs als deeltijdonderwijs. In Luxemburg, Portugal en het Verenigd Koninkrijk ligt de onderwijsdeelname in deze leeftijdsgroep beduidend lager, namelijk onder de 75 procent. Voor Luxemburg komt dit grotendeels door het eerder genoemde feit dat leerlingen relatief vaak onderwijs volgen in de buurlanden van Luxemburg. Hierdoor worden ze niet als leerling geteld maar ze tellen wel mee in de bevolkingsaantallen.

In Nederland, België, Duitsland en Polen is de deelname aan onderwijs in de leeftijdsgroep 15 tot 20 jaar relatief hoog. Dit wordt deels bepaald door de leeftijden waarop leerlingen nog leerplichtig zijn. In een ruime meerderheid van de landen van de EU-19 duurt de voltijds leerplichtperiode 9 of 10 jaar en tot de leeftijd van

ten minste 15 of 16 jaar. In de hier genoemde landen met hoge onderwijsdeelname geldt de leerplicht (al dan niet in deeltijd) tot 18 of 19 jaar.

In Portugal, Italië en Oostenrijk ligt de onderwijsdeelname in de leeftijdsgroep van 15 tot 20 jaar onder het EU-19 gemiddelde. Een verklaring zou kunnen zijn dat in deze landen de onderwijsplicht tot 15 jaar geldt. Tsjechië en Griekenland echter, waar de leerplicht eveneens tot 15 jaar van kracht is, vallen op door een hoge onderwijsdeelname van rond de 90 procent onder de 15- tot 20-jarigen.

8.7.4 Deelname aan onderwijs (voltijd en deeltijd) voor twee leeftijdsgroepen als percentage van de bevolking in die leeftijdsgroep, 2005/06

Bron: OESO (Education at a Glance 2008).

Hoge onderwijsdeelname twintigers in Scandinavië

In de Scandinavische landen is de deelname aan onderwijs in de leeftijdsgroep 20 tot 30 jaar erg hoog. Dit komt ook tot uitdrukking in de verwachte verblijfsduur in het voltijdonderwijs die in deze landen hoger is dan het gemiddelde in de EU-19. Dit is het gevolg van de hoge leeftijd waarop men in deze landen gemiddeld instroomt in het hoger onderwijs. Dit is, evenals eerder beschreven voor Finland, het gevolg van een langer verblijf in het voortgezet onderwijs. Polen heeft ook een hoge deelnamegraad van twintigers maar daarentegen een lage verwachte onderwijsduur in het voltijdonderwijs. De hoge deelnamegraad wordt hier veroorzaakt door het deeltijdonderwijs dat door deze leeftijdsgroep frequent wordt gevolgd. In onder andere het Verenigd Koninkrijk, Slowakije en Oostenrijk is de deelname aan onderwijs van twintigers relatief laag. Dit komt tot uitdrukking in zowel de verwachte duur in het voltijdonderwijs als het deeltijdonderwijs. Ook de verwachte duur in het hoger onderwijs is in deze landen laag ten opzichte van het EU-19 gemiddelde.

Noot in de tekst

- ¹⁾ De EU-19 omvat de 19 landen van de Europese Unie die tevens lid zijn van de OESO. Alle hier gepresenteerde gegevens komen uit de publicatie 'Education at a glance' van de OESO.

8.8 Voor- en vroegschoolse educatie

Vroeg ontstane taalachterstanden zijn moeilijk in te lopen. Kinderen die met een forse taalachterstand aan de basisschool beginnen, verlaten de basisschool meestal met een forse taalachterstand. Uit het Onderwijsverslag 2005–2006 van de Inspectie van het Onderwijs blijkt dat deze kinderen aan het einde van het basisonderwijs vaak niet verder komen dan het taalniveau dat de meeste andere kinderen al in groep 6 of 7 van de basisschool hebben bereikt. Vanzelfsprekend heeft dit grote consequenties voor hun verdere schoolloopbaan en hun arbeidsmarktperspectieven.

Bestrijding van taalachterstanden bij jonge kinderen

Uit onderzoek blijkt verder dat op scholen met veel achterstandsleerlingen, bijna een op de vijf kinderen in groep 1 en 2 problemen heeft. Zij begrijpen geen gecombineerde opdrachten, spreken nog in zinnen van maximaal twee woorden en/of worden als niet of nauwelijks aanspreekbaar omschreven. De rijksoverheid heeft als doel de taal- en ontwikkelingsachterstand aan het begin van de schoolloopbaan flink terug te brengen. Uit diverse onderzoeken blijkt dat als jonge kinderen aan een taalstimuleringsprogramma deelnemen, de effecten op de cognitieve en taalontwikkeling van kinderen groot kunnen zijn. De rijksoverheid is in 2000 gestart met beleid hierover in de *Beleidsbrief voor- en vroegschoolse educatie* (Kamerstukken II 1999/2000 27 190. nr. 1).

Opbrengsten van voor- en vroegschoolse educatie

Bij voor- en vroegschoolse educatie (hierna: vve) worden programma's uitgevoerd die kinderen spelenderwijs stimuleren in hun ontwikkeling. Programma's voor voorschoolse educatie zijn gericht op kinderen in de leeftijd van 2,5 en 3 jaar. Gemeenten ontvangen vanuit het Rijk geld voor het laten verzorgen van deze programma's in peuterspeelzalen en kinderdagverblijven. Programma's voor vroegschoolse educatie zijn gericht op kinderen in de leeftijd van 4 en 5 jaar. De scholen zijn zelf verantwoordelijk voor de uitvoering van deze programma's. Als de kwaliteit van de programma's en de kwaliteit van de uitvoering daarvan goed zijn, zijn de macro-economische effecten op de lange termijn groot. Vve leidt tot betere sociale vaardigheden, minder schooluitval en betere loopbaanperspectieven. Ook zijn er micro-economische effecten op de korte termijn, zoals het verhogen van de leerlingprestaties in de basisschoolperiode. Deze opbrengsten zijn vaak hoger dan die van andere overheidsinvesteringen: iedere geïnvesteerde euro kan twee- tot zevenmaal zoveel opleveren.

In de Kwaliteitsagenda Primair Onderwijs 'Scholen voor Morgen' (Kamerstukken II 2007/08, 31293, nr. 1) heeft de rijksoverheid als doelstelling geformuleerd dat er in 2011 een dekkend aanbod gerealiseerd moet zijn van voor- en vroegschoolse educatie. Dat betekent dat alle leerlingen met een risico op een taalachterstand met behulp van een programma gestimuleerd worden in hun cognitieve én

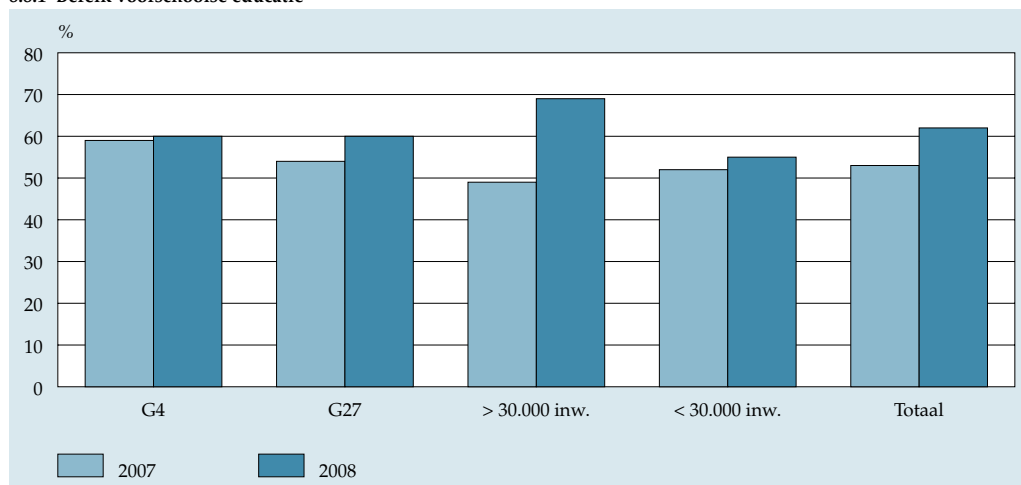
sociaal-emotionele en motorische ontwikkeling. In die agenda is daarnaast vastgesteld dat de taalachterstand van achterstandsl leerlingen, mede door vve, aan het einde van de basisschool 40 procent lager moet zijn ten opzichte van het meetjaar 2002.

Vergroting van het bereik van het aantal kinderen

In het landelijk beleidskader gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid 2002–2006 werd het percentage doelgroepleerlingen dat bereikt moest worden met vve vastgesteld op 50 procent. Voor 2009 is de doelstelling dat 70 procent bereikt moet zijn. Voor 2011 is de bereikdoelstelling verhoogd naar 100 procent. Het gaat hierbij om kinderen van ouders met een laag opleidingsniveau (hierna doelgroepkinderen).

Er is een duidelijke stijging te zien van het aantal doelgroepkinderen dat gemeenten bereiken met voorschoolse educatie. Van 46 procent in 2005, naar 53 procent in 2007 tot 62 procent in 2008. In de onderstaande grafiek is de ontwikkeling gegroepeerd naar grootte van de gemeenten.

8.8.1 Bereik voorschoolse educatie

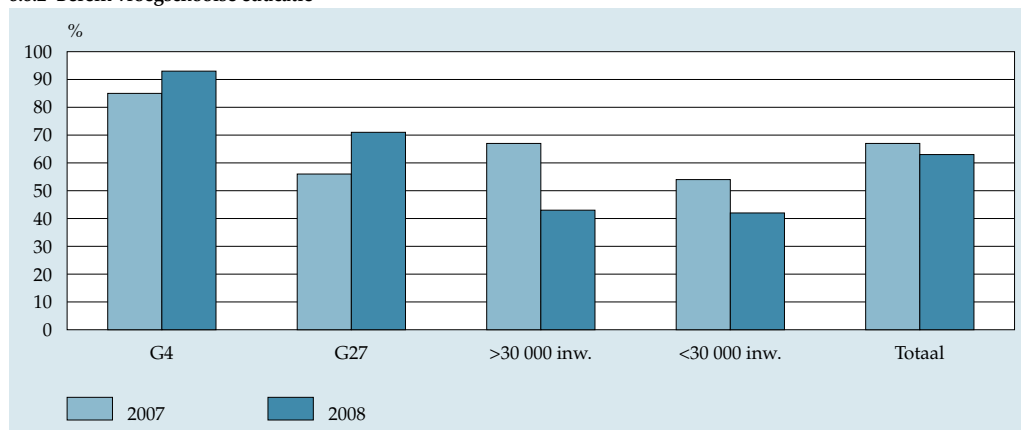

Bron: OCW.

Bij het bereik van het aantal doelgroepkinderen met voorschoolse educatie door de scholen is een lichte daling te zien. Van 69 procent in 2005, naar 67 procent in 2007 tot 63 procent in 2008. In de onderstaande grafiek is de ontwikkeling gegroepeerd naar grootte van de gemeenten. Opvallend is dat er in de grote gemeenten een stijging is van het aantal doelgroepkinderen dat met voorschoolse educatie wordt bereikt, terwijl er bij kleinere gemeenten juist een daling heeft plaatsgevonden. Dit heeft naar alle waarschijnlijkheid te maken met de spreiding van het aantal doelgroepkinderen over de scholen en de prioritering die scholen in

kleinere gemeenten geven aan het vve-beleid ten opzichte van overig onderwijs-achterstandenbeleid.

8.8.2 Bereik vroegschoolse educatie

Bron: OCW.

Scherpere kwaliteitseisen

Uit verschillende onderzoeken (zie IVA Beleidsonderzoek en advies, *Kwaliteit onder de loep*, 2008 en overige daarin genoemde onderzoeken) blijkt dat voor een optimaal resultaat een vve-programma het beste kan worden uitgevoerd onder bepaalde uitvoeringscondities. Op dit moment zijn de precieze opbrengsten van vve nog niet te meten. Er is in 2009 een langlopend onderzoek uitgezet om deze opbrengsten in kaart te brengen (preCOOL onderzoek).

In de huidige regelgeving is vastgelegd dat voorschoolse educatie ten minste drie dagdelen aangeboden moet worden door gekwalificeerd personeel in een peuterspeelzaal of kinderdagverblijf. Uit eerdergenoemde onderzoeken is gebleken dat er meer opbrengsten te verwachten zijn als het programma intensiever wordt gegeven; meer dan drie dagdelen per week en waar mogelijk in combinatie met een effectief thuisprogramma. Andere eisen die genoemd zijn: goede betrokkenheid van ouders bij de taalontwikkeling, intensieve begeleiding van de kinderen, een gedegen trainingscomponent en de leerlijn vanaf peuterspeelzaal en kinderdagverblijf tot en met groep 2 van de basisschool, en bij voorkeur langer. Om het effect bij kinderen te vergroten, worden de kwaliteitseisen vanaf 2010 aangescherpt (*Ontwikkelingskansen door kwaliteit en educatie*, Kamerstukken II 2007/08, 31322, nr. 24).

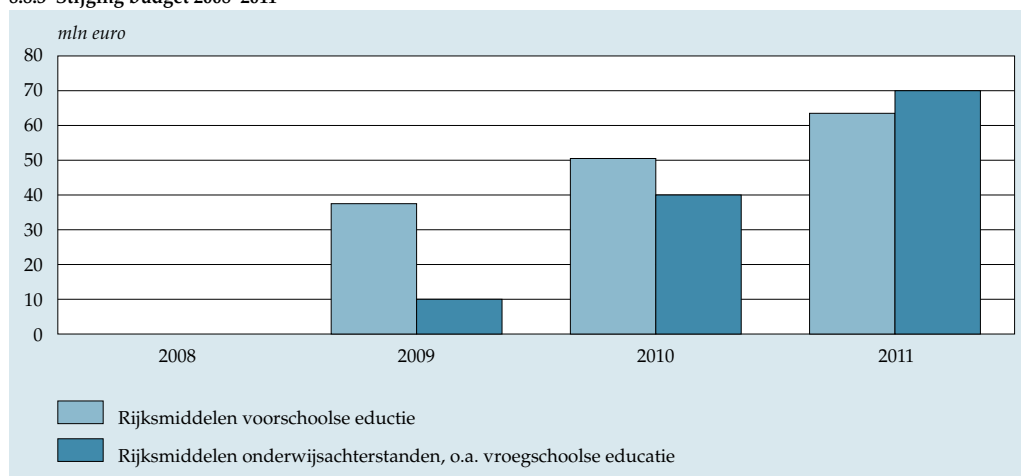
Stijging van budgetten

Het kost uiteraard veel geld om de genoemde doelstellingen, vergroting van het bereik van het aantal kinderen en de verhoging van de kwaliteit van vve, te realiseren. In 2000 is er voor vve 161 miljoen gulden beschikbaar gesteld. In 2001 is er

bijna 80 miljoen euro aan vve uitgegeven. Vanaf 2002 tot en met 2007 was dit bedrag 110 miljoen euro. Vanaf 2008 is het budget weer verder gestegen. Deze stijging is nodig om de kwaliteit van vve te verbeteren en om meer kinderen met vve te bereiken. Vanaf 2009 maakt ook een structureel bedrag van 20 miljoen euro deel uit van dit budget om de ouderbijdrage voor kinderen in een vve-peuterspeelzaal te verlagen tot het niveau van de maximale kinderopvangtoeslag. Hiermee wordt de toegankelijkheid van de vve vergroot waardoor het bereik van de kinderen die het nodig hebben verder kan stijgen. Het totale budget dat in 2011 vanuit de rijksoverheid beschikbaar wordt gesteld, komt daarmee op bijna 175 miljoen euro. Tussen de rijksoverheid en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten is afgesproken dat gemeenten in 2011 uit eigen middelen nog 56,5 miljoen euro inzetten.

Scholen kregen tot 2006 geld via de gemeenten voor het verzorgen van vroeg-schoolse educatie. Vanaf 2006 krijgen scholen rechtstreeks geld van het Rijk. Het geld is onderdeel van het budget dat zij ontvangen voor het bestrijden van onderwijsachterstanden. Dat budget maakt deze kabinetsperiode ook een stijging door.

8.8.3 Stijging budget 2008–2011

Bron: Brief Ontwikkelingskansen door kwaliteit en educatie (2008); brief over de wijzigingen in de gewichtenregeling (2008).

Voor de professionalisering van degenen die met vve werken, is in de jaren 2006 tot en met 2011 in totaal bijna 25 miljoen euro geïnvesteerd. In 2011 zijn er hierdoor in totaal 10 000 mensen getraind in het werken met vve. Verder zijn hierdoor 17 roc's en 14 pabo's ondersteund in het opnemen van een vve-module in hun opleiding. In 2009 en 2010 gaan nog eens 13 roc's en 11 pabo's dat doen.

Verder is de afgelopen jaren nog een aantal malen incidenteel geld ter beschikking gesteld. Het gaat om extra geld voor scholen voor de invoering van vroegschoolse educatie of verbetering van de kwaliteit daarvan. Verder is er extra geld aan het

gemeentebudget toegevoegd vanuit het Fonds Economische Structuurversterking (aardgasbaten) met het oog op het doelgroepbereik van 70 procent in 2009. Ook zijn er pilots opgezet in Limburg, Groningen, Drenthe en de krachtwijken van de vier grote steden. Deze pilots hebben tot doel het doelgroepbereik te vergroten en het kwaliteitsniveau te verhogen.

Tabellen

1. Algemeen overzicht

1.2 Matrix van het reguliere onderwijs 2007*

		Leerlingen–studenten 2006/'07							
		w.v. in 2007/'08							
		bao	sbao	speciale scholen	voortgezet onderwijs brugjaren ¹⁾	praktijkonderwijs	vmbo 3+	vmbo theoretische leerweg deeltijd	
		<i>x 1 000</i>							
Leerlingen–studenten 2007/'08		1 552,5	44,9	64,7	390,3	27,0	217,4	2,8	
w.v. in 2006/'07									
basisonderwijs		1 548,8	1 345,7	8,9	4,5	177,7	1,3		
speciaal basisonderwijs		46,3	0,3	34,6	1,5	5,7	3,9		
speciale scholen		61,2	0,8	0,6	53,0	0,9	0,4		
voortgezet onderwijs brugjaren ¹⁾		394,3		0,8	202,5	0,5	102,4	0,0	
praktijkonderwijs		27,3		0,1	0,1	20,9	0,2		
vmbo voltijd 3+		121,9		0,6	0,1	0,0	110,9	0,7	
		md					0,1	0,0	
vmbo tl. deeltijd ²⁾		1,9						0,8	
		md							
havo voltijd 3+		102,1		0,1	0,1		2,6	0,1	
		md							
havo deeltijd		4,5						0,0	
		md							
vwo voltijd 3+		125,6		0,0	0,0		0,0		
		md							
vwo deeltijd		1,3							
		md							
mbo: bol voltijd		246,5						0,3	
		md						0,1	
mbo: bol deeltijd		9,1						0,0	
		md						0,0	
mbo: bbl		84,9						0,0	
		md						0,0	
hbo voltijd		253,4							
		md							
hbo deeltijd		48,7							
		md							
wo voltijd		165,6							
		md							
wo deeltijd		10,5							
		md							
Totaal onderwijs		3 677,3	1 346,8	44,1	60,7	386,9	26,9	216,5	2,0
Geen onderwijs			205,7	0,8	4,0	3,3	0,1	0,9	0,8

Bron: Voorlopige cijfers onderwijsmatrix 2007 OCW(Cfi), CBS.

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'Leerlingenstroom vanaf 1995/'96'.

¹⁾ Bestaat uit leerjaren 1 en 2 van vwo, havo, vmbo (inclusief lwoo) en leerjaar 3 ongedeeld vwo en havo.

²⁾ Vmbo theoretische leerweg deeltijd.

zd = zonder diploma; md = met diploma.

	havo voltijd 3+	havo deeltijd	vwo voltijd 3+	vwo deeltijd	mbo: bol voltijd	mbo: bol deeltijd
	<i>x 1 000</i>					
Leerlingen–studenten 2007/'08	145,3	7,8	161,2	2,9	335,8	11,3
w.v. in 2006/'07						
basisonderwijs						
speciaal basisonderwijs						
speciale scholen	0,1		0,0		0,4	0,0
voortgezet onderwijs brugjaren ¹⁾	38,8	0,0	43,0		0,9	0,0
praktijkonderwijs					1,7	0,0
vmbo voltijd 3+					4,3	0,0
vmbo tl. deeltijd ²⁾	9,5	0,2			74,0	0,0
havo voltijd 3+					0,1	0,0
havo deeltijd		0,2			0,3	0,0
vwo voltijd 3+	90,1	2,6	0,2		3,6	0,0
vwo deeltijd		2,2	2,3	0,2	1,4	0,0
mbo: bol voltijd				0,1	0,0	0,0
mbo: bol deeltijd	5,6	0,2	114,9	1,6	0,1	0,0
mbo: bbl			0,0		0,0	0,0
hbo voltijd		0,0		0,5	0,0	0,0
hbo deeltijd		0,9		0,0	201,7	0,6
wo voltijd		0,1		0,0	25,4	0,2
wo deeltijd		0,0		0,0	0,2	4,7
geen onderwijs		0,0		0,0	0,1	0,2
geen onderwijs		0,0		0,0	1,3	0,1
geen onderwijs		0,0		0,0	0,4	0,1
Totaal onderwijs	144,1	6,5	160,4	2,3	316,4	6,0
Geen onderwijs	1,2	1,3	0,8	0,6	19,4	5,3

1.2 Matrix van het reguliere onderwijs 2007* (slot)

		Leerlingen–studenten 2006/'07						
		w.v. in 2007/'08						
		mbo: bbl	hbo voltijd	hbo deeltijd	wo voltijd	wo deeltijd	totaal onderwijs	geen onderwijs
		<i>x 1 000</i>						
Leerlingen/studenten 2007/'08		156,3	312,4	61,1	199,6	11,8	3 705,1	
w.v. in 2006/'07								
basisonderwijs							1 538,1	10,7
speciaal basisonderwijs							46,0	0,4
speciale scholen		0,6					57,1	4,1
voortgezet onderwijs brugjaren ¹⁾		0,1					389,0	5,3
praktijkonderwijs		0,8					23,8	3,5
vmbo voltijd 3+	zd	1,4					118,0	3,9
	md	11,6					95,4	6,5
vmbo tl. deeltijd ²⁾	zd	0,1					1,0	0,9
	md	0,0					0,5	0,4
havo voltijd 3+	zd	0,3					99,6	2,5
	md	0,2	31,8	0,0			35,9	3,9
havo deeltijd	zd	0,1					2,6	1,9
	md	0,0	1,4	0,0			1,5	1,0
vwo voltijd 3+	zd	0,0					122,6	3,0
	md	0,0	4,4	0,0	22,3	0,0	26,8	3,6
vwo deeltijd	zd	0,0					0,5	0,7
	md	0,0	0,2	0,0	0,6		0,8	0,4
mbo: bol voltijd	zd	9,3					212,8	33,7
	md	4,7	21,8	1,3			53,5	39,2
mbo: bol deeltijd	zd	0,7					5,6	3,5
	md	0,2					0,5	3,5
mbo: bbl	zd	62,1					63,6	21,3
	md	14,1					14,7	38,6
hbo voltijd	zd		220,7	1,9	3,1	0,0	225,7	27,7
	md		1,7	0,7	5,5	0,2	8,1	42,6
hbo deeltijd	zd		0,4	37,5	0,1	0,0	38,0	10,7
	md		0,0	0,7	0,1	0,1	0,9	12,5
wo voltijd	zd		3,6	0,2	147,0	0,9	151,8	13,8
	md		0,1	0,1	3,2	0,1	3,5	26,5
wo deeltijd	zd		0,0	0,0	0,4	7,6	8,1	2,5
	md		0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	2,5
Totaal onderwijs		106,4	286,0	42,6	182,4	9,0	3 346,0	331,3
Geen onderwijs		49,9	26,4	18,5	17,3	2,8	359,1	

2. Primair onderwijs

Kerncijfers

	Eenheid	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08	2008/'09
Leerlingen	1 000	1 569,7	1 643,9	1 656,8	1 657,2	1 662,1	1 663,7
w.v.							
basisonderwijs	1 000	1 477,1	1 546,5	1 549,5	1 549,0	1 552,5	1 553,3
speciaal basisonderwijs	1 000	57,5	51,6	48,3	46,3	44,9	44,1
speciale scholen	1 000	35,1	45,8	59,1	61,9	64,7	66,3
w.v.							
basisonderwijs	1 000	23,6	30,3	35,1	35,8	36,4	34,5
voortgezet onderwijs	1 000	11,5	15,5	23,9	26,1	28,2	31,7
Scholen	1	8 262	7 759	7 619	7 584	7 552	7 546
w.v.							
basisonderwijs	1	7 411	7 059	6 970	6 941	6 913	6 910
speciaal basisonderwijs	1	514	368	326	320	316	313
speciale scholen	1	337	332	323	323	323	323
Personeelsleden	1 000 fte	.	110,3	130,4	131,5	132,0	133,5
w.v.							
basisonderwijs	1 000 fte	.	91,7	105,8	105,9	105,6	106,1
w.v.							
docenten	1 000 fte	.	76,4	84,6	85,8	86,6	87,2
overig personeel	1 000 fte	.	15,3	21,2	20,1	19,0	18,9
speciaal basisonderwijs	1 000 fte	.	7,3	8,1	7,9	7,8	7,8
speciale scholen	1 000 fte	.	11,3	16,5	17,8	18,6	19,6
Uitgaven ¹⁾	mln euro	.	.	.	8 309	8 651	

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken), OCW(Cfi).

¹⁾ Het betreft hier de totale lasten op de exploitatierekeningen van de po-instellingen (som lasten, financiële lasten en buitengewone lasten). Het betreft kalenderjaren. Zo heeft 2007/'08 betrekking op 2007.

2.1 Basisonderwijs

2.1.1 Leerlingen in het basisonderwijs naar leeftijd, denominatie van de school en geslacht

	1995/'96	2000/'01	2007/'08	2008/'09		
				totaal	w.v.	
					jongens	meisjes
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	1 477,1	1 546,5	1 552,5	1 553,3	786,2	767,2
Leeftijd						
4 jaar	147,5	141,5	147,3	142,6	72,7	69,9
5 jaar	194,9	190,8	196,3	194,6	99,0	95,5
6 jaar	187,0	192,1	197,1	195,1	99,2	95,9
7 jaar	182,1	190,9	196,6	195,3	98,6	96,7
8 jaar	179,9	190,8	192,2	194,2	97,9	96,3
9 jaar	176,8	190,8	186,3	189,8	95,5	94,4
10 jaar	169,6	188,3	182,2	184,4	92,3	92,1
11 jaar	163,1	177,8	172,9	176,1	88,1	88,1
12 jaar en ouder	76,3	83,5	81,6	81,2	42,9	38,4
	%					
Denominatie van de school						
Openbaar	32	32	31	31	31	30
Protestants-christelijk ¹⁾	28	26	28	28	28	28
Rooms-katholiek	33	33	34	34	34	34
Overig bijzonder onderwijs ²⁾	7	9	8	8	7	8

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabellen 'Basisonderwijs; leerlingen' en 'Reguliere onderwijsinstellingen'.

¹⁾ Het betreft hier alle vormen van protestants-christelijk onderwijs.

²⁾ Het betreft hier de overige confessionele scholen, scholen voor algemeen bijzonder onderwijs, de vrije school en samenwerkingsverbanden tussen openbare en confessionele scholen.

2.1.2 Leerlingen, vestigingen en vestigingsgrootte in het basisonderwijs

	Leerlingen			Vestigingen			Gemiddelde vestigingsgrootte		
	1995/'96	2007/'08	2008/'09	1995/'96	2007/'08	2008/'09	1995/'96	2007/'08	2008/'09
	<i>x 1 000</i>								
Nederland	1 477,1	1 552,5	1 553,3	7 411	7 075	7 072	199	219	220
w.v.									
de vier grote steden	163,0	172,6	174,9	614	625	624	265	276	280
w.v.									
Amsterdam	54,8	56,9	57,7	203	207	207	270	275	279
Rotterdam	53,0	50,2	50,1	199	190	190	266	264	264
Den Haag	36,1	41,8	42,5	132	138	137	273	303	310
Utrecht	19,2	23,7	24,6	80	90	90	239	263	273
overige steden met $\geq 100\ 000$ inwoners	245,1	274,6	276,5	1 021	1 033	1 039	240	266	266
gemeenten met $< 100\ 000$ inwoners	1 069,0	1 105,4	1 102,0	5 776	5 417	5 409	185	204	204

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

2.1.3 Het gemiddelde percentage vragen goed op de Eindtoets Basisonderwijs naar herkomstgroepering en woonregio, 2007/'08

	Taal			Rekenen/wiskunde			Totaal ¹⁾		
	totaal	jongens	meisjes	totaal	jongens	meisjes	totaal	jongens	meisjes
Totaal²⁾	74	72	75	72	76	69	73	74	73
Herkomstgroepering									
Autochtonen	75	73	77	73	76	70	75	75	74
Westerse allochtonen	74	73	76	73	76	70	74	74	74
Niet-westerse allochtonen	67	65	69	67	70	63	67	67	67
w.v.									
Turken	63	61	65	66	70	62	64	65	64
Marokkanen	65	63	67	65	69	61	65	65	64
Surinamers	69	67	72	65	68	63	68	67	68
Antillianen/ Arubanen	69	66	71	63	66	61	67	66	67
overige niet-westerse allochtonen	71	70	73	71	74	67	71	72	71
Woonprovincie									
Groningen	73	71	75	70	73	67	72	72	72
Friesland	72	70	74	70	73	67	71	71	72
Drenthe	73	71	75	71	75	68	73	73	72
Overijssel	74	72	75	72	76	69	73	73	73
Flevoland	71	69	73	68	71	65	70	70	70
Gelderland	74	73	76	73	76	69	74	74	74
Utrecht	75	74	77	73	77	70	75	75	74
Noord-Holland	74	73	76	73	76	70	74	74	74
Zuid-Holland	73	71	75	71	75	68	72	73	72
Zeeland	74	73	76	72	75	69	74	74	73
Noord-Brabant	74	73	76	73	77	70	74	74	74
Limburg	75	74	76	74	77	71	75	75	75
Gemeentegrootte									
De vier grote steden	71	69	73	70	73	67	71	71	71
Overige steden met ≥100 000 inwoners	74	72	75	72	76	68	73	74	73
Gemeenten met <100 000 inwoners	74	73	76	73	76	70	74	74	74

Bron: Cito, CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Voor de totaalscore op de Eindtoets Basisonderwijs zijn de scores op de onderdelen taal, rekenen/wiskunde en studievaardigheden samengenomen.

²⁾ Inclusief een groep leerlingen (bijna 6 procent) van wie de achtergrondkenmerken niet bekend zijn.

2.2 Speciaal basisonderwijs

2.2.1 Leerlingen in het speciaal basisonderwijs naar leeftijd, denominatie van de school en geslacht

	1995/'96	2000/'01	2007/'08	2008/'09		
				totaal	w.v.	
					jongens	meisjes
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	57,5	51,6	44,9	44,1	29,3	14,7
Leeftijd						
4 jaar en jonger	0,3	0,2	0,2	0,3	0,2	0,1
5 jaar	1,0	0,9	0,9	0,9	0,6	0,2
6 jaar	2,4	2,1	1,7	1,8	1,3	0,5
7 jaar	4,6	4,0	3,3	3,1	2,1	1,0
8 jaar	7,3	6,2	5,1	5,1	3,4	1,7
9 jaar	9,6	8,4	7,0	7,1	4,7	2,4
10 jaar	10,9	10,1	8,4	8,4	5,6	2,8
11 jaar	10,9	10,3	9,3	9,0	5,8	3,2
12 jaar en ouder	10,5	9,4	8,9	8,5	5,6	2,9
	<i>%</i>					
Denominatie van de school						
Openbaar	29	26	25	25	25	24
Protestants-christelijk ¹⁾	24	24	24	24	24	24
Rooms-katholiek	35	33	33	33	33	34
Overig bijzonder onderwijs ²⁾	13	16	18	18	18	18

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabellen 'Basisonderwijs; leerlingen' en 'Reguliere onderwijsinstellingen'.

¹⁾ Het betreft hier alle vormen van protestants-christelijk onderwijs.

²⁾ Het betreft hier de overige confessionele scholen en scholen voor algemeen bijzonder onderwijs.

2.2.2 Leerlingen, vestigingen en vestigingsgrootte in het speciaal basisonderwijs

	Leerlingen			Vestigingen			Gemiddelde vestigingsgrootte		
	'95/'96	'07/'08	'08/'09	'95/'96 ¹⁾	'07/'08	'08/'09	'95/'96 ¹⁾	'07/'08	'08/'09
	<i>x 1 000</i>								
Nederland	57,5	44,9	44,1	514	356	350	112	126	126
w.v.									
de vier grote steden	6,4	4,5	4,3	64	47	46	100	97	95
w.v.									
Amsterdam	2,3	1,6	1,5	21	16	15	111	101	103
Rotterdam	1,7	1,4	1,3	17	15	15	102	90	90
Den Haag	1,5	1,2	1,1	17	12	12	89	96	88
Utrecht	0,8	0,4	0,4	9	4	4	90	104	101
overige steden met ≥100 000 inwoners	15,2	11,9	11,4	125	82	79	121	145	145
gemeenten met <100 000 inwoners	35,9	28,5	28,3	325	227	225	111	125	126

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Het betreft hier respectievelijk het aantal scholen en de gemiddelde schoolgrootte. Een school kan meerdere vestigingen hebben.

2.2.3 Leerlingenstromen¹⁾ tussen basisonderwijs en speciaal basisonderwijs

	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08	2008/'09
	<i>x 1 000</i>					
Van basisonderwijs naar speciaal basisonderwijs	11,3	10,2	9,0	8,5	8,6	8,4
Van speciaal basisonderwijs naar basisonderwijs	0,4	0,5	0,5	0,3	0,4	0,4

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Het betreft het aantal leerlingen dat een schooljaar eerder basisonderwijs dan wel speciaal basisonderwijs volgde.

2.3 Speciale scholen

2.3.1 Leerlingen op speciale scholen naar leeftijd, denominatie van de school en geslacht

	1995/'96	2000/'01	2007/'08	2008/'09		
				totaal	w.v.	
					jongens	meisjes
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	35,1	45,8	64,7	66,3	47,1	19,2
Basisonderwijs	23,5	30,3	36,4	34,5	24,8	9,7
Voortgezet onderwijs	11,5	15,5	28,2	31,7	22,3	9,5
Leeftijd						
4 jaar en jonger	1,1	1,4	1,3	1,2	0,8	0,4
5 jaar	1,5	2,2	2,3	2,4	1,8	0,7
6 jaar	2,1	2,9	3,1	3,0	2,1	0,8
7 jaar	2,7	3,3	3,8	3,6	2,7	1,0
8 jaar	2,8	3,7	4,3	4,3	3,1	1,2
9 jaar	2,8	3,7	4,6	4,7	3,4	1,3
10 jaar	2,9	3,8	4,8	4,9	3,6	1,3
11 jaar	2,9	3,7	5,0	5,1	3,8	1,3
12 jaar	2,6	3,5	5,1	5,2	3,9	1,3
13 jaar	2,3	3,1	5,0	5,1	3,8	1,3
14 jaar	2,4	3,3	5,3	5,5	3,9	1,6
15 jaar	2,6	3,6	6,0	6,1	4,3	1,8
16 jaar	2,4	3,1	5,5	6,0	4,1	1,9
17 jaar	1,8	2,2	4,3	4,7	3,1	1,6
18 jaar en ouder	2,3	2,5	4,1	4,5	2,9	1,6
	<i>%</i>					
Denominatie van de school						
Openbaar	21	21	19	19	18	20
Protestants-christelijk ¹⁾	13	14	14	13	13	15
Rooms-katholiek	30	27	26	26	26	27
Overig bijzonder onderwijs ²⁾	35	38	41	42	43	38

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabellen 'Speciaal onderwijs; leerlingen' en 'Reguliere onderwijsinstellingen'.

¹⁾ Het betreft hier alle vormen van protestants-christelijk onderwijs.

²⁾ Het betreft hier de overige confessionele scholen en scholen voor algemeen bijzonder onderwijs.

2.3.2 Leerlingen op speciale scholen naar clusters, afdelingen en geslacht

	1995/'96	2003/'04	2007/'08	2008/'09		
				totaal	w.v.	
					jongens	meisjes
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	35,1 ¹⁾	54,1	64,7	66,3	47,1	19,2
Basisonderwijs	23,6 ¹⁾	33,6	36,4	34,5	24,8	9,7
w.v.						
cluster 1	.	0,5	0,5	0,5	0,3	0,2
visueel gehandicapten	0,6	0,5	0,4	0,4	0,2	0,1
meervoudig gehandicapten	.	.	0,1	0,1	0,1	0,1
cluster 2	.	7,0	7,1	6,9	4,8	2,1
dove kinderen	0,4	0,4	0,4	0,4	0,2	0,2
slechthorende kinderen	1,2	1,2	0,6	0,5	0,3	0,2
kinderen met ernstige spraakmoeilijkheden	2,8	4,4	5,7	5,6	4,1	1,6
meervoudig gehandicapten	.	1,0	0,4	0,3	0,2	0,1
cluster 3	.	16,2	16,3	14,9	9,5	5,4
zeer moeilijk lerende kinderen	6,5	10,0	9,4	8,0	5,1	2,8
somatisch langdurig zieken	.	1,4	1,3	1,2	0,8	0,4
lichamelijk gehandicapten	1,4	1,2	1,4	1,4	0,9	0,5
meervoudig gehandicapten	.	3,5	4,2	4,3	2,7	1,6
cluster 4	.	10,0	12,5	12,2	10,2	2,0
zeer moeilijk opvoedbare kinderen	3,1	4,0	4,8	5,0	4,2	0,7
kinderen op pedologische instituten	1,3	1,7	2,0	1,9	1,6	0,3
psychisch langdurig zieken	.	4,2	5,7	5,4	4,4	1,0
Voortgezet onderwijs	11,5 ¹⁾	20,5	28,2	31,7	22,3	9,5
w.v.						
cluster 1	.	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1
visueel gehandicapten	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1
meervoudig gehandicapten	.	.	0,1	0,1	0,0	0,0
cluster 2	.	1,8	2,1	2,2	1,5	0,7
dove kinderen	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1
slechthorende kinderen	1,0	1,4	1,6	1,7	1,2	0,5
meervoudig gehandicapten	.	0,2	0,2	0,3	0,2	0,1
cluster 3	.	8,4	10,7	12,3	7,4	4,9
zeer moeilijk lerende kinderen	3,4	6,2	7,8	9,3	5,6	3,7
somatisch langdurig zieken	.	0,3	0,6	0,7	0,4	0,3
lichamelijk gehandicapten	1,1	1,6	1,4	1,3	0,8	0,5
meervoudig gehandicapten	.	0,3	0,9	1,0	0,6	0,4
cluster 4	.	10,1	15,1	17,0	13,2	3,7
zeer moeilijk opvoedbare kinderen	4,4	8,9	12,9	13,7	10,6	3,0
kinderen op pedologische instituten	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1
psychisch langdurig zieken	.	1,1	2,1	3,1	2,5	0,7

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'Speciaal onderwijs; leerlingen'.

¹⁾ Inclusief meervoudig gehandicapten en langdurig zieken.

2.3.3 Leerlingen in het primair onderwijs met een leerlinggebonden financiering

	Basisonderwijs			Speciaal basisonderwijs		
	2006/'07	2007/'08	2008/'09*	2006/'07	2007/'08	2008/'09*
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	20,0	21,6	20,9	3,3	3,8	3,9
w.v. leerlingen met een:						
auditieve of communicatieve beperking (cluster 2)	4,5	4,9	4,7	0,4	0,4	0,4
lichamelijke of verstandelijke beperking (cluster 3)	6,3	6,4	6,1	1,1	1,3	1,4
ernstige ontwikkelingsstoornis (cluster 4)	9,2	10,3	10,0	1,8	2,1	2,1

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

2.3.4 Leerlingen, vestigingen en vestigingsgrootte op speciale scholen

	Leerlingen			Vestigingen			Gemiddelde vestigingsgrootte		
	'95/'96	'07/'08	'08/'09	'95/'96 ¹⁾	'07/'08	'08/'09	'95/'96 ¹⁾	'07/'08	'08/'09
	<i>x 1 000</i>								
Nederland	35,1	64,7	66,3	337	495	511	104	131	130
w.v.									
de vier grote steden	7,3	11,4	11,4	62	85	85	118	134	134
w.v.									
Amsterdam	2,5	3,6	3,6	21	38	38	119	96	94
Rotterdam	2,5	3,9	4,0	20	26	27	123	150	148
Den Haag	1,2	1,8	1,8	11	11	10	105	163	180
Utrecht	1,2	2,0	2,0	10	10	10	120	204	204
overige steden met ≥100 000 inwoners	10,7	21,0	21,3	94	139	142	113	151	150
gemeenten met <100 000 inwoners	17,1	32,3	33,6	181	271	284	94	119	118

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Het betreft hier respectievelijk het aantal scholen en de gemiddelde schoolgrootte.

2.4 Uitgaven en inkomsten primair onderwijs

2.4.1 Gecumuleerde exploitatierekening van instellingen in het primair onderwijs

	2006	2007
	<i>mln euro</i>	
Baten	8 376	8 713
Rijksbijdragen OCW	7 681	7 911
Overige overheidsbijdragen	334	292
Baten werk iov derden	1	5
Overige baten w.v.	360	505
Deelnemersbijdragen	7	8
Ouderbijdragen	28	31
Resultaat deelnemingen	14	12
Verhuur onroerende zaken	21	24
Detachering personeel	13	18
Schenking en sponsoring	3	5
Overige	275	407
Lasten	8 289	8 625
Personele lasten w.v.		
Lonen, salarissen en sociale lasten	6 757	6 826
Overige personele lasten	373	516
Dotatie voorziening wachtgeld	7	1
Uitzendkrachten, declaranten e.d.	53	75
Overige	313	440
Uitkeringen	-263	-261
Afschrijvingen w.v.	139	155
Immateriële vaste activa	0	0
Gebouwen	5	6
Inventaris en apparatuur	78	86
Overige materiële vaste activa	56	64
Huisvestingslasten w.v.	542	561
Huur	36	35
Dotatie onderhoudsvoorziening	102	106
Klein onderhoud en reparatie	74	81
Energie en water	133	136
Schoonmaakkosten	143	150
Heffingen	17	17
Overige huisvestingskosten	37	37
Overige instellingslasten w.v.	741	828
Administratie- en beheerslasten	235	228
Inventaris, apparatuur, leermiddelen	267	287
Dotatie overige voorzieningen	10	-1
Overige (werving, representatie ed)	229	314
Saldo baten en lasten (1)	88	89
Saldo financiële baten en lasten (2)	56	77
Gewone bedrijfsvoering (1)+(2)	144	166
Buitengewoon resultaat (3)	0	19
Aandeel van derden (4)	0	0
Exploitatieresultaat (1)+(2)+(3)+(4)	144	185

Bron: OCW (Cfi), CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

2.4.2 Gecumuleerde balans van instellingen in het primair onderwijs

	2006	2007
	<i>mln euro</i>	
Activa		
Vaste activa	1 286	1 464
Immateriële vaste activa	0	0
Materiële vaste activa	786	886
w.o.		
Gebouwen en terreinen	93	118
Inventaris, apparatuur en leermiddelen	452	499
Financiële vaste activa w.o.	500	578
Effecten	432	499
Vlottende activa	2 721	2 925
w.v.		
Voorraden	0	0
Vorderingen	840	825
Effecten	60	48
Liquide middelen	1 821	2 052
Totaal activa	4 007	4 389
Passiva		
Eigen vermogen	2 421	2 617
w.v.		
Stichtingskapitaal	44	33
Algemene reserve	1 061	1 337
Bestemmingsreserves	1 316	1 247
Aandeel van derden	0	0
Egalisatierekening investeringssubsidies	20	27
Voorzieningen	497	572
Langlopende schulden	14	23
Kortlopende schulden	1 055	1 150
Totaal passiva	4 007	4 389

Bron: OCW (Cfi), CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'Onderwijsinstellingen; financiën'.

2.4.3 Investerings door instellingen in het primair onderwijs

	2006	2007
	<i>mln euro</i>	
Investerings	285	249
w.v.		
Gebouwen en terreinen ¹⁾	57	51
Inventaris en apparatuur	229	198
Desinvesteringen	4	9
w.v.		
Gebouwen en terreinen ¹⁾	3	4
Inventaris en apparatuur	1	5
Saldo investeringen	281	240
w.v.		
Gebouwen en terreinen ¹⁾	54	46
Inventaris en apparatuur	227	193

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven), OCW (Cfi).

¹⁾ Inclusief overige materiële vaste activa.

3. Voortgezet onderwijs

Kerncijfers

	Eenheid	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08	2008/'09*
Leerlingen	1 000	894	894	940	943	941	935
w.v.							
vwo, havo, vmbo (mavo/vbo), exclusief lwoo	1 000	807	785	814	815	812	809
vmbo met indicatie lwoo ¹⁾	1 000	60	79	99	100	102	99
speciaal voortgezet onderwijs ²⁾	1 000	27	17				
praktijkonderwijs	1 000		13	27	28	27	27
Geslaagden³⁾	1 000	171	153	168	171	173	
Scholen	1	1 096	850	666	663	658	660
w.v.							
voortgezet onderwijs	1	803	692	666	663	658	660
speciaal voortgezet onderwijs	1	293	158				
Personeelsleden	1 000 fte		72	83	84	86	86
Uitgaven⁴⁾	mln euro		4 293	5 813	6 072	6 381	

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken), OCW (Cfi).

¹⁾ In 1995/'96 was dit het individueel voorbereidend beroepsonderwijs (ivbo).

²⁾ Dit omvat het voortgezet onderwijs aan kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden en aan moeilijk lerende kinderen.

³⁾ Voorlopig cijfer in 2007/'08.

⁴⁾ Betreft de totale lasten op de exploitatierekeningen van de vo-instellingen (tot en met 2005 excl. de zelfstandige praktijkscholen die onder het declaratiestelsel vielen). De uitgaven zijn gelijk aan de totale lasten uit de exploitatierekening + de financiële lasten + de buitengewone lasten. Het betreft hier kalenderjaren. Zo heeft 2007/'08 betrekking op 2007.

3.1 Leerlingen, scholen en geslaagden

3.1.1 Leerlingen in het voortgezet onderwijs met een leerlinggebonden financiering

	2005/'06	2006/'07	2007/'08	2008/'09*
	<i>x 1 000</i>			
Totaal	7,0	12,0	14,6	15,5
w.v. leerlingen met een: auditieve of communicatieve beperking (cluster 2)	1,2	1,7	1,7	1,5
lichamelijke of verstandelijke beperking (cluster 3)	1,6	2,6	2,9	3,2
ernstige ontwikkelingsstoornis (cluster 4)	4,3	7,7	10,0	10,7

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

3.1.2 Leerlingen in het voortgezet onderwijs naar leeftijd, denominatie van de school en geslacht

	1995/'96	2000/'01	2007/'08	2008/'09*		
				totaal ¹⁾	w.v.	
					jongens	meisjes
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	894,1	894,1	941,1	935,0	470,3	464,6
Leeftijd						
11 jaar of jonger	0,9	1,4	2,1	2,2	1,2	1,0
12 jaar	98,3	108,2	107,5	107,2	51,4	55,8
13 jaar	166,2	184,0	186,6	181,6	91,2	90,3
14 jaar	180,1	188,9	191,8	192,1	97,0	95,2
15 jaar	182,4	182,9	192,8	190,8	96,1	94,7
16 jaar	139,3	135,1	151,2	149,9	76,4	73,5
17 jaar	83,6	67,7	80,4	81,7	41,1	40,6
18 jaar	33,4	21,2	24,6	25,5	13,7	11,9
19 jaar of ouder	10,0	4,7	3,8	3,9	2,3	1,7
Onbekend	-	-	0,2	0,0	.	.
	<i>%</i>					
Denominatie van de school						
Openbaar	20	25	26	26	26	26
Protestants-christelijk ²⁾	24	25	22	22	22	22
Rooms-katholiek	32	27	26	25	25	25
Overig bijzonder onderwijs ³⁾	24	23	26	26	26	27

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'VO; leerlingen naar leeftijd' en 'Reguliere onderwijsinstellingen'.

¹⁾ Inclusief een zeer klein aantal leerlingen van wie het geslacht onbekend is.

²⁾ Het betreft hier alle vormen van protestants-christelijk onderwijs.

³⁾ Het betreft hier de overige confessionele scholen, scholen voor algemeen bijzonder onderwijs, de vrije school en samenwerkingsverbanden tussen openbare, confessionele en algemeen bijzondere scholen.

3.1.3 De verdeling van autochtone en niet-westers allochtone leerlingen op scholen van het voortgezet onderwijs¹⁾, 2008/'09*

	Gekleurde scholen ²⁾		Niet-westers allochtone leerlingen	Niet-westers allochtone schoolgenoten van ³⁾	
	50%	80%		autochtonen	niet-westerse allochtonen
	%				
Nederland	8	4	14	10	34
w.v.					
de vier grote steden	46	25	43	26	63
w.v.					
Amsterdam	47	29	50	32	67
Rotterdam	54	29	44	23	66
Den Haag	34	17	37	25	55
Utrecht	45	15	35	23	55
overige steden met ≥100 000 inwoners	4	0	15	13	23
gemeenten met <100 000 inwoners	1	0	9	8	18

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'VO; schoolkleur'.

¹⁾ Exclusief het praktijkonderwijs.

²⁾ Een 'gekleurde' school is een schoolvestiging met meer dan 50, respectievelijk 80% niet-westers allochtone leerlingen.

³⁾ Hiermee wordt aangegeven dat niet-westers allochtone leerlingen niet evenredig over de scholen zijn verdeeld. Zo had een leerling op een school voor voortgezet onderwijs in Nederland in 2008/'09 gemiddeld 14% niet-westers allochtone schoolgenoten. Als gekeken wordt naar de herkomstgroepering van de leerling is dit percentage anders. Een niet-westerse allochtoon had gemiddeld 34% niet-westers allochtone schoolgenoten, terwijl een autochtoon gemiddeld maar 10% niet-westers allochtone schoolgenoten had.

3.1.4 Leerlingen, vestigingen en vestigingsgrootte in het voortgezet onderwijs¹⁾

	Leerlingen			Vestigingen			Gemiddelde vestigingsgrootte		
	'05/'06	'07/'08	'08/'09*	'05/'06	'07/'08	'08/'09*	'05/'06	'07/'08	'08/'09*
	<i>x 1 000</i>								
Nederland	912,6	914,1	908,0	1 172	1 150	1 146	779	795	792
w.v.									
de vier grote steden	98,2	97,4	96,5	159	160	162	618	609	595
w.v.									
Amsterdam	33,7	33,0	32,9	54	54	55	624	610	598
Rotterdam	33,2	32,3	31,6	52	52	52	639	620	607
Den Haag	20,6	21,7	21,7	33	34	35	623	638	620
Utrecht	10,8	10,5	10,3	20	20	20	538	523	516
overige steden met ≥100 000 inwoners	208,8	209,4	208,7	253	247	244	825	848	855
gemeenten met <100 000 inwoners	605,6	607,3	602,9	760	743	740	797	817	815

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Exclusief het praktijkonderwijs.

3.1.5 Leerlingen in het voortgezet onderwijs naar onderwijssoort en leerjaar

	2003/'04	2007/'08	2008/'09*	w.v. in leerjaar			
				3	4	5	6
	<i>x 1 000</i>						
Totaal	920,7	941,1	935,0				
Leerjaar 1	201,6	189,5	187,5				
Vwo, havo, vmbo (exclusief lwoo), algemeen leerjaar	175,5	162,7	163,0				
Vmbo met indicatie lwoo, algemeen leerjaar	26,1	26,7	24,5				
Leerjaar 2	196,7	194,1	191,5				
Vwo, havo, vmbo (exclusief lwoo), algemeen leerjaar	172,4	167,0	164,9				
Vmbo met indicatie lwoo, algemeen leerjaar	24,3	27,2	26,6				
Leerjaar 3 en hoger	497,8	530,4	529,0				
Vwo-havo, gemeenschappelijk leerjaar	6,2	6,4	6,5	6,5			
Vwo	136,3	161,3	164,7	42,8	42,9	40,8	38,2
Havo	128,5	145,3	145,6	39,8	58,3	47,5	
Vmbo (exclusief lwoo)	187,2	169,6	164,4	82,5	81,9		
w.v.							
theoretische leerweg ¹⁾	79,1	76,7	75,0	34,2	40,8		
gemengde leerweg	17,4	22,7	23,1	14,9	8,2		
kaderberoepsgerichte leerweg	50,1	46,7	44,6	22,3	22,3		
basisberoepsgerichte leerweg	40,5	23,5	21,8	11,0	10,7		
w.v.							
algemeen	39,6	22,3	20,6	10,7	9,9		
leerwerktraject	0,9	0,9	0,9	0,3	0,6		
assistentopleiding		0,3	0,3	0,1	0,2		
vrije school leerjaar 5	0,5						
Vmbo met indicatie lwoo	39,1	47,9	47,8	24,9	23,0		
w.v.							
theoretische leerweg	1,1	2,4	2,6	1,3	1,3		
gemengde leerweg	0,7	1,3	1,6	0,9	0,6		
kaderberoepsgerichte leerweg	5,4	12,3	13,4	7,0	6,4		
basisberoepsgerichte leerweg	32,0	31,8	30,3	15,6	14,7		
w.v.							
algemeen	29,7	28,7	27,5	14,6	12,9		
leerwerktraject	2,2	2,3	2,1	0,8	1,3		
assistentopleiding		0,8	0,7	0,2	0,5		
Geen leerjaren	24,6	27,1	26,9				
Praktijkonderwijs	24,6	27,1	26,9				

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'VO; leerlingen naar onderwijssoort'.

¹⁾ In 2003/'04 inclusief vrije school leerjaar 1-4.

3.1.6 Deelname voortgezet onderwijs¹⁾ leerjaar 3 per herkomstgroepering naar onderwijssoort, 2008/09*

	Totaal	Vwo	Havo	Alge- meen leerjaar havo/ vwo	Vmbo, verdeeld naar leerwegen				Aandeel lwoo van het totaal vmbo
					theo- retisch	ge- mengd	kader- beroeps	basis- beroeps	
	x 1 000	%							
Totaal²⁾	196,4	22	20	3	18	8	15	14	23
Jongens	99,2	20	20	3	19	8	16	15	23
Meisjes	97,3	24	21	4	18	9	14	12	24
De vier grote steden ³⁾⁴⁾	20,4	23	15	7	19	5	15	16	28
Overige steden met ≥100 000 inwoners ⁴⁾	44,1	25	21	3	19	5	14	12	25
Gemeenten met <100 000 inwoners ⁴⁾	132,0	20	21	3	18	10	15	14	22
Autochtonen	154,7	23	21	3	17	9	14	12	21
Jongens	78,2	21	21	3	18	8	15	14	21
Meisjes	76,5	25	21	4	17	9	13	10	22
De vier grote steden ³⁾⁴⁾	9,2	33	17	9	17	5	11	9	21
Overige steden met ≥100 000 inwoners ⁴⁾	33,9	27	22	3	18	5	13	10	23
Gemeenten met <100 000 inwoners ⁴⁾	111,6	21	21	3	17	10	15	12	21
Allochtonen	41,3	17	17	3	20	6	17	20	28
Jongens	20,7	15	16	3	21	5	17	22	28
Meisjes	20,5	18	17	4	20	6	17	18	29
Westerse allochtonen	12,2	25	21	4	19	6	13	12	22
Jongens	6,2	24	20	3	19	6	14	14	22
Meisjes	6,0	26	21	4	19	7	12	11	22
Niet-westerse allochtonen	29,1	13	15	3	21	5	19	24	30
Jongens	14,5	12	15	3	21	5	19	26	29
Meisjes	14,5	15	16	3	21	6	19	21	32
De vier grote steden ³⁾⁴⁾	9,5	12	13	4	22	5	20	24	32
Overige steden met ≥100 000 inwoners ⁴⁾	7,0	14	16	2	23	4	18	22	30
Gemeenten met <100 000 inwoners ⁴⁾	12,6	14	16	2	19	7	18	24	29
Eerste generatie	5,7	12	15	3	19	5	19	27	36
Tweede generatie	23,4	14	15	3	22	5	18	23	29
Turken	6,7	7	12	3	22	7	20	29	32
Marokkanen	5,9	8	13	1	22	5	22	29	32
Surinamers	5,0	13	16	4	21	4	19	21	27
Antillianen en Arubanen	2,1	14	14	4	17	6	19	27	31
Overig niet-westerse allochtonen	9,4	20	18	4	20	5	15	17	30

Bron: CBS (Onderwijsstatistiek).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'VO; leerlingen herkomst/generatie'.

¹⁾ Exclusief het praktijkonderwijs (geen leerjaren).

²⁾ Inclusief een klein aantal leerlingen waarvan de herkomstgroepering onbekend is.

³⁾ Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht.

⁴⁾ Het betreft hier de schoolgemeente.

3.1.7 Sectorkeuze in de hoogste leerjaren¹⁾ van het vbo/vmbo

	leerjaar 3			leerjaar 4		
	2000/'01	2007/'08	2008/'09*	2000/'01	2007/'08	2008/'09*
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	64,3	73,4	71,8	55,7	65,0	62,8
Landbouw	8,0	9,5	9,3	7,1	8,9	9,0
Techniek	23,0	19,5	18,8	20,5	17,9	17,3
Economie	16,6	19,1	17,6	13,9	16,9	16,5
Zorg en welzijn	16,8	20,5	19,1	14,2	20,1	18,2
Combinaties van sectoren		4,8	6,9		1,2	1,8

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'VO; leerlingen naar onderwijssoort'.

¹⁾ Exclusief theoretische leerweg, opleiding voor gemengd diploma mavo/vbo, vrije school en algemene voorbereiding maatschappij en beroep.

3.1.8 Sectorkeuze vmbo¹⁾ in de leerjaren 3 en 4 per herkomstgroepering naar geslacht, 2008/'09*

	Jongens					Meisjes				
	land- bouw	tech- niek	econo- mie	zorg en welzijn	combi- naties van sectoren	land- bouw	tech- niek	econo- mie	zorg en welzijn	combi- naties van sectoren
	%									
Totaal²⁾	12	47	27	7	7	16	4	23	52	5
Autochtonen	14	50	21	7	8	19	4	18	53	6
Allochtonen	4	38	45	7	6	6	4	39	47	4
w.v.										
westerse allochtonen	8	43	33	8	8	15	5	28	46	6
niet-westerse allochtonen	3	37	48	6	6	3	3	42	48	4
w.v.										
Turken	2	36	52	5	6	1	2	45	48	4
Marokkanen	2	36	52	5	5	3	3	45	47	3
Surinamers	3	38	46	7	6	5	4	44	44	3
Antillianen en Arubanen	4	44	36	8	8	5	4	31	56	4
overig niet-westerse allochtonen	3	35	46	8	7	5	4	39	48	5

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'VO; leerlingen naar onderwijssoort'.

¹⁾ Exclusief de theoretische leerweg.

²⁾ Inclusief een klein aantal leerlingen van wie de herkomstgroepering onbekend is.

3.1.9 Profielkeuze in de hoogste leerjaren van de havo en het vwo

	leerjaar 4			leerjaar 5			leerjaar 6		
	'06/'07	'07/'08	'08/'09*	'06/'07	'07/'08	'08/'09*	'06/'07	'07/'08	'08/'09*
	x 1 000								
Havo	55,7	58,0	58,3	45,6	47,3	47,5			
Natuur en techniek	5,2	6,6	7,1	4,0	4,3	4,8			
Natuur en gezondheid	10,2	10,4	10,5	8,0	8,7	8,3			
Economie en maatschappij	19,9	24,3	25,3	16,6	17,3	19,9			
Cultuur en maatschappij	17,6	12,2	10,8	15,4	15,5	10,2			
Overig ¹⁾	2,7	4,4	4,5	1,6	1,5	4,3			
Vwo	41,6	42,8	42,9	39,0	40,8	40,8	33,6	35,8	38,2
Natuur en techniek	4,2	7,0	7,4	5,4	5,7	7,1	4,4	4,7	4,9
Natuur en gezondheid	9,0	9,5	9,6	12,2	12,7	9,2	10,3	11,3	12,1
Economie en maatschappij	8,7	10,7	10,7	11,8	12,8	11,3	10,3	11,0	12,0
Cultuur en maatschappij	4,9	5,0	4,4	7,3	7,1	5,7	6,7	6,9	6,8
Natuur en techniek/ natuur en gezondheid	8,6	6,8	6,9	1,7	1,8	5,0	1,4	1,5	1,8
Economie en maatschappij/ cultuur en maatschappij	6,0	3,6	3,6	0,2	0,3	2,0	0,2	0,2	0,2
Overig ²⁾	0,2	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,3	0,3	0,4

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'VO; leerlingen naar onderwijssoort'.

¹⁾ Combinaties van twee of meer profielen, of profiel onbekend.

²⁾ Overige combinaties van twee of meer profielen, of profiel onbekend.

3.1.10 Profielkeuze in de hoogste leerjaren van de havo en het vwo¹⁾ per herkomstgroepering naar geslacht, 2008/09*

	Jongens				Meisjes			
	natuur en techniek	natuur en gezondheid	economie en maatschappij	cultuur en maatschappij	natuur en techniek	natuur en gezondheid	economie en maatschappij	cultuur en maatschappij
	%							
Havo leerjaren 4 en 5²⁾	26	21	51	9	6	25	41	36
Autochtonen	27	21	50	9	7	26	40	36
Allochtonen	22	18	56	11	6	20	44	37
w.v.								
westerse allochtonen	24	19	51	13	6	18	41	43
niet-westerse allochtonen	20	18	58	10	6	21	46	34
w.v.								
Turken	18	17	63	8	8	24	46	30
Marokkanen	12	12	70	10	6	15	49	36
Surinamers	19	17	57	11	4	17	48	36
Antillianen en Arubanen	23	22	51	11	6	25	41	33
overig niet-westerse allochtonen	24	21	53	10	7	23	45	33
Vwo leerjaren 5 en 6²⁾	36	32	36	8	14	39	30	28
Autochtonen	37	32	37	8	14	40	29	28
Allochtonen	34	35	35	8	14	38	30	28
w.v.								
westerse allochtonen	36	32	34	10	14	35	29	33
niet-westerse allochtonen	32	37	36	7	14	41	31	24
w.v.								
Turken	26	34	45	6	10	46	30	22
Marokkanen	28	31	46	8	13	33	37	26
Surinamers	34	32	38	6	13	35	38	22
Antillianen en Arubanen	29	33	42	9	14	35	31	32
overig niet-westerse allochtonen	35	42	30	6	16	44	28	23

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'VO; leerlingen naar onderwijssoort'.

¹⁾ Exclusief 'Engelse stroom' (havo-niveau) en 'internationaal baccalaureaat' (vwo-niveau).

²⁾ Inclusief een klein aantal leerlingen waarvan de herkomstgroepering onbekend is. De percentages van de profielen tellen op tot meer dan 100%, omdat een klein deel van de leerlingen een dubbel profiel kiest (meestal binnen de hoofdrichting).

3.1.11 Geslaagden voor de eindexamens¹⁾ in mavo, vbo en vmbo²⁾

	1995/'96	2000/'01	2006/'07	2007/'08*		
				totaal	w.v.	
					jongens	meisjes
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	107,1	95,4	101,3	99,4	51,5	47,9
Mavo	51,5	44,6				
Theoretische leerweg			41,6	41,9	21,0	20,9
Landbouw	5,4	6,3	8,0	8,0	3,8	4,2
w.v.						
vbo	5,4	6,3				
gemengde leerweg			0,9	1,0	0,5	0,6
kaderberoepsgerichte leerweg			3,3	3,2	1,4	1,8
basisberoepsgerichte leerweg			3,8	3,7	1,9	1,8
Techniek	21,9	18,2	16,5	15,6	15,0	0,6
w.v.						
vbo	21,9	18,2				
gemengde leerweg			1,2	1,2	1,1	0,1
kaderberoepsgerichte leerweg			7,1	7,0	6,7	0,3
basisberoepsgerichte leerweg			8,3	7,4	7,3	0,2
Economie	14,9	12,5	15,9	14,8	8,5	6,3
w.v.						
vbo	14,9	12,5				
gemengde leerweg			1,9	1,9	1,1	0,8
kaderberoepsgerichte leerweg			8,0	7,7	4,3	3,4
basisberoepsgerichte leerweg			5,9	5,3	3,1	2,2
Zorg en welzijn	12,8	13,2	19,3	17,9	2,3	15,6
w.v.						
vbo	12,8	13,2				
gemengde leerweg			2,1	2,1	0,3	1,8
kaderberoepsgerichte leerweg			9,1	8,5	1,1	7,5
basisberoepsgerichte leerweg			8,1	7,3	0,9	6,4
Combinaties van sectoren				1,2	1,0	0,3
w.v.						
gemengde leerweg				0,1	0,1	0,0
kaderberoepsgerichte leerweg				0,8	0,6	0,2
basisberoepsgerichte leerweg				0,4	0,3	0,1
Algemene voorbereiding maatschappij en beroep	0,6	0,5				

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'VO; geslaagden naar onderwijssoort'.

¹⁾ Exclusief staatsexamens.

²⁾ Inclusief leerwegondersteunend onderwijs (lwoo).

3.1.12 Geslaagden voor de eindexamens¹⁾ in havo en vwo

	1995/'96	2000/'01	2006/'07	2007/'08*		
				totaal	w.v.	
					jongens	meisjes
	<i>x 1 000</i>					
Havo	34,9	30,2	39,8	41,4	19,5	21,8
w.v.						
zonder profiel	34,9	2,9				
natuur en techniek		3,5	3,2	3,5	3,2	0,3
natuur en gezondheid		3,6	6,9	7,8	3,5	4,3
economie en maatschappij		10,9	14,3	15,0	9,3	5,7
cultuur en maatschappij		8,7	13,8	13,6	2,5	11,1
combinaties van profielen		0,6	1,6	1,4	1,0	0,4
Vwo	28,5	27,0	30,3	32,4	15,0	17,4
w.v.						
zonder profiel	28,5	21,6				
natuur en techniek		0,8	3,2	3,7	3,2	0,5
natuur en gezondheid		1,3	9,3	10,1	4,0	6,1
economie en maatschappij		1,7	9,4	10,1	5,4	4,7
cultuur en maatschappij		1,1	6,1	6,3	1,0	5,3
combinaties van profielen		0,4	2,3	2,2	1,5	0,7

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'VO; geslaagden naar onderwijssoort'.

¹⁾ Exclusief staatsexamens.

3.1.13 Slagingspercentages¹⁾ in het voortgezet onderwijs naar herkomstgroepering, 2007/08*

	Vwo	Havo	Vmbo						
			totaal	w.v.					
				theoretische en gemengde leerweg			kaderberoeps- en basis- beroepsgerichte leerweg		
				totaal	w.v.		totaal	w.v.	
					theore- tisch	ge- mengd		kader- beroeps	basis- beroeps
Totaal	92	89	95	94	94	94	96	96	96
Geslacht									
Jongens	92	89	95	94	94	94	95	95	95
Meisjes	92	90	95	94	94	94	96	96	97
Herkomstgroepering²⁾									
Autochtonen	93	91	96	95	95	95	97	97	97
Allochtonen	86	83	92	90	89	91	93	93	94
w.v.									
westerse allochtonen	91	87	95	94	93	95	96	95	97
niet-westerse allochtonen	81	80	91	88	88	88	92	92	93
w.v.									
Turken	76	74	87	83	82	88	90	89	91
Marokkanen	78	81	90	86	86	87	93	92	93
Surinamers	79	81	92	90	90	85	93	92	95
Antillianen en Arubanen	91	85	93	91	91	96	93	94	93
overige niet-westerse allochtonen	83	81	93	91	91	91	94	94	94

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'VO; geslaagden naar herkomst/generatie'.

¹⁾ Deze percentages hebben betrekking op de deelnemers aan genoemd eindexamen.

²⁾ Exclusief een kleine groep van wie de herkomstgroepering onbekend is.

3.1.14 Zittenblijven in het voortgezet onderwijs¹⁾ naar onderwijssoort, leerjaar, geslacht en herkomstgroepering, 2007/'08-2008/'09*

	Totaal aantal leerlingen totaal in 2007/'08	Aandeel zittenblijvers ²⁾					
		geslacht		herkomstgroepering ³⁾			
		jongens	meisjes	autoch- tonen	westerse alloch- tonen	niet- westerse alloch- tonen	
	x 1 000	%					
Totaal	914,1	4	5	3	4	5	5
Leerjaar 1	189,5	2	2	1	1	3	3
Leerjaar 2	194,1	3	4	3	3	5	5
Leerjaar 3							
vmbo basisberoepsgerichte leerweg	28,2	4	5	4	4	6	6
vmbo kaderberoepsgerichte leerweg	29,9	3	3	3	3	4	4
vmbo theoretische en gemengde leerweg	51,3	6	6	5	5	8	8
havo/vwo	88,2	5	6	4	5	6	7
Leerjaar 4							
vmbo basisberoepsgerichte leerweg	27,2	1	2	1	1	2	2
vmbo kaderberoepsgerichte leerweg	29,2	2	2	2	2	3	3
vmbo theoretische en gemengde leerweg	51,8	4	4	4	4	4	7
havo	58,0	13	15	12	13	14	15
vwo	42,8	6	8	5	6	7	10
Leerjaar 5							
havo	47,3	3	3	3	3	3	4
vwo	40,8	4	5	3	4	4	6
Leerjaar 6							
vwo	35,8	3	3	3	3	3	7

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'VO; vertraging en op- en afstroom'.

¹⁾ Exclusief praktijkonderwijs.

²⁾ Het betreft hier voor de leerlingen vanaf leerjaar 3 het percentage leerlingen dat in het schooljaar 2008/'09 in een gelijk leerjaar én een gelijk niveau zat als in 2007/'08. Voor de leerlingen in leerjaar 1 of 2 geldt dat zij zijn blijven zitten wanneer zij in 2008/'09 in hetzelfde leerjaar zaten. Omdat leerlingen in leerjaar 1 en 2 vaak in een algemeen leerjaar zitten, is het niveau hierbij buiten beschouwing gelaten.

³⁾ Exclusief een kleine groep leerlingen van wie de herkomstgroepering onbekend is.

3.1.15 Voortijdig schoolverlaters in het voortgezet onderwijs¹⁾ naar geslacht, onderwijspositie, mate van vertraging, herkomstgroepering en gemeentegrootte

	2005/'06	2006/'07	2007/'08*
	%		
Totaal	1,8	1,6	1,4
Geslacht			
Jongens	2,0	1,9	1,6
Meisjes	1,5	1,4	1,2
Afsluiten examenjaar met/zonder diploma in voortgezet onderwijs			
Vmbo leerjaar 4 met diploma	6,1	5,5	4,1
Vmbo leerjaar 4 zonder diploma	18,4	16,3	13,4
Havo 5/vwo 6 met diploma ²⁾			
Havo 5/vwo 6 zonder diploma	8,5	8,4	8,8
Vmbo met/zonder leerwegondersteunend onderwijs (lwoo)			
Vmbo leerjaar 3 (exclusief lwoo)	1,4	1,4	1,2
Lwoo leerjaar 3	2,6	2,2	1,6
Vmbo leerjaar 4 met diploma (exclusief lwoo)	5,6	5,0	3,8
Vmbo leerjaar 4 zonder diploma (exclusief lwoo)	15,6	14,3	12,3
Lwoo leerjaar 4 met diploma	8,8	7,6	5,3
Lwoo leerjaar 4 zonder diploma	25,1	21,4	16,0
Vertraging in het voortgezet onderwijs³⁾			
Geen vertraging	0,8	0,8	0,7
1 jaar vertraging	3,3	3,0	2,4
2 jaar vertraging of meer	9,2	8,7	8,2
Herkomstgroepering			
Autochtonen	1,5	1,4	1,2
Westerse allochtonen	2,5	2,3	2,0
Niet-westerse allochtonen	2,8	2,4	2,1
w.v.			
Turken	2,4	2,3	1,8
Marokkanen	2,3	2,2	2,1
Surinamers	2,6	2,4	2,0
Antillianen/Arubanen	3,5	3,1	2,7
overige niet-westerse allochtonen	3,3	2,6	2,2
Gemeentegrootte⁴⁾			
De vier grote steden	2,9	2,6	2,2
w.v.			
Amsterdam	3,4	2,9	2,6
Rotterdam	2,3	2,2	1,8
Den Haag	3,1	2,9	2,2
Utrecht	2,5	2,5	2,4
Overige steden met ≥100 000 inwoners	2,0	1,9	1,6
Gemeenten met <100 000 inwoners	1,5	1,4	1,2

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie is te vinden in de StatLine-tabellen 'VSV naar achtergrondkenmerken'.

¹⁾ Leerlingen in het voortgezet onderwijs exclusief het praktijkonderwijs en exclusief de leerlingen die een jaar na aanvang van het schooljaar 23 jaar of ouder zijn.

²⁾ Per definitie kunnen hier geen voortijdig schoolverlaters voorkomen, omdat deze leerlingen een startkwalificatie hebben.

³⁾ Vertraging in het voortgezet onderwijs is hier berekend door de leeftijd op de laatste vrijdag van september te vergelijken met het leerjaar waarin de leerling zich op dat moment bevindt.

⁴⁾ Het betreft hier de woongemeente van de leerling aan het begin van het schooljaar.

3.1.16 Doorstroom van leerlingen vanuit het vmbo per geslacht en herkomstgroepering, 2007/'08-2008/'09*

	Eenheid	Totaal	w.v.				
			geslacht		herkomstgroepering ¹⁾		
			jongens	meisjes	autochtonen	westerse allochtonen	niet-westerse allochtonen
Vmbo-4 basis- en kaderberoepsgerichte leerweg zonder diploma	<i>x 1 000</i>	5,1	3,1	2,0	2,9	0,3	1,8
w.v. in het volgend schooljaar							
voortgezet onderwijs	%	19	19	21	21	25	16
mbo bol	%	44	39	53	37	45	56
mbo bbl	%	16	22	8	24	9	6
overig bekostigd onderwijs	%	1	1	0	1	-	1
uitstroom ²⁾	%	18	19	17	18	19	20
uit GBA/onbekend ³⁾	%	1	1	1	0	2	2
Vmbo-4 basis- en kaderberoepsgerichte leerweg met diploma	<i>x 1 000</i>	51,2	27,5	23,7	38,4	2,7	10,1
w.v. in het volgend schooljaar							
mbo bol	%	74	63	86	69	77	90
mbo bbl	%	21	31	8	25	15	5
overig bekostigd onderwijs	%	0	0	0	0	0	0
uitstroom ²⁾	%	5	5	5	5	7	5
uit GBA/onbekend ³⁾	%	0	0	0	0	0	0
Vmbo-4 gemengde en theoretische leerweg zonder diploma	<i>x 1 000</i>	3,8	1,9	1,9	2,5	0,3	1,0
w.v. in het volgend schooljaar							
voortgezet onderwijs	%	55	55	56	59	49	49
mbo bol	%	21	21	21	19	23	27
mbo bbl	%	6	8	4	8	7	1
vavo	%	9	8	11	7	10	15
overig bekostigd onderwijs	%	1	1	1	1	2	0
uitstroom ²⁾	%	7	7	7	7	8	6
uit GBA/onbekend ³⁾	%	1	1	1	0	1	1
Vmbo-4 gemengde en theoretische leerweg met diploma	<i>x 1 000</i>	48,0	23,9	24,1	38,9	2,7	6,3
w.v. in het volgend schooljaar							
voortgezet onderwijs	%	19	20	18	18	23	25
mbo bol	%	73	71	75	74	69	70
mbo bbl	%	4	5	3	5	3	1
overig bekostigd onderwijs	%	1	1	1	0	1	1
uitstroom ²⁾	%	3	3	3	3	5	3
uit GBA/onbekend ³⁾	%	0	0	0	0	0	0

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'VO; door- en uitstroom'.

¹⁾ Exclusief een kleine groep leerlingen van wie de herkomstgroepering onbekend is.

²⁾ Leerlingen die geen bekostigd onderwijs meer volgen en van wie geen speciale omstandigheden bekend zijn (bijvoorbeeld overlijden en emigratie). Een aantal van hen zal nog wel een opleiding volgen in bijvoorbeeld het particulier onderwijs of na een of meerdere jaren weer instromen in het onderwijs.

³⁾ Het betreft hier uitschrijvingen uit het GBA door overlijden-emigratie of onbekenden in het GBA die in 2008/'09 niet doorgaan in het bekostigd onderwijs.

3.1.17 Doorstroom van leerlingen vanuit havo en vwo per geslacht en herkomstgroepering, 2007/08 - 2008/09*

	Eenheid	Totaal	w.v.				
			geslacht		herkomstgroepering ¹⁾		
			jongens	meisjes	autochtonen	westerse allochtonen	niet-westerse allochtonen
Havo-5 zonder diploma²⁾	<i>x 1 000</i>	6,0	2,9	3,1	4,2	0,5	1,2
w.v. in het volgend schooljaar							
voortgezet onderwijs	%	24	25	24	24	32	22
mbo	%	12	11	12	13	7	7
vavo	%	50	49	51	49	45	59
overig bekostigd onderwijs	%	4	4	4	4	5	4
uitstroom ³⁾	%	9	10	8	10	8	7
uit GBA/onbekend ⁴⁾	%	1	1	1	0	4	1
Havo-5 met diploma	<i>x 1 000</i>	41,3	19,5	21,8	34,8	2,5	4,0
w.v. in het volgend schooljaar							
voortgezet onderwijs	%	4	5	3	4	5	5
mbo	%	4	3	4	4	2	1
hbo	%	78	77	78	77	74	83
overig bekostigd onderwijs	%	1	1	0	0	1	1
uitstroom ³⁾	%	14	14	13	14	18	10
uit GBA/onbekend ⁴⁾	%	0	0	0	0	0	0
Vwo-6 zonder diploma⁵⁾	<i>x 1 000</i>	3,4	1,6	1,8	2,3	0,4	0,7
w.v. in het volgend schooljaar							
voortgezet onderwijs	%	33	36	31	36	23	32
mbo	%	1	1	1	1	0	0
vavo	%	40	35	44	41	31	46
hbo	%	5	5	4	5	6	3
overig bekostigd onderwijs	%	7	8	6	6	11	6
uitstroom ³⁾	%	12	13	12	11	24	10
uit GBA/onbekend ⁴⁾	%	2	2	2	1	5	2
Vwo-6 met diploma	<i>x 1 000</i>	32,4	15,0	17,4	27,5	2,4	2,6
w.v. in het volgend schooljaar							
hbo	%	13	10	15	14	8	5
wo	%	71	74	68	70	69	82
overig bekostigd onderwijs	%	0	0	0	0	1	0
uitstroom ³⁾	%	16	15	16	16	21	13
uit GBA/onbekend ⁴⁾	%	0	0	1	0	1	0

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'VO; door- en uitstroom'.

¹⁾ Exclusief een kleine groep leerlingen van wie de herkomstgroepering onbekend is.

²⁾ Inclusief leerlingen 'Engelse stroom', van wie de diplomagegevens bij het CBS onbekend zijn.

³⁾ Leerlingen die geen bekostigd onderwijs meer volgen en van wie geen speciale omstandigheden bekend zijn (bijvoorbeeld overlijden en emigratie). Een aantal van hen zal nog wel een opleiding volgen in bijvoorbeeld het particulier onderwijs of na een of meerdere jaren weer instromen in het onderwijs.

⁴⁾ Het betreft hier uitschrijvingen uit het GBA door overlijden-emigratie of onbekenden in het GBA die in 2008-'09 niet doorgaan in het bekostigd onderwijs.

⁵⁾ Inclusief leerlingen 'internationaal baccalaureaat', van wie de diplomagegevens bij het CBS onbekend zijn.

3.2 Uitgaven en inkomsten

3.2.1 Gecumuleerde exploitatierekening van instellingen in het voortgezet onderwijs

	2000	2004	2005	2006	2007
	<i>mln euro</i>				
Baten	4 297	5 553	5 865	6 115	6 396
Rijksbijdragen OCW	3 918	5 042	5 350	5 580	5 849
Overige overheidsbijdragen	100	143	127	133	118
Baten werk iov derden	4	3	3	3	3
Overige baten w.v.	275	364	385	399	426
Deelnemersbijdragen	36	34	35	40	40
Ouderbijdragen	49	82	88	90	99
Resultaat deelnemingen	.	0	0	0	-0
Verhuur onroerende zaken	12	13	14	16	16
Detachering personeel	12	18	17	22	25
Schenking en sponsoring	.	2	1	2	3
Overige	166	214	231	229	244
Lasten	4 272	5 522	5 786	6 026	6 346
Personele lasten w.v.	3 446	4 464	4 645	4 759	4 985
Lonen, salarissen en sociale lasten	3 158	4 260	4 405	4 518	4 701
Overige personele lasten	353	277	310	274	324
Dotatie voorziening wachtgeld	6	3	0	1	6
Uitzendkrachten, declaranten e.d.	24	53	57	64	89
Overige	323	221	253	209	228
Uitkeringen	-64	-73	-70	-33	-39
Afschrijvingen w.v.	108	162	169	183	196
Immateriële vaste activa	.	0	0	0	0
Gebouwen	16	30	34	42	42
Inventaris en apparatuur	77	116	118	119	130
Overige materiële vaste activa	15	16	17	21	24
Huisvestingslasten w.v.	309	378	428	462	491
Huur	17	27	30	33	39
Dotatie onderhoudsvoorziening	80	73	105	95	97
Klein onderhoud en reparatie	40	54	57	66	75
Energie en water	54	77	87	104	105
Schoonmaakkosten	66	101	104	111	113
Heffingen	6	9	9	10	10
Overige huisvestingskosten	47	36	37	43	52
Overige instellingslasten w.v.	408	519	543	623	674
Administratie- en beheerslasten	108	154	164	179	186
Inventaris, apparatuur, leermiddelen	99	184	191	223	231
Dotatie overige voorzieningen	34	12	11	23	21
Overige (werving, representatie ed)	167	169	177	199	236
Saldo baten en lasten (1)	25	31	80	89	51
Saldo financiële baten en lasten (2)	39	41	45	44	51
Gewone bedrijfsvoering (1)+(2)	64	73	125	133	101
Buitengewoon resultaat (3)	12	2	-5	-18	-1
Aandeel van derden (4)
Exploitatieresultaat (1)+(2)+(3)+(4)	75	75	119	115	100

Bron: OCW (Cfi), CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

3.2.2 Gecumuleerde balans van instellingen in het voortgezet onderwijs

	2000	2004	2005	2006	2007
<i>mln euro</i>					
Activa					
Vaste activa	1 116	1 559	1 680	1 853	2 010
Immateriële vaste activa	1	1	1	1	1
Materiële vaste activa	769	1 111	1 193	1 374	1 545
w.o.					
Gebouwen en terreinen	322	550	587	714	835
Inventaris, apparatuur en leermiddelen	418	529	560	606	664
Financiële vaste activa w.o.	347	447	487	478	465
Effecten	259	356	373	401	395
Vlottende activa	1 294	1 604	1 638	1 749	1 833
w.v.					
Vorraden	14	12	14	15	17
Vorderingen	493	659	576	562	526
Effecten	20	21	26	29	47
Liquide middelen	767	912	1 022	1 143	1 243
Totaal activa	2 410	3 163	3 318	3 602	3 843
Passiva					
Eigen vermogen	1 115	1 417	1 542	1 665	1 760
w.v.					
Stichtingskapitaal	37	14	7	10	7
Algemene reserve	625	815	894	947	1 053
Bestemmingsreserves	453	589	641	708	700
Aandeel van derden	.	0	4	0	1
Egalisatierekening investeringssubsidies	93	148	132	137	150
Voorzieningen	401	548	601	637	651
Langlopende schulden	120	110	127	152	174
Kortlopende schulden	682	940	913	1 011	1 107
Totaal passiva	2 410	3 163	3 318	3 602	3 843

Bron: OCW (Cfi), CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'Onderwijsinstellingen; financiën'.

3.2.3 Investerings door instellingen in het voortgezet onderwijs

	2000	2004	2005	2006	2007
	<i>mln euro</i>				
Investerings	223	264	303	433	462
w.v.					
Gebouwen en terreinen ¹⁾	109	127	143	254	264
Inventaris en apparatuur	114	137	159	180	198
Desinvesteringen	25	24	46	71	91
w.v.					
Gebouwen en terreinen ¹⁾	.	20	29	65	86
Inventaris en apparatuur	.	3	17	5	6
Saldo investeringen	198	241	257	363	370
w.v.					
Gebouwen en terreinen ¹⁾	.	107	114	188	179
Inventaris en apparatuur	.	134	143	175	192

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven), OCW (Cfi).

¹⁾ Inclusief overige materiële vaste activa.

4. Middelbaar beroepsonderwijs en educatie

Kerncijfers

	Eenheid	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08	2008/'09*
Deelnemers							
Middelbaar beroepsonderwijs	1 000	436	452	484	496	510	515
w.v.							
beroepsopleidende leerweg (bol)	1 000	320	299	347	355	350	343
beroepsbegeleidende leerweg (bbl)	1 000	116	153	137	141	160	172
Educatie	1 000	.	.	.	48	38	36
Vavo	1 000	46	24	15	12	13	15
Geslaagden¹⁾							
Middelbaar beroepsonderwijs	1 000	111	129	146	149	156	
w.v.							
beroepsopleidende leerweg (bol)	1 000	75	79	86	88	87	
beroepsbegeleidende leerweg (bbl)	1 000	36	49	47	45	51	
mbo alleen examendeelnemer	1 000			14	15	18	
Vavo	1 000	6	5	4	4	5	
Scholen							
Beroepsopleidende leerweg (bol)	1	141	73	70	71	71	70
Beroepsbegeleidende leerweg (bbl) ²⁾	1	73	70	66	67	67	67
Vavo	1	52	41	37	37	37	37
Personeelsleden							
Middelbaar beroepsonderwijs en educatie	1 000 fte		33	37	37	39	39
Uitgaven³⁾	mln euro		2 783	3 697	3 788	4 280	

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken), OCW (Cfi).

¹⁾ Voorlopig cijfer in 2007/'08.

²⁾ Vrijwel alle scholen van de bbl zijn verbonden aan een school voor de bol.

³⁾ Het betreft hier de totale lasten op de exploitatierekeningen van de bve-instellingen (som lasten, financiële lasten en buitengewone lasten). Het betreft kalenderjaren. Zo heeft 2007/'08 betrekking op 2007.

4.1 Middelbaar beroepsonderwijs

4.1.1 Deelnemers aan het mbo per leerweg en opleidingsrichting naar leeftijd, 2008/09*

	Totaal	w.v.				
		15 tot 20 jaar	20 tot 25 jaar	25 tot 30 jaar	30 tot 35 jaar	35 jaar en ouder
	<i>x 1 000</i>	%				
Beroepsopleidende leerweg (bol)	342,6	72	24	2	1	1
Onderwijs	10,9	84	15	1	0	1
Vormgeving en audiovisuele productie	22,4	69	29	2	0	0
Handel, administratie en juridische ondersteuning	73,9	72	24	2	1	1
ICT	21,1	69	29	2	0	0
Techniek, industrie en bouw	42,7	72	23	2	1	2
Landbouw en dieren	13,6	79	20	1	0	0
Gezondheidszorg en welzijn	83,8	67	25	4	1	3
Persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid	67,7	76	22	1	0	1
Algemeen	6,5	76	13	4	2	5
Beroepsbegeleidende leerweg (bbl)	172,0	33	28	10	6	23
Onderwijs	0,8	5	9	10	10	66
Vormgeving en audiovisuele productie	0,3	41	42	9	2	5
Handel, administratie en juridische ondersteuning	24,8	35	33	10	5	17
ICT	1,0	26	47	9	4	14
Techniek, industrie en bouw	71,5	40	30	10	5	15
Landbouw en dieren	7,7	37	24	8	6	25
Gezondheidszorg en welzijn	36,4	10	25	13	9	42
Persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid	27,3	46	23	7	5	19
Algemeen	2,3	17	11	8	9	55

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'MBO; deelnemers naar leeftijd'.

4.1.2 Deelnemers aan het mbo naar geslacht, leerweg, niveau, sector, opleidingsrichting en herkomstgroepering, 2008/09*

	Autochtonen	Allochtonen			Onbekend	Totaal
		totaal	westerse allochtonen	niet-westerse allochtonen		
<i>x 1 000</i>						
Totaal	378,5	134,4	32,0	102,4	1,7	514,6
Geslacht						
Mannen	203,6	67,6	16,9	50,7	1,1	272,2
Vrouwen	174,9	66,8	15,1	51,7	0,6	242,3
Leerweg						
Beroepsopleidende leerweg (bol)	239,9	102,3	20,9	81,5	0,3	342,6
Beroepsbegeleidende leerweg (bbi)	138,6	32,0	11,1	20,9	1,4	172,0
Niveau						
Assistentopleiding	11,5	9,5	1,7	7,8	0,7	21,6
Basisberoepsopleiding	92,4	41,3	8,6	32,7	0,4	134,1
Vakopleiding	103,4	32,9	8,5	24,4	0,3	136,6
Middenkaderopleiding	166,4	49,9	12,9	36,9	0,3	216,5
Specialistenopleiding	4,7	0,9	0,3	0,6	0,0	5,7
Sector						
Landbouw	24,9	2,2	1,3	0,9	0,2	27,2
Techniek	122,2	32,9	9,8	23,1	0,5	155,6
Economie	106,4	59,8	11,9	47,9	0,8	167,1
Zorg en welzijn	123,1	38,2	8,9	29,3	0,2	161,5
Combinatie van sectoren	1,8	1,3	0,2	1,1	0,0	3,2
Opleidingsrichting						
Onderwijs	9,4	2,2	0,5	1,7	0,0	11,6
Vormgeving en audiovisuele productie	18,3	4,3	1,9	2,4	0,0	22,6
Handel, administratie en juridische ondersteuning	57,9	40,5	6,7	33,8	0,2	98,6
ICT	14,7	7,4	1,6	5,8	0,0	22,2
Techniek, industrie en bouw	91,3	21,8	6,6	15,3	1,0	114,1
Landbouw en dieren	19,7	1,5	1,0	0,5	0,1	21,3
Gezondheidszorg en welzijn	89,3	30,7	6,7	24,0	0,2	120,2
Persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid	73,6	21,1	6,3	14,8	0,2	95,0
Algemeen	4,1	4,7	0,7	4,1	0,0	8,9

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'MBO deelnemers naar herkomst/generatie' en het Webmagazine-artikel 'Vrouwen volgen in het mbo hogere opleidingen dan mannen'.

4.1.3 Deelnemers aan het mbo per herkomstgroepering naar opleidingsniveau en geslacht, 2008/09*

	Totaal	Assistent- opleiding	Basisberoeps- opleiding	Vakopleiding	Middenkader- en specialisten- opleiding
	<i>x 1 000</i>	%			
Totaal¹⁾	514,6	4	26	27	43
Mannen ¹⁾	272,2	5	32	23	40
Vrouwen ¹⁾	242,3	3	20	31	46
Autochtonen	378,5	3	24	27	45
Mannen	203,6	4	30	24	42
Vrouwen	174,9	2	18	32	49
Allochtonen	134,4	7	31	24	38
Mannen	67,6	9	35	21	35
Vrouwen	66,8	5	26	28	40
Westerse allochtonen	32,0	5	27	26	41
Mannen	16,9	6	32	23	39
Vrouwen	15,1	4	21	30	44
Niet-westerse allochtonen	102,4	8	32	24	37
Mannen	50,7	9	36	20	34
Vrouwen	51,7	6	28	27	39
Turken	22,4	7	34	23	36
Mannen	11,3	8	38	21	32
Vrouwen	11,1	5	31	26	39
Marokkanen	21,1	7	33	22	38
Mannen	10,5	9	38	18	35
Vrouwen	10,6	5	28	26	42
Surinamers	19,9	5	29	26	40
Mannen	9,4	7	35	21	37
Vrouwen	10,6	4	24	31	42
Antillianen en Arubanen	10,2	10	33	25	32
Mannen	4,7	13	36	20	30
Vrouwen	5,5	7	29	30	34
Overige niet-westerse allochtonen	28,7	10	31	23	36
Mannen	14,8	11	34	21	34
Vrouwen	13,9	8	28	26	38

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'MBO; deelnemers naar herkomst/generatie'.

¹⁾ Inclusief een klein aantal deelnemers van wie de herkomstgroepering onbekend is.

4.1.4 Deelnemers aan de beroepsopleidende leerweg (bol) naar geslacht, leeftijd, opleidingsvorm, niveau, sector en opleidingsrichting

	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08	2008/'09*
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	320,4	298,9	346,7	355,4	349,6	342,6
Geslacht¹⁾						
Mannen	163,9	145,5	166,7	168,7	163,9	159,5
Vrouwen	156,6	153,3	180,0	186,7	185,6	183,1
Leeftijd						
15 tot 20 jaar	.	.	251,9	254,6	249,3	246,5
20 tot 25 jaar	.	.	78,5	84,6	84,6	81,4
25 tot 30 jaar	.	.	6,4	7,3	7,6	7,8
30 tot 35 jaar	.	.	2,9	2,7	2,4	2,2
35 jaar en ouder	.	.	7,0	6,3	5,5	4,8
Onbekend	.	.	0,0	0,0	0,1	0,0
Opleidingsvorm						
Voltijd	288,7	271,5	331,4	341,5	337,7	331,9
Deeltijd	31,7	27,3	15,4	13,9	12,0	10,6
Niveau²⁾						
Assistentopleiding	.	15,5	15,7	14,0	11,8	10,7
Basisberoepsopleiding	.	46,0	69,7	69,8	65,8	62,9
Vakopleiding	.	55,3	75,7	79,2	79,0	78,1
Middenkaderopleiding	.	180,1	183,1	190,0	191,2	189,7
Specialistenopleiding	.	0,4	2,6	2,4	1,8	1,3
Sector						
Landbouw	16,9	16,0	16,4	17,0	17,0	16,9
Techniek	90,9	80,5	77,9	79,9	78,5	77,6
Economie	113,9	116,0	133,9	131,5	127,0	124,9
Zorg en welzijn	81,6	86,3	117,5	124,7	125,1	121,2
Combinatie van sectoren			1,0	2,2	2,1	1,9
Overig ³⁾	17,1					
Opleidingsrichting						
Onderwijs	.	.	9,4	10,2	10,8	10,9
Vormgeving en audiovisuele productie	.	.	15,3	17,9	20,3	22,4
Handel, administratie en juridische ondersteuning	.	.	81,6	79,5	75,8	73,9
ICT	.	.	22,3	22,0	21,8	21,1
Techniek, industrie en bouw	.	.	48,6	47,3	44,5	42,7
Landbouw en dieren	.	.	13,6	13,7	13,6	13,6
Gezondheidszorg en welzijn	.	.	85,1	88,5	87,3	83,8
Persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid	.	.	65,0	69,2	68,7	67,7
Algemeen	.	.	5,8	7,1	6,8	6,5

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'MBO; deelnemers naar richting in detail'.

¹⁾ Exclusief een zeer klein aantal deelnemers van wie het geslacht in de registratie onbekend is.

²⁾ Het schooljaar 2000/'01 is exclusief de toen nog in afbouw zijnde oude mbo-opleidingen.

³⁾ Hiertoe behoren het voorbereidend hoger beroepsonderwijs (vhbo), havo/mbo-opleidingen en de oriënterende en schakelende programma's.

4.1.5 Deelnemers aan de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) naar geslacht, leeftijd, niveau, sector en opleidingsrichting

	1996/'97 ¹⁾	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08	2008/'09*
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	110,5	153,1	137,1	140,8	160,0	172,0
Geslacht²⁾						
Mannen	84,4	100,8	90,4	94,5	106,1	112,8
Vrouwen	26,1	52,3	46,7	46,4	53,8	59,3
Leeftijd						
15 tot 20 jaar	.	.	48,5	48,4	52,6	56,9
20 tot 25 jaar	.	.	39,1	40,7	45,5	48,1
25 tot 30 jaar	.	.	12,7	13,5	15,8	17,4
30 tot 35 jaar	.	.	8,8	8,7	9,6	10,5
35 tot 40 jaar	.	.	9,0	9,3	10,7	11,0
40 tot 45 jaar	.	.	8,9	9,2	10,9	11,2
45 tot 50 jaar	.	.	6,2	6,6	8,6	9,7
50 jaar en ouder	.	.	3,9	4,6	6,2	7,3
Onbekend	.	.	0,0	0,0	0,1	-
Niveau³⁾						
Assistentopleiding		11,7	7,6	9,0	10,7	10,9
Basisberoepsopleiding		69,3	55,4	56,9	66,3	71,3
Vakopleiding		50,3	49,5	49,4	53,5	58,5
Middenkaderopleiding		15,7	19,8	21,1	25,0	26,9
Specialistenopleiding		5,4	4,8	4,5	4,6	4,4
Sector						
Landbouw	7,6	8,1	8,6	8,8	9,3	10,3
Techniek	67,2	75,2	61,6	64,3	72,7	78,0
Economie	24,4	34,9	33,3	34,4	40,4	42,2
Zorg en welzijn	11,2	34,9	33,6	33,0	36,9	40,3
Combinatie van sectoren			0,1	0,3	0,7	1,3
Opleidingsrichting						
Onderwijs	.	.	0,8	0,7	0,7	0,8
Vormgeving en audiovisuele productie	.	.	0,3	0,2	0,3	0,3
Handel, administratie en juridische ondersteuning	.	.	19,8	20,1	23,2	24,8
ICT	.	.	0,7	0,7	0,8	1,0
Techniek, industrie en bouw	.	.	57,6	60,2	66,8	71,5
Landbouw en dieren	.	.	6,5	6,6	7,2	7,7
Gezondheidszorg en welzijn	.	.	29,8	29,1	33,2	36,4
Persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid	.	.	21,4	22,2	25,8	27,3
Algemeen	.	.	0,2	0,9	2,1	2,3

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'MBO; deelnemers naar richting in detail'.

¹⁾ Exclusief bijna 18 duizend deelnemers aan interne opleidingen in ziekenhuizen. Vóór invoering van de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB) werden deze opleidingen voor verpleegkundige of verzorgende bekostigd door het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). Pas na invoering van de WEB zijn ze in het reguliere mbo ondergebracht bij de bbl.

²⁾ Exclusief een zeer klein aantal deelnemers van wie het geslacht in de registratie onbekend is.

³⁾ Het schooljaar 2000/'01 is exclusief de toen nog in afbouw zijnde oude mbo-opleidingen.

4.1.6 Geslaagden in het mbo per leerweg en opleidingsrichting naar leeftijd, 2007/08*

	Totaal	w.v.				
		15 tot 20 jaar	20 tot 25 jaar	25 tot 30 jaar	30 tot 35 jaar	35 jaar en ouder
	<i>x 1 000</i>	%				
Beroepsopleidende leerweg (bol)	86,9	55	39	3	1	2
Onderwijs	3,5	67	30	1	0	1
Vormgeving en audiovisuele productie	3,3	34	63	2	0	-
Handel, administratie en juridische ondersteuning	18,9	58	38	2	1	1
ICT	5,4	53	44	3	0	0
Techniek, industrie en bouw	9,3	49	46	3	1	2
Landbouw en dieren	3,5	59	39	1	0	1
Gezondheidszorg en welzijn	23,9	52	37	4	2	5
Persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid	15,6	58	39	1	0	1
Algemeen	3,4	76	14	5	2	3
Beroepsbegeleidende leerweg (bbl)	51,0	26	31	10	6	27
Onderwijs	0,4	1	10	10	12	67
Vormgeving en audiovisuele productie	0,1	34	52	8	2	4
Handel, administratie en juridische ondersteuning	7,1	32	39	9	5	15
ICT	0,1	21	57	11	6	5
Techniek, industrie en bouw	17,8	35	37	10	5	13
Landbouw en dieren	2,8	27	26	9	7	32
Gezondheidszorg en welzijn	11,3	6	24	14	9	48
Persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid	10,3	31	25	7	5	32
Algemeen	0,9	16	8	10	8	58

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'MBO; geslaagden naar leeftijd'.

4.1.7 Geslaagden in het mbo naar geslacht, leerweg, niveau, sector, opleidingsrichting en herkomstgroepering, 2007/08*

	Autochtonen		Allochtonen		Onbekend	Totaal
		totaal	westerse allochtonen	niet-westerse allochtonen		
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	117,4	38,2	9,6	28,6	0,3	155,8
Geslacht						
Mannen	61,8	18,1	4,8	13,3	0,2	80,0
Vrouwen	55,6	20,1	4,8	15,3	0,1	75,8
Leerweg						
Beroepsopleidende leerweg (bol)	61,7	25,1	5,2	19,9	0,1	86,9
Beroepsbegeleidende leerweg (bbl)	42,4	8,4	3,2	5,2	0,2	51,0
Mbo alleen examendeelnemer	13,3	4,6	1,2	3,5	0,0	18,0
Niveau						
Assistentopleiding	7,6	6,2	1,1	5,1	0,0	13,8
Basisberoepsopleiding	35,3	12,9	3,0	9,9	0,1	48,3
Vakopleiding	30,9	7,6	2,2	5,4	0,1	38,6
Middenkaderopleiding	41,4	11,2	3,2	8,1	0,0	52,6
Specialistenopleiding	2,1	0,3	0,2	0,2	0,0	2,5
Sector						
Landbouw	7,9	0,8	0,4	0,4	0,1	8,8
Techniek	34,7	9,3	2,6	6,6	0,1	44,1
Economie	36,6	17,0	3,8	13,3	0,1	53,7
Zorg en welzijn	37,8	11,0	2,7	8,2	0,0	48,8
Combinatie van sectoren	0,4	0,1	0,0	0,1	0,0	0,5
Opleidingsrichting						
Onderwijs	3,3	0,8	0,2	0,6	0,0	4,1
Vormgeving en audiovisuele productie	3,0	0,6	0,3	0,3	0,0	3,6
Handel, administratie en juridische ondersteuning	18,6	10,9	2,0	8,9	0,0	29,5
ICT	4,0	1,9	0,4	1,4	0,0	5,9
Techniek, industrie en bouw	26,6	5,1	1,8	3,3	0,1	31,7
Landbouw en dieren	6,5	0,6	0,3	0,3	0,0	7,1
Gezondheidszorg en welzijn	28,6	9,2	2,1	7,1	0,0	37,8
Persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid	24,6	6,1	2,1	4,0	0,1	30,7
Algemeen	2,2	3,1	0,4	2,7	0,0	5,3

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'MBO geslaagden naar herkomst/generatie'.

4.1.8 Geslaagden in de beroepsopleidende leerweg (bol) naar geslacht, leeftijd, opleidingsvorm, niveau, sector en opleidingsrichting

	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08*
	<i>x 1 000</i>				
Totaal	74,9	79,4	85,8	88,1	86,9
Geslacht					
Mannen	34,7	36,0	38,0	38,7	37,6
Vrouwen	40,2	43,3	47,8	49,4	49,2
Leeftijd					
15 tot 20 jaar	.	.	50,0	50,1	48,0
20 tot 25 jaar	.	.	31,0	33,2	33,7
25 tot 30 jaar	.	.	1,9	2,1	2,4
30 tot 35 jaar	.	.	0,8	0,8	0,8
35 jaar en ouder	.	.	2,1	1,9	2,0
Opleidingsvorm					
Voltijd	69,1	75,0	82,0	84,6	83,3
Deeltijd	5,8	4,4	3,8	3,5	3,5
Niveau¹⁾					
Assistentopleiding	.	5,0	7,5	7,2	6,4
Basisberoepsopleiding	.	13,0	20,3	20,8	20,0
Vakopleiding	.	14,0	16,7	17,8	18,1
Middenkaderopleiding	.	45,7	40,1	41,2	41,5
Specialistenopleiding	.	0,2	1,1	1,1	1,0
Sector					
Landbouw	4,3	4,7	4,2	4,2	4,3
Techniek	17,0	16,7	16,5	18,0	17,8
Economie	29,8	33,6	35,4	34,3	33,0
Zorg en welzijn	21,4	24,4	29,7	31,5	31,6
Combinatie van sectoren			0,1	0,1	0,1
Overig ²⁾	2,4				
Opleidingsrichting					
Onderwijs	.	.	3,4	3,6	3,5
Vormgeving en audiovisuele productie	.	.	2,8	3,0	3,3
Handel, administratie en juridische ondersteuning	.	.	20,3	19,8	18,9
ICT	.	.	6,3	5,7	5,4
Techniek, industrie en bouw	.	.	10,1	9,9	9,3
Landbouw en dieren	.	.	3,4	3,5	3,5
Gezondheidszorg en welzijn	.	.	23,0	24,0	23,9
Persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid	.	.	14,5	15,3	15,6
Algemeen	.	.	2,0	3,3	3,4

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'MBO; geslaagden naar richting in detail'.

¹⁾ Het schooljaar 2000/'01 is exclusief de toen nog in afbouw zijnde oude mbo-opleidingen.

²⁾ Hiertoe behoren het voorbereidend hoger beroepsonderwijs (vhbo), havo/mbo-opleidingen en de oriënterende en schakelende programma's.

4.1.9 Geslaagden in de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) naar geslacht, leeftijd, niveau, sector en opleidingsrichting

	1995/'96 ¹⁾	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08*
	<i>x 1 000</i>				
Totaal	35,6	49,3	46,7	45,4	51,0
Geslacht					
Mannen	.	31,9	28,5	28,6	31,6
Vrouwen	.	17,5	18,2	16,8	19,4
Leeftijd					
15 tot 20 jaar	.	.	13,3	12,7	13,3
20 tot 25 jaar	.	.	14,6	14,5	15,7
25 tot 30 jaar	.	.	4,6	4,5	5,2
30 tot 35 jaar	.	.	3,1	3,0	3,1
35 jaar en ouder	.	.	11,1	10,6	13,8
Niveau²⁾					
Assistentopleiding	.	5,3	4,1	4,3	5,0
Basisberoepsopleiding	.	20,8	18,7	18,0	21,7
Vakopleiding	.	17,0	15,7	15,1	15,6
Middenkaderopleiding	.	4,3	6,9	6,7	7,4
Specialistenopleiding	.	1,7	1,2	1,2	1,2
Sector					
Landbouw	2,5	2,9	3,5	3,4	3,5
Techniek	19,8	23,7	18,3	18,4	19,8
Economie	8,2	11,1	12,2	12,1	14,7
Zorg en welzijn	5,1	11,6	12,7	11,4	12,6
Combinatie van sectoren			0,0	0,1	0,3
Opleidingsrichting					
Onderwijs	.	.	0,5	0,4	0,4
Vormgeving en audiovisuele productie	.	.	0,1	0,1	0,1
Handel, administratie en juridische ondersteuning	.	.	6,8	6,6	7,1
ICT	.	.	0,2	0,2	0,1
Techniek, industrie en bouw	.	.	17,3	17,3	17,8
Landbouw en dieren	.	.	2,5	2,4	2,8
Gezondheidszorg en welzijn	.	.	11,5	10,4	11,3
Persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid	.	.	7,7	7,8	10,3
Algemeen	.	.	0,1	0,2	0,9

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'MBO; geslaagden naar richting in detail'.

¹⁾ Exclusief geslaagden voor interne opleidingen in ziekenhuizen. Vóór invoering van de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB) werden deze opleidingen voor verpleegkundige of verzorgende bekostigd door het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). Pas na invoering van de WEB zijn ze in het reguliere mbo ondergebracht bij de bbl.

²⁾ Het schooljaar 2000/'01 is exclusief de toen nog in afbouw zijnde oude mbo-opleidingen.

4.1.10 Voortijdig schoolverlaters in het middelbaar beroepsonderwijs¹⁾ naar achtergrondkenmerken

	2005/'06	2006/'07	2007/'08*
	%		
Totaal	9,3	9,0	8,5
Geslacht			
Jongens	10,7	10,2	9,8
Meisjes	7,7	7,6	7,1
Niveau in het mbo			
Niveau 1: assistentopleiding	38,0	37,7	35,8
Niveau 2: basisberoepsopleiding	15,3	15,2	15,0
Niveau 3: vakopleiding	6,7	6,1	5,6
Niveau 4: middenkader- en specialistenopleiding	4,7	4,8	4,5
Herkomstgroepering			
Autochtonen	7,9	7,7	7,2
Westerse allochtonen	12,1	11,1	10,7
Niet-westerse allochtonen	14,0	13,5	13,1
w.v.			
Turken	13,1	12,7	11,6
Marokkanen	13,7	14,1	13,9
Surinamers	14,2	13,3	13,3
Antillianen/Arubanen	14,7	15,7	16,4
overige niet-westerse allochtonen	14,7	13,1	12,7
Gemeentegrootte²⁾			
De vier grote steden	13,8	13,9	13,2
w.v.			
Amsterdam	13,6	13,2	12,8
Rotterdam	14,4	15,2	14,3
Den Haag	13,5	13,1	12,1
Utrecht	12,8	13,8	13,1
Overige steden met ≥100 000 inwoners	11,0	10,7	10,2
Gemeenten met <100 000 inwoners	8,2	7,8	7,5
Verdacht van een misdrijf³⁾			
Niet verdacht van een misdrijf	8,2	7,7	7,2
Wel verdacht van een misdrijf	21,1	21,2	20,3
w.v.			
jongens	21,4	21,4	20,5
meisjes	19,8	20,3	19,5
autochtonen	18,2	18,8	17,2
westerse allochtonen	24,5	21,7	22,3
niet-westerse allochtonen	25,3	25,4	25,5

Bron: CBS, Korps Landelijke Politiediensten (KLPD).

N.B. Meer informatie is te vinden in de StatLine-tabellen 'VSV naar achtergrondkenmerken' en 'VSV en verdacht van misdrijf'.

¹⁾ Deelnemers in het mbo inclusief degenen die staan ingeschreven om examen te doen (extraneï) en exclusief degenen die een jaar na aanvang van het schooljaar 23 jaar of ouder zijn.

²⁾ Het betreft hier de woongemeente van de deelnemer aan het begin van het schooljaar.

³⁾ Verdacht van een misdrijf volgens het Herkenningssysteem (HKS) in het kalenderjaar van aanvang van het betreffende schooljaar en de twee daaraan voorafgaande kalenderjaren.

4.1.11 Door- en uitstroom van deelnemers aan het mbo naar niveau¹⁾

	Eenheid	2006/'07	2007/'08*				
			totaal	w.v.			
				geslacht		leerweg	
				mannen	vrouwen	bol	bbi
Assistentopleiding (niveau 1)	<i>x 1 000</i>	23,0	22,5	14,7	7,8	11,8	10,7
w.v. in het volgende schooljaar							
zelfde niveau	%	22	21	23	18	19	23
hoger niveau	%	30	29	28	31	39	18
uit mbo zonder diploma ²⁾	%	27	28	30	24	26	30
uit mbo met diploma ²⁾	%	21	22	19	27	15	29
Basisberoepsopleiding (niveau 2)	<i>x 1 000</i>	126,7	132,0	84,2	47,8	65,8	66,3
w.v. in het volgende schooljaar							
lager niveau	%	1	1	1	1	1	0
zelfde niveau	%	48	48	50	45	49	47
hoger niveau	%	20	19	17	21	22	15
uit mbo zonder diploma ²⁾	%	18	17	18	16	17	18
uit mbo met diploma ²⁾	%	14	15	15	16	11	20
Vakopleiding (niveau 3)	<i>x 1 000</i>	128,6	132,5	60,3	72,2	79,0	53,5
w.v. in het volgende schooljaar							
lager niveau	%	2	2	2	2	3	1
zelfde niveau	%	54	54	53	54	55	52
hoger niveau	%	14	14	14	13	19	6
uit mbo zonder diploma ²⁾	%	13	13	14	12	11	16
uit mbo met diploma ²⁾	%	17	17	16	19	13	25
Middenkader- en specialisten-opleiding (niveau 4)	<i>x 1 000</i>	217,9	222,6	110,9	111,7	193,0	29,6
w.v. in het volgende schooljaar							
lager niveau	%	4	5	5	4	5	1
zelfde niveau	%	63	63	64	61	64	51
uit mbo zonder diploma ²⁾	%	9	9	10	8	8	19
uit mbo met diploma ²⁾	%	23	23	21	26	23	28

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Deze tabel is gebaseerd op de directe door- en uitstroom tussen twee opeenvolgende schooljaren volgens de onderwijsnummerbestanden van de IB-groep. Het betreft mbo-deelnemers, exclusief extraneï (examendeelnemers) in het basisjaar en inclusief extraneï in het bestemmingsjaar.

²⁾ Zonder c.q. met diploma behaald in het laatste schooljaar.

4.1.12 Uitstroom van deelnemers aan de beroepsopleidende leerweg (bol) naar bestemming buiten de bol¹⁾

	Eenheid	2006/'07	2007/'08*		
			totaal	w.v.	
				mannen	vrouwen
Uit de bol zonder diploma²⁾	<i>x 1 000</i>	54,1	52,0	28,1	23,9
w.v. in het volgend schooljaar					
bbl	%	19	21	23	18
vavo	%	2	2	2	2
hoger beroepsonderwijs	%	2	2	2	2
overig (bekostigd) onderwijs ³⁾	%	8	8	8	9
uitstroom ⁴⁾	%	66	64	62	66
uit GBA/onbekend ⁵⁾	%	3	2	3	2
Uit de bol met diploma²⁾	<i>x 1 000</i>	67,3	68,4	30,3	38,1
w.v. in het volgend schooljaar					
bbl	%	8	7	11	5
hoger beroepsonderwijs	%	33	32	34	30
overig (bekostigd) onderwijs ³⁾	%	1	1	1	1
uitstroom ⁴⁾	%	58	60	54	64
uit GBA/onbekend ⁵⁾	%	1	1	1	1

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

- 1) Deze tabel is gebaseerd op de directe door- en uitstroom tussen twee opeenvolgende schooljaren volgens de onderwijsnummerbestanden van de IB-Groep en geeft alleen die deelnemers weer die in het ene schooljaar de bol volgden en in het daaropvolgende schooljaar niet meer.
- 2) Zonder c.q. met diploma behaald in het laatste schooljaar.
- 3) Het betreft hier het middelbaar beroepsonderwijs als extraneï (examendeelnemers), het voorgezet onderwijs, het wetenschappelijk onderwijs en (ander) bekostigd onderwijs waarvan de onderwijssoort niet eenduidig kon worden vastgesteld.
- 4) Deelnemers die geen bekostigd onderwijs meer volgen en van wie geen speciale omstandigheden bekend zijn (bijvoorbeeld overlijden en emigratie). Een aantal van hen zal nog wel een opleiding volgen in bijvoorbeeld het particulier onderwijs of na een of meerdere jaren weer instromen in het onderwijs.
- 5) Deelnemers die uitgeschreven zijn uit de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA) als gevolg van overlijden of emigratie of niet bekend zijn in de GBA.

4.2 Educatie

4.2.1 Deelname aan educatie¹⁾

	Eenheid	2007/'08	2008/'09*			
			totaal ²⁾	w.o.		
				autochtonen	westerse allochtonen	niet-westerse allochtonen
Totaal³⁾	<i>x 1 000</i>	37,6	36,3	12,1	4,7	19,2
w.v.						
niveau 1	%	40	42	42	29	46
niveau 2	%	32	33	48	28	25
niveau 3	%	17	14	9	21	16
niveau 4	%	10	9	1	21	10
niveau onbekend	%	0	2	-	1	4
educatieve redzaamheid (4)	%	2	1	0	2	1
sociale redzaamheid (1-4)	%	53	58	87	45	43
professionele redzaamheid (1-4)	%	45	39	13	52	51
alfabetisering	%	0	2	-	1	4
Mannen	<i>x 1 000</i>	11,5	11,3	3,9	1,2	6,1
w.v.						
niveau 1	%	37	42	49	34	38
niveau 2	%	33	33	43	29	27
niveau 3	%	19	14	7	19	18
niveau 4	%	11	9	1	16	12
niveau onbekend	%	0	2	-	2	4
educatieve redzaamheid (4)	%	2	1	0	2	1
sociale redzaamheid (1-4)	%	42	49	84	43	28
professionele redzaamheid (1-4)	%	56	48	16	53	67
alfabetisering	%	0	2	-	2	4
Vrouwen	<i>x 1 000</i>	26,1	24,9	8,1	3,5	13,2
w.v.						
niveau 1	%	41	42	38	27	49
niveau 2	%	31	33	50	28	23
niveau 3	%	17	14	10	21	14
niveau 4	%	10	9	1	23	9
niveau onbekend	%	0	2	-	1	4
educatieve redzaamheid (4)	%	2	1	0	2	1
sociale redzaamheid (1-4)	%	57	62	89	45	50
professionele redzaamheid (1-4)	%	40	34	11	52	44
alfabetisering	%	0	2	-	1	4

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie is te vinden in de StatLine-tabel 'Educatie; deelnemers naar educatietype'.

¹⁾ Het betreft hier uitsluitend de educatie die via de gemeenten door het Ministerie van OCW wordt bekostigd, exclusief het vavo. Bij alle cijfers gaat het om het aantal deelnemers op 1 oktober van het betreffende schooljaar.

²⁾ Inclusief deelnemers waarvan herkomstgroepering onbekend is.

³⁾ Inclusief een zeer gering aantal deelnemers van wie het geslacht in de registratie onbekend is.

4.2.2 Deelnemers aan het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) naar geslacht en onderwijssoort

	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07 ¹⁾	2007/'08	2008/'09*
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	46,0	24,3	15,0	12,0	13,1	15,2
Mavo/vmbo theoretische leerweg	22,7	10,2	4,5	2,7	2,7	2,5
Havo	14,2	9,8	8,1	6,6	7,3	9,3
Vwo	9,1	4,4	2,5	2,6	3,0	3,4
Mannen	15,8	10,2	7,5	6,2	6,8	7,8
Mavo/vmbo theoretische leerweg	6,6	3,8	2,2	1,4	1,4	1,3
Havo	5,6	4,5	4,1	3,6	4,0	4,9
Vwo	3,5	1,9	1,2	1,2	1,4	1,6
Vrouwen	30,3	14,2	7,5	5,8	6,2	7,4
Mavo/vmbo theoretische leerweg	16,1	6,3	2,3	1,3	1,3	1,2
Havo	8,6	5,4	3,9	3,1	3,4	4,4
Vwo	5,6	2,5	1,3	1,4	1,6	1,8

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'Vavo; deelnemers naar herkomst'.

¹⁾ Vanaf 2006/'07 kunnen ook leerlingen die ingeschreven zijn bij een school voor voortgezet onderwijs het vavo volgen aan een ROC. Het gaat hierbij vooral om deelnemers van 16 en 17 jaar. Deze groep is uitsluitend bij het vavo meegeteld.

4.2.3 Gediplomeerden in het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) naar geslacht en onderwijssoort

	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08*
	<i>x 1 000</i>				
Totaal	5,9	5,4	4,2	4,0	5,2
Mavo/vmbo theoretische leerweg	1,6	1,2	1,0	0,8	1,1
Havo	2,5	2,8	2,2	2,2	2,7
Vwo	1,8	1,4	1,0	1,0	1,4
Mannen	2,6	2,5	2,1	2,0	2,7
Mavo/vmbo theoretische leerweg	0,6	0,6	0,5	0,4	0,6
Havo	1,2	1,3	1,1	1,1	1,4
Vwo	0,8	0,7	0,5	0,4	0,7
Vrouwen	3,3	2,9	2,1	2,0	2,6
Mavo/vmbo theoretische leerweg	1,0	0,6	0,5	0,4	0,5
Havo	1,4	1,5	1,1	1,1	1,3
Vwo	1,0	0,8	0,5	0,6	0,8

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'Vavo; geslaagden naar herkomst'.

4.3 Uitgaven en inkomsten

4.3.1 Gecumuleerde exploitatierekening van bve-instellingen

	2000	2004	2005	2006	2007
<i>mln euro</i>					
Baten	2 786	3 690	3 748	3 827	4 248
Rijksbijdragen OCW/LNV	2 134	2 789	2 899	3 028	3 433
Overige overheidsbijdragen	302	489	455	387	291
Baten werk iov derden	111	154	141	152	220
Overige baten w.v.	239	259	253	260	304
Deelnemersbijdragen	52	86	87	85	99
Ouderbijdragen	2	4	4	4	5
Resultaat deelnemingen	-1	-1	1	0	1
Verhuur onroerende zaken	9	17	16	15	16
Detachering personeel	20	26	24	23	27
Schenking en sponsoring	0	0	0	0	1
Overige	156	127	119	132	155
Lasten	2 716	3 579	3 644	3 730	4 226
Personele lasten w.v.	1 959	2 614	2 669	2 676	3 031
Lonen, salarissen en sociale lasten	1 767	2 347	2 325	2 298	2 570
Overige personele lasten	205	290	361	389	469
Dotatie voorziening wachtgeld	15	12	18	10	15
Uitzendkrachten, declaranten e.d.	101	124	151	206	253
Overige	88	153	192	174	202
Uitkeringen	-13	-22	-17	-11	-9
Afschrijvingen w.v.	171	210	213	226	237
Immateriële vaste activa	0	1	1	0	1
Gebouwen	75	93	98	108	117
Inventaris en apparatuur	94	115	112	113	119
Overige materiële vaste activa	2	1	2	5	1
Huisvestingslasten w.v.	212	264	266	289	313
Huur	53	76	78	81	88
Dotatie onderhoudsvoorziening	30	21	20	21	12
Klein onderhoud en reparatie	21	31	30	32	40
Energie en water	34	45	49	58	65
Schoonmaakkosten	44	58	57	57	63
Heffingen	11	15	14	14	16
Overige huisvestingskosten	19	19	19	26	29
Overige instellingslasten w.v.	374	491	497	539	645
Administratie- en beheerslasten	164	175	178	218	258
Inventaris, apparatuur, leermiddelen	116	160	150	184	207
Dotatie overige voorzieningen	12	9	9	5	4
Overige (werving, representatie ed)	81	148	160	132	177
Saldo baten en lasten (1)	70	112	103	97	22
Saldo financiële baten en lasten (2)	-4	-18	-21	-18	-15
Gewone bedrijfsvoering (1)+(2)	66	94	82	79	7
Buitengewoon resultaat (3)	-2	-4	41	-1	13
Aandeel van derden (4)	.	0	0	0	0
Exploitatieresultaat (1)+(2)+(3)+(4)	64	90	123	78	20

Bron: OCW (Cfi), LNV, CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

4.3.2 Gecumuleerde balans van bve-instellingen

	2000	2004	2005	2006	2007
	<i>mln euro</i>				
Activa					
Vaste activa	2 011	2 574	2 680	2 980	3 356
Immateriële vaste activa	1	1	1	0	1
Materiële vaste activa	1 930	2 513	2 616	2 921	3 295
w.o.					
Gebouwen en terreinen	1 575	2 106	2 210	2 516	2 821
Inventaris, apparatuur en leermiddelen	342	402	401	398	461
Financiële vaste activa, w.o.	80	61	63	58	60
Effecten	31	25	18	20	22
Vlottende activa	781	962	1 010	1 082	983
w.v.					
Vorraden	7	3	3	3	5
Vorderingen	293	334	309	299	351
Effecten	3	7	16	12	7
Liquide middelen	479	617	682	768	619
Totaal activa	2 792	3 536	3 690	4 062	4 338
Passiva					
Eigen vermogen	1 431	1 781	1 879	1 962	1 996
w.v.					
Stichtingskapitaal	15	4	4	4	4
Algemene reserve	993	1 341	1 474	1 495	1 575
Bestemmingsreserves	424	436	402	464	418
Aandeel van derden	.	.	.	1	1
Egalisatierekening investeringssubsidies	53	34	34	33	43
Voorzieningen	253	332	364	380	396
Langlopende schulden	471	678	749	826	889
Kortlopende schulden	584	712	664	859	1 013
Totaal passiva	2 792	3 536	3 690	4 062	4 338

Bron: OCW (Cfi), CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'Onderwijsinstellingen; financiën'.

4.3.3 Investerings door bve-instellingen

	2000	2004	2005	2006	2007
	<i>mln euro</i>				
Investerings	285	412	403	577	788
w.v.					
Gebouwen en terreinen ¹⁾	184	289	288	449	614
Inventaris en apparatuur	101	123	114	128	174
Desinvesteringen	35	142	77	71	253
w.v.					
Gebouwen en terreinen ¹⁾	.	129	72	62	248
Inventaris en apparatuur	.	13	5	9	5
Saldo investeringen	250	269	326	505	535
w.v.					
Gebouwen en terreinen ¹⁾	.	160	216	387	366
Inventaris en apparatuur	.	110	109	119	169

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven), OCW (Cfi).

¹⁾ Inclusief overige materiële vaste activa.

5. Hoger onderwijs

Kerncijfers¹⁾

	Eenheid	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08	2008/'09*
Ingeschrevenen	1 000	445,9	476,7	560,3	572,9	585,4	601,9
w.v.							
hoger beroepsonderwijs	1 000	270,6	312,7	356,8	366,7	374,8	383,7
wetenschappelijk onderwijs	1 000	177,7	166,3	205,9	208,6	212,7	220,3
Afgestudeerden²⁾							
Hoger beroepsonderwijs:							
bachelor ³⁾	1 000	51,2	53,1	59,5	60,0	60,1	
master/vervolgopleiding	1 000	2,1	3,0	4,5	4,8	5,0	
Wetenschappelijk onderwijs:							
bachelor	1 000		0,1	19,1	22,3	24,6	
master ⁴⁾	1 000			12,6	19,5	23,6	
doctoraal	1 000	28,3	20,4	16,7	11,2	4,7	
vervolgopleiding ⁵⁾	1 000	2,4	2,4	3,1	3,2	3,1	
Instellingen	1	82	75	65	65	64	64
w.v.							
hoger beroepsonderwijs	1	69	62	52	52	51	51
wetenschappelijk onderwijs	1	13	13	13	13	13	13
Personeelsleden	1 000 fte	60,1	61,7	61,4	62,2	64,3	
w.v.							
hoger beroepsonderwijs	1 000 fte	20,1	21,7	24,5	25,6	27,4	
wetenschappelijk onderwijs	1 000 fte	40,0	40,0	36,9	36,6	36,9	
	Eenheid	1995	2000	2005	2007	2008*	
Uitgaven⁶⁾	mln euro		5 964	7 774	7 950	8 342	
w.v.							
hoger beroepsonderwijs	mln euro		1 957	2 662	2 760	2 916	
wetenschappelijk onderwijs	mln euro		4 007	5 112	5 190	5 426	

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken), OCW(Cfi).

¹⁾ Exclusief de Open Universiteit, de theologische universiteiten en de universiteit voor Humanistiek.

²⁾ Bij afgestudeerden in 2007/'08 gaat het om voorlopige cijfers.

³⁾ Vóór de invoering van het bachelor-masterstelsel betreft het de hoofdphase van een hbo-studie. Na invoering van dit stelsel gaat het ook om de afgestudeerden van een associate degreeprogramma.

⁴⁾ Exclusief de afgestudeerden voor een masteropleiding geneeskunde, diergeneeskunde, tandheelkunde en farmacie en de afgestudeerden van alle universitaire masteropleidingen voor leraar.

⁵⁾ Vóór invoering van het bachelor-masterstelsel betreft het afgestudeerden voor een beroepsdiploma geneeskunde, diergeneeskunde, tandheelkunde en farmacie plus de afgestudeerden van alle universitaire opleidingen voor leraar. Na invoering van dit stelsel gaat het om masteropleidingen in genoemde studierichtingen.

⁶⁾ Het betreft hier de totale lasten op de exploitatierekeningen van de hbo- en wo-instellingen (som lasten, financiële lasten en buitengewone lasten). Tot de wo-instellingen is ook de Open Universiteit gerekend.

5.1 Hoger onderwijs

5.1 Ingeschrevenen in het hoger onderwijs naar geslacht, opleidingsvorm, studierichting en HOOP-gebied

	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08	2008/'09*
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	445,9	476,7	560,3	572,9	585,4	601,9
Geslacht						
Mannen	232,6	234,8	272,9	277,4	282,3	289,3
Vrouwen	213,3	241,9	287,5	295,6	303,1	312,6
Opleidingsvorm						
Voltijd	393,0	396,6	471,2	486,2	500,3	516,6
Deeltijd	51,4	73,0	77,1	74,6	73,0	72,8
Duaal	1,5	7,1	12,1	12,1	12,1	12,5
Studierichting						
Onderwijs	62,6	67,8	84,6	85,3	83,6	81,9
Taalwetenschappen, geschiedenis en kunst	40,7	36,5	47,5	49,8	51,2	52,6
Sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten	165,5	181,9	209,1	211,8	218,3	227,5
w.v.						
sociale wetenschappen ¹⁾	54,4	58,3	63,8	61,2	62,3	65,1
bedrijfskunde en administratie	85,9	101,6	116,6	120,0	124,2	129,0
rechten	25,2	22,0	28,7	30,6	31,9	33,4
Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica	24,1	32,2	37,6	37,8	37,4	38,3
Techniek, industrie en bouwkunde	57,1	49,8	47,3	47,2	48,8	50,7
Landbouw en diergeneeskunde	6,9	6,5	6,7	6,7	6,5	6,5
Gezondheidszorg en welzijn	70,1	79,9	93,8	98,2	102,0	105,5
Persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid	18,9	22,2	33,6	35,8	37,3	38,6
Onbekend	-	-	0,2	0,2	0,3	0,3
HOOP-gebied						
Onderwijs	54,4	58,5	71,2	70,8	68,3	65,9
Landbouw en natuurlijke omgeving	14,2	11,8	13,0	12,7	12,6	13,0
Natuur	13,2	12,0	14,6	15,3	16,0	16,9
Techniek	80,5	80,9	83,5	83,6	85,2	87,6
Gezondheid	40,3	45,5	57,0	59,5	61,1	64,0
Economie	102,8	131,3	156,5	161,6	167,8	174,8
Recht	27,6	24,0	25,9	26,3	26,5	27,1
Gedrag en maatschappij	71,0	76,7	93,2	95,6	99,4	102,7
Taal en cultuur	42,0	36,0	45,4	47,5	48,5	49,9

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'Hoger onderwijs; ingeschrevenen'.

¹⁾ Inclusief economie, journalistiek, documentatie en informatie.

5.2 Hoger beroepsonderwijs

5.2.1 Ingeschrevenen in het hoger beroepsonderwijs naar geslacht, opleidingsvorm en studierichting

	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08	2008/'09*
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	270,6	312,7	356,8	366,7	374,8	383,7
Geslacht						
Mannen	137,8	149,8	170,8	175,1	178,7	182,5
Vrouwen	132,7	162,9	186,0	191,6	196,1	201,2
Opleidingsvorm						
Voltijd	227,4	245,8	281,0	292,8	301,8	309,9
Deeltijd	41,7	59,9	64,0	62,0	61,3	61,7
Duaal	1,5	7,0	11,8	11,9	11,8	12,1
Studierichting						
Onderwijs	57,1	62,1	76,8	77,5	75,6	73,7
Taalwetenschappen, geschiedenis en kunst	15,5	16,5	21,3	22,1	22,7	23,1
Sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten	78,5	99,4	106,2	109,6	114,6	120,3
w.v.						
sociale wetenschappen ¹⁾	10,4	17,1	19,4	19,6	20,7	22,4
bedrijfskunde en administratie	68,1	82,2	82,0	83,5	86,2	89,1
rechten	-	-	4,8	6,5	7,7	8,9
Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica	9,7	18,4	21,5	21,5	21,3	21,8
Techniek, industrie en bouwkunde	38,0	32,6	29,7	29,8	30,5	31,3
Landbouw en diergeneeskunde	4,1	3,9	4,2	4,2	4,0	3,9
Gezondheidszorg en welzijn	51,0	59,1	65,2	68,0	70,5	72,5
Persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid	16,8	20,7	31,8	34,0	35,7	37,0

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'Hoger onderwijs; ingeschrevenen'.

¹⁾ Inclusief economie, journalistiek, documentatie en informatie.

5.2.2 Ingeschrevenen in het hoger beroepsonderwijs naar herkomstgroepering

	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08	2008/'09*
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	270,6	312,7	356,8	366,7	374,8	383,7
Autochtonen	227,3	243,0	272,7	278,6	282,4	286,3
Allochtonen	36,0	50,9	76,1	79,5	84,9	88,6
w.v.						
westerse allochtonen	20,7	23,3	30,5	31,3	33,8	34,6
niet-westerse allochtonen	15,3	27,6	45,6	48,1	51,1	54,0
w.v.						
Turken	2,1	4,0	6,3	7,0	7,6	8,5
Marokkanen	1,8	4,2	6,9	7,5	8,1	8,7
Surinamers	4,8	7,1	10,1	10,6	11,1	11,4
Antillianen en Arubanen	2,7	4,4	6,0	6,1	6,4	6,7
overige niet-westerse allochtonen	3,9	7,9	16,3	16,9	17,9	18,7
Onbekend ¹⁾	7,3	18,8	8,1	8,6	7,6	8,8

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'HO; ingeschrevenen naar herkomst'.

¹⁾ Het betreft hier veelal studenten met een buitenlandse nationaliteit, maar waarvan het geboorteland onbekend is.

5.2.3 Ingeschrevenen in het hoger beroepsonderwijs naar geslacht, opleidingsvorm en studierichting per herkomstgroepering, 2008/09*

	Autochtonen	Allochtonen			Onbekend ¹⁾	Totaal
		totaal	westerse allochtonen	niet-westerse allochtonen		
<i>x 1 000</i>						
Totaal	286,3	88,6	34,6	54,0	8,8	383,7
Geslacht						
Mannen	138,0	40,9	15,6	25,3	3,6	182,5
Vrouwen	148,3	47,7	19,0	28,7	5,2	201,2
Opleidingsvorm						
Voltijd	229,0	73,3	28,1	45,2	7,6	309,9
Deeltijd	47,9	12,6	5,7	6,9	1,2	61,7
Duaal	9,4	2,6	0,8	1,8	0,0	12,1
Studierichting						
Onderwijs	62,3	11,1	4,9	6,3	0,3	73,7
Taalwetenschappen, geschiedenis en kunst	15,3	6,2	4,1	2,1	1,6	23,1
Sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten w.v.	81,3	36,2	11,1	25,1	2,9	120,3
sociale wetenschappen ²⁾	17,0	5,2	2,1	3,1	0,1	22,4
bedrijfskunde en administratie	59,1	27,2	8,1	19,0	2,8	89,1
rechten	5,1	3,8	0,8	2,9	0,0	8,9
Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica	16,1	5,4	2,0	3,5	0,2	21,8
Techniek, industrie en bouwkunde	25,1	6,0	2,3	3,7	0,3	31,3
Landbouw en diergeneeskunde	3,3	0,5	0,3	0,2	0,1	3,9
Gezondheidszorg en welzijn	54,7	15,4	5,9	9,5	2,5	72,5
Persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid	28,3	7,7	4,1	3,7	1,0	37,0

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'HO; ingeschrevenen naar herkomst'.

¹⁾ Het betreft hier veelal studenten met een buitenlandse nationaliteit, maar waarvan het geboorteland onbekend is.

²⁾ Inclusief economie, journalistiek, documentatie en informatie.

5.2.4 Eerstejaarsstudenten in het hoger beroepsonderwijs naar geslacht, vooropleiding en studierichting

	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08	2008/'09*
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	67,3	85,3	88,9	91,0	92,9	94,8
Geslacht						
Mannen	33,2	39,9	41,7	42,6	43,3	44,1
Vrouwen	34,1	45,4	47,2	48,4	49,7	50,8
Vooropleiding						
Havo	23,9	36,3	36,1	36,8	37,9	40,4
Vwo	13,2	10,4	8,7	8,7	8,6	9,0
Mbo	17,6	19,2	26,6	28,6	29,0	29,3
Overige vooropleidingen ¹⁾	12,6	19,4	17,4	16,8	17,4	16,2
Studierichting						
Onderwijs	12,9	16,8	17,1	17,1	16,0	15,1
Taalwetenschappen, geschiedenis en kunst	3,8	4,0	5,1	5,3	5,4	5,6
Sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten	19,5	27,7	26,3	28,0	30,4	31,4
w.v.						
sociale wetenschappen ²⁾	2,8	4,3	4,3	4,5	5,2	5,7
bedrijfskunde en administratie	16,8	23,4	20,1	21,4	22,7	23,0
rechten	–	–	1,9	2,1	2,5	2,6
Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica	2,3	5,4	5,2	5,0	4,7	5,0
Techniek, industrie en bouwkunde	8,7	8,5	7,6	7,6	8,1	8,5
Landbouw en diergeneeskunde	1,1	1,0	1,1	1,1	1,0	1,0
Gezondheidszorg en welzijn	14,4	16,2	17,5	18,2	18,6	19,1
Persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid	4,5	5,8	8,8	8,6	8,8	9,3

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'Hoger onderwijs; eerstejaarsstudenten'.

¹⁾ Buitenlandse en onbekende vooropleidingen.

²⁾ Inclusief economie, journalistiek, documentatie en informatie.

5.2.5 Afgestudeerden voor het bachelordiploma¹⁾ hbo naar geslacht, opleidingsvorm, studierichting en leeftijd

	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08*
	<i>x 1 000</i>				
Totaal	51,2	53,1	59,5	60,0	60,1
Geslacht²⁾					
Mannen	25,2	23,4	26,2	25,8	26,0
Vrouwen	26,0	29,7	33,3	34,2	34,1
Opleidingsvorm					
Voltijd ³⁾	43,0	44,1	48,1	50,2	50,4
Deeltijd	8,2	9,0	11,4	9,9	9,8
Studierichting					
Onderwijs	10,3	9,9	12,3	12,3	11,7
Taalwetenschappen, geschiedenis en kunst	2,6	2,4	3,4	3,5	3,6
Sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten w.v.	14,8	15,4	17,6	17,2	17,0
sociale wetenschappen ⁴⁾	1,7	2,5	3,2	3,2	3,1
bedrijfskunde en administratie	13,2	13,0	14,2	13,5	13,2
rechten	-	-	0,1	0,5	0,7
Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica	1,8	2,2	3,6	3,4	3,5
Techniek, industrie en bouwkunde	7,6	6,3	5,5	5,2	5,0
Landbouw en diergeneeskunde	0,9	0,9	0,9	1,0	0,8
Gezondheidszorg en welzijn	9,7	12,2	11,7	12,3	12,6
Persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid	3,4	3,8	4,6	5,2	5,9
Leeftijd					
21 jaar en jonger	6,8	11,2	13,1	13,9	14,0
22 jaar	8,5	10,3	9,5	9,8	9,7
23 jaar	9,5	8,4	8,9	8,7	8,8
24 jaar	7,9	6,3	6,6	6,8	6,7
25 jaar	5,0	3,8	4,4	4,8	4,7
26 jaar	3,1	2,4	2,8	3,0	3,2
27 jaar	1,7	1,4	2,0	2,0	2,2
28 jaar	1,1	1,0	1,4	1,5	1,5
29 jaar	0,8	0,7	1,0	1,0	1,1
30 jaar en ouder	6,7	7,5	9,7	8,6	8,3

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'HBO en WO; geslaagden'.

¹⁾ Inclusief degenen die vóór de invoering van het bachelor-masterstelsel voor de hoofdfase van een hbo-studie zijn afgestudeerd en na invoering van dit stelsel het diploma van een associate degreeprogramma hebben behaald.

²⁾ Exclusief een zeer gering aantal afgestudeerden waarvan het geslacht in de registratie onbekend is.

³⁾ Inclusief afgestudeerden voor duale studievarianten.

⁴⁾ Inclusief economie, journalistiek, documentatie en informatie.

5.2.6 Afgestudeerden voor het bachelordiploma¹⁾ in het hoger beroepsonderwijs naar herkomstgroepering

	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08*
	<i>x 1 000</i>				
Totaal	51,2	53,1	59,5	60,0	60,1
Autochtonen	44,3	42,7	46,5	47,2	47,1
Allochtonen	5,4	6,4	11,2	11,3	11,6
w.v.					
westerse allochtonen	3,5	3,4	5,1	5,1	5,2
niet-westerse allochtonen	1,9	3,0	6,0	6,3	6,4
w.v.					
Turken	0,2	0,4	0,8	0,9	0,9
Marokkanen	0,2	0,5	0,8	0,9	0,9
Surinamers	0,6	0,8	1,2	1,3	1,4
Antillianen en Arubanen	0,4	0,4	0,7	0,7	0,7
overige niet-westerse allochtonen	0,4	0,9	2,4	2,4	2,5
Onbekend ²⁾	1,5	4,0	1,8	1,6	1,5

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'HBO en WO; geslaagden naar herkomst'.

¹⁾ Inclusief degenen die vóór de invoering van het bachelor-masterstelsel voor de hoofdfase van een hbo-studie zijn afgestudeerd en na invoering van dit stelsel het diploma van een associate degreeprogramma hebben behaald.

²⁾ Het betreft hier veelal studenten met een buitenlandse nationaliteit, maar waarvan het geboorteland onbekend is.

5.2.7 Afgestudeerden voor het bachelordiploma¹⁾ in het hoger beroepsonderwijs per herkomstgroepering naar geslacht, opleidingsvorm en studierichting, 2007/'08*

	Autochtonen	Allochtonen			Onbekend ²⁾	Totaal
		totaal	westerse allochtonen	niet-westerse allochtonen		
<i>x 1 000</i>						
Totaal	47,1	11,6	5,2	6,4	1,5	60,1
Geslacht³⁾						
Mannen	20,6	4,9	2,2	2,7	0,6	26,0
Vrouwen	26,4	6,7	3,1	3,7	0,9	34,1
Opleidingsvorm						
Voltijd ⁴⁾	39,2	9,9	4,5	5,5	1,2	50,4
Deeltijd	7,9	1,7	0,8	0,9	0,3	9,8
Studierichting						
Onderwijs	10,1	1,5	0,7	0,8	0,0	11,7
Taalwetenschappen, geschiedenis en kunst	2,3	1,0	0,7	0,3	0,2	3,6
Sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten w.v.	12,4	4,2	1,5	2,7	0,4	17,0
sociale wetenschappen ⁵⁾	2,4	0,7	0,3	0,4	0,0	3,1
bedrijfskunde en administratie	9,5	3,3	1,1	2,2	0,4	13,2
rechten	0,5	0,2	0,1	0,2	-	0,7
Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica	2,7	0,8	0,3	0,4	0,0	3,5
Techniek, industrie en bouwkunde	4,1	0,8	0,4	0,5	0,1	5,0
Landbouw en diergeneeskunde	0,7	0,1	0,1	0,1	0,0	0,8
Gezondheidszorg en welzijn	10,0	2,1	0,9	1,1	0,6	12,6
Persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid	4,8	1,0	0,6	0,5	0,1	5,9

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'HBO en WO; geslaagden naar herkomst'.

- 1) Inclusief degenen die na de invoering van het bachelor-masterstelsel het diploma van een associate degreeprogramma hebben behaald.
- 2) Het betreft hier veelal studenten met een buitenlandse nationaliteit, maar waarvan het geboorteland onbekend is.
- 3) Exclusief een zeer gering aantal afgestudeerden waarvan het geslacht in de registratie onbekend is.
- 4) Inclusief afgestudeerden voor duale studievarianten.
- 5) Inclusief economie, journalistiek, documentatie en informatie.

5.2.8 Rendementen van studenten in het hbo¹⁾ per cohort naar opleidingsvorm

	Totaal	Geslaagd voor het bachelordiploma ²⁾ in het hbo na					
		4 jaar	5 jaar	6 jaar	7 jaar	8 jaar	9 jaar
	<i>x 1 000</i>	<i>% (cumulatief)</i>					
Voltijd³⁾							
1995	57,6	41	58	64	67	69	70
1999	68,1	42	57	63	66	68	70
2000	69,1	41	56	62	66	68	
2001	67,2	41	56	63	66		
2002	66,7	42	57	64			
2003	72,6	41	57				
2004	76,1	39					
Deeltijd							
1995	6,8	39	48	52	54	55	56
1999	12,0	39	46	49	51	52	53
2000	12,5	39	46	49	50	51	
2001	12,8	39	45	48	49		
2002	11,7	43	50	53			
2003	11,1	43	50				
2004	9,7	43					

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'HBO; studievoortgang'.

¹⁾ Exclusief ingeschrevenen voor kort hbo-opleidingen en associate degreeprogramma's.

²⁾ Vóór de invoering van het bachelor-masterstelsel ging het om het diploma voor de hoofdfase van een hbo-studie.

³⁾ Inclusief ingeschrevenen voor duale studievarianten.

5.2.9 Rendementen van studenten in het voltijd hbo¹⁾ per cohort naar geslacht, vooropleiding en herkomstgroepering

	Totaal	Geslaagd voor het bachelordiploma ²⁾ in het hbo na					
		4 jaar	5 jaar	6 jaar	7 jaar	8 jaar	9 jaar
	<i>x 1 000</i>	<i>% (cumulatief)</i>					
Cohort							
1995	57,6	41	58	64	67	69	70
1999	68,1	42	57	63	66	68	70
2000	69,1	41	56	62	66	68	
2001	67,2	41	56	63	66		
2002	66,7	42	57	64			
2003	72,6	41	57				
2004	76,1	39					
Mannen							
1995	28,6	34	51	59	62	64	65
1999	32,3	34	49	57	61	63	65
2000	32,9	33	48	56	60	63	
2001	32,1	34	49	56	61		
2002	32,6	35	50	57			
2003	34,8	34	49				
2004	36,7	31					
Vrouwen							
1995	29,0	47	65	70	72	73	74
1999	35,8	48	63	69	72	73	74
2000	36,2	47	62	68	71	73	
2001	35,1	48	63	69	72		
2002	34,1	48	64	70			
2003	37,8	48	64				
2004	39,5	46					
Vooropleiding havo							
1995	23,0	34	54	62	66	68	69
1999	32,5	35	53	62	66	69	70
2000	34,4	34	52	60	65	68	
2001	29,3	34	53	62	67		
2002	30,5	34	53	62			
2003	33,2	34	53				
2004	34,9	33					
Vooropleiding vwo							
1995	12,6	48	67	73	75	77	77
1999	10,3	52	68	74	77	78	79
2000	9,5	51	67	73	76	77	
2001	8,7	50	67	73	75		
2002	8,2	52	68	73			
2003	8,1	52	68				
2004	8,1	49					
Vooropleiding mbo/bol							
1995	14,6	44	60	65	67	68	69
1999	16,1	47	59	64	66	67	68
2000	15,1	48	59	64	66	68	
2001	17,3	48	60	65	67		
2002	16,6	47	60	65			
2003	20,0	47	59				
2004	22,1	43					

5.2.9 Rendementen van studenten in het voltijd hbo¹⁾ per cohort naar geslacht, vooropleiding en herkomstgroepering (slot)

	Totaal	Geslaagd voor het bachelordiploma ²⁾ in het hbo na					
		4 jaar	5 jaar	6 jaar	7 jaar	8 jaar	9 jaar
	<i>x 1 000</i>	<i>% (cumulatief)</i>					
Overige vooropleidingen³⁾							
1995	7,5	41	53	56	58	60	60
1999	9,2	43	53	56	58	59	59
2000	10,2	42	51	55	57	58	
2001	11,9	42	51	55	57		
2002	11,4	45	54	58			
2003	11,3	46	55				
2004	11,0	42					
Autochtonen							
1995	47,2	42	61	67	70	71	72
1999	52,6	44	60	66	70	71	73
2000	52,2	43	59	66	69	71	
2001	49,5	43	59	66	70		
2002	48,8	43	60	67			
2003	53,9	43	59				
2004	56,5	41					
Westerse allochtonen							
1995	4,2	32	49	56	60	62	63
1999	5,0	33	50	57	61	63	65
2000	5,4	34	49	56	61	63	
2001	5,3	35	52	60	63		
2002	5,5	39	54	61			
2003	6,2	39	54				
2004	6,9	37					
Niet-westerse allochtonen							
1995	3,6	25	41	49	52	54	56
1999	6,4	25	39	48	52	55	57
2000	7,3	24	39	47	52	55	
2001	7,9	27	42	49	54		
2002	8,9	29	43	51			
2003	9,5	29	43				
2004	10,2	26					
Herkomstgroepering onbekend⁴⁾							
1995	2,6	47	54	56	57	57	58
1999	4,1	51	56	56	56	56	57
2000	4,3	50	53	54	54	54	
2001	4,4	49	51	52	52		
2002	3,4	54	58	59			
2003	3,0	56	61				
2004	2,6	54					

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'HBO; studievoortgang'.

¹⁾ Inclusief ingeschrevenen voor duale studievarianten, maar exclusief ingeschrevenen voor kort hbo-opleidingen en associate degreeprogramma's.

²⁾ Vóór de invoering van het bachelor-masterstelsel ging het om het diploma voor de hoofdfase van een hbo-studie.

³⁾ Buitenlandse en onbekende vooropleidingen.

⁴⁾ Het betreft hier veelal studenten met een buitenlandse nationaliteit, maar waarvan het geboorteland onbekend is.

5.2.10 Ongediplomeerde uitval van studenten in het voltijd hbo¹⁾ per cohort naar enkele vooropleidingen

	Totaal	Uit het hoger onderwijs zonder diploma na							
		1 jaar	2 jaar	3 jaar	4 jaar	5 jaar	6 jaar	7 jaar	8 jaar
	<i>x 1 000</i>	<i>% (cumulatief)</i>							
Cohort									
1995	57,6	14	18	20	22	23	24	25	25
1999	68,1	16	20	21	22	22	23	23	24
2000	69,1	16	20	21	21	22	22	23	23
2001	67,2	16	19	20	21	21	22	23	
2002	66,7	13	17	18	19	20	21		
2003	72,6	13	17	18	19	21			
2004	76,1	14	18	19	21				
2005	76,9	14	18	20					
2006	79,5	16	21						
2007	80,1	17							
Vooropleiding havo									
1995	23,0	15	18	20	21	23	24	24	24
1999	32,5	15	19	20	20	20	20	21	22
2000	34,4	15	18	19	19	19	19	20	21
2001	29,3	14	16	16	16	17	17	18	
2002	30,5	12	15	16	16	16	17		
2003	33,2	11	14	15	16	17			
2004	34,9	12	15	16	17				
2005	35,2	12	16	17					
2006	36,0	14	18						
2007	37,1	15							
Vooropleiding vwo									
1995	12,6	6	8	10	12	13	14	15	15
1999	10,3	6	8	9	9	9	10	10	11
2000	9,5	6	8	8	9	9	10	11	11
2001	8,7	6	8	9	9	10	10	11	
2002	8,2	5	7	8	9	9	10		
2003	8,1	5	7	8	9	10			
2004	8,1	6	7	8	10				
2005	8,3	6	8	9					
2006	8,3	7	9						
2007	8,4	7							
Vooropleiding mbo/bol									
1995	14,6	17	22	24	26	27	28	28	28
1999	16,1	19	24	26	26	27	27	28	28
2000	15,1	19	24	25	26	26	27	27	28
2001	17,3	19	23	24	25	26	26	27	
2002	16,6	16	20	22	23	24	25		
2003	20,0	16	20	22	24	25			
2004	22,1	16	21	23	25				
2005	23,1	17	22	25					
2006	24,5	19	26						
2007	24,0	21							

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'HBO; studievoortgang'.

¹⁾ Inclusief ingeschrevenen voor duale studievarianten, maar exclusief ingeschrevenen voor kort hbo-opleidingen en associatie degreeprogramma's.

5.2.11 Rendementen en ongediplomeerde uitval van studenten in het voltijd hbo¹⁾ naar geslacht, vooropleiding, herkomstgroepering en studierichting; stand na 5 jaar van cohort 2003

	Totaal	Geslaagd voor het eerste eind-diploma ²⁾ in het hbo na 5 jaar	Uit het hoger onderwijs zonder diploma na 5 jaar	Ingeschreven in jaar 6		
				totaal	w.v. hbo	wo
	<i>x 1 000</i>	<i>% (cumulatief)</i>				
Totaal	72,6	58	21	22	19	2
Geslacht						
Mannen	34,8	50	24	26	24	2
Vrouwen	37,8	65	17	17	15	2
Vooropleiding						
Havo	33,2	54	17	29	26	3
Vwo	8,1	72	10	18	14	5
Mbo/bol	20,0	59	25	16	15	0
Overig ³⁾	11,3	56	31	12	11	1
Herkomstgroepering						
Autochtonen	53,9	60	18	21	19	2
Westerse allochtonen	6,2	55	22	22	20	2
Niet-westerse allochtonen	9,5	44	27	29	26	3
w.v.						
Turken	1,3	44	28	28	25	3
Marokkanen	1,4	40	31	29	27	3
Surinamers	1,7	41	27	33	30	2
Antillianen en Arubanen	1,2	32	30	38	35	3
overige niet-westerse allochtonen	3,9	51	25	24	21	3
Onbekend ⁴⁾	3,0	61	36	2	2	0
Studierichting						
Onderwijs	12,3	59	21	19	17	2
Taalwetenschappen, geschiedenis en kunst	4,1	58	23	19	17	2
Sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten	23,1	53	22	26	23	3
Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica	4,4	52	22	25	24	2
Techniek, industrie en bouwkunde	7,3	61	18	21	19	2
Landbouw en diergeneeskunde	1,2	66	20	14	13	1
Gezondheidszorg en welzijn	13,1	64	19	18	15	3
Persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid	7,2	59	20	21	20	1

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Inclusief ingeschrevenen voor duale studievarianten, maar exclusief ingeschrevenen voor kort hbo-opleidingen.

²⁾ In het hbo is dit het bachelordiploma of, als het een studie vóór de invoering van het bachelor-masterstelsel betrof, het diploma voor de hoofdfase van een hbo-opleiding. In het wo is dit doorgaans het diploma voor een doctoraal- of bacheloropleiding.

³⁾ Inclusief onbekend (onder andere buitenlandse vooropleidingen).

⁴⁾ Het betreft hier veelal studenten met een buitenlandse nationaliteit, maar waarvan het geboorteland onbekend is.

5.2.12 Afgestudeerden voor een vervolgopleiding of master in het hbo naar geslacht en studierichting

	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08*
	<i>x 1 000</i>				
Totaal	2,1	3,0	4,5	4,8	5,0
Geslacht					
Mannen	0,7	0,9	0,9	1,0	1,0
Vrouwen	1,4	2,1	3,5	3,8	4,0
Studierichting					
Onderwijs	2,0	2,6	3,8	3,9	4,1
Taalwetenschappen, geschiedenis en kunst	0,0	0,3	0,4	0,5	0,5
Gezondheidszorg en welzijn	-	-	0,1	0,2	0,3
Overige studierichtingen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'HBO en WO; geslaagden'.

5.3 Uitgaven en inkomsten hbo

5.3.1 Gecumuleerde exploitatierekening van hbo-instellingen

	2000	2004	2005	2006	2007
	<i>mln euro</i>				
Baten	1 955	2 580	2 715	2 803	2 933
Rijksbijdragen OCW/LNV w.v.	1 314	1 739	1 836	1 875	1 985
Normatieve Rijksbijdragen	1 243	1 705	1 803	1 851	1 958
Overige subsidies	70	34	33	24	27
Overige overheidsbijdragen	.	15	15	3	4
Collegegelden	370	455	483	510	529
Baten werk iov derden w.v.	137	186	201	215	217
Opbrengst werk iov derden w.v.	138	185	198	205	222
Contractonderwijs	.	103	101	110	119
Contractonderzoek	.	35	43	42	51
Overige	.	46	54	53	51
Mutaties onderhanden werk iov derden	-1	1	3	9	-5
Overige baten w.v.	134	186	180	199	198
Resultaat deelnemingen	1	0	0	0	2
Verhuur onroerende zaken	.	21	21	19	17
Detachering personeel	.	19	18	19	23
Schenking en sponsoring	.	4	3	11	7
Overige	133	142	138	149	149
Lasten	1 889	2 521	2 602	2 723	2 861
Personele lasten w.v.	1 308	1 761	1 824	1 904	2 053
Lonen, salarissen en sociale lasten	1 119	1 543	1 564	1 607	1 696
Overige personele lasten w.v.	191	228	267	302	364
Dotatie voorziening wachtgeld	5	4	3	12	18
Uitzendkrachten, declaranten e.d.	119	125	138	161	208
Overige	66	99	126	129	137
Uitkeringen	-1	-10	-7	-5	-7
Afschrijvingen w.v.	128	165	180	176	169
Immateriële vaste activa	3	1	2	1	1
Gebouwen	58	73	80	85	84
Inventaris en apparatuur	64	90	87	84	78
Overige materiële vaste activa	3	0	11	5	6
Overige instellingslasten w.v.	453	595	598	644	640
Huur	53	55	59	59	63
Dotatie onderhoudsvoorziening	17	13	11	9	10
Inventaris en apparatuur	19	27	32	35	28
Energie en water	20	28	28	34	33
Heffingen	8	10	9	9	9
Dotatie overige voorzieningen	19	29	8	4	1
Overige	317	434	451	493	496
Saldo baten en lasten (1)	65	59	113	80	72
Saldo financiële baten en lasten (2)	-25	-22	-28	-14	-14
Gewone bedrijfsvoering (1) + (2)	41	37	85	65	58
buitengewoon resultaat (3)	-8	3	5	3	-20
Aandeel van derden (4)	.	0	0	0	0
Exploitatieresultaat (1) + (2) + (3) + (4)	33	40	90	68	38

Bron: OCW (Cfi), LNV, CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

5.3.2 Gecumuleerde balans van hbo-instellingen

	2000	2004	2005	2006	2007
	<i>mln euro</i>				
Activa					
Vaste activa	1 615	1 907	1 906	1 993	2 064
Immateriële vaste activa	3	2	3	2	2
Materiële vaste activa	1 457	1 734	1 752	1 871	1 976
w.o.					
Gebouwen en terreinen	1 240	1 479	1 500	1 614	1 714
Inventaris, apparatuur en leermiddelen	217	259	239	243	256
Financiële vaste activa	155	171	151	120	87
w.o.					
Effecten	37	56	42	26	21
Vlottende activa	643	745	857	741	709
Vorraden	11	9	11	16	12
Vorderingen	237	264	296	317	314
Effecten	26	11	10	11	9
Liquide middelen	370	462	540	396	375
Totaal activa	2 258	2 651	2 763	2 734	2 774
Passiva					
Eigen vermogen	528	832	925	982	992
Stichtingskapitaal	5	2	2	2	2
Algemene reserve	337	522	589	629	620
Bestemmingsreserves	186	308	334	351	370
Aandeel van derden	.	0	0	0	1
Egalisatierekening investeringssubsidies	11	61	67	67	68
Voorzieningen	270	230	216	171	177
Langlopende schulden	770	661	661	587	585
Kortlopende schulden	679	868	895	927	951
Totaal passiva	2 258	2 651	2 763	2 734	2 774

Bron: OCW (Cfi), CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'Onderwijsinstellingen; financiën'.

5.3.3 Investerings door hbo-instellingen

	2000	2004	2005	2006	2007
	<i>mln euro</i>				
Investerings	169	259	263	310	353
w.v.					
Gebouwen en terreinen ¹⁾	103	166	183	219	257
Inventaris en apparatuur	66	93	81	91	96
Desinvesteringen	51	35	84	22	24
w.v.					
Gebouwen en terreinen ¹⁾	.	35	82	19	20
Inventaris en apparatuur	.	1	2	3	4
Saldo investeringen	119	223	180	288	329
w.v.					
Gebouwen en terreinen ¹⁾	.	131	101	201	237
Inventaris en apparatuur	.	92	79	88	92

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven), OCW (Cfi).

¹⁾ Inclusief overige materiële vaste activa.

5.4 Wetenschappelijk onderwijs

5.4.1 Ingeschrevenen in het wetenschappelijk onderwijs naar geslacht, opleidingsvorm en studierichting

	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08	2008/'09*
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	177,7	166,3	205,9	208,6	212,7	220,3
Geslacht						
Mannen	96,1	86,2	103,2	103,4	104,6	107,8
Vrouwen	81,7	80,1	102,7	105,2	108,1	112,6
Opleidingsvorm						
Voltijd	167,6	152,8	192,1	195,3	200,4	208,6
Deeltijd	10,2	13,4	13,5	13,0	12,0	11,4
Duaal	-	0,1	0,3	0,3	0,4	0,4
Studierichting						
Onderwijs	5,8	6,0	8,2	8,1	8,3	8,5
Taalwetenschappen, geschiedenis en kunst	25,8	20,4	26,6	28,2	28,9	29,9
Sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten	88,1	83,6	103,7	103,2	104,5	108,1
w.v.						
sociale wetenschappen ¹⁾	44,5	41,6	44,7	42,0	41,8	43,0
bedrijfskunde en administratie	18,2	19,8	34,9	36,8	38,3	40,2
rechten	25,5	22,3	24,1	24,4	24,5	24,8
Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica	14,5	13,9	16,2	16,4	16,2	16,6
Techniek, industrie en bouwkunde	19,3	17,4	17,8	17,7	18,6	19,5
Landbouw en diergeneeskunde	2,8	2,5	2,6	2,6	2,5	2,6
Gezondheidszorg en welzijn	19,2	21,0	28,9	30,4	31,7	33,2
Persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid	2,1	1,5	1,8	1,9	1,7	1,6
Onbekend	-	-	0,2	0,2	0,3	0,3

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'Hoger onderwijs; ingeschrevenen'.

¹⁾ Inclusief economie, journalistiek, documentatie en informatie.

5.4.2 Ingeschrevenen in het wetenschappelijk onderwijs naar herkomstgroepering

	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08	2008/'09*
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	177,7	166,3	205,9	208,6	212,7	220,3
Autochtonen	146,8	132,4	155,7	156,1	157,3	161,1
Allochtonen	28,7	30,1	46,1	48,0	50,5	53,6
w.v.						
westerse allochtonen	17,9	16,5	22,3	23,1	24,4	26,2
niet-westerse allochtonen	10,8	13,7	23,8	25,0	26,2	27,4
w.v.						
Turken	1,2	1,7	2,6	2,8	2,9	3,2
Marokkanen	0,8	1,3	2,3	2,3	2,4	2,5
Surinamers	3,8	3,5	4,9	5,1	5,1	5,2
Antillianen en Arubanen	1,7	2,0	2,8	2,8	2,9	3,0
overige niet-westerse allochtonen	3,4	5,1	11,2	12,0	12,8	13,6
Onbekend ¹⁾	2,3	3,8	4,0	4,4	4,9	5,6

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'HO; ingeschrevenen naar herkomst'.

¹⁾ Het betreft hier veelal studenten met een buitenlandse nationaliteit, maar waarvan het geboorteland onbekend is.

5.4.3 Ingeschrevenen in het wetenschappelijk onderwijs naar geslacht, opleidingsvorm en studierichting per herkomstgroepering, 2008/09*

	Autochtonen	Allochtonen			Onbekend ¹⁾	Totaal
		totaal	westerse allochtonen	niet-westerse allochtonen		
<i>x 1 000</i>						
Totaal	161,1	53,6	26,2	27,4	5,6	220,3
Geslacht						
Mannen	80,4	24,7	12,0	12,7	2,7	107,8
Vrouwen	80,7	28,9	14,2	14,7	2,9	112,6
Opleidingsvorm						
Voltijd	152,0	51,0	24,9	26,0	5,6	208,6
Deeltijd	8,8	2,6	1,2	1,4	0,1	11,4
Duaal	0,3	0,1	0,1	0,0	0,0	0,4
Studierichting						
Onderwijs	7,3	1,2	0,6	0,6	0,0	8,5
Taalwetenschappen, geschiedenis en kunst	22,6	6,6	4,3	2,4	0,7	29,9
Sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten w.v.	75,7	28,6	13,7	14,9	3,7	108,1
sociale wetenschappen ²⁾	30,9	10,1	5,9	4,2	2,0	43,0
bedrijfskunde en administratie	27,8	10,9	4,9	6,0	1,5	40,2
rechten	16,9	7,6	3,0	4,6	0,3	24,8
Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica	12,5	3,9	2,0	1,9	0,3	16,6
Techniek, industrie en bouwkunde	14,4	4,7	2,1	2,6	0,4	19,5
Landbouw en diergeneeskunde	2,1	0,4	0,2	0,2	0,0	2,6
Gezondheidszorg en welzijn	25,2	7,5	3,0	4,5	0,4	33,2
Persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid	1,1	0,5	0,2	0,2	0,0	1,6
Onbekend	0,2	0,1	0,1	0,0	0,0	0,3

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'HO; ingeschrevenen naar herkomst'.

¹⁾ Het betreft hier veelal studenten met een buitenlandse nationaliteit, maar waarvan het geboorteland onbekend is.

²⁾ Inclusief economie, journalistiek, documentatie en informatie.

5.4.4 Eerstejaarsstudenten in het wetenschappelijk onderwijs naar geslacht, vooropleiding en studierichting

	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08	2008/'09*
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	29,9	32,9	42,3	43,3	45,4	47,5
Geslacht						
Mannen	15,9	16,0	20,4	20,5	21,5	22,3
Vrouwen	14,1	16,8	21,9	22,8	23,9	25,2
Vooropleiding						
Vwo	20,3	21,1	24,9	25,6	26,3	28,2
Hbo-propedeuse	1,8	2,2	2,9	3,0	3,1	2,8
Hbo-einddiploma	5,0	6,1	8,1	7,7	7,7	7,2
Overige vooropleidingen ¹⁾	2,9	3,4	6,4	7,0	8,3	9,3
Studierichting						
Onderwijs	1,2	1,6	2,0	1,9	1,9	2,0
Taalwetenschappen, geschiedenis en kunst	4,2	4,2	5,7	6,0	6,1	6,3
Sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten	14,8	17,1	21,6	21,9	23,5	24,7
w.v.						
sociale wetenschappen ²⁾	7,4	9,0	8,9	8,6	9,2	10,0
bedrijfskunde en administratie	2,8	4,0	8,0	8,5	9,5	9,8
rechten	4,6	4,1	4,7	4,8	4,9	5,0
Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica	2,7	3,1	3,1	3,4	3,4	3,6
Techniek, industrie en bouwkunde	3,4	3,1	3,7	3,6	4,1	4,4
Landbouw en diergeneeskunde	0,4	0,3	0,5	0,5	0,5	0,5
Gezondheidszorg en welzijn	3,0	3,2	5,3	5,5	5,3	5,6
Persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid	0,3	0,2	0,4	0,4	0,4	0,4
Onbekend	-	-	0,1	0,1	0,1	0,1

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'Hoger onderwijs; eerstejaarsstudenten'.

¹⁾ Buitenlandse en onbekende vooropleidingen.

²⁾ Inclusief economie, journalistiek, documentatie en informatie.

5.4.5 Afgestudeerden voor een doctoraal examen of master in het wo¹⁾ naar geslacht, opleidingsvorm, studierichting en leeftijd

	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08*
	<i>x 1 000</i>				
Totaal	28,3	20,4	29,3	30,7	28,3
Geslacht²⁾					
Mannen	14,1	10,0	13,8	14,1	12,8
Vrouwen	14,2	10,4	15,5	16,5	15,4
Onderwijsvorm					
Voltijd ³⁾	27,0	18,6	27,1	28,2	26,3
Deeltijd	1,3	1,8	2,1	2,6	1,9
Studierichting					
Onderwijs	1,1	0,8	1,3	1,3	1,3
Taalwetenschappen, geschiedenis en kunst	3,9	2,2	2,9	3,4	2,9
Sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten	14,5	10,6	16,3	16,6	15,3
w.v.					
sociale wetenschappen ⁴⁾	7,8	5,1	7,7	6,8	6,0
bedrijfskunde en administratie	3,3	2,7	5,7	6,5	6,1
rechten	3,5	2,7	2,9	3,4	3,2
Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica	2,5	1,6	2,5	2,5	2,3
Techniek, industrie en bouwkunde	2,6	1,8	2,3	2,4	2,2
Landbouw en diergeneeskunde	0,4	0,3	0,4	0,4	0,3
Gezondheidszorg en welzijn	2,5	2,9	3,2	3,7	3,5
Persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid	0,7	0,3	0,5	0,4	0,4
Onbekend	-	-	0,0	0,0	0,0
Leeftijd					
22 jaar en jonger	2,6	2,8	3,6	3,7	3,5
23 jaar	5,9	3,9	4,7	4,7	4,7
24 jaar	6,3	4,1	5,5	5,4	5,1
25 jaar	4,7	3,1	4,8	4,8	4,5
26 jaar	2,9	2,0	3,2	3,5	3,2
27 jaar	1,6	1,2	2,1	2,2	2,1
28 jaar	0,9	0,7	1,3	1,5	1,3
29 jaar	0,6	0,4	0,9	1,0	0,7
30 jaar en ouder	2,7	2,2	3,2	4,0	3,2

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'HBO en WO; geslaagden'.

¹⁾ Vanaf 2002/'03 zijn afgestudeerden voor een doctoraal examen, respectievelijk masteropleiding bij elkaar geteld. De afgestudeerden voor een masteropleiding geneeskunde, diergeneeskunde, tandheelkunde en farmacie en de afgestudeerden voor alle universitaire masteropleidingen voor leraar zijn buiten beschouwing gelaten. Zij tellen mee bij de diploma's voor vervolgopleidingen.

²⁾ Exclusief een zeer gering aantal afgestudeerden waarvan het geslacht in de registratie onbekend is.

³⁾ Inclusief afgestudeerden voor duale studievarianten.

⁴⁾ Inclusief economie, journalistiek, documentatie en informatie.

5.4.6 Afgestudeerden voor een doctoraal examen of master¹⁾ in het wetenschappelijk onderwijs naar herkomstgroepering

	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08*
	<i>x 1 000</i>				
Totaal	28,3	20,4	29,3	30,7	28,3
Autochtonen	24,4	16,8	22,3	23,0	20,5
Allochtonen	3,6	2,9	6,2	7,1	7,0
w.v.					
westerse allochtonen	2,5	1,8	3,3	3,8	3,6
niet-westerse allochtonen	1,1	1,1	2,9	3,3	3,4
w.v.					
Turken	0,1	0,1	0,3	0,3	0,3
Marokkanen	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2
Surinamers	0,4	0,3	0,4	0,5	0,6
Antillianen en Arubanen	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3
overige niet-westerse allochtonen	0,3	0,4	1,7	1,9	2,0
Onbekend ²⁾	0,3	0,7	0,9	0,7	0,8

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'HBO en WO; geslaagden naar herkomst'.

¹⁾ Vanaf 2002/'03 zijn afgestudeerden voor een doctoraal examen, respectievelijk masteropleiding bij elkaar geteld. De afgestudeerden voor een masteropleiding geneeskunde, diergeneeskunde, tandheelkunde en farmacie en de afgestudeerden voor alle universitaire masteropleidingen voor leraar zijn buiten beschouwing gelaten. Zij tellen mee bij de diploma's voor vervolgopleidingen.

²⁾ Het betreft hier veelal studenten met een buitenlandse nationaliteit, maar waarvan het geboorteland onbekend is.

5.4.7 Afgestudeerden voor een doctoraal examen of master¹⁾ in het wetenschappelijk onderwijs per herkomstgroepering naar geslacht, opleidingsvorm en studierichting, 2007/08*

	Autochtonen	Allochtonen			Onbekend ²⁾	Totaal
		totaal	westerse allochtonen	niet-westerse allochtonen		
<i>x 1 000</i>						
Totaal	20,5	7,0	3,6	3,4	0,8	28,3
Geslacht³⁾						
Mannen	9,4	3,1	1,5	1,5	0,3	12,8
Vrouwen	11,0	4,0	2,1	1,8	0,4	15,4
Opleidingsvorm						
Voltijd ⁴⁾	18,9	6,7	3,5	3,2	0,8	26,3
Deeltijd	1,6	0,4	0,2	0,2	0,0	1,9
Studierichting						
Onderwijs	1,2	0,2	0,1	0,1	0,0	1,3
Taalwetenschappen, geschiedenis en kunst	2,1	0,7	0,5	0,2	0,1	2,9
Sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten w.v.	11,0	3,7	1,9	1,8	0,6	15,3
sociale wetenschappen ⁵⁾	4,4	1,4	0,8	0,6	0,2	6,0
bedrijfskunde en administratie	4,3	1,5	0,7	0,8	0,3	6,1
rechten	2,3	0,9	0,4	0,4	0,1	3,2
Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica	1,5	0,7	0,3	0,4	0,0	2,3
Techniek, industrie en bouwkunde	1,5	0,7	0,3	0,4	0,0	2,2
Landbouw en diergeneeskunde	0,3	0,1	0,0	0,0	0,0	0,3
Gezondheidszorg en welzijn	2,7	0,8	0,4	0,4	0,1	3,5
Persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0	0,4
Onbekend	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'HBO en WO; geslaagden naar herkomst'.

- 1) De afgestudeerden voor een masteropleiding geneeskunde, diergeneeskunde, tandheelkunde en farmacie en de afgestudeerden voor alle universitaire masteropleidingen voor leraar zijn buiten beschouwing gelaten. Zij tellen mee bij de diploma's voor vervolgopleidingen.
- 2) Het betreft hier veelal studenten met een buitenlandse nationaliteit, maar waarvan het geboorteland onbekend is.
- 3) Exclusief een zeer gering aantal afgestudeerden waarvan het geslacht in de registratie onbekend is.
- 4) Inclusief afgestudeerden voor duale studievarianten.
- 5) Inclusief economie, journalistiek, documentatie en informatie.

5.4.8 Rendementen van studenten in het wo per cohort¹⁾ naar opleidingsvorm

	Totaal	Geslaagd voor het eerste einddiploma ²⁾ in het wo na						
		3 jaar	4 jaar	5 jaar	6 jaar	7 jaar	8 jaar	9 jaar
	<i>x 1 000</i>	<i>% (cumulatief)</i>						
Voltijd³⁾								
1995	28,3	6	10	26	43	54	60	64
2000	30,9	8	19	37	54	66	71	
2001	33,4	12	26	46	61	68		
2002	33,3	22	41	56	65			
2003	34,0	22	42	56				
2004	35,9	22	43					
2005	36,3	23						
Deeltijd								
1995	1,7	6	13	20	26	31	34	36
2000	2,1	5	14	21	29	35	40	
2001	2,0	5	12	21	31	35		
2002	2,1	7	19	31	37			
2003	1,8	13	24	31				
2004	1,3	12	20					
2005	1,2	10						
Totaal								
		Geslaagd voor het bachelordiploma ⁴⁾ hbo na						
		3 jaar	4 jaar	5 jaar	6 jaar	7 jaar	8 jaar	9 jaar
	<i>x 1 000</i>	<i>% (cumulatief)</i>						
Voltijd³⁾								
1995	28,3	1	2	4	7	8	8	8
2000	30,9	1	2	4	6	7	7	
2001	33,4	1	2	5	6	7		
2002	33,3	1	2	5	6			
2003	34,0	1	2	4				
2004	35,9	1	2					
2005	36,3	1						
Deeltijd								
1995	1,7	2	3	3	3	3	3	4
2000	2,1	2	3	3	3	3	4	
2001	2,0	2	3	4	4	3		
2002	2,1	2	3	3	3			
2003	1,8	2	2	3				
2004	1,3	2	3					
2005	1,2	2						

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'WO; studievoortgang'.

¹⁾ Als gevolg van de invoering van het bachelor-masterstelsel zijn de rendementen tussen de afzonderlijke cohortjaren niet goed met elkaar te vergelijken. Geleidelijk aan is het aandeel geslaagden voor de vierjarige doctoraalopleiding op het totaal aantal geslaagden steeds kleiner geworden, terwijl dat voor de driejarige bacheloropleiding steeds verder toenam.

²⁾ Doorgaans is dit het diploma voor een doctoraal- of bacheloropleiding. Incidenteel gaat het om een diploma voor een masteropleiding.

³⁾ Inclusief ingeschrevenen voor duale studievarianten.

⁴⁾ Vóór de invoering van het bachelor-masterstelsel ging het om het diploma voor de hoofdfase van een hbo-studie.

5.4.9 Rendementen van studenten in het voltijd wo¹⁾ per cohort²⁾ naar geslacht, vooropleiding en herkomstgroepering

	Totaal	Geslaagd voor het eerste eindexamen ³⁾ in het wo na						
		3 jaar	4 jaar	5 jaar	6 jaar	7 jaar	8 jaar	9 jaar
	<i>x 1 000</i>	<i>% (cumulatief)</i>						
Cohort								
1995	28,3	6	10	26	43	54	60	64
1999	31,1	7	14	31	48	61	68	71
2000	30,9	8	19	37	54	66	71	
2001	33,4	12	26	46	61	68		
2002	33,3	22	41	56	65			
2003	34,0	22	42	56				
2004	35,9	22	43					
2005	36,3	23						
Mannen								
1995	15,1	6	9	21	36	48	55	59
1999	15,6	6	13	25	41	54	63	67
2000	15,1	8	17	30	46	60	66	
2001	16,4	11	23	40	54	62		
2002	16,0	17	34	49	59			
2003	16,6	16	34	48				
2004	17,3	17	35					
2005	17,5	17						
Vrouwen								
1995	13,2	6	11	32	51	62	67	70
1999	15,5	7	16	36	55	67	73	76
2000	15,7	9	21	43	61	72	76	
2001	17,0	13	29	53	68	74		
2002	17,3	27	48	63	71			
2003	17,4	28	50	64				
2004	18,6	27	50					
2005	18,9	29						
Vooropleiding vwo								
1995	20,2	0	2	22	43	57	64	69
1999	21,4	0	6	25	47	63	72	76
2000	21,0	2	12	32	53	68	75	
2001	22,1	5	19	43	61	70		
2002	21,4	16	37	55	66			
2003	22,7	18	39	55				
2004	23,7	17	40					
2005	24,8	19						
Vooropleiding hbo								
1995	4,2	35	48	54	57	58	59	59
1999	4,9	32	49	58	62	64	65	66
2000	5,0	33	52	60	65	67	69	
2001	5,5	35	53	63	68	70		
2002	6,0	38	57	66	69			
2003	5,6	40	57	63				
2004	6,1	41	56					
2005	5,2	39						
Overige vooropleidingen⁴⁾								
1995	3,9	4	9	21	31	37	41	44
1999	4,7	8	15	29	41	49	53	55
2000	4,9	10	18	34	46	54	57	
2001	5,8	16	27	44	54	58		
2002	5,9	25	40	51	58			
2003	5,7	23	40	51				
2004	6,1	23	41					
2005	6,3	24						

5.4.9 Rendementen van studenten in het voltijd wo¹⁾ per cohort²⁾ naar geslacht, vooropleiding en herkomstgroepering (slot)

	Totaal	Geslaagd voor het eerste eindexamen ³⁾ in het wo na						
		3 jaar	4 jaar	5 jaar	6 jaar	7 jaar	8 jaar	9 jaar
	<i>x 1 000</i>	<i>% (cumulatief)</i>						
Autochtonen								
1995	22,9	6	10	28	46	57	64	67
1999	24,4	6	14	32	50	63	71	74
2000	23,9	8	19	38	56	68	73	
2001	25,4	11	26	48	63	71		
2002	25,4	21	42	58	67			
2003	25,8	22	43	58				
2004	27,2	22	44					
2005	27,4	23						
Westerse allochtonen								
1995	2,5	3	6	21	36	48	55	60
1999	3,0	5	11	25	43	56	64	68
2000	3,0	7	16	32	49	61	66	
2001	3,3	12	26	45	58	66		
2002	3,3	23	42	56	64			
2003	3,5	21	40	54				
2004	3,7	24	42					
2005	3,8	24						
Niet-westerse allochtonen								
1995	1,8	3	6	17	29	39	46	52
1999	2,6	4	10	23	36	49	56	61
2000	2,9	7	16	30	44	55	61	
2001	3,5	12	23	37	50	58		
2002	3,7	17	32	45	54			
2003	4,0	18	33	45				
2004	4,1	17	32					
2005	4,0	18						
Herkomstgroepering onbekend⁵⁾								
1995	1,1	10	15	23	28	31	32	32
1999	1,1	20	29	39	45	49	49	50
2000	1,0	23	30	43	52	54	55	
2001	1,2	26	33	52	55	56		
2002	1,0	40	52	57	59			
2003	0,8	37	56	62				
2004	0,9	41	59					
2005	1,1	40						

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'WO; studievoortgang'.

¹⁾ Inclusief ingeschrevenen voor duale studievarianten.

²⁾ Als gevolg van de invoering van het bachelor-masterstelsel zijn de rendementen tussen de afzonderlijke cohortjaren niet goed met elkaar te vergelijken. Geleidelijk aan is het aandeel geslaagden voor de vierjarige doctoraalopleiding op het totaal aantal geslaagden steeds kleiner geworden, terwijl dat voor de driejarige bacheloropleiding steeds verder toenam.

³⁾ Doorgaans is dit het diploma voor een doctoraal- of bacheloropleiding. Incidenteel gaat het om een diploma voor een masteropleiding.

⁴⁾ Buitenlandse en onbekende vooropleidingen.

⁵⁾ Het betreft hier veelal studenten met een buitenlandse nationaliteit, maar waarvan het geboorteland onbekend is.

5.4.10 Ongediplomeerde uitval van studenten in het voltijd wo¹⁾ per cohort naar enkele vooropleidingen

	Totaal	Uit het hoger onderwijs zonder diploma na							
		1 jaar	2 jaar	3 jaar	4 jaar	5 jaar	6 jaar	7 jaar	8 jaar
	x 1 000	% (cumulatief)							
Cohort									
1995	28,3	10	12	15	16	17	18	19	20
1999	31,1	8	11	12	12	13	13	14	15
2000	30,9	8	10	10	11	12	12	13	14
2001	33,4	7	9	10	10	11	12	13	
2002	33,3	7	8	9	10	11	12		
2003	34,0	6	8	9	10	12			
2004	35,9	7	9	10	11				
2005	36,3	7	9	11					
2006	36,4	6	9						
2007	37,6	7							
Vooropleiding vwo									
1995	20,2	4	6	8	9	10	11	12	13
1999	21,4	4	5	6	6	6	7	8	8
2000	21,0	4	5	5	5	6	6	7	8
2001	22,1	4	4	5	5	5	6	7	
2002	21,4	3	4	4	5	5	6		
2003	22,7	3	4	5	5	6			
2004	23,7	3	4	5	6				
2005	24,8	3	4	5					
2006	25,6	4	5						
2007	26,3	4							
Vooropleiding hbo									
1995	4,2	25	30	33	35	36	36	36	37
1999	4,9	20	25	27	28	29	30	30	30
2000	5,0	16	21	23	24	26	26	26	27
2001	5,5	15	19	21	22	24	24	25	
2002	6,0	15	19	21	23	24	25		
2003	5,6	16	20	24	25	26			
2004	6,1	17	23	25	27				
2005	5,2	19	24	27					
2006	4,3	17	24						
2007	4,2	19							

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'WO; studievoortgang'.

¹⁾ Inclusief ingeschrevenen voor duale studievarianten.

5.4.11 Rendementen en ongediplomeerde uitval van studenten in het voltijd wo¹⁾ met vwo als vooropleiding naar geslacht en herkomstgroepering; stand na 6 jaar van cohort 2002

	Totaal	Geslaagd voor het eerste eind-diploma ²⁾ in het ho na 6 jaar	Uit het hoger onderwijs zonder diploma na 6 jaar	Ingeschreven in jaar 7		
				totaal	w.v.	
					hbo	wo
	<i>x 1 000</i>	<i>% (cumulatief)</i>				
Totaal	21,4	73	6	21	17	4
Geslacht						
Mannen	10,3	64	8	27	22	5
Vrouwen	11,1	80	4	15	13	3
Herkomstgroepering³⁾						
Autochtonen	17,7	75	6	20	16	4
Westerse allochtonen	1,8	68	7	24	21	4
Niet-westerse allochtonen	1,8	59	10	31	27	4
w.o.						
Turken	0,2	61	6	33	29	4
Marokkanen	0,2	54	10	36	30	6
Surinamers	0,4	57	10	33	28	5
Antillianen en Arubanen	0,3	58	11	31	26	5
overige niet-westerse allochtonen	0,7	62	9	28	25	3

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Inclusief ingeschrevenen voor duale studievarianten.

²⁾ Doorgaans is dit het diploma voor een doctoraal- of bacheloropleiding in het wo. Incidenteel gaat het om een diploma voor een masteropleiding in het wo. Voor degenen die zijn overgestapt van het wo naar het hbo gaat het om het bachelor-diploma van een hbo-opleiding.

³⁾ Exclusief een zeer gering aantal studenten waarvan de herkomstgroepering onbekend is.

5.4.12 Rendementen en ongediplomeerde uitval van studenten in het voltijd wo¹⁾ met vwo als vooropleiding voor enkele studierichtingen met een nominale studieduur van 4 jaar; stand na 6 jaar van cohort 2002

	Totaal	Geslaagd voor het eerste eind-diploma ²⁾ in het ho na 6 jaar			Uit het hoger onderwijs zonder diploma na 6 jaar	Ingeschreven in jaar 7		
		totaal	w.v.			totaal	w.v.	
			wo	hbo			wo	hbo
	<i>x 1 000</i>	<i>% (cumulatief)</i>						
Totaal	17,2	74	68	6	6	20	16	4
Onderwijs	0,8	87	78	9	3	10	7	3
Taalwetenschappen, geschiedenis en kunst	2,4	72	67	5	9	19	14	5
Sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten	11,0	75	68	7	7	18	14	4
Gezondheidszorg en welzijn	3,1	68	65	3	3	29	27	2

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Inclusief ingeschrevenen voor duale studievarianten.

²⁾ Doorgaans is dit het diploma voor een doctoraal- of bacheloropleiding in het wo. Incidenteel gaat het om een diploma van een masteropleiding in het wo. Voor degenen die zijn overgestapt van het wo naar het hbo gaat het om het bachelor-diploma van een hbo-opleiding.

5.4.13 Rendementen en ongediplomeerde uitval van studenten in het voltijd wo¹⁾ met vwo als vooropleiding voor studierichtingen met een nominale studieduur van 5 jaar; stand na 7 jaar van cohort 2001

	Totaal	Geslaagd voor het eerste eind-diploma ²⁾ in het ho na 7 jaar			Uit het hoger onderwijs zonder diploma na 7 jaar	Ingeschreven in jaar 8		
		totaal	w.v.			totaal	w.v.	
			wo	hbo			wo	hbo
	<i>x 1 000</i>	<i>% (cumulatief)</i>						
Totaal	4,7	72	63	9	8	20	16	3
Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica	2,4	72	64	8	9	19	16	3
Techniek, industrie en bouwkunde	2,1	72	61	11	7	21	17	4
Landbouw en diergeneeskunde	0,2	83	76	7	6	11	10	1

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

¹⁾ Inclusief ingeschrevenen voor duale studievarianten.

²⁾ Doorgaans is dit het diploma voor een doctoraal- of bacheloropleiding in het wo. Incidenteel gaat het om een diploma van een masteropleiding in het wo. Voor degenen die zijn overgestapt van het wo naar het hbo gaat het om het bachelor-diploma van een hbo-opleiding.

5.4.14 Afgestudeerden voor een vervolgopleiding¹⁾ in het wo naar geslacht en studierichting

	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08*
	<i>x 1 000</i>				
Totaal	2,4	2,4	3,1	3,2	3,1
Geslacht					
Mannen	1,0	1,0	1,1	1,2	1,0
Vrouwen	1,4	1,5	2,0	2,1	2,1
Studierichting					
Onderwijs	0,6	0,5	0,7	0,6	0,6
Landbouw en diergeneeskunde	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Gezondheidszorg en welzijn	1,7	1,8	2,2	2,4	2,4
Overige studierichtingen	0,0	-	0,0	0,0	0,0

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'HBO en WO; geslaagden'.

¹⁾ Inclusief de afgestudeerden voor een masteropleiding geneeskunde, diergeneeskunde, tandheelkunde en farmacie en de afgestudeerden voor alle universitaire masteropleidingen voor leraar.

5.4.15 Promoties naar geslacht en studierichting

	1995/'96	2000/'01	2005/'06	2006/'07	2007/'08
Totaal	2 600	2 526	2 993	3 160	3 214
Geslacht					
Mannen	1 885	1 729	1 836	1 839	1 873
Vrouwen	715	797	1 157	1 321	1 341
Studierichting¹⁾					
Taalwetenschappen, geschiedenis en kunst	250	215	230	233	237
Letterkunde	206	165	176	164	187
Godgeleerdheid	30	36	39	47	34
Wijsbegeerte	14	14	15	22	16
Sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten	499	494	566	591	607
Sociale wetenschappen	232	259	282	302	309
Ruimtelijke wetenschappen, geografie en prehistorie	29	28	22	24	56
Economische wetenschappen	107	88	99	116	105
Bedrijfskunde	12	26	30	28	28
Rechtsgeleerdheid	119	93	133	121	109
Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica					
Wiskunde en natuurwetenschappen	594	530	479	501	489
Techniek, industrie en bouwkunde					
Technische wetenschappen	401	390	535	549	563
Landbouw en diergeneeskunde	191	229	250	266	289
Landbouwwetenschappen	158	194	204	230	248
Diergeneeskunde	33	35	46	36	41
Gezondheidszorg en welzijn					
Geneeskunde	665	668	933	1 020	1 029

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'Wetenschappelijk onderwijs; promoties'.

¹⁾ In tegenstelling tot alle andere tabellen met een verdeling naar studierichting in het hoger onderwijs zijn hier faculteiten in plaats van opleidingsclusters onder de hoofdgroepen van de ISCED vermeld. De uitkomsten berusten op een bestaande indeling naar faculteiten in een CBS-enquête, omdat de beschikbare registerinformatie geen gegevens over promoties bevat.

5.4.16 Promovendi naar geslacht en studierichting

	1995	2000	2005	2006	2007	2008
	<i>fte</i>					
Totaal	5 445	4 921	7 475	7 508	7 436	7 749
Geslacht						
Mannen	3 676	2 806	4 375	4 354	4 280	4 370
Vrouwen	1 769	2 115	3 100	3 154	3 156	3 379
Studierichting¹⁾						
Landbouw en natuurlijke omgeving	280	314	466	472	494	541
Natuur	975	1 162	1 714	1 695	1 730	1 726
Techniek	1 375	772	1 973	2 115	2 141	2 237
Gezondheid	905	1 013	955	822	610	579
Economie	296	270	404	434	468	529
Recht	281	229	323	317	319	342
Gedrag en maatschappij	555	530	1 043	1 035	1 052	1 133
Taal en cultuur	418	343	567	561	564	619
Divers ²⁾	360	288	31	56	57	43

Bron: VSNU (Wetenschappelijk Onderwijs PersoneelsInformatie).

¹⁾ In tegenstelling tot andere tabellen met een verdeling naar studierichting in het hoger onderwijs zijn hier HOOP- in plaats van ISCED-gebieden vermeld.

²⁾ Het betreft hier promovendi die niet rechtstreeks toe te wijzen zijn aan één studierichting.

5.4.17 Ingeschrevenen, eerstejaars, afgestudeerden en gepromoveerden aan de theologische universiteiten en de Universiteit voor Humanistiek naar geslacht, leeftijd, onderwijsvorm en studierichting

	Ingeschrevenen		Eerstejaars		Afgestudeerden voor een doctoraal-examen of master	Gepromoveerden
	2007/'08	2008/'09	2007/'08	2008/'09	2007/'08	2007/'08
Totaal	973	917	143	135	76	18
Geslacht						
Mannen	520	483	78	72	39	15
Vrouwen	453	434	65	63	37	3
Leeftijd						
Tot 20 jaar	60	55
20 tot 25 jaar	268	253
25 tot 30 jaar	262	251
30 tot 40 jaar	154	142
40 jaar en ouder	229	216
Onderwijsvorm						
Voltijd	783	745	130	.	.	.
Deeltijd	190	172	13	.	.	.
Studierichting						
Theologie	640	585	88	82	48	12
Humanistiek	333	332	55	53	28	6

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'Theologie en humanistiek'.

5.5 Uitgaven en inkomsten wetenschappelijk onderwijs

5.5.1 Gecumuleerde exploitatierekening van universiteiten

	2000	2004	2005	2006	2007
	<i>mln euro</i>				
Baten	3 974	4 940	5 125	5 306	5 539
Rijksbijdragen OCW/LNV w.v.	2 761	3 289	3 391	3 484	3 586
Normatieve Rijksbijdragen	2 729	3 249	3 326	3 422	3 527
Overige subsidies	33	40	66	62	60
Overige overheidsbijdragen	.	8	8	7	7
Collegegelden	212	296	314	331	344
Baten werk iov derden w.v.	682	926	969	1 013	1 086
Opbrengst werk iov derden w.v.	690	883	952	971	1 014
Contractonderwijs	.	118	100	111	120
Contractonderzoek	.	616	801	813	847
Overige	.	150	51	47	47
Mutaties onderhanden werk iov derden	-8	43	17	42	73
Overige baten	319	421	444	471	515
Lasten	3 975	4 903	5 085	5 169	5 411
Personele lasten w.v.	2 370	2 830	2 924	2 869	3 031
Lonen, salarissen en sociale lasten	1 985	2 536	2 564	2 544	2 693
Overige personele lasten w.v.	389	293	364	328	341
Dotatie voorziening wachtgeld	61	32	88	58	43
Uitzendkrachten, declaranten e.d.	144	121	128	154	175
Overige	185	140	148	115	124
Uitkeringen	-5	1	-4	-2	-3
Afschrijvingen w.v.	172	283	264	276	283
Immateriële vaste activa	.	3	1	1	1
Gebouwen	98	177	157	166	179
Inventaris en apparatuur	73	96	99	102	102
Overige materiële vaste activa	1	6	7	6	0
Inkomstenoverdrachten w.v.	482	664	671	698	722
Rijksbijdr.acad. ziekenhuizen	401	528	502	511	525
Affiliaties	15	8	13	16	15
Subsidies en bijdragen	55	69	56	70	73
Diversen	10	61	100	101	109
Overige instellingslasten w.v.	952	1 126	1 226	1 326	1 375
Huur	25	36	33	37	36
Dotatie onderhoudsvoorziening	72	2	12	36	11
Inventaris en apparatuur	124	104	131	134	149
Energie en water	49	56	59	80	83
Heffingen	15	15	17	17	18
Dotatie overige voorzieningen	8	4	31	29	10
Overige	659	908	944	994	1 068
Saldo baten en lasten (1)	-1	37	40	137	128
Saldo financiële baten en lasten (2)	44	16	11	19	27
Gewone bedrijfsvoering (1) + (2)	43	53	51	157	155
Buitengewoon resultaat (3)	-5	-4	-4	-1	6
Aandeel van derden (4)	.	-5	-7	-8	-14
Exploitatieresultaat (1) + (2) + (3) + (4)	38	44	40	147	148

Bron: OCW (Cfi), LNV, CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

5.5.2 Gecumuleerde balans van universiteiten

	2000	2004	2005	2006	2007
	<i>mln euro</i>				
Activa					
Vaste activa	2 557	3 092	3 224	3 369	3 459
Immateriële vaste activa	5	10	2	8	10
Materiële vaste activa	2 293	2 895	3 031	3 142	3 298
w.o.					
Gebouwen en terreinen	2 039	2 604	2 740	2 853	2 940
Inventaris, apparatuur en leermiddelen	254	284	278	273	288
Financiële vaste activa w.o.	259	187	192	219	151
Effecten	148	112	120	143	78
Vlottende activa	1 500	1 202	1 156	1 218	1 334
Voorraden	302	26	24	37	49
Vorderingen	440	483	490	540	562
Effecten	177	15	10	12	23
Liquide middelen	580	678	633	629	699
Totaal activa	4 056	4 294	4 380	4 587	4 793
Passiva					
Eigen vermogen	2 501	2 366	2 399	2 544	2 688
Stichtingskapitaal	.	93	93	93	93
Algemene reserve	2 501	1 701	1 735	1 903	2 077
Bestemmingsreserves	.	572	570	548	518
Aandeel van derden	.	1	3	3	2
Egalisatierekening investeringssubsidies	.	25	29	37	51
Voorzieningen	367	441	422	417	387
Langlopende schulden	90	274	245	254	265
Kortlopende schulden	1 098	1 188	1 282	1 332	1 401
Totaal passiva	4 056	4 294	4 380	4 587	4 793

Bron: OCW (Cfi), CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'Onderwijsinstellingen; financiën'.

5.5.3 Investerings door wo-instellingen

	2000	2004	2005	2006	2007
	<i>mln euro</i>				
Investerings	274	396	391	485	511
w.v.					
Gebouwen en terreinen ¹⁾	179	303	302	342	385
Inventaris en apparatuur	96	93	89	143	126
Desinvesteringen	2	32	15	110	80
w.v.					
Gebouwen en terreinen ¹⁾	.	31	11	59	72
Inventaris en apparatuur	.	1	4	51	8
Saldo investeringen	273	364	376	375	432
w.v.					
Gebouwen en terreinen ¹⁾	.	272	292	283	313
Inventaris en apparatuur	.	92	85	92	119

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven), OCW (CFI).

¹⁾ Inclusief overige materiële vaste activa.

5.6 *Vergelijking tussen cijfers van het CBS en het Ministerie van OCW*

5.6.1 *Ingeschrevenen hoger onderwijs¹⁾, 2008/'09**

	OCW-deel	LNV-deel	Totaal
	<i>x 1 000</i>		
OCW/LNV-cijfers			
Hbo	375,0	7,9	382,9
Wo	213,9	5,1	219,0
Totaal hoger onderwijs	588,9	13,0	601,9
CBS-cijfers			
Hbo			383,7
Wo			220,3
Totaal hoger onderwijs inclusief dubbele inschrijvingen			604,0
Dubbele inschrijvingen			-2,2
Totaal hoger onderwijs exclusief dubbele inschrijvingen			601,9

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken); OCW(Cfi).

¹⁾ Het betreft hier de ingeschrevenen die worden bekostigd door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit (LNV).

5.6.2 Ingeschrevenen hoger onderwijs naar studierichting, 2008/09*

	HOOP-gebieden									
	Onderwijs	Landbouw en natuurlijke omgeving	Natuur	Techniek	Gezondheid	Economie	Recht	Gedrag en maatschappij	Taal en cultuur	Totaal
	<i>x 1 000</i>									
Iscedgebieden										
Onderwijs	65,8	0,7	0,3	-	-	-	-	15,0	0,0	81,9
Taalwetenschappen, geschiedenis en kunst	0,1	-	0,0	7,4	-	1,3	0,0	2,1	41,7	52,6
Sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten	0,0	2,3	0,3	8,0	0,1	135,7	27,1	46,7	7,4	227,5
Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica	-	1,3	11,5	18,2	0,2	7,2	-	-	0,0	38,3
Techniek, industrie en bouwkunde	-	2,3	0,4	46,6	-	0,0	-	0,7	0,7	50,7
Landbouw en diergeneeskunde	-	5,0	-	-	1,5	-	-	-	-	6,5
Gezondheidszorg en welzijn	-	0,2	3,7	4,5	61,0	0,3	-	35,8	0,0	105,5
Persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid	-	1,1	0,3	3,1	1,3	30,4	-	2,4	-	38,6
Onbekend	-	-	0,3	-	-	-	-	-	0,0	0,3
Totaal	65,9	13,0	16,9	87,6	64,0	174,8	27,1	102,7	49,9	601,9

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken); OCW(Cfi).

6. Levenlang leren

6.1 Deelname aan het post-initieel onderwijs van personen van 15–64 jaar¹⁾

	1995	2000	2005	2006	2007	2008
	%					
Totaal	11,6	13,7	13,8	14,3	15,3	15,7
Geslacht						
Mannen	12,4	14,5	13,5	13,8	14,7	15,3
Vrouwen	10,9	13,0	14,1	14,7	15,8	16,0
Leeftijd						
15–19 jaar	29,9	21,9	11,7	18,1	19,2	17,9
20–24 jaar	19,7	21,4	17,5	18,8	19,6	20,8
25–29 jaar	18,6	20,6	19,9	21,6	23,5	22,8
30–34 jaar	15,0	17,8	19,6	19,7	21,2	21,7
35–39 jaar	13,3	15,9	16,1	16,8	18,3	18,3
40–44 jaar	10,3	14,4	14,9	15,3	15,8	16,9
45–49 jaar	7,6	11,2	13,1	13,3	14,4	15,1
50–54 jaar	5,8	8,9	10,7	11,0	12,4	12,7
55–59 jaar	3,7	6,3	7,3	7,6	8,8	9,6
60–64 jaar	3,5	4,4	5,6	5,8	5,9	6,4
Opleidingsniveau van de deelnemer						
Basisonderwijs	5,4	7,0	7,9	7,9	7,8	7,4
Vmbo/mavo/vbo	8,7	9,3	7,7	8,4	9,3	9,4
Havo/vwo/mbo	13,0	15,4	14,5	14,7	15,7	16,1
Hbo	17,8	18,9	19,2	19,8	21,1	21,6
Wo	15,7	19,2	20,4	20,9	21,9	21,9
Herkomstgroepering						
Autochtoon	11,3	13,4	13,0	13,5	14,7	15,0
Niet-westerse allochtoon	16,1	15,7	19,0	19,4	19,1	19,6
Westerse allochtoon	13,5	15,3	15,5	15,6	16,8	16,9
Beroepsbevolking						
Werkzame beroepsbevolking	13,7	16,1	15,6	16,0	17,2	17,7
Werkloze beroepsbevolking	14,1	14,7	14,4	15,3	15,6	15,6
Niet-beroepsbevolking	6,8	7,7	8,9	9,2	9,5	9,1
Bedrijfstak						
Industrie	12,0	13,8	12,0	12,2	13,9	14,2
Handel en horeca	11,0	12,3	10,9	11,4	12,0	12,0
Financiën en zakelijke dienstverlening	19,6	20,2	20,4	21,0	22,3	21,9
Overheid, onderwijs, gezondheid, cultuur	15,1	18,2	18,7	19,3	20,7	21,5
Overige bedrijfstakken	10,5	12,4	10,7	10,8	11,7	11,9
Bedrijfsomvang						
1–9 werknemers	11,7	11,2	11,5	12,3	12,6	13,2
10–99 werknemers	12,5	14,4	15,0	15,6	16,9	17,3
100 of meer werknemers	15,5	18,5	18,3	18,4	20,2	20,4

Bron: CBS (Enquête beroepsbevolking).

¹⁾ Als percentage van de overeenkomstige groep in de bevolking die geen initieel onderwijs meer volgt.

6.2 Deelnemers Open Universiteit naar geslacht, programma, arbeidspositie en vooropleiding¹⁾

	1995	2000	2005	2007	2008	2009
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	27,2	20,1	16,9	15,2	13,7	13,1
w.o.						
Eerstejaarsstudenten	12,1	8,3	5,6	5,5	5,1	5,0
Geslacht						
Mannen	16,7	11,0	8,4	7,3	6,5	6,1
Vrouwen	10,5	9,1	8,5	8,0	7,2	7,0
	%					
Programma						
Diplomastudenten	48	66	78	64	69	66
Cursusstudenten	22	20	10	18	12	14
Nog open	21	14	12	18	19	20
Onbekend	10	–	–	–	–	–
Arbeidspositie						
Met betaald werk	69	68	63	63	61	62
Zonder betaald werk	26	20	19	19	18	18
Onbekend	6	13	18	18	20	20
Vooropleiding						
Basisonderwijs	0	0	0	0	0	0
Vbo/vmbo: kaderberoeps- en basisberoepsgerichte leerweg	1	1	1	1	1	1
Mavo/vmbo: theoretische en gemengde leerweg	7	6	6	5	5	5
Havo/vwo	21	20	22	23	22	22
Mbo	12	12	12	13	13	13
Hbo	33	32	37	36	36	36
Wo	16	15	16	15	16	16
Onbekend	10	14	5	7	7	7

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'Open Universiteit; studenten'.

¹⁾ Actieve studenten, dat wil zeggen studenten die zich in een jaar voor één of meer cursussen hebben aangemeld, stand per 1 januari.

7. Uitgaven voor onderwijs

7.1 Totale uitgaven aan onderwijs

	2000	2005	2006	2007	2008*
	<i>mln euro</i>				
Totaal	23 828	32 560	33 956	35 152	37 567
Uitgaven aan onderwijsinstellingen w.v.	21 494	29 574	30 223	31 622	33 246
Overheidsuitgaven aan onderwijsinstellingen	18 039	24 751	25 380	26 404	27 653
Private uitgaven aan onderwijsinstellingen	3 456	4 824	4 842	5 218	5 594
Overheidsuitgaven aan huishoudens en bedrijven¹⁾	2 333	2 986	3 734	3 530	4 321
Uitgaven uitgedrukt in prijzen van 2000	23 828	28 313	29 022	29 564	30 742
	%				
In % van het bruto binnenlands produkt	5,7	6,3	6,3	6,2	6,3
	<i>euro</i>				
Per hoofd van de bevolking	1 502	1 997	2 079	2 149	2 290
Uitgedrukt in prijzen van 2000	1 502	1 736	1 777	1 807	1 874
	%				
Overheidsuitgaven aan onderwijs²⁾, als % van de totale overheidsuitgaven	11,2	12,2	12,0	11,7	11,9

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

N.B. Meer informatie staat in StatLine onder 'Onderwijs' - 'Onderwijs financieel'.

¹⁾ De overheidsuitgaven aan huishoudens zijn exclusief de subsidies voor collegegelden. De overheidsuitgaven aan bedrijven zijn exclusief de subsidies en fiscale regelingen. Dit om dubbel telling te voorkomen en de optelbaarheid van verschillende financieringsstromen mogelijk te maken.

²⁾ Deze overheidsuitgaven zijn inclusief de subsidies aan collegegelden en de subsidies en fiscale regelingen voor bedrijven.

7.2 Onderwijsuitgaven aan onderwijsinstellingen per deelnemer

	2000	2005	2006	2007	2008*
<i>1 000 euro</i>					
Basisonderwijs	3,7	5,2	5,3	5,3	5,6
Speciaal onderwijs	8,7	13,2	13,8	14,4	15,4
Voortgezet onderwijs	6,1	7,8	7,8	8,3	8,5
Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	6,8	8,7	9,1	9,5	10,0
Hoger beroepsonderwijs	7,2	8,7	8,6	9,0	9,3
Hoger beroepsonderwijs excl. R&D	7,2	8,6	8,5	8,9	9,2
Wetenschappelijk onderwijs	19,5	21,0	21,1	21,3	21,8
Wetenschappelijk onderwijs excl. R&D	8,2	8,7	8,7	9,0	9,2
Uitgaven uitgedrukt in prijzen van 2000					
Basisonderwijs	3,7	4,5	4,5	4,5	4,6
Speciaal onderwijs	8,7	11,5	11,8	12,1	12,6
Voortgezet onderwijs	6,1	6,7	6,7	7,0	7,0
Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	6,8	7,6	7,8	8,0	8,2
Hoger beroepsonderwijs	7,2	7,5	7,4	7,6	7,6
Hoger beroepsonderwijs excl. R&D	7,2	7,4	7,3	7,5	7,5
Wetenschappelijk onderwijs	19,5	18,2	18,0	17,9	17,8
Wetenschappelijk onderwijs excl. R&D	8,2	7,6	7,5	7,5	7,5

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

7.3 Overheidsuitgaven aan onderwijsinstellingen

	2000	2005	2006	2007	2008*
<i>mln euro</i>					
Totale overheidsuitgaven aan onderwijsinstellingen	18 039	24 751	25 380	26 404	27 653
Per onderwijssoort					
Basisonderwijs	5 890	8 276	8 372	8 435	8 889
Speciaal onderwijs	695	1 100	1 142	1 171	1 228
Voortgezet onderwijs	5 233	7 145	7 199	7 685	7 928
Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	1 833	2 639	2 953	3 088	3 264
Hoger beroepsonderwijs	1 454	1 923	1 951	2 143	2 277
Wetenschappelijk onderwijs	2 934	3 666	3 762	3 882	4 066

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

7.4 Overheidsuitgaven aan huishoudens en bedrijven

	2000	2005	2006	2007	2008*
	<i>mln euro</i>				
Totale overheidsuitgaven aan huishoudens en bedrijven	2 686	3 376	4 105	3 854	4 801
Aan huishoudens: studiefinanciering	2 416	3 053	3 769	3 457	4 257
Beurzen en tegemoetkoming schoolkosten	1 587	1 864	2 126	1 505	2 295
Voortgezet onderwijs	221	207	211	213	499
Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	750	799	921	558	736
Hoger beroepsonderwijs	387	578	679	511	737
Wetenschappelijk onderwijs	230	279	315	224	323
Leningen	829	1 190	1 644	1 952	1 962
Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	30	108	247	475	411
Hoger beroepsonderwijs	515	555	737	793	836
Wetenschappelijk onderwijs	285	526	660	683	715
Aan bedrijven: subsidies	270	323	335	397	544
Basisonderwijs	62	78	89	91	97
Speciaal onderwijs	4	5	6	7	7
Voortgezet onderwijs	39	57	66	69	72
Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	162	175	167	222	342
Hoger beroepsonderwijs	3	7	7	9	26

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

7.5 Private uitgaven aan onderwijs

	2000	2005	2006	2007	2008*
	<i>mln euro</i>				
Totaal private uitgaven aan onderwijs	4 385	6 147	6 285	6 689	7 037
Huishoudens					
<i>Aan onderwijsinstellingen</i>	1 727	2 246	2 265	2 305	2 403
Basisonderwijs	89	112	116	121	126
Speciaal onderwijs	14	5	5	5	5
Voortgezet onderwijs	365	342	366	392	410
Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	451	620	574	531	515
Hoger beroepsonderwijs	505	702	723	742	802
Wetenschappelijk onderwijs	303	466	482	513	545
<i>Aan niet-onderwijsinstellingen</i>	929	1 323	1 443	1 472	1 444
Basisonderwijs	36	39	39	39	39
Speciaal onderwijs	9	11	12	13	13
Voortgezet onderwijs	370	547	614	617	584
Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	261	383	421	433	426
Hoger beroepsonderwijs	165	218	227	236	244
Wetenschappelijk onderwijs	88	126	129	134	139
Bedrijven					
<i>Aan onderwijsinstellingen, voor</i>	1 684	2 471	2 465	2 813	3 086
Contractonderzoek	233	410	387	452	469
Begeleidingskosten duale leerlingen en stagiaires	1 177	1 665	1 694	1 862	2 078
Bijdrage werkgever voor particuliere opleidingen	274	397	384	499	540
Buitenland					
<i>Aan onderwijsinstellingen, voor</i>	45	107	113	100	105
Contractonderzoek	45	107	113	100	105

Bron: CBS (Statistiek van de onderwijsuitgaven).

8. In deze editie speciaal belicht

8.1 Bevolking naar opleidingsniveau en arbeidspositie

8.1.1 Bevolking van 15–64 jaar naar arbeidspositie, geslacht en onderwijsniveau, 2008

	Totaal ¹⁾	Basis- onder- wijs	Vmbo, mbo 1, avo onderbouw		Havo, vwo, mbo			Hbo, Wo bache- lor	Wo master doctor	
			totaal	w.o. avo onder- bouw	totaal	w.o. mbo-2 en -3	mbo-4 havo, vwo			
	<u>x 1 000</u>	<u>%</u>								
Bevolking	10 970	8	24	10	41	14	17	10	17	9
Mannen	5 516	8	23	9	41	14	18	9	17	11
Vrouwen	5 454	9	25	11	41	15	16	10	17	8
Werkzame beroepsbevolking	7 410	5	19	6	44	15	20	8	21	12
Mannen	4 191	5	20	6	42	15	20	8	19	12
Vrouwen	3 220	4	17	7	45	16	20	9	23	11
Werkloze beroepsbevolking	304	11	27	11	39	14	14	11	12	10
Mannen	141	13	26	10	37	13	12	12	11	11
Vrouwen	162	9	27	11	41	15	16	11	12	9
Niet beroepsbevolking	3 256	17	35	18	35	12	10	13	9	4
Mannen	1 184	18	33	19	35	11	10	14	9	5
Vrouwen	2 072	16	36	17	35	13	10	12	8	4

Bron: CBS (Enquête beroepsbevolking).

N.B. Meer informatie is te vinden in StatLine in de map Onderwijs de tabel: beroepsbev.; onderwijsniveau/-richting

¹⁾ Inclusief onderwijsniveau onbekend.

8.1.2 Bevolking van 15–65 jaar naar arbeidspositie, leeftijd en onderwijsniveau, 2008

	Totaal ¹⁾	Basis- onder- wijs	Vmbo, mbo, avo onderbouw		Havo, vwo, mbo			Hbo, Wo bache- lor	Wo master doctor lor	Onbe- kend	
			totaal	w.o. avo onder- bouw	totaal	w.o.					
						mbo-2 en -3	mbo-4				havo, vwo
	<i>x 1 000</i>	<i>%</i>									
Bevolking	10 970	8	24	10	41	14	17	10	17	9	1
15–25 jaar	1 973	12	40	28	39	8	10	21	6	1	1
25–35 jaar	1 984	4	14	5	43	13	21	9	24	14	1
35–45 jaar	2 533	5	18	5	45	16	22	8	19	12	1
45–55 jaar	2 391	8	21	7	41	16	17	7	19	10	1
55–65 jaar	2 089	13	26	7	36	17	13	5	16	9	0
Werkzame beroepsbevolking	7 410	5	19	6	44	15	20	8	21	12	1
15–25 jaar	817	5	33	17	50	16	17	17	10	2	1
25–35 jaar	1 687	3	12	4	43	13	22	8	27	14	1
35–45 jaar	2 107	4	16	5	45	15	23	8	21	14	1
45–55 jaar	1 863	6	19	6	42	16	19	7	21	11	0
55–65 jaar	937	8	21	6	38	17	15	6	20	13	0
Werkloze beroepsbevolking	304	11	27	11	39	14	14	11	12	10	1
15–25 jaar	78	16	37	22	37	8	11	18	7	2	2
25–35 jaar	53	10	21	7	38	14	13	10	14	15	2
35–45 jaar	65	8	25	6	43	16	17	10	12	12	0
45–55 jaar	62	10	24	8	40	17	15	8	13	13	0
55–65 jaar	46	10	23	8	39	17	15	6	16	13	0
Niet- beroepsbevolking	3 256	17	35	18	35	12	10	13	9	4	0
15–25 jaar	1 079	18	46	37	31	3	5	24	4	1	0
25–35 jaar	244	11	26	8	41	13	13	15	13	8	1
35–45 jaar	361	13	28	8	44	18	17	9	9	5	1
45–55 jaar	466	19	30	9	36	17	12	7	10	5	1
55–65 jaar	1 106	18	31	8	34	18	11	5	12	6	0

Bron: CBS (Enquête beroepsbevolking).

¹⁾ Inclusief onderwijsniveau onbekend.

8.1.3 Bevolking van 15–65 jaar naar arbeidspositie, herkomstgroepering en onderwijsniveau, 2008

	Totaal ¹⁾		Basis- onder- wijs		Vmbo, mbo 1, avo onderbouw		Havo, vwo, mbo			Hbo, Wo bache- lor	Wo master doctor
	x 1 000	%	totaal	w.o. avo onder- bouw	totaal	w.o.					
						mbo-2 en -3	mbo-4	havo, vwo			
Bevolking	10 929	8	24	10	41	14	17	10	17	10	
Autochtonen	8 718	7	23	10	42	14	18	9	18	9	
Allochtonen w.v.	2 211	13	25	10	37	14	11	12	12	11	
Westerse allochtonen	1 017	8	21	9	39	15	12	12	16	15	
Niet-westerse allochtonen	1 194	18	29	10	35	13	10	11	9	8	
Turken	251	27	34	10	29	11	8	11	6	4	
Marokkanen	209	26	31	8	32	13	11	8	7	3	
Surinamers	244	12	28	14	42	14	17	11	12	5	
Antillianen/Arubanen	91	11	29	11	39	15	12	12	13	7	
Overige niet-westerse allochtonen	399	13	26	9	35	14	6	14	10	16	
Werkzame beroepsbevolking	7 382	5	19	6	44	15	20	8	21	12	
Autochtonen	6 034	4	18	6	44	15	22	8	22	11	
Allochtonen w.v.	1 348	8	20	6	41	16	14	11	16	15	
Westerse allochtonen	673	5	15	5	41	16	15	11	19	19	
Niet-westerse allochtonen	675	11	25	7	41	16	14	11	12	11	
Turken	138	17	31	7	36	14	10	12	8	6	
Marokkanen	107	16	27	7	39	15	16	8	11	5	
Surinamers	159	7	22	10	48	16	21	10	15	7	
Antillianen/Arubanen	54	6	21	8	44	17	17	11	19	9	
Overige niet westerse allochtonen	216	8	22	5	38	17	8	13	12	19	
Werkloze beroepsbevolking	302	11	27	11	39	14	14	11	12	10	
Autochtonen	199	9	26	12	41	14	16	10	14	9	
Allochtonen w.v.	103	15	28	10	37	14	10	13	8	12	
Westerse allochtonen	36	8	24	10	42	16	11	15	12	13	
Niet-westerse allochtonen	67	18	31	10	34	13	9	12	6	11	
Turken	12	22	38	11	36	14	13	9	3	2	
Marokkanen	12	29	29	11	32	17	5	10	3	4	
Surinamers	11	21	31	15	34	8	19	7	9	5	
Antillianen/Arubanen	6	18	41	13	33	17	5	11	6	2	
Overige niet-westerse allochtonen	26	10	26	6	33	12	5	16	7	23	
Niet beroepsbevolking	3 245	17	35	18	35	12	10	13	9	4	
Autochtonen	2 485	15	36	18	37	13	11	13	9	4	
Allochtonen w.v.	759	23	33	15	30	11	6	13	7	6	
Westerse allochtonen	308	15	31	16	35	14	7	14	10	8	
Niet-westerse allochtonen	452	28	35	15	27	10	5	12	5	4	
Turken	100	40	37	14	19	6	3	9	2	1	
Marokkanen	89	37	34	9	23	10	6	7	3	1	
Surinamers	74	22	38	22	32	10	8	13	6	1	
Antillianen/Arubanen	31	20	39	18	31	11	6	14	6	3	
Overige niet-westerse allochtonen	157	20	31	15	30	11	4	15	8	10	

Bron: CBS (Enquête beroepsbevolking).

¹⁾ Inclusief onderwijsniveau onbekend.

8.1.4 Bevolking van 15–65 jaar naar arbeidspositie, landsdeel en onderwijsniveau, 2008

	Totaal ¹⁾	Basis- onder- wijs	Vmbo, mbo 1, avo onderbouw		Havo, vwo, mbo			Hbo, Wo bache- lor	Wo master doctor	
			totaal	w.o. avo onder- bouw	totaal	w.o.				
					mbo-2 en -3	mbo-4	havo, vwo			
	x 1 000	%								
Bevolking	10 970	8	24	10	41	14	17	10	17	9
Noord	1 129	8	25	9	44	16	20	8	16	7
Oost	2 304	8	25	10	42	15	19	9	17	7
West	5 156	8	22	10	40	13	15	11	17	12
Zuid	2 381	9	25	10	41	15	17	9	17	7
Werkzame beroepsbevolking	7 410	5	19	6	44	15	20	8	21	12
Noord	737	4	19	6	49	17	24	7	19	8
Oost	1 566	4	20	6	45	15	22	7	21	9
West	3 515	5	17	6	42	14	18	10	21	15
Zuid	1 593	5	20	6	44	16	21	7	21	9
Werkloze beroepsbevolking	304	11	27	11	39	14	14	11	12	10
Noord	39	11	29	11	41	14	17	9	11	7
Oost	64	9	26	10	44	16	18	10	12	10
West	137	12	25	10	38	13	12	13	12	13
Zuid	64	12	31	13	37	13	13	10	12	7
Niet-beroepsbevolking	3 256	17	35	18	35	12	10	13	9	4
Noord	353	17	35	16	36	14	11	11	9	3
Oost	675	16	36	18	36	13	11	12	8	4
West	1 504	17	34	18	35	11	9	14	9	5
Zuid	725	18	37	17	33	12	10	11	8	3

Bron: CBS (Enquête beroepsbevolking).

¹⁾ Inclusief onderwijsniveau onbekend.

8.4 Studievoortgang in het voortgezet onderwijs

8.4.1 Door-, op-, afstroom¹⁾ en vertraging tot en met het vierde jaar in het vo (2007/'08), brugklascohort 2004/'05

	Totaal	Doorstroom	Afstroom	Opstroom	Vertraging ²⁾
	x 1 000	%			
Totaal³⁾	185,6	84	11	4	11
Geslacht					
Jongens	94,3	83	11	4	13
Meisjes	91,3	84	10	5	9
Herkomstgroepering					
Autochtonen	144,0	85	11	4	10
Westerse allochtonen	11,7	82	11	4	14
Niet-westerse allochtonen	28,7	81	10	6	15
w.v.					
Turken	6,7	81	10	7	15
Marokkanen	5,7	81	9	6	15
Surinamers	4,9	82	12	5	14
Antillianen en Arubanen	2,1	80	10	5	14
overige niet-westerse allochtonen	9,3	79	8	7	14
Aantal kinderen in huishouden					
1 kind	18,6	83	12	4	14
2 kinderen	87,3	84	11	4	11
3 kinderen	52,2	85	10	4	10
4 of meer kinderen	24,0	82	11	6	11
Gezinstype					
Thuiswonend met 2 ouders	154,0	85	10	4	10
Thuiswonend met 1 ouder	27,2	81	12	4	16
Overig huishouden	0,4	69	9	5	17
Inkomstenniveau huishouden					
<2 keer minimumloon	45,9	81	12	5	14
2 tot 4 keer minimumloon	85,9	84	11	4	10
≥4 keer minimumloon	50,4	87	9	4	9

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'VO cohorten: VO studievoortgang, leerlingkenmerken' en 'VO cohorten: VO studievoortgang, huishoudkenmerken'.

¹⁾ Van de leerlingen die vóór aanvang van het tweede jaar uit het vo zijn gestroomd kan geen door-, op- of afstroom worden berekend. Hierdoor tellen door-, op- en afstroom niet op tot 100%. Van de leerlingen die na 2005/'06 en vóór 2007/'08 uit het vo zijn gestroomd, is bekeken of ze tot het moment van uitstromen waren door-, op- of afgestroomd.

²⁾ Leerlingen die 1 of 2 jaar vertraging hebben opgelopen, inclusief leerlingen die vóór 2007/'08 uit het voortgezet onderwijs zijn gestroomd.

³⁾ Inclusief een kleine groep leerlingen van wie de achtergrondkenmerken onbekend zijn.

8.4.2 Slagingspercentages van onvertraagde vmbo-leerlingen 2007-'08 en doorstroom naar havo, brugklascohort 2004-'05

	Vmbo basis/kader 4		Vmbo gemengd/theoretisch 4		
	totaal	w.o. met diploma	totaal	w.o. met diploma	
				totaal	w.o. in 2008/'09 naar havo
	x 1 000	%	x 1 000	%	
Totaal¹⁾	43,8	92	42,1	93	21
Leerwegerondersteunend onderwijs (lwoo)					
Met indicatie lwoo	15,6	89	1,2	86	16
Zonder indicatie lwoo	28,2	94	40,9	94	21
Geslacht					
Jongens	24,0	91	20,7	93	22
Meisjes	19,9	93	21,3	94	20
Herkomstgroepering					
Autochtonen	31,6	94	34,0	94	19
Westerse allochtonen	2,3	91	2,3	93	25
Niet-westerse allochtonen w.v.	9,7	87	5,6	87	28
Turken	2,7	85	1,3	82	27
Marokkanen	2,4	86	1,1	86	30
Surinamers	1,7	88	1,1	90	22
Antillianen en Arubanen	0,7	86	0,4	91	21
overige niet-westerse allochtonen	2,1	89	1,7	90	31
Aantal kinderen in huishouden					
1 kind	4,7	91	4,0	92	22
2 kinderen	19,9	93	20,2	94	20
3 kinderen	11,8	93	11,9	94	21
4 of meer kinderen	6,7	91	5,4	93	21
Gezinstype					
Thuiswonend met 2 ouders	34,8	93	35,9	94	20
Thuiswonend met 1 ouder	8,0	88	5,6	92	23
Overig huishouden	0,1	91	0,1	85	16
Inkomstenniveau huishouden					
<2 keer minimumloon	14,8	89	9,8	91	22
2 tot 4 keer minimumloon	22,1	94	21,7	94	18
≥4 keer minimumloon	6,2	95	10,1	94	24

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'VO cohorten: VO studievoortgang, leerlingkenmerken' en 'VO cohorten: VO studievoortgang, huishoudkenmerken'.

¹⁾ Inclusief een kleine groep leerlingen van wie de achtergrondkenmerken onbekend zijn.

8.4.3 Uitstroom¹⁾ tot 2008/09 naar diploma en doorstroom in het mbo, brugklascohort 2004/05

	Totaal	w.o. uitstroom uit vo 2008/'09			w.o. in mbo in 2008/'09
		totaal	met diploma	zonder diploma	
	<i>x 1 000</i>	<i>%</i>			
Totaal²⁾	185,6	47	39	9	52
Geslacht					
Jongens	94,3	49	39	10	53
Meisjes	91,3	45	38	7	52
Herkomstgroepering					
Autochtonen	144,0	45	39	6	59
Westerse allochtonen	11,7	43	32	12	40
Niet-westerse allochtonen	28,7	60	42	18	49
w.v.					
Turken	6,7	65	47	18	59
Marokkanen	5,7	68	49	19	58
Surinamers	4,9	58	46	12	60
Antillianen en Arubanen	2,1	64	42	21	46
overige niet-westerse allochtonen	9,3	52	32	19	33
Aantal kinderen in huishouden					
1 kind	18,6	50	39	11	53
2 kinderen	87,3	45	38	7	57
3 kinderen	52,2	45	38	7	56
4 of meer kinderen	24,0	53	42	11	54
Gezinstype					
Thuiswonend met 2 ouders	154,0	45	38	6	57
Thuiswonend met 1 ouder	27,2	55	40	15	54
Overig huishouden	0,4	78	36	42	35
Inkomstenniveau huishouden					
<2 keer minimumloon	45,9	59	44	15	53
2 tot 4 keer minimumloon	85,9	50	43	6	61
≥4 keer minimumloon	50,4	31	26	4	49

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabel 'VO cohorten: VO studievoortgang, leerlingkenmerken' en 'VO cohorten: VO studievoortgang, huishoudkenmerken'.

¹⁾ De leerlingen die uitstromen uit het vo zijn niet per definitie voortijdig schoolverlaters, aangezien zij, naast het mbo, mogelijk ook naar bijvoorbeeld het praktijkonderwijs of voortgezet algemeen volwassenenonderwijs zijn gegaan.

²⁾ Inclusief een kleine groep leerlingen van wie de achtergrondkenmerken onbekend zijn.

8.5 Sectorwisseling bij de doorstroom vanuit vmbo naar mbo

8.5.1 Onderwijskenmerken van vmbo-leerlingen in leerjaar 4¹⁾ uit 2005/06, die direct doorstroomden naar het mbo in 2006/07 per vmbo-sector

	Totaal	w.v. in vmbo-sector			
		landbouw	techniek	economie	zorg en welzijn
	<i>x 1 000</i>				
Totaal	59,2	7,3	16,4	16,4	19,0
Vmbo-leerweg					
Basisberoepsgerichte leerweg	26,6	3,5	8,5	6,5	8,1
Kaderberoepsgerichte leerweg	26,1	3,0	6,5	7,9	8,7
Gemengde leerweg	6,5	0,9	1,4	2,1	2,2
Wel/geen vmbo-diploma					
Met diploma	54,7	6,8	14,9	15,1	17,8
Zonder diploma	4,5	0,5	1,5	1,3	1,2
Doorstroom naar mbo-sector					
Landbouw	3,7	2,6	0,3	0,2	0,5
Techniek	16,6	1,3	12,6	1,8	0,9
Economie	19,7	1,6	2,6	11,7	3,8
Zorg en welzijn	18,7	1,8	0,6	2,5	13,8
Combinatie van sectoren	0,5	0,0	0,2	0,2	0,0
Doorstroom naar mbo-leerweg					
Beroepsopleidende leerweg (bol)	49,0	6,1	10,2	15,1	17,6
Beroepsbegeleidende leerweg (bbl)	10,2	1,2	6,2	1,4	1,4
Doorstroom naar mbo-niveau					
Assistentopleiding (niveau 1)	2,3	0,3	1,0	0,5	0,5
Basisberoepsopleiding (niveau 2)	29,1	3,5	10,0	7,1	8,5
Vakopleiding (niveau 3)	11,5	1,7	1,3	3,2	5,3
Middenkader- en specialistenopleiding (niveau 4)	16,3	1,9	4,2	5,5	4,7

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabellen 'Van VO naar MBO'.

¹⁾ Met uitzondering van de vmbo-leerlingen uit de theoretische leerweg.

8.5.2 Sectorwisseling bij de overgang van het vmbo in 2005/'06 naar het mbo in 2006/'07¹⁾ naar geslacht, leeftijd, herkomstgroepering, huishoudsituatie en gemeentegrootte van de woongemeente van de leerlingen

	Totaal directe doorstromers van vmbo naar mbo	Leerlingen die bij de overgang van sector wisselden ²⁾				
		Totaal	w.v. in vmbo-sector			
			landbouw	techniek	economie	zorg en welzijn
	x 1 000	%				
Totaal	59,2	30	64	22	28	27
Geslacht						
Mannen	31,3	28	59	20	22	53
Vrouwen	27,9	33	68	57	35	23
Leeftijd³⁾						
15 jaar en jonger	34,1	31	65	22	28	27
16 tot 19 jaar	25,1	30	62	22	28	28
Herkomstgroepering						
Autochtonen	45,2	31	63	20	31	26
Allochtonen	14,0	29	78	31	23	32
w.v.						
westerse allochtonen	3,1	33	70	24	26	35
niet-westerse allochtonen	10,9	28	89	34	22	31
Huishouden⁴⁾						
Thuiswonend, één ouder/verzorger	10,7	34	71	28	27	33
Thuiswonend, twee ouders/verzorgers	47,1	30	62	21	28	26
Gemeentegrootte						
De vier grote steden	6,4	31	71	31	24	29
Overige steden met ≥100 000 inwoners	9,6	30	65	24	28	27
Gemeenten met <100 000 inwoners	43,1	30	63	20	28	27

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken).

N.B. Meer informatie staat in de StatLine-tabellen 'Van VO naar MBO'.

- 1) Het betreft de directe doorstroom naar het mbo van vmbo-leerlingen in leerjaar 4, met uitzondering van de vmbo-leerlingen uit de theoretische leerweg.
- 2) Exclusief leerlingen die doorstroomden naar een mbo-sectorcombinatie (<1%), waarvan één van beide sectoren overeen kan komen met de gevolgde vmbo-sector.
- 3) Exclusief een zeer klein aantal leerlingen (<0,1%) van 19 jaar of ouder.
- 4) Exclusief een klein aantal leerlingen (2,5%) met een eigen huishouden.

8.6 Invloed van eindexamenresultaat op succes in het hoger onderwijs

8.6.1 Eindexamenkandidaten naar achtergrondkenmerken

	Eindexamenkandidaten			Vervolgonderwijs		
	Totaal	w.v.		Totaal	w.v.	
		havo	vwo		hbo	wo
	%					
Totaal	6,6	6,5	6,7	6,7	6,6	6,9
Eindexamencijfercategorieën						
Cijfer lager dan 6	5	6	3,6	2,9	3,6	1,6
Cijfer 6 tot 7	69,4	73,3	64,1	69,5	75,1	58,9
Cijfer 7 of hoger	25,6	20,7	32,3	27,5	21,3	39,5
Activiteit na eindexamen						
Hbo	47,3	65,6	22,2	65,7	100	
Wo	24,6	0,1	58,2	34,3		100
Overig vervolgonderwijs	15,1	21,8	5,9			
Werk	8,9	9,5	8			
Overig	4,2	3,1	5,7			
Geslacht						
Man	46,3	44,9	48,2	46,8	44,8	50,3
Ouderlijke situatie						
Ouders samen	84,1	83,3	85,2	84,6	84,4	84,9
Etniciteit						
Autochtoon	86,3	86,4	86,2	86,2	86,9	84,9
Marokkaan	1	1,2	0,7	1	1,1	0,8
Turk	1	1,2	0,8	1,1	1,2	1
Surinamer, Antilliaan, Arubaan	2,1	2,2	1,9	2,1	2,1	2
Overig niet-westerse landen	2,3	2,2	2,5	2,4	2,1	3
Overig westerse landen	7,4	6,9	8	7,3	6,7	8,3
	<i>x 1 000</i>					
N	57,7	33,3	24,4	41,6	27,3	14,2

Bron: CBS (Onderwijsstatistieken, SSB).

8.7 Onderwijs in internationaal perspectief

8.7.1 Verwachte verblijfsduur van 5-jarigen in het onderwijs

	Voltijdonderwijs in twee perioden		Voltijd + deeltijd onderwijs, 2005/'06	
	2005/'06	1998/'99	mannen	vrouwen
	<i>jaren</i>			
België	16,3	16,3	19,2	20,7
Denemarken	18,2	17,7	18,2	19,8
Duitsland	17,4	17,1	17,6	17,4
Finland	18,8	18,3	20,0	21,6
Frankrijk	16,7	16,5	16,4	17,0
Griekenland	17,7	15,4	17,7	18,2
Hongarije	15,9	13,7	17,3	18,4
Ierland	16,4	15,2	16,9	17,6
Italië	17,1	15,8	16,7	17,6
Luxemburg	13,9	m	14,3	14,4
Nederland	17,1	16,4	17,7	17,5
Oostenrijk ¹⁾	16,3	15,8	16,3	16,7
Polen	15,5	14,3	17,4	18,3
Portugal	16,8	13,8	16,4	17,2
Slowakije	15,2	m	15,8	16,6
Spanje	16,2	16,8	16,7	17,8
Tsjechië	16,9	15,0	16,9	17,4
Verenigd Koninkrijk	14,9	14,7	15,8	17,1
Zweden	16,9	16,7	18,8	21,8
EU-19 gemiddelde	16,5	15,9	17,2	18,1

Bron: OESO (Education at a Glance 2001 en 2008).

¹⁾ Verblijfsduur in voltijdonderwijs in Oostenrijk in 2005/'06 is geschat omdat voor dit schooljaar geen gegevens beschikbaar zijn.

8.7.2 Deelname aan onderwijs (voltijd + deeltijd) als percentage van de bevolking in twee leeftijdsgroepen, 2005/06

	15 tot 20 jaar	20 tot 30 jaar
	%	
België	95,5	29,2
Denemarken	83,1	37,8
Duitsland	88,6	28,5
Finland	87,9	42,9
Frankrijk	85,9	20,1
Griekenland	92,8	32,0
Hongarije	87,5	24,9
Ierland	87,8	20,2
Italië	81,5	20,2
Luxemburg	73,5	9,2
Nederland	88,7	26,9
Oostenrijk	82,0	20,0
Polen	92,6	31,0
Portugal	73,0	20,9
Slowakije	84,8	17,3
Spanje	80,2	21,8
Tsjechië	89,9	20,2
Verenigd Koninkrijk	69,7	17,3
Zweden	87,8	36,1
EU-19 gemiddelde	84,9	25,1

Bron: OESO (Education at a Glance 2008).

Onderwijs op de CBS-website

StatLine

De cijfers van het CBS zijn beschikbaar via internet. Via internet kunt u toegang verkrijgen tot StatLine, de elektronische databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie over vele maatschappelijke en economische onderwerpen in de vorm van tabellen en grafieken. Deze resultaten kunt u bekijken, printen of opslaan. Naast de mogelijkheid om te zoeken met trefwoorden, kan met behulp van een themaboom een keuze worden gemaakt uit alle publicaties die zijn opgenomen in StatLine.

De onderwijstabellen in StatLine kunt u als volgt vinden. Ga naar de homepage van het CBS (www.cbs.nl) en klik op de rechterknop *StatLine CBS databank*. Vervolgens klikt u op *Thema* en dan op het gele mapje *Onderwijs*. Op het blad dat verschijnt ziet u eerst algemene tabellen, zoals 'Historie onderwijs; deelname' en 'Beroepsbevolking; behaald onderwijs'. Daaronder zijn de tabellen verdeeld in een aantal hoofdgroepen:

- Primair onderwijs
- Voortgezet onderwijs
- Middelbaar beroepsonderwijs en educatie
- Hoger onderwijs
- Onderwijs financieel
- Levenlang leren
- Voortijdig schoolverlaters (VSV)
- Archief

Nadat een tabel is geselecteerd kunt u in de tabbladen op het volgende scherm selecteren welke gegevens van die tabel getoond worden met behulp van de knop *Toon gegevens*.

Themapagina Onderwijs

De CBS-website heeft ook een aparte themapagina Onderwijs. Deze plek bevat nagenoeg alle informatie over de onderwijsstatistieken van het CBS. U kunt deze pagina als volgt vinden. Ga naar de homepage van het CBS (www.cbs.nl) en kies in het vak linksonder met onderwerpen voor het thema *Onderwijs*. U ziet dan een overzicht van de meest recente cijfers en publicaties over onderwijs. Van hieruit heeft u via het tabblad *Cijfers* toegang tot een voorselectie van de StatLine-tabellen over onderwijs. Via het tabblad *Publicaties* komt u terecht bij alle publicaties van het CBS op dit terrein. Daarnaast zijn er nog twee tabbladen met daarin meer achtergrondinformatie en toelichtingen op het thema onderwijs en zijn statistieken.

Toelichting op enkele gebruikte begrippen

Denominatie

In Nederland worden openbare en bijzondere scholen onderscheiden. Openbare scholen bieden hun onderwijs niet vanuit een bepaalde godsdienst of levensbeschouwing aan. Bijzondere scholen geven vaak wel onderwijs vanuit een bepaalde godsdienst of levensbeschouwing. Bijvoorbeeld rooms-katholieke, protestants-christelijke, reformatorische en islamitische scholen. Een deel van het bijzonder onderwijs bestaat uit niet-confessionele scholen. Dit zijn de vrije school, samenwerkingsverbanden tussen openbare en bijzondere scholen en scholen voor algemeen bijzonder onderwijs. Deze scholen voor algemeen bijzonder onderwijs kennen een grote verscheidenheid aan stromingen. Ze worden enerzijds gekenmerkt door de eigen wijze waarop zij vorm geven aan hun onderwijs (het pedagogisch concept) en anderzijds door een aantal gemeenschappelijke waarden, zoals een grote betrokkenheid van de ouders, uitgesproken ideeën van de ouders over het onderwijs, hoge kwalitatieve eisen en openheid voor vernieuwingen.

Zowel openbare als bijzondere scholen zijn vrij hun onderwijs in te richten volgens een bepaalde opvoedingsvisie of onderwijsmethode. Voorbeelden hiervan zijn het Montessori-, Dalton- en Jenaplanonderwijs.

EU-19

Hieronder vallen de 19 landen van de Europese Unie (EU) die ook lid zijn van de OESO: België, Denemarken, Duitsland, Finland, Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland, Oostenrijk, Polen, Portugal, Slowakije, Spanje, Tsjechië, Verenigd Koninkrijk en Zweden.

Herkomstgroepering

Bij de herkomstgroepering wordt onderscheid gemaakt tussen autochtonen en allochtonen. Tot de autochtonen behoren alle in Nederland woonachtige personen van wie beide ouders in Nederland geboren zijn. Tot de allochtonen behoren alle in Nederland woonachtige personen die minstens één in het buitenland geboren ouder hebben. De allochtonen zijn in twee hoofdgroepen te verdelen. Tot de westerse allochtonen behoren degenen die afkomstig zijn uit Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika, Japan, Oceanië en Indonesië. Tot de niet-westerse allochtonen behoren degenen die afkomstig zijn uit Afrika, Azië (exclusief Japan en Indonesië), Zuid-Amerika en Turkije. Daarnaast is bij de allochtonen soms onderscheid gemaakt tussen de eerste en tweede generatie. Allochtonen die zelf in het buitenland zijn geboren, vormen de eerste generatie; allochtonen die in Nederland zijn geboren, vormen de tweede generatie.

Onderwijzend personeel

De cijfers over het personeel hebben betrekking op het onderwijzend en onderwijs-ondersteunend personeel samen. Bij deze gegevens (in fte's) gaat het om arbeidsmarkt cijfers in plaats van cijfers over de toegekende formatie.

Lijst van afkortingen

AOC's	Agrarische Opleidingscentra
avo	algemeen voortgezet onderwijs
BaMa	Bachelor-master
bao	basisonderwijs
bbl	beroepsbegeleidende leerweg
BBP	Bruto Binnenlands Product
bol	beroepsopleidende leerweg
bol-vt	beroepsopleidende leerweg, voltijd
bve	beroepsonderwijs en volwasseneneducatie
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
Cfi	Centrale Financiën Instellingen
CITO	Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling
CROHO	Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs
CWI	Centrum voor Werk en Inkomen
EBB	Enquête beroepsbevolking
EU	Europese Unie
EZ	Ministerie van Economische Zaken
fte	fulltime equivalent
GBA	Gemeentelijke Basis Administratie
havo	hoger algemeen voortgezet onderwijs
hbo	hoger beroepsonderwijs
HKS	Herkenningsdienst Systeem
ho	hoger onderwijs
HOOP	Hoger Onderwijs en Onderzoeksplan
IB	Internationaal Bacculaureaat
IB-Groep	Informatie Beheer Groep
IBO	International Bacculaureate Organisation
ICT	informatie- en communicatietechnologie
IGBO	Internationaal georiënteerd basisonderwijs
IGVO	Internationaal georiënteerd voortgezet onderwijs
iobk	in hun ontwikkeling bedreigde kleuters
ISCED	International Standard Classification of Education
ISOVSO	Interimwet Speciaal Onderwijs en Voortgezet Speciaal Onderwijs

ivbo	individueel voorbereidend beroepsonderwijs
KLPD	Korps Landelijke Politiediensten
KNAW	Koninklijke Nederlandse Akademie van de Wetenschappen
LNV	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
lom	leer- en opvoedingsmoeilijkheden
lwoo	leerwegerondersteunend onderwijs (voorheen ivbo)
mavo	middelbaar algemeen voortgezet onderwijs
mbo	middelbaar beroepsonderwijs
MKB	midden- en kleinbedrijf
mlk	moeilijk lerende kinderen
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OU	Open Universiteit
OV	Openbaar vervoer
po	primair onderwijs
pro	praktijkonderwijs
Raak	Regionale actie en aandacht voor kennisinnovatie
R&D	Research en development
ROC	Regionaal Opleidingen Centrum
sbao	speciaal basisonderwijs
SIO	Stichting Internationaal Onderwijs
so	speciaal onderwijs
SSB	Sociaal Statistisch Bestand
svo	speciaal voortgezet onderwijs
TU	Technische Universiteit
UMC	Universitaire Medische Centra
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation
UOE	UNESCO, OESO en Eurostat
vavo	voortgezet algemeen volwassenenonderwijs

vbo	voorbereidend beroepsonderwijs
vmbo	voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
vmbo-b	voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs, basisberoepsgerichte leerweg
vmbo-bk	voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs, basis- en kaderberoepsgerichte leerweg
vmbo-g	voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs, gemengde leerweg
vmbo-gt	voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs, gemengde en theoretische leerweg
vmbo-k	voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs, kaderberoepsgerichte leerweg
vo	voortgezet onderwijs
VSNU	Vereniging van Universiteiten
vso	voortgezet speciaal onderwijs
VSV	Voortijdig Schoolverlaten
vsv'er	voortijdig schoolverlater
vve	voor- en vroegschoolse educatie
vwo	voorbereidend wetenschappelijk onderwijs
VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
WBO	Wet op het Basisonderwijs
WEB	Wet Educatie en Beroepsonderwijs
WEC	Wet op de Expertisecentra
WHW	Wet op het Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek
wo	wetenschappelijk onderwijs
WPO	Wet op het Primair Onderwijs
VVO	Wet op het Voortgezet Onderwijs
zmlk	zeer moeilijk lerende kinderen
zmok	zeer moeilijk opvoedbare kinderen

Aan deze publicatie werkten mee

Auteurs

Mevr. drs. D.M. Andarabi-van Klaveren

Mevr. drs. A. Annema

F. Blom

Drs. M.J. Driessen

Mr. H.A. Elbers

Mevr. drs. S. Gans

Mevr. drs. E. Gorree

Mevr. drs. M.I. Hartgers

Mevr. drs. A. van der Meulen

T.J.J. van Miltenburg

Drs. J.W. Ooijevaar

Ing. R.J. Overbeek

Mevr. drs. L.H.M. Stroucken

Drs. M.R. de Vries

A.A. de Wit

Aan hoofdstuk 8.8 *Voor- en vroegschoolse educatie* heeft mevrouw mr. J.M. Berendrecht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een bijdrage geleverd.

Redactie

Mevr. J. Elfring